

ЕКОНОМИСТЪ

СПИСАНИЕ ЗА ОБЩОСТОПАНСКИ, ЧАСТНО-
СТОПАНСКИ И СЧЕТОВОДНИ ВЪПРОСИ

PA560

36711

ГЛАВЕНЪ РЕДАКТОРЪ: ПРОФ. СТАНЧО ЧОЛАКОВЪ
РЕДАКТОРИ: БОЙЧО БОЙЧЕВЪ И ИВАНЪ ПАНДОВЪ

СЪДЪРЖАНИЕ НА КНИГА ПЪРВА И ВТОРА

I. СТАТИИ

стр.

„Економистъ“ — Правителствената декларация	1
Д-ръ Асенъ Чакаловъ — Стопанското преустройство на Европа	5
Любомиръ Вълкановъ — Днешният ни стопански проблеми	15
Ст. П. Стояновъ — Нашите стопански проблеми съ огледъ на новия редъ	23
Проф. Йонъ Радукану — Адамъ Смитъ — Фридрихъ Листъ	38
Асенъ Кемилевъ — Паричниятъ и капиталовъ пазаръ въ България презъ периода 1919—1937	63
М. Ст. Карамихайловъ — Ликвидностъ и рационализация на банковите институти	79
Д-ръ Севдалинъ Пенчевъ — Основни и актуални въпроси на българското частно осигурително дѣло	83
Проф. Д-ръ П. Хаджидимитровъ — Свиневъдството въ България като национално богатство и доходътъ отъ него	94
Д-ръ Г. Георгиевъ — Сжшностъ и значение на понятието балансъ	116
Проф. Бойчо П. Бойчевъ — Отчитане имуществото на общините по системата на двойното счетоводство	121

II. ВЪТРЕШЕНЪ СТОПАНСКИ ПРЕГЛЕДЪ

Какво ни донесе изтеклата 1941 година?	141
Спестовността у насъ презъ 1941 година д-ръ Д. Димитровъ	145
Националниятъ доходъ и съсловията съ постоянни доходи	148
Измѣнение на Закона за Б. и. банка	150
Снабдяването съ месо	150
Масшаби	153
Преминаване къмъ общи нормировки	155
Съгласуване цените на земеделското производство	156
Мърки за използването на нѣкои видове маслодайни семена	157
Пораженията отъ последното наводнение край Дунава въ Вардимската низина	159
Консервената индустрия за плодове и зеленчуци въ България	159
Цените и продоволствието	161

III. ВЪНШЕНЪ СТОПАНСКИ ПРЕГЛЕДЪ

Нови ръководни начала на германското военно стопанство	163
Какво ще стане съ американския памукъ?	165
Швейцарски валутни проблеми	166
Златото като производственъ проблемъ	167
Следвоенни монетни проблеми	169
Унгарско мнение за методите на военното финансиране	171
Борбата съ скжпотията въ нова Франция	172
Нови спестовни форми въ Италия	176
Английски схващания за следвоенното стопанство	177
Съединениятъ Щати — страната на неограничените възможности?	179

IV. КРИТИКА И РЕЦЕНЗИИ

181

V. СТОПАНСКИ КНИГОПИСЪ

194

VI. СЪДЪРЖАНИЕ И РЕЗЮМЕТА НА НЪМСКИ ЕЗИКЪ

197

УСЛОВИЯ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО. Въ списанието се помѣстватъ работи не по-дълги отъ 16 страници (въ двуколонниятъ отдѣли до 4 страници). Помѣстените статии се хоноруватъ. Хонорарите се опредѣлятъ отъ редакционния комитетъ и се изпращатъ на авторите единъ месецъ следъ излизането на всяка книга.

АБОНАМЕНТИ. Списанието излиза тримесечно. Годишниятъ абонаментъ е 200 лв., платимъ наведнѣжъ. Почетенъ абонаментъ 1000 лева.

Рекламации за неполучени книги се приематъ до излизането на следващата книга.

Адресъ на редакцията и администрацията.

Сп. „Економистъ“, Варна, телефони: 22-65, 25-37, 29-45. Пош. чек. с/ка № 4444, Варна

250x175

ЕКОНОМИСТЪ

СПИСАНИЕ ЗА ОБЩОСТОПАНСКИ, ЧАСТНО
СТОПАНСКИ И СЧЕТОВОДНИ ВЪПРОСИ

3 67 11

57

ГЛАВЕНЪ РЕДАКТОРЪ: ПРОФ. СТАНЧО ЧОЛАКОВЪ
РЕДАКТОРИ: ПРОФ. Б. БОЙЧЕВЪ И ИВ. ПАНДОВЪ

ГОДИШНИНА IV

ВАРНА

1942 ГОДИНА

ПРЕЗЪ ТЕКУЩАТА ВОЕННА ГОДИНА
ЗА ОТПЕЧАТВАНЕ НА СПИСАНИЕТО И
НА КОРИЦИТЕ МУ НЪМА ДА СЕ УПОТРЪ-
БЯВАТЪ ХАРТИИ ОТЪ ДОСЕГАШНИТЕ
КАЧЕСТВА, ПОНЕЖЕ СЖЩИТЕ СЖ ЗА-
БРАНЕНИ СЪ ПРАВИТЕЛСТВЕНО РАЗПО-
РЕЖДАНЕ. ВСЕ ПАКЪ ВЪ ТЕХНИЧЕСКО
ОТНОШЕНИЕ „ЕКОНОМИСТЪ“ ЩЕ ДА-
ВА МАКСИМУМЪТЪ, ДОПУСТИМЪ ОТЪ
СЪОТВЕТНИТЕ ЗАКОНИ И ВЪЗМОЖЕНЪ
ПРИ НАСТОЯЩИТЕ ВОЕННОВРЕМЕННИ
УСЛОВИЯ.

ЕКОНОМИСТЪ

СПИСАНИЕ ЗА ОБЩОСТОПАНСКИ, ЧАСТНО
СТОПАНСКИ И СЧЕТОВОДНИ ВЪПРОСИ

ПРАВИТЕЛСТВЕНАТА ДЕКЛАРАЦИЯ

„Економистъ“ посрещна декларацията на правителството, направена отъ г. Министъръ председателя на 12 априлъ т. г., съ особено задоволство, не само защото тя по своята широта засяга всички разклонения на общественно-политическия ни животъ, но и защото въ много отношения попада въ духа на списанието, изложенъ въ програмната му статия още въ началото на 1939 г. Читателитъ си спомнятъ, че „Економистъ“ си постави за задача да подвежда опознаването на стопанскитъ явления и факти подъ органически свързаното общественно-стопанско и частно-стопанско освѣтление. Тогава иначе сложнитъ стопански процеси се обхващатъ най-добре и най-добре се очертаватъ линиитъ на общественно-стопанската политика. Безспорно е, че материалната култура на единъ народъ се създава само чрезъ хармоничното напрежение на всичкитъ му производствени сили, а духовната му култура е всѣкога зависима отъ степенята на материалната култура. Наистина напълно либералното стопанство е давало голѣми резултати, обаче при днешнитъ обстоятелства, когато имаме неимоверно голѣмо увеличение на населението, когато почти всички стопански възможности сж заети, когато производственитъ сили се насочватъ по-скоро къмъ печалбитъ си, отколкото къмъ нуждитъ на продоволствието и когато, най-после, конкуренцията започва да донася значителни социални, здравословни и други щети, ограничаването и коригирането на либерално-стопанскитъ тенденции става неизбежна задача. Тъкмо за отстраняването на тия недостатѣци държавата се вижда принудена да играе каточели все по-засилваща се корективна и направляваща роля. Това бѣще схващането ни въ програмната статия на „Економистъ“.

„Целитъ, мѣрkitъ и формитъ на цѣлокупния общественъ прогресъ се даватъ отъ обществения духъ, изразяванъ чрезъ държавата. Днесъ държавата е единъ активенъ факторъ въ обществения животъ, като действува чрезъ финансовата, чрезъ паричната и чрезъ пазарната си политика. Списанието „Економистъ“ ще се ръководи отъ правилото, че поведението на държавата е единъ интеграленъ елементъ на общественостопанския ни прогресъ. Безъ нейната намѣса подъ една или друга форма ще имаме сравнително по-малко равномерно разпредѣление на доходитъ, което е все едно и на продуктивнитъ сили, а то значи, че продоволствието на народа ще бѣде сравнително по-слабо. Сжщевременно държавата е единъ активенъ факторъ въ производството и въ разпредѣлението. Тя се стреми, и това е една историческа необходимостъ, да намалява евентуалнитъ стопански и социални разстояния между поданицитъ си“ („Економистъ“, год. I, кн. 1.)

Ето въ кръга на тия общи идеи, изказани отъ насъ още въ началото на 1939 г., ние намираме основния духъ на правителствената декларация. Въ това ще се увѣри всѣки, стига да се спре върху онѣзи отъ точкитѣ на декларацията, които иматъ стопански и социаленъ характеръ. Естеството на списанието не ни позволява да се занимаваме съ другитѣ точки, които сж отъ чисто политическо естество, колкото и да сж интересни сами по себе си.

Най-напредъ трѣбва да кажемъ, че правителствената декларация очертава контуритѣ на една вече по-опредѣлена стопанско-идеологична картина. Отъ правителствената декларация се вижда, че нашето народно стопанство ще скъса съ много отъ елементитѣ на либералистичната практика, за да премине къмъ системата на направляването и планово организиране на народното стопанство. Главната линия отъ това гледище е дадена въ точка 6, кждето се говори, че народното стопанство ще бжде направлявано по единъ цѣлостенъ стопански планъ, безъ да бжде властнически управлявано, а ще се остави достатъченъ просторъ и достатъчно проявление на личния починъ. Следователно, не се отстраняватъ всичкитѣ елементи на либералното стопанство, защото, както се знае, личниятъ починъ е крайжгълния камъкъ на последното. Това е правилно, защото всичкитѣ стопански опити до сега, а и всѣко стопанско-логично разсждение, ни водятъ до заключение, че личната енергия, предприемчивостъ и сила си оставатъ все още решителни фактори въ общественостопанската дейность. Намѣсата на държавата ще има само една рамова роля: личниятъ починъ да бжде развиванъ въ известни рамки, поставени отъ държавата въ духа на цѣлокупния общественъ интересъ. Като понататъшни пояснения на тази основна идея трѣбва да се взематъ предвидъ още нѣколко точки отъ правителствената декларация. На първо мѣсто точка 3 и точка 5, които общо изтъкватъ идеята, че интереситѣ на българската народна общность и интереситѣ на държавата като организационна форма на българската народна общность сж всѣкога по-важни отъ интереситѣ на отдѣлната личность, поради което отдѣлната личность трѣбва да бжде поставена въ положение, да не може да развива безконтролно своя стремежъ къмъ печалби, особено ако тѣ биха се добивали за смѣтка на интереситѣ на общността. Личното достойнство и личната духовна свобода, обаче, оставатъ незасегнати при тѣзи организационни начала на стопанството. Само тогава ще се създаде и онази социална справедливостъ и обществена солидарность, за която става дума въ точка 5 на правителствената декларация. Знае се, отъ друга страна, че не всѣкога личниятъ починъ на отдѣлнитѣ хора може да имъ даде достатъчно стопански резултати, защото сжществуватъ много причини за това. Ако държавата не би се интересуvalа отъ положението на тѣзи хора, тогава тя фактически би допуснала образуването на отдѣлни гнѣзда за недоволство и протести, а то значи, че фактически биха се допуснали гнѣзда на бацили за разложение на обществената солидарность. Тѣкмо така ние разбираме изцѣло точка 5 отъ правителствената декларация. Тукъ се предвиждатъ грижи за слабитѣ въ стопанско и социално отношение срѣди.

Въ духа на общото организиране на народното стопанство се включватъ и точкитѣ 8 и 11, които се отнасятъ до упражняването и положението на трудовия факторъ въ народното стопанство. Въ случая особено

знаменателна е точката 8, където се казва, че трудът е не само право, но и национален дълг на всеки български гражданин. Преди 50—60 г. се пишеше на тази тема, пишеше се и у нас преди 30—40 години, и нашите економисти, които се занимаваха с нея, се мъчеха да убедят читателите, че трудът е едно право на всеки човек. По него време трудът почти не влизаше въ смъртките на народостопанското организиране и работникът, който се луташе да търси работа, за да прехранва семейството си, се виждаше принуден да доказва предъ обществото, че той има право на работа. Той търсеше, следователно, едно право. Случваше се, че другата страна, работодателят, можеше да задоволи това право, можеше и да не го задоволи. Така работникът ставаше жертва на постоянните стопански кризи и особено на хронически настъпващата безработица. Днес правителствената декларация говори, че трудът е дълг. Следователно, работникът не е изправен предъ необходимостта да доказва своето право на труд, само и само да бъде някъде назначен. Трудът е възвисен до един национален дълг, което значи, че всеки трябва да работи не защото има право, а защото е задължен да работи за благосъстоянието на собствения си народ. Така като се постави въпросът, много ясна става точка 11 отъ декларацията, където се говори, че безработицата ще бъде премахната между другото и чрез създаването на специални държавни и обществени предприятия.

Правителствената декларация засяга и проблема за отношението къмъ капитала. Не ще и дума, че капиталът си остава все тъй решителен факторъ за народостопанственото производство, само че капиталът ще бъде ограничен, доколкото той би се стремилъ къмъ неограничени печалби по всички възможни пътища. Знае се отъ опитъ, че често пакти капиталът преследва печалбите си по егоистични и жестоки начини. Правителствената декларация обещава да отстрани тези крайности. Споредъ нея капиталът ще остане да задоволява личните интереси на собственика си, както до сега, обаче същевременно той ще се постави въ служба и на общите ни интереси, като се ограничатъ прѣкомѣрните печалби и се отстранятъ възможностите за каквато и да било спекула, свързана съ качеството, количеството и цените на предлаганите стоки. Ако действително тази точка отъ правителствената декларация бъде добре изпълнена, непременно ще се наложи единъ съвършено другъ, обриващъ и обнадеждаващъ духъ, защото само когато капиталът може да се постави въ положение да се съобразява съ интересите на цѣлокупното обществено стопанство, само тогава ще се подхранва социалната справедливостъ и обществената солидарностъ, за които се говори въ точка 5 отъ правителствената декларация. Тогава същевременно и точка 17 отъ правителствената декларация получава единъ реаленъ замисълъ, доколкото се говори за премахване на причините, които създаватъ проявите на комунизъмъ и плутокрация.

Къмъ това общо стопанско схващане въ правителствената декларация сж включени и някои по-конкретни идеи относително определени стопанско-политически мероприятия. Така, точка 7 говори, че ще се проявятъ грижи съ целъ да се увеличи земеделското ни производство, особено съ огледъ на днешното изключително време, а също и съ целъ да се снабдятъ съ достатъчно земя безимотните и малоимотните земеделски

стопани. Въ случая, следователно, точка 7 засяга една аграртехническа, агрономична задача и една агросоциална задача, доколкото се касае за оземляването на безимотните и малоимотните земеделски стопани. Точка 10 включва мѣроприятията относително развитието на транспортното дѣло, като се иматъ предвидъ желѣзопътната и шосейна мрежа, и морските и рѣчни пѣтища. Точка 9, за която вече стана дума, засяга и единъ практически злободневенъ въпросъ, а именно въпроса за печалбите и за спекулата. Очевидно е, че стремежътъ къмъ печалбите е именно основата на спекулата, и ако може да се разреши въпроса за печалбите, тогава и въпросътъ за спекулата се поставя на една ясна основа. Отъ една страна печалбите, които сѫ зависими отъ цените, и отъ друга страна предлагането на стоки, сѫ двата фланга на цѣлата ни продоволствена политика днесъ. Организирането на тѣзи два фланга означава организирането на продоволствието.

Правителствената декларация включва и нѣкои социално-политически мѣроприятия. Така напримѣръ въ точка 12 се говори за грижи за културното издигане и благосъстояние на селата съ цель да се подобри живота и здравословното състояние на селското население. Програмата въ тази точка е изказана локонично, обаче тя представлява единъ действителенъ широкъ комплексъ отъ мѣроприятия. Ако правителството наистина успѣе въ това отношение, то ще разреши една голѣма частъ отъ нашите обществено-стопански проблеми. Въ сѣщия духъ е формулирана и точка 13, която изброява отдѣлните социални грижи относително промишленото работничество.

Да повторимъ още единъ пѣтъ, правителствената декларация се отнася до всичките сѣществени въпроси въ нашето социално и стопанско устройство, макаръ самата текстуална формулировка на отдѣлните точки да не е достатъчно обширна. Успѣшното изпълнение на декларацията ще зависи преди всичко отъ организирането на самите изпълнителни служби. Това вѣроятно е взето предвидъ, защото въ точка 4 на правителствената декларация се говори за мѣрки, чрезъ които ще се осуетява всѣкакъвъ опитъ да се използва властта за лични, групови или съсловни интереси. Освенъ това въ точка 14 на правителствената декларация се говори за засилване на отговорността на чиновничеството, което предварително предполага, че всѣки чиновникъ ще бѣде на подходящото си мѣсто и че на всѣка служба ще стои подходящъ чиновникъ. Говори се още за опростяване на всички формалности, които у насъ сѫ действително единъ недѣгъ и за премахването на бюрократизма, който пѣкъ задушава всѣкакво своевременно действие на властта. Бюрократизмътъ ще се премахне между другото и когато се уеднаквятъ и обединятъ всички сродни служби и когато се усвои едно опростено, точно и ясно законодателство. Последното пѣкъ предполага едно предварително познаване на всички възможни и вѣроятни обществено-стопански тенденции, обуславяни всѣкога отъ опредѣлена верига между причини и последици. Това е действително една много важна задача. Предварителното разрешение на тази задача е необходимо, за да се премине къмъ осъществяването на така набелязаната правителствена стопанска и социална програма. Изпълнението на последната зависи, следователно, отъ духа и умението на ръководните мѣста и отъ сръчността на изпълнителните служби.

СТОПАНСКОТО ПРЕУСТРОЙСТВО НА ЕВРОПА

отъ

Д-РЪ АС. ЧАКАЛОВЪ

Когато се говори и мисли за стопанско преустройство на Европа или за новъ политически или стопански редъ, както се казва обикновено, изхожда се отъ основната идея, че днешното устройство е незадоволително и не създава за народитѣ на Европа достатъчно благосъстояние, нито пъкъ използва изцѣло продуктивнитѣ сили на нашия континентъ.

Досегашното устройство почиваше на спекулативния стопански редъ (използуването навсѣкжде на разликитѣ въ ценитѣ въ свѣта), а бждещото ще почива на строителния стопански редъ. На едната страна, на миналото, както казва проф. д-ръ Хунке, стои англо-саксонското схващане за строителството, което не е теория, а главно практика, възвеличава пазаря, т. е. търсенето и предлагането, като творещи фактори на стопанството. На другата страна стои германското схващане относно производителнитѣ сили, при което създателитѣ на стопанството не сж търсенето и предлагането, а хората съ тѣхнитѣ способности и трудови сили, които трѣбва да бждатъ възнаграждавани, а не спекулацията въ търсенето и предлагането. Идеята за трудовата общностъ, а не за индивида и личността, която вече се подчинява на общността, трѣбва да бжде господствуваща при новия стопански редъ.

Не само последната война създаде идеята за стопанско преустройство на Европа, но още следъ 1931 год., следъ голѣмата стопанска криза, когато хората гладуваха и индустрията намали своето производство и то въ странитѣ отъ Централна Европа — Германия и Италия и въ земеделскитѣ страни се заговори за стопанско преустройство. То започна въ Италия отчасти и се засили въ националъ-социалистическа Германия отъ 1933 год. насамъ.

Нуждата отъ преустройство се яви въ отдѣлнитѣ държави вследствие на безработицата и обедняването имъ и отъ тамъ се пренесе въ Европа — като стопанско цѣло или една стопанска общностъ. Въ сжщностъ, стопанското преустройство на Европа се явява като резултатъ отъ политическото преустройство на свѣта — задушаването на централна Европа следъ войната и лищаването ѝ отъ източникитѣ на сурови материали и храни, както и за Югоизточна Европа отъ низкитѣ цени на земеделскитѣ произведения вследствие на конкуренцията отъ задоканскитѣ страни. Не трѣбва да се забравя, че Европа до откриването на новитѣ континенти и дълго следъ това цѣвтѣше стопански.

Стариятъ стопански редъ — този на либералистичното стопанство, създаде масовата безработица и оскуждицата, като неизбѣжни последици не само за победенитѣ страни, а и за другитѣ държави.

Преди да се спремъ върху началата на новия редъ, необходимо е да си уяснимъ, какъвъ бѣше стопанскиятъ редъ досега и какви бѣха неговитѣ недостатѣци? И защо се явява нуждата отъ новъ стопански редъ?

До първата свѣтвна война, а и следъ нея съ нѣкои малки промѣни до сега, се говорѣше за международно и свѣтвно стопанство, като не се правѣше разлика отъ това гледище на раздѣлянето на континентитѣ

като стопанска общност. Самото политическо устройство, при което Британската империя и другите колониални империи, които господствуваха във всички континенти, създадоха политическия редъ, чрез който само тѣ използваха безпрепятствено отъ никого стопанскитѣ източници. Все пакъ връзката между отдѣлнитѣ континенти и държави произлизаше отъ свободната международна размѣна. Стопанскиятъ редъ почиваше на свободната размѣна при златния еталонъ и свободното движение на капиталитѣ. Този редъ се установи следъ 18 вѣкъ, когато се създадоха и голѣмитѣ колониални империи, които чрезъ свободната размѣна можеха да използватъ свободно източникитѣ на суровитѣ материали, за да развиятъ своитѣ индустрии въ голѣмъ мащабъ и да улеснятъ пласментитѣ на своитѣ индустриални произведения. Възприемането на златото като свободно платежно сръдство улесняваше размѣната, защото създаваше възможности за пласиране на капиталитѣ въ по-беднитѣ страни и използване на тѣхнитѣ източници за забогатяване на капиталистическитѣ страни. Следователно, спекулативниятъ елементъ при стария стопански редъ, свободното производство, свободната конкуренция за да се използватъ разликитѣ въ ценитѣ и липсата на митнически прегради бѣха необходимитѣ предпоставки за използването на суровитѣ материали отъ другитѣ континенти и създаването на голѣмитѣ богатства чрезъ индустрията. Развитието на земедѣлието въ новитѣ континенти, кждето чрезъ машинизирането се създаде евтино производство, помогна на Англия да се прехранва евтино и да се индустриализира при тоя редъ, за да използва по-евтинитѣ материали и ги продава на останалитѣ назадъ държави отъ Европа, Азия и Африка.

При системата на златния еталонъ и свободното движение на капиталитѣ, отдѣлнитѣ народни стопанства се развиваха въ зависимостъ отъ свѣтовното производство. При по-голѣмо земедѣлско производство или производство на други сурови материали ценитѣ спадаха и по силата на свободното движение на стокитѣ се отразяваха върху цѣлото свѣтовно стопанство, и върху онѣзи страни, които произвеждаха по-скжпо — да намаляватъ производството и да търпятъ лишения. Отдѣлнитѣ народни стопанства особено съ земедѣлско-стопански характеръ, подъ конкуренцията на останалитѣ континенти съ земедѣлско производство, бѣха подхвърляни на страшни земедѣлски кризи, причинени отъ по-евтиното производство на държавитѣ отъ новия континентъ. Въ тѣзи случаи благосъстоянието на силно индустриализиранитѣ държави не се засягаше чувствително, докато за земедѣлскитѣ страни, промѣнитѣ произлизаха отъ международнитѣ търговски отношения, което ги поставяше на голѣми изпитания.

До свѣтовната война, когато Германия и нѣкои отъ по-малкитѣ европейски индустриални страни имаха колонии и разполагаха все пакъ съ сурови материали, даваше се възможностъ за създаване на единъ стопански подеъмъ, поради засилване производството. Първата свѣтвна война показа, че установениятъ стопански редъ, който бѣ една естествена последица на създадения политически редъ на колониалнитѣ империи, е и несвършенъ, цели да изолира Европа и главно жизненитѣ народи отъ другитѣ континенти, обричайки народитѣ на Европа на блокади и на упадѣкъ. Следъ непосредственото сключване на мира победителитѣ наложиха ново подчинение на Европа чрезъ зависимостта ѝ отъ другитѣ

континенти и прокараха отново принципа на златото и свободното движение на капиталитъ, като прибегнаха за обеднѣлитъ страни въ Европа до раздаването на заеми, за да използватъ пазаритъ имъ. Поради създадения политически редъ голѣмитъ и жизнени народи, както и малкитъ земеделски страни отъ Европа и Япония отъ Азия поради липса на сурови материали бѣха принудени да развиватъ своитъ индустрии безъ да намиратъ достатъчно пласменти. Неправилното разпредѣление на богатата въ свѣта и засилването на митническитъ прегради въ С. Щати и другитъ страни доведоха до криза и безработица, която засегна чувствително жизненитъ народи да търпятъ повече отъ половината отъ своето активно население да бжде въ безработица и живѣе въ крайни лишения. Борбата за новъ политически и стопански редъ се изрази най-напредъ въ намиране на срѣдства и възможности за развитието на тѣзи страни. Германия, Италия и Япония, както и земеделскитъ страни, страдаха отъ прѣкомѣрната индустриализация и машинното земедѣлие.

Безъ да се спирамъ върху създаденото разпокъсване на Европа, което трѣбва да се изтъкне, кризата отъ 1929—1931 год. най-ясно показва голѣмото несвършенство на господстващия стопански и политически редъ. Безработицата и низкитъ цени се явиха като резултатъ на либерализма и политическия и стопански редъ, наложенъ отъ Великобритания и победителитъ. Националъ-социалистическа Германия, за да притъхли лошитъ последици отъ това, създаде възможностъ за съществуване на германския народъ чрезъ борбата противъ безработицата, като възприе системата на самозадоволяване и развиване до максимални размѣри продуктивнитъ сили на Германия и чрезъ подпомагане на земеделскитъ страни отъ Юго-Източна Европа.

Либералната система не можеше да остане въ действие, защото тя създаде преимущества на странитъ, които владѣха останалитъ континенти и моретата и използваха богатствата и източниците на сурови материали отъ свѣта.

Борбата за политически и стопански редъ се явява като социална борба за създаване на благосъстояние и правилно разпредѣление на богатата. Тѣкмо затова златниятъ еталонъ и свободното движение на капиталитъ бѣха резултатъ на политическото устройство на свѣта, отъ което се ползуваха щедро странитъ, които разполагаха съ възможността за неговото обладаване и създаваше чрезъ свободната размѣна условия за забогатяване. Политическиятъ редъ на демокрациитъ, който почива на свободната търговия, бѣ въ сжщностъ единъ редъ, отъ който се ползува международниятъ капитализъмъ. Отъ тукъ се заражда за онеправданитъ народи въ Европа идеята за самозадоволяване и развитие на националното производство, като се премахне свободната конкуренция и златния еталонъ.

ОБОСОБЯВАНЕТО НА ЕВРОПА ВЪ ОТДѢЛНА ОБЛАСТЪ СЛЕДЪ СЕГАШНАТА ВОЙНА.

Необходимостта отъ новъ политически редъ, за ново разпредѣление на богатата, който да дава възможностъ за развитие на жизненитъ народи отъ Европа и Азия, наложи новата свѣтовна война като реакция за установяване на този политически и стопански редъ въ Европа. Фактътъ, че днесъ войната се води отъ една страна отъ собственикъ на

суровитѣ материали и капиталическитѣ страни, които използватъ богатата и искатъ на всѣка цена да запазятъ своитѣ преимущества, и отъ друга страна, че голѣмитѣ и жизнени народи отъ Европа сж лишени отъ възможността да развиятъ благосъстоянието на своитѣ страни и сж обречени при сегашния редъ на политически и стопански упадѣкъ, показва, че новата континентална война е война на два свѣта, на два мирогледа и борба за ново по-справедливо разпредѣление на мировитѣ богатства. Фигуративно борбата за новъ редъ може да се обясни както следва: Не може примѣрно една България при стария редъ да произвежда жито по 2 лв. и да го продава на индустриалнитѣ страни при свободното движение на стокитѣ, тъй както струва то въ голѣмитѣ задоеански държави. Това би означавало гибелъ за българския народъ, и неговото духовно и физическо израждане. Или Германия да убие своето земедѣлие изцѣло, когато производството на картофи, мазнини и други земедѣлски произведения трѣбва да бже примѣрно два пѣти по-евтино, а произведенитѣ отъ нея машини и индустриални стоки, които сж по-евтини отъ тия на Англия и С. Шати, да не може да ги продава, поради това, че за тия стоки сж въведени мита, които правятъ нейнитѣ произведения по-скѣпи отъ тия на другитѣ страни. Освенъ това Германия не може да си набавя необходимитѣ блага и други сурови материали, тъй като тя не може да има злато отъ износа на нейнитѣ стоки. По тоя начинъ се създава единъ омагьосанъ кръгъ, отъ който странитѣ отъ Европа трѣбва да излѣзатъ като потърсятъ възможности да развиятъ своитѣ национални производства чрезъ взаимна общность и насърдения. Така, изхождайки отъ този редъ на нѣщата, Германия още преди последната война засили земедѣлското производство съ цель за вътрешно самозадоволяване и продаваше своитѣ индустриални стоки като заплащаше по-високи цени за земедѣлскитѣ произведения отъ Юго-Източна Европа, отколкото за тия отъ другитѣ континенти. По тоя начинъ на принципа на взаимната общность и засилване на националното производство Германия успѣ да приобщи въ стопанско отношение странитѣ отъ Юго-Източна Европа. Сжщата политика следваше и Италия. Така Германия успѣ отъ 1933 год. да увеличи ценитѣ на земедѣлскитѣ произведения въ странитѣ отъ Юго-Източна Европа и да създаде едно относително по-добро състояние на континента.

Новата война показва още по-ясно необходимостта отъ обособяването на Европа като отдѣлна стопанска областъ и общността на интереситѣ на отдѣлнитѣ страни подъ ръководството на Германия и Италия. Съ блокадата на Европа, наложена отъ въоръжения конфликтъ, и отдѣлянето ѝ отъ снабдяването на редъ сурови материали като: вѣлна, каучукъ, памукъ, петролъ, мазнини и други колониални стоки, се наложи да се развиятъ нови производства за замѣстителни на тѣзи стоки и храни, за да се задоволяватъ нуждитѣ на европейскитѣ народи.

Презъ свѣтовната война най-ясно пролича, че безъ взаимно сътрудничество при развитието на производствата споредъ стопанската структура на отдѣлнитѣ страни Европа не може да се развива. Отъ тукъ се явява вече и насоката за създаване на новъ стопански редъ въ Европа, като отдѣлна континентална областъ. Да се постигне това самозадоволяване на Европа докато трае войната на първо мѣсто, и следъ това да се запази благосъстоянието имъ, налага се новия стопански редъ да създаде тѣсна връзка между отдѣлнитѣ народни стопанства въ Европа чрезъ ме-

тодитъ на взаимно стопанско насърдчение, чрезъ насърдчение на новитъ производства и увеличение производството на благата при цени, които даватъ задоволителни доходи.

Центърътъ на тежестта на европейското стопанство трѣбва да бѣде: засилване производството на хранителни припаси и сурови материали, които днесъ сѫ недостатъчни, като разпредѣлението става съ огледъ на производственитъ възможности на отдѣлнитъ страни. Следователно, новиятъ редъ на Европа не може да изхожда отъ идеята за стопанския либерализъмъ и не може да се остави всѣки да произвежда каквото си иска, защото това би означавало единъ стопански хаосъ, една несъразмѣрностъ въ производството, която ще се изрази въ натрупване на известни блага и липса на други, което води къмъ тежки продоволствени кризи. Новиятъ редъ на Европа предполага създаването на редъ подобласти, както германскиятъ райхсминистъръ на стопанството г. д-ръ Функъ обясни въ последнитъ си статии и речи, засилване производството на сурови материали и храни въ Европа трѣбва да се увеличи чрезъ промѣни въ техниката и използуване опыта на по-напредналитъ въ това отношение народи и чрезъ развитието на земеделското производство, земеделската индустрия и използуването на всички източници на доходъ отъ земята.

Така напримѣръ, споредъ продуктивнитъ възможности на отдѣлнитъ страни д-ръ Функъ отбелязва създаването отъ Балтийскитъ държави една стопанска подобласть, въ която да бѣде застъпено по-силно производството на: масла, мазнини, ленъ и др. сурови материали; втора подобласть съставляватъ Полша и Украйна, Балканскитъ държави образуватъ трета подобласть и т. н. Въ случая това разпредѣление има за целъ да изтъкне естествентъ условия за увеличение на хранитъ и суровитъ материали. Разбира се, за разлика отъ досега съществуващия редъ, схващането на Европа като отдѣлна областъ почива на държавното ръководство за насърдчение производството и частната инициатива, която изпълнява задачи, които ѝ се възлагатъ. Въ случая ние нѣмаме държавно планоно стопанство, каквото е съветското, а държавно ръководено стопанство при частно предприемаческо изпълнение или съ други думи „държавна директива при частна езекутива“.

Разликата, следователно, между стария и новия редъ произлиза отъ обстоятелството, че връзката между отдѣлнитъ страни въ Европа не ще бѣде свободната международна размѣна, а почиваща на ръководеното стопанство съ целъ да се получи необходимото производство за вътрешно задоволяване и самозадоволяване на Европа като отдѣлна стопанска общностъ. Тъкмо затова новиятъ стопански редъ на Европа предполага и ръководството на Германия и Италия, които ще улесняватъ и насърдчаватъ постигане благоденствие на Европа за европейцитъ. Постигането на това ръководство, тъй като се чертае отъ д-ръ Функъ, е:

1) Сключване на дългосрочни стопански спогодби между Германия и отдѣлнитъ страни при опредѣлени и задоволителни цени, за да се насърди досегашното производство и за да се създадатъ нови производства. Като примѣръ за това служатъ отчасти спогодбитъ, сключени между Германия и Балканскитъ страни, особено Румѣния, на която се даватъ голѣми заеми съ малки лихви за да увеличи производството на маслодайни семена, на животински продукти и редъ други материали

чрезъ създаване на нови индустрии съ помощта на Германия при гарантирани предварително цени.

2) Чрезъ установяване на стабилни камбиални (платежни) курсове и чрезъ многостранния клирингъ, за да се създаде сигурна основа за стопански обмѣнъ между европейскитѣ народи. За да се премахне системата на златния еталонъ, възприема се началото на „трудовата монета“, т. е. ръководството на паритѣ ще отговаря на произведенитѣ блага, при което паричното обръщение се направлява съ огледъ развитието на стопанството, а международнитѣ плащания ще ставатъ въз основа на опредѣлени курсове и платежната сила на националната монета чрезъ клиринга. При клиринга нѣма да има само две страни, а ще се дава възможностъ чрезъ Централна уравнилителна камара въ Германия да се уреждатъ многостранни отношения, т. е. — примѣрно, ако България има по-голямъ износъ отколкото вносъ за Дания и разполага съ авуари — вземания въ датски крони, а същевременно има задължения, произхождащи отъ превесъ на вноса къмъ Германия, да може веднага да уравни задължението си къмъ Германия съ вземанията си отъ Дания чрезъ многостранния клирингъ. Както се допушаше при либералната система чрезъ арбитражитѣ и златния еталонъ да се изравняватъ вземанията, така и при многостранния клирингъ това ще може да се постигне, безъ, обаче, да се налагатъ последицитѣ при пасивния платеженъ балансъ при системата на златния еталонъ, като се прибѣгва до свиване на кредита, увеличение на сконтския процентъ и намаление на ценитѣ, за да се постигне желаното уравнивояване. Новиятъ стопански редъ въ това отношение предполага една стабилностъ въ ценитѣ на стокитѣ и постоянно насърдчение на производството въ националната държава, като се избѣгва автоматически реакцията при пасивния платеженъ балансъ съ неговитѣ последици за разстройство въ стопанския животъ, тъй като „трудовата монета“ се гарантира отъ националното производство и произведенитѣ блага. Тя се обосновава на прѣката интервенция отъ държавата върху производството и пазаря на стокитѣ и развитието на ценитѣ. Вмѣсто паричната свобода, която е нормалниятъ режимъ за златната монета, и постояннитѣ колебания въ националното производство вследствие на това, „трудовата монета“, като отрича златото и покритието, изисква поддръжането на известни мѣрки за контролъ на производството съ огледъ регулиране движението на капиталитѣ и външната търговия.

3) Чрезъ тѣсно стопанско сътрудничество въ областта на земедѣлието и индустриалното производство. Тукъ се разбира, че липсата на опитъ въ областта на производството на нови сурови материали и хранителни припаси и за да се интензифицира производството ще се приложи системата на размѣна на опити и открития, за да се проведе разумно работата. По тоя начинъ ще се дойде до по-рационално използване на стопанскитѣ сили и възможности на дадена страна и повдигане жизнения уровеньъ на европейскитѣ народи. Въ случая се изхожда отъ идеята за насърдчение продуктивнитѣ сили на земедѣлскитѣ и индустриални народи въ европейската общностъ, които сж неразривно свързани и затова при необходимостъ напимѣръ да се увеличи производството на месо ще се създаватъ постоянни и благоприятни цени, или ако трѣбва да се развие производството на памукъ, ще се изхожда отъ насърдчение чрезъ ценитѣ, отъ снабдяване съ необходимитѣ съоръжения и гарантиране пласмента.

4) Новият стопански редъ предполага едно по-правилно социално разпредѣление и използване на всички трудови сили. Докато либерализмътъ изхождаше отъ началото на свободната търговия, като се експлоатиратъ останалитѣ назадъ народи, да произвеждатъ евтини сурови материали, при новия стопански редъ въ Европа се изхожда отъ началата, да се развие производството съ огледъ да се създадатъ по-голъми доходи на производителитѣ и трудовитѣ работни маси, и чрезъ принципа на взаимността се даватъ задоволителни цени, за да се получатъ повече блага. Новиятъ редъ, тъй както се чертае днесъ, има за целъ да гарантира достатъчно доходи на работнитѣ сили съ целъ да се получатъ необходимитѣ блага за европейската общностъ. Затова и тѣзи блага ще получатъ онази стойностъ, като се гарантира по-голъма покупна сила на земеделскитѣ и индустриални страни. Социалната справедливостъ въ новия стопански редъ се застъпва широко и се опредѣля отъ дирижирането на ценитѣ и производството.

5) При излишъкъ на работни сили предвижда се международенъ обмѣнъ на работната рѣка, за да се използватъ всички възможности за покачването на производителността. По този начинъ чрезъ новия редъ въ Европа се цели да се отстранятъ недостатъцитѣ на плутократизма, който почива на началата на използване суровитѣ материали въ колонитѣ, и да се превърне международната търговия въ единъ „инструментъ“, както се изразява г. д-ръ Функъ, на взаимни стопански настрѣдания.

6) Засилване сътрудничеството между европейскитѣ народи чрезъ набавянето на необходимитѣ капитали. Докато при либерализма свободното движение на капиталитѣ се изразяваше въ сключване на скъпи заеми, а изплащането имъ отъ страната—длъжникъ се изразяваше въ едно изсмукване на лихви и не се гарантираше изплащането чрезъ стоки къмъ кредитора, при новия стопански редъ се предполага не отпускане на заеми, а отпускане на срѣдства за производство и съоръжения съ целъ чрезъ сътрудничество да се развие новото производство, отъ дохода на което да се изплащатъ направенитѣ задължения. При новия редъ, следователно, сътрудничеството се явява въ прехвърляне на капиталитѣ за увеличение на производственитѣ сили.

Така очертанитѣ досега начала на новия стопански редъ въ Европа не отричатъ сътрудничеството съ останалитѣ континенти. Новиятъ стопански редъ почива преди всичко на идеята за запазване на европейската цивилизация, и покачване благосъстоянието на европейскитѣ народи съ целъ на първо мѣсто да се постигне по-голъмо задоволяване на Европейския континентъ, за да се запази въ бѣдеще отъ зависимостъта на другитѣ континенти въ случай на международни стѣлкновения и войни. Той, следователно, изхожда и отъ новото политическо устройство на свѣта.

При днешното състояние на война, безспорно, не може да се прокаратъ напълно началата на новия стопански редъ, поради голѣмото напрежение, което войната изисква и ангажирването на всички производства за военното стопанство. Днесъ, първата задача е преди всичко да се постигне по-голъмо самозадоволяване, въпрѣки ангажирването на трудовитѣ сили въ войната, за да се осигури на първо мѣсто победата. Тѣкмо затова, войната не дава възможностъ за настрѣдание на всички

производствени сили, а напротивъ ги ангажирва въ създаване на съоръжения и повишението на всички производства съ цель за изхранване и задоволяване на консумацията. Постепенното сътрудничество съ останалитѣ континенти днесъ не може да се предвиди въ подробностъ, докато не се свърши войната. Целта на силитѣ отъ Осьта е да се приобщи стопански една частъ отъ Северна Африка съ Сръдиземно море къмъ европейската общностъ, както и връзка съ Япония на изтокъ. Съ изтръгването на победата, сътрудничеството съ останалитѣ континенти ще се очертае съ огледъ на новото разпредѣление на богатата. Основната идея на новия стопански редъ си остава и въ бъдеще — Европа да се обособи като отдѣлна общностъ съ цель да се създаде по-високъ жизненъ уровень на народитѣ въ нея и съ гарантиране на всички работни сили по-голѣмо благоденствие.

Съ огледъ на мира европейската общностъ ще развие и международната обмѣна съ останалитѣ континенти, доколкото, обаче, на първо мѣсто се създаде по голѣма производителностъ въ Европа съ цель се създаде и по голѣмо благоденствие за Европейския континентъ.

При новия стопански редъ въ Европа поставя се въпроса, ще се оставятъ ли земеделскитѣ страни да развиватъ своето индустриално производство, или тѣ ще се ограничатъ въ развитието на земеделието? Това опасение се използва твърде умѣло отъ противникитѣ на европейската общностъ, като се поддържа, че националъ социалистическа Германия се стреми да въведе една стопанска хегемония на германската промишленостъ съ цель да се експлоатиратъ земеделскитѣ страни отъ Югоизтока. Тѣзи аргументи, обаче, се оборватъ отъ досегашния опитъ и практика, защото Югоизточна Европа, благодарение на политиката на Германия отъ 1933 г. насамъ, успѣ да засили и затвърди своето производство и да получи по-голѣмъ доходъ благодарение допълването, което съществува между земеделието и индустрията. Развитието на земеделскитѣ страна не може да бжде едностранно, се твърди отъ днешнитѣ ръководни фактори въ Германия. Увеличението на производството на хранителнитѣ и сурови материали е свързано съ известна техническа преработка и отъ тамъ се създава земеделската индустрия, която намира своето осмъществяване въ тѣзи страни. Безспорно, че разпредѣлението на труда и опита въ отдѣлитѣ страни ще наложи известна специализация и, че не може земеделскитѣ страни да искатъ създаването на тежка индустрия, защото имъ липсватъ естествени условия за това. Новиятъ стопански редъ на Европа не почива и не трѣбва да почива на разрушението на създаденитѣ вече стопански блага и индустрии, а напротивъ на увеличението на тѣзи блага и създаването на по-голѣмъ жизненъ уровень за всички. Интересътъ на Германия напротивъ диктува да създаде силни земеделски страни и съ развитая индустрия споредъ структурата на държавитѣ, за да може отъ своя страна да намира пласментъ на своитѣ артикули.

Тъкмо за това и направляването на стопанското развитие въ европейската общностъ изхожда отъ една съразмѣрностъ и съотношение между производството на храни и сурови материали отъ една страна и индустриалното производство отъ друга. Най-важното, обаче е, че новиятъ стопански редъ изхожда отъ едно социално разпредѣление и социална справедливостъ съ цель да се осигури стопански стабилитетъ и по-голѣма продуктивностъ, която ще се получи не само чрезъ развитие на земеделското, но и на индустриалното производство.

При разглеждането на новото стопанско устройство на Европа не трѣбва да се изхожда само отъ днешното състояние на война. Съключването на мира тепърва техническиятъ напредѣкъ ще се използва за поевтиняване на индустриалното производство и приспособяване на военната индустрия къмъ усъвършенствуване и поевтиняване на социалния продуктъ въ мирновременното вече стопанство. Затова и възможността на Европа за създаване на повече блага сж неизмѣрими, а въ областта на земедѣлието чрезъ технически усъвършенствувания и увеличения отъ единица площъ, чрезъ държавното рѣководство ще се получатъ по-правилни съотношения между индустриалнитѣ и земедѣлски стоки.

Борбата между стария и новия редъ е борба за сществуване и развитие на гжстонаселенитѣ земедѣлски страни отъ Европа. Безспорно, че за Британската империя, която почива на една общностъ на доминиони и колонии, принципътъ на свободната търговия е въобще необходимъ, защото 45 милионна Англия не може да сществува, нито пъкъ нейното производство може да се развива въ нейната територия, а тя се нуждае отъ източниците на своитѣ колониални владения, които използва за пласментъ на индустриалнитѣ си произведения. Британската империя гради своето сществуване на подчинението на множество народи и използване тѣхнитѣ източници и затова либерализмътъ ѝ е крайно необходимъ, защото създава възможности за пласментъ на английскитѣ индустриални произведения, а използва материалитѣ на империята. Още типиченъ е случая съ С. Щати, които развиватъ своята индустрия благодарение протекционизма и въ положението да се използватъ източниците на народитѣ въ Азия.

Новиятъ редъ въ Европа напротивъ изхожда отъ идеята за разпредѣление на източниците и тъй като не може да проникне въ колониитѣ вънъ отъ Европа, смѣта, че засилването на производственитѣ сили при по-голямъ доходъ за европейскитѣ народи ще може да обособи Европа като една общностъ, която да създава условия за социалното разпредѣление, справедливостъ и благоденствие на тѣзи народи. Новиятъ стопански редъ, следователно, предполага и неговото възтържествуване надъ егоизма на империализма на Англия и С. Щати. Нова Европа предполага новъ стопански редъ, при който частната инициатива е подчинена на интереситѣ на общността. Експлоатацията надъ другитѣ народи или на труда се изключва, той предполага императивно преди всичко едно социално разпредѣление на богатата и дава възможностъ за по-голямъ жизненъ уровень на трудовитѣ сили. Такъвъ е интересътъ на Германия, която ще се развива въ Европа и трѣбва да разчита на нейната стопанска независимостъ, за да се развие.

За България новиятъ стопански редъ означава безпрепятствено стопанско развитие въ нейнитѣ обединени граници и благосъстояние на цѣлокупния български народъ при стопанската стабилностъ, рѣководена отъ националната държава.

Днесъ народитѣ отъ Европа, ако търпятъ лишения и се намиратъ подъ едно напрежение, това е съ огледъ на бждещето, отъ което се очакватъ по-добри дни. За земедѣлскитѣ страни отъ Европа, които бѣха подложени на сътресения поради свободната конкуренция на задокоеанскитѣ страни съ силно машинизирано земедѣлие, европейската общностъ означава така желаната развръзка, изразена въ гарантиране на доходитѣ

отъ земеделските произведения и развитие на земеделските имъ и други индустрии, а отъ тамъ и благоденствие на народитѣ имъ.

Новиятъ стопански редъ въ Европа, следователно, ще се изгражда постепенно, като се запази производството и се насочи съ огледъ на новитѣ изисквания съ целъ да се постигнатъ по-трайни резултати и миръ, траенъ миръ въ Европа.

Безспорно, че срѣдствата за постигане на новото стопанско устройство изискватъ нови методи на действие. Ролята на държавата въ това отношение не ще се изрази въ създаване блага на отдѣлни личности, нито пъкъ съсловия, а ще цели издигането на държавния авторитетъ съ целъ да се постигне най-правилното разпредѣление и осигуряване доходи на цѣлата общность. Новиятъ стопански редъ изключва раздѣлянето на привилегировани и непривилегировани и ще покровителствува интереситѣ на производителнитѣ работни сили. Той предполага осигуряване дохода отъ труда на всѣки производител и работникъ и отхвърля класовитѣ противоречия. Новиятъ стопански редъ изхожда отъ национализма, т. е. отъ нацията като цѣло, което отразява интереситѣ на отдѣлнитѣ граждани, а въ областта на европейската общность разпредѣление на националното производство съ огледъ на взаимно допълване и сътрудничество.

Историята досега познава различни форми на международното сътрудничество и стопанско устройство. Докато империализмътъ се зароди като една експанзия на капитала въ международния обмѣнъ, чрезъ спекулацията, новиятъ стопански редъ въ Европа напротивъ, тъй както се очертава вече, не изхожда отъ нахълтването на капитала и използване изостаналитѣ назадъ народи, а отъ покачване производителността въ областта на отдѣлнитѣ народни стопанства, защото той има предвидъ взаимното благоденствие и сътрудничество, за да се осигурятъ по-голъми стопански, а отъ тамъ и политически резултати, като изхожда отъ стопанската концепция, че Европа е отдѣленъ континентъ, който трѣбва да запази своята независимостъ съ огледъ на бъдещето. . .

Възприемането на новия стопански редъ въ Европа предполага революционни методи на действие, за да може частната инициатива да се подчини на общността, и се даде необходимата свобода да развива производството чрезъ справедливи доходи и безъ експлоатация и чрезмѣрни печалби, защото държавата се стреми да създаде социаленъ редъ и миръ въ своитѣ граници, а не временни отношения.

Въ заключение, мѣстото на България въ новия стопански редъ е предварително опредѣлено. Ако България се нареди на страната на силитѣ отъ Осьта, това стана поради стопански и политически интереси на нашия народъ. Пренаселена земеделска България се стремѣше къмъ новъ политически редъ, за да постигне обединението на народа си. Постигането на тѣзи цели, обаче, предполагатъ и приобщаването на нашата страна къмъ новия стопански редъ. При него България ще може свободно да развива своето земедѣлие и свързанитѣ съ него индустрии, като осигурява по-голъмъ доходъ на своето население. Принциплътъ на социалната правда ще позволи напредъка на нашата страна. Наистина днесъ не сж само материалнитѣ интереси, които движатъ техническия напредъкъ. Стопанскиятъ напредъкъ е, обаче, една предпоставка за кул-

турния и духовенъ успѣхъ на нашата страна, при новия политически редъ, който почива на осъществяване идеалитъ на българския народъ. Новиятъ стопански редъ въ Европа ще позволи да се разгънатъ производственитъ сили и постигне благоденствието на нашия народъ въ общността на европейскитъ народи.

ДНЕСНИТЪ НИ СТОПАНСКИ ПРОБЛЕМИ

отъ
ЛЮБОМИРЪ ВЪЛКАНОВЪ¹⁾

Въ връзка съ подготовката на стопанството и съ увеличението на неговата издържливостъ биха могли да се повдигнатъ много въпроси. Тѣхното всестранно изнасяне изисква повече време и повече мѣсто, затова тукъ ще засегна само нѣкои въпроси, които сж отъ по-голѣмо значение за провеждането на една такава подготовка и отъ които, може би, зависи въ най-голѣма степенъ сполучливото ѝ провеждане.

Времето, което изживѣваме днесъ, ни налага и формата, въ която повдигнатитъ въпроси трѣбва да бждатъ изнесени. Съ една по-голѣма обективностъ и сериозностъ ние трѣбва да обърнемъ погледа си къмъ насъ самитъ, да видимъ какво представляваме отъ себе си, като личности и народъ, и тогава да заключимъ, доколко държавата може да постигне онова, къмъ което се стреми и дали всичко това може да се постигне тѣй бърже, както ние го желаемъ.

Вече две и половина години откакъ се води гигантската борба за въвеждане на единъ новъ и по-справедливъ редъ въ свѣта. Новъ редъ! — една тема, върху която много се говори и пише и колкото по-много мнения се изказватъ по този въпросъ, толкова тѣ повече се различаватъ едно отъ друго. Отъ двадесетъ и петъ години насамъ ние сме свидетели на единъ „новъ“ редъ въ Съветска Русия, но той се отрече самъ като непродуктивенъ. Той не създаде онова относително благоденствие, което гражданитъ на Съветска Русия очакваха отъ него, защото неговата целъ бѣ да завладѣе свѣта чрезъ насилие, за която целъ той четвъртъ вѣкъ откакъ е ангажиралъ изключително за военната си индустрия всичкитъ производствени сили на единъ близо двеста милионенъ народъ, поради което бѣха изоставени всѣкакви грижи за неговото материално и духовно издигане. Точно обратното явление ние наблюдаваме както въ Германия, така и въ Италия. Тѣзи два народа, особено германскитъ, който, благодарение на своята идеална организация и предвидливостъ и на своитъ расови качества, можа въ едно много кжсо време така да уреди своето производство и така да разпредѣли богатата, че никой днесъ въ Германия не желае възвръщането на стария редъ на нѣщата. Това, което Германия представлява днесъ отъ себе си, може да бжде за насъ само една мечта. Но нека да не се увличаме и да не мислимъ, че всички постижения сж еднакво достъпни за всѣки народъ. За да бжде днешна Германия такава, каквато е, тя използва своето минало, а то е висока култура, силно развита индустрия, дисциплиниранъ народъ, у когото чув-

¹⁾ Изъ доклада му като гл. секретаръ на Варненската т. и. камара предъ годишното събрание на същата камара.

ството за саможертва за благото на отечеството бѣ дълбоко залегнало. И маса други още предпоставки спомогнаха за бързото и цѣлостно преобразуване на Германия. Тя още въ миналото е имала на лице условията за една политическа, економическа и психологическа подготовка и работейки едновременно и паралелно въ тия три насоки, водачитѣ на днешна Германия създадоха действително единъ Великъ Райхъ.

Днесъ нѣма държава въ свѣта, която, ако не прѣко, то косвено, да не участвува въ войната. Днешната война не се издържа — не се финансира само отъ ония народи, които сж взели оржие въ рѣка. Тя се финансира отъ цѣлия свѣтъ. Цѣлото свѣтовно стопанство, раздѣлено на два лагера, е напрегнало всичкитѣ си сили за нейната издръжка. Затова, именно и малката и бедна въ много отношения България трѣбваше и трѣбва да се подготви не само да взема участие въ това финансиране, но и самата тя да бѣде възможно по-малко уязвима отъ всички евентуалности, които моментътъ може да ѝ сервира. Българската държава полага върховни усилия, за да постигне тази подготовка, обаче не всичко върви гладко, както трѣбва. Това, разбира се, не значи, че българскиятъ народъ е лишенъ отъ всички възможности за едни по-голъми постижения отъ досегашнитѣ. Нашиятъ народъ има много ценни качества и възможности, но все пакъ има нѣщо, което спъва правилния ходъ на нѣщата. Нека не забравяме, че ние имаме едва шестдесетъ годишенъ свободенъ животъ отъ тѣзи шестдесетъ години, половината сж войни и стопански и политически кризи и едва тридесетъ години българскиятъ народъ е творилъ. Въ този твърде кратъкъ за развитието на единъ народъ периодъ той е постигналъ много. Но отъ освобождението ни никой не се е погрижилъ да култивира у него чувство на гражданско съзнание, на саможертва — да събуди у него желанието да подпомогне държавата, като доброволно се лиши отъ известни блага, които животътъ му предлага. Стремлението къмъ личното благоденствие е дълбоко залегнало у него. Насъ ни липсва психологическата подготовка, която е необходимата предпоставка за доброто и сполучливо провеждане на економическата такава. При това положение, ясно е, че държавата при провеждането на мѣроприятията, целящи трансформирането и подготовката на народното ни стопанство, за да издържи то евентуално още по-голъми напрежения, срѣща трудности.

Не можемъ да отречемъ, че се правятъ грѣшки и отгоре — грѣшки, които понѣкога сж случайни, но които понѣкога се дължатъ и на неосведоменостъ. Грѣшкитѣ сж възможни винаги и навсѣкжде. Да не се мисли, че въ странитѣ, въ които ние сме свикнали да твърдимъ, че всичко е идеално подредено, не се допусчатъ грѣшки. Но разликата се състои въ това, че тамъ грѣшкитѣ се посрѣщатъ спокойно, както и всѣка една правилна и целесъобразна разпоредба на държавата, която се изпълнява точно. Държавата, която има задължението зорко да следи за послѣдствията на всички свои наредби, сама константира вреднитѣ послѣдци отъ погрѣшно издаденитѣ нареждания и навреме ги коригира. Затова тамъ грѣшкитѣ въ едно направление не се повтарятъ. Би било желателно и у насъ да е така, но отъ една страна нашитѣ служби, които разпореджатъ, не сж още така добре подготвени, за което вѣроятно сжестествуватъ причини, а отъ друга страна, следъ всѣка една разпоредба, която се тълкува като погрѣшна, се създава една атмосфера, която се явява

сериозна прѣчка за една правилна ориентация и преценка отъ страна на ония, които сж я издали. Ясно е впрочемъ, че бавниятъ и не съвсемъ правилень вървежъ на нашата стопанска подготовка се дължи на грѣшки и отъ двѣтъ страни. Когато се говори за една стопанска подготовка, особено въ времена преходни и пълни съ изненади, каквито сж днешнитѣ, държавата, която дирижира въ пълната смисълъ на думата, има задължението да организира запасяването съ сурови материали отъ чужбина и отъ вътрешността на страната, да организира тѣхното преработване, като за това използвава всички производствени сили въ страната — малки и голѣми, да опредѣли производствената и продажна цена на изработенитѣ материали и да се погрижи за тѣхното правилно и разномѣрно разпредѣление между консуматоритѣ, като при нужда наложи и известни ограничения въ консумацията. Разбира се, при разпредѣлението държавата ще трѣбва да се погрижи и за образуването на запаси, както за нуждитѣ на войската, така и на гражданството, отъ които да се покрие евентуалниятъ недостигъ отъ сжщитѣ артикули презъ следующата година. Въ настоящия моментъ възможноститѣ за запасяване съ сурови материали, доставяни отъ чужбина, сж твърде оскѣдни. Днесъ такива могатъ да се доставятъ само отъ Германия и Италия и то въ ограничени количества, тъй като тѣ самитѣ иматъ голѣма нужда отъ тѣхъ. Известна частъ отъ тѣзи материали нѣматъ естественъ произходъ, а сж добити по синтетичень начинъ, но при все това тѣ много сполучливо замѣстватъ естественитѣ. До производството на материали по синтетичень начинъ се дойде по пѣтя на автархизма. Автархията, допълнена отъ близки по интереси стопански блокове, послужи на воюващитѣ германски и италиански народи като първа економическа база, за да оспорятъ ржководното мѣсто на странитѣ владетелки на най-необходимитѣ за индустриалното развитие сурови материали.

Както внасянитѣ отъ чужбина сурови и полуобработени материали, така и произвежданитѣ у насъ такива, сж недостатъчни за пълното удовлетворяване нуждитѣ на консумацията. Известна частъ отъ тѣхъ подлежи на бърза, типова и масова преработка — затова може би държавата при разпредѣлението на тѣзи материали за преработване дава предпочитание на индустрията предъ занаятчийскитѣ работилници, които бѣха заварени отъ настѣпилитѣ събития неподготвени за една подобна дейность. Възможности, обаче, за организиране на занаятчийския трудъ въ това направление сжществуватъ и къмъ такова едно организиране ще трѣбва да се пристѣпи, за да се използва труда на десетки хиляди български занаятчий въ този върховень за народа ни моментъ.

Наредъ съ току-що изтъкнатото обстоятелство — липсата на достатъчно количество стоки, ние наблюдаваме други две явления, които се явяватъ нераздѣлни съпжтници на времена като днешнитѣ и които, у насъ, въ България, даватъ своитѣ зловредни отражения. Това сж повишенитѣ цени и наложеното ограничение на консумацията на нѣкои артикули. Действително, ценитѣ на всички артикули сж повишени, но какво по естествено отъ това?! Естествено е щото цената на единъ артикулъ, който не се намира на пазаря въ достатъчни количества, да бжде повишена, а търсеното е по-голѣмо отъ предлагането, затова и цената се увеличава. Трудень е днесъ за разрешаване въпросътъ за заковаването на ценитѣ. За да се дойде до едно заковаване на ценитѣ, необходима е дълга

и системна подготовка. Необходимо е да сж на лице условията за установяването на една цѣлостна авторхия, която, ако не изключи съвсемъ, то поне да намали до минимумъ зависимостъта отъ чужбина, нужно е сжщо така въвеждането на една друга организация на производството, раздѣлната и труда, чрезъ която да се получи едно по-равномѣрно разпредѣление на материалнитѣ възможности, сжщо така сж нуждни и по-целесъобразни разпоредби относно ограниченията въ консумацията. Германия е постигнала всичко, това, но не отведнѣжъ, както това се желае да стане у насъ. Нека не забравяме, че възможноститѣ на Германия не могатъ да бждатъ придобити така бърже и лесно отъ насъ и може би поради това ние временно ще трѣбва да трѣгнемъ по другъ пътъ.

Отъ една страна сама държавата увеличава ежегодно ценитѣ на нашитѣ земеделски произведения съ целъ да се подобри материалното положение на селото. Отъ друга страна пъкъ се покачватъ ценитѣ на внасянитѣ отъ чужбина артикули. Уравнителниятъ фондъ, който държавата създаде и който черпи своитѣ главни приходи отъ процента върху износа, надали ще може да се справи съ възложената му задача поради голѣмото несѣответствие въ повишението на цената на нашия износъ и вноса на чуждитѣ стоки. Това несѣответствие е въ полза на вноса, т. е. процентното увеличение въ ценитѣ на вноситѣ стоки е много по-голѣмо. Повишението на ценитѣ въобще би нѣмало никакво значение, ако паралелно съ това би могла да се повиши равномѣрно покупателната мощъ на консуматора. Ето още една, много трудна за разрешение задача. За повишението на ценитѣ безспорно иматъ значение и увеличенитѣ производствени разноси. Държавата взема подъ внимание всички условия, които причиняватъ поскъпването, и пристѣпва къмъ нормиране. Тази нормировка не може да бжде една постоянна величина. Тя е въ тѣсна зависимостъ отъ условията, които влияятъ върху ценитѣ на чуждитѣ стоки, внасяни у насъ, и отъ условията, които ще настѣпятъ и ще наложатъ измѣнението на ценитѣ на произведенитѣ въ България стоки и измѣнение въ цената на труда. Като имаме предвидъ, че нуждата отъ земеделски произведения — хранителни продукти и индустриални такива, става все по-голѣма, то непременно ще трѣбва да се дойде до едно увеличено производство на сжщитѣ. Това увеличение ще трѣбва да дойде по пътя на увеличението на обработваемата площъ, като сжщевременно се внесе една по-голѣма рационализация въ производството.

Но тъй като рисковетѣ, на които нашето земедѣлие е изложено, сж голѣми и, отъ друга страна, поради понятни причини, самото обработване на земята у насъ поскъпна чувствително, то за да се насърчи увеличението на производството, не е изключено да се дойде до едно увеличение въ ценитѣ на нѣкои земеделски произведения отъ идущата реколта. Това може само да ни радва, защото крайно време е да се повдигне материално българското село. Стига нашето село е живѣло единъ почти първобитенъ животъ поради своитѣ невѣроятни малки доходи. Освенъ това, при провеждането на своята социална политика, държавата наложи едно увеличение въ надницитѣ на работницитѣ, което увеличение расте почти винаги при подновяването на трудовитѣ договори. Това увеличение, обаче, далечъ не може да достигне процента на поскъпването на живота. Все пакъ то внася едно макаръ и малко подобрене въ материалното му положение. И тъй — недостигъ въ материалитѣ, по-

вишение цената както на внасяните от чужбина, така и на произвежданите у нас артикули, повишение цената на труда и като се прибавят къмъ това и нѣкои процентни повишения въ полза на държавата, неминуемо ще имаме поскупване. Това поскупване, обаче, не се чувства еднакво отъ всички. То или никакъ не се чувства или се чувства твърде малко отъ ония съсловия, които участвуватъ въ производството и раздѣлата, но се чувства твърде тежко отъ онова съсловие, което участвува въ живота на държавата само съ своя трудъ — умственъ или физически.

Както е било винаги, така е и сега — военновременната обстановка спомогна за създаване на нови капитали или за увеличението на съществуващите такива. Същевременно, военновременната обстановка създаде за държавата маса неотложни нужди, задоволяването на които изисква грамадни сръдства, съ които тя не разполага. Набавянето на тия сръдства става или чрезъ заеми (въ настоящия моментъ сж възможни само вътрешните заеми), или чрезъ увеличение данъците или чрезъ увеличение на банкнотното обръщение.

Както е известно, държавата пристъпи къмъ сключването на вътрешенъ заемъ, сжщо тя използва и втория способъ, като увеличи и данъците. У нѣкои сръди съществува подозрението, че държавата е пристъпила и къмъ третия начинъ за добиване на сръдства — къмъ увеличение на банкнотното обръщение. Последното обстоятелство създаде известно безпокойство всрѣдъ ония сръди, които иматъ събрани повече български левове. Това безпокойство почна да се изразява въ едно недовъріе къмъ лева, като се допуска, че вследствие на увеличеното банкнотное обръщение нашиятъ левъ ще загуби толкова отъ стойността си, че би било по-разумно да се пласиратъ парите въ разни движими и недвижими ценности.

Това безпокойство действа така на тия, които въ момента разполагатъ съ повече свободни парични сръдства, че даже и безъ това високите цени на нѣкои артикули се покачиха неимоверно много поради усиленото търсене. Предъ това свършено неоснователно безпокойство и страхъ държавата не можеше да остане равнодушна и тя почна да взема мѣрки, за да се справи съ тази тъй наречена „паника“. На първо мѣсто тя посегна на осветеното отъ основния нашъ законъ — конституцията, право на собственостъ. Съ специаленъ законъ, както се знае, прехвърлянето на правото на собственостъ е ограничено. Отъ друга страна, държавата използва голѣмото закупуване на разни артикули и, за да задоволи поне отчасти своите голѣми нужди, почна да въвежда нови акцизи.

Вѣрно е, че повишението на цените носи само по себе си характера на едно инфлационно явление, но то още не значи, че се дължи на инфлация, предизвикана отъ чрезмѣрното увеличение на банкнотното обръщение, при което известното намъ съотношение между златното покритие и банкнотите не е спазено. Подобни инфлационни явления можемъ да наблюдаваме и когато златното покритие е много по-голѣмо, отколкото трѣбва да бѣде, обаче известенъ артикулъ, по едни или други причини, липсва отъ пазаря и поради голѣмото му търсене, цената на този артикулъ се повишава.

Вѣрно е, че днесъ имаме едно банкнотное обръщение повече отъ два пѣти по-голѣмо отколкото презъ 1939—1940 г., но това е твърде

естествено, защото ние имаме едно увеличение на населението съ 30%, а на територията съ 50%. Освенъ това, присъединенитѣ къмъ България новоосвободени земи ни предлагатъ грамадни стопански възможности.

Най-характерниятъ признакъ за една истинска инфлация е девизната обезценка на монетата. Такава обезценка на лева днесъ нѣма по простата причина, че днесъ не съществува никакво котиране на чуждитѣ валути. Всѣка една страна, която прѣко или косвено взема участие въ войната, отдавна е изоставила възприетото законно съотношение между златния щокъ и пуснатитѣ въ обръщение банкноти. Тѣ отдавна сж тръгнали вече по познатитѣ начини да търсятъ срѣдства за финансирането на войната. Следователно, увеличението на банкнотното обръщение въобще е едно общо явление, поради което то не носи оня типиченъ инфлационенъ характеръ, какъто би имало, ако би засегнало само една страна, въ който случай недовѣрието на останалитѣ страни би се изразило въ една девизна обезценка. Това не значи, обаче, че щомъ всички страни днесъ сж напуснали принципа на известно съотношение между златното покритие и банкнотитѣ въ обръщение, то въ това направление може безнаказано и безконтролно да се върви напредъ.

Покритие на банкнотата трѣбва да има, иначе тя нѣма да има стойностъ, но щомъ златното покритие е недостатъчно да гарантира стойността на пуснатитѣ въ повече банкноти въ обръщение, то трѣбва да се търси друго покритие, което да не бжде нѣкакъвъ си мъртавъ капиталъ, затворенъ между стоманенитѣ стени на държавното хранилище, а да представлява отъ себе си една жива сила, която, бидейки въ много по-малка зависимостъ отъ външни фактори, да създава повече блага за народа, да го издигне въ духовно и материално отношение до степенъ, щото неговата монета да получи по-голямъ престижъ въ чужбина. Това е трудътъ, творческиятъ трудъ на нацията. Това постигна Германия. Тя първа бѣ принудена да изостави златното покритие на марката, поради това, че не притежаваше достатъчно злато, и въведе другото — по-ценно покритие — творческия и идеално организиранъ трудъ на нацията. Така гарантирана, германската марка доста години преди обявяването на войната, бѣ много добре приета навсѣкжде.

Вѣрата въ националната монета е вѣра въ самитѣ насъ. Щомъ единъ народъ загуби вѣрата въ своята монета, той загубва вѣрата въ самия себе си. Той е — неговитѣ творчески си сили сж, които придаватъ стойностъ на монетата му, а народъ, който нѣма вѣра въ своитѣ творчески сили, не може да очаква добро бждеще. Това е безспорно така. Ето защо, на всички съзнателни български граждани, повелителенъ дългъ се налага да разсѣятъ този съвършено неоснователенъ страхъ, защото иначе безъ тая пжтеводна звезда — вѣрата въ бждещото на нацията — нищо добро не ни очаква.

При положение, че нашитѣ съюзници спечелятъ войната, а заедно съ тѣхъ и ние, какво значение има това, че банкнотитѣ въ обръщение били въ повече отколкото трѣбва?

Въ този случай ще се намѣри начинъ да се изтеглятъ излишнитѣ банкноти отъ пазаря, или пъкъ ще се намѣри начинъ за покритието имъ, но ако, недай Боже, ние загубимъ войната, и като имаме предвидъ постигнатото споразумение между нашитѣ противници относно сждбата на Югоизточна Европа, никакво покритие, каквото и да е то, не ще бжде

въ състояние да спаси както лева, така и българската държава. Тогава, кжде сж сериознитѣ основания на нѣкои, които сж разколебали вѣрата си въ българската национална монета и търсятъ начини да се освободятъ отъ нея, като я инвестиратъ въ разни ценности? Ясно е, че такива основания не сжществувитъ.

Колкото се отнася до ограниченията въ консумацията, проведени чрезъ така наречената купонна система, то тѣ сж наложителни. Най-напредъ недостигътъ въ продуктитѣ отъ първа необходимостъ наложи тѣзи ограничения. Освенъ това нуждата отъ образуване на запаси наложи избѣгването на излишното изразходване на сжщитѣ продукти и най-после чувството за по-равномѣрното имъ разпредѣление. Но навика у нѣкои, да удовлетворяватъ своитѣ ежедневни нужди въ довоеннитѣ размѣри, подсиленъ съ опасенията отъ евентуалната липса на тѣзи продукти, създава едно усилено търсене по разни пѣтица и по този начинъ се стига до едно чрезмѣрно увеличение на цената имъ. Така се създадоха „чернитѣ борси“. Ето още една причина за „поскѣпването“, която нѣма никаква връзка съ нѣкакваци „инфлация“.

Външната ни търговия — вноската и износната, днесъ е поставена на начала, съвършено различни отъ тия отъ преди войната. Преди всичко днесъ не се изнася, за да се завладяватъ чуждитѣ пазари и да се набавятъ необходимото количество чужди дивизи за изплащането на вноса. Сжщо така липсва възможността за свободенъ изборъ на насочване на износа и на опредѣляне ценитѣ. Днесъ както износъ, така и вносъ се извършватъ до голѣма степенъ за задоволяването на неотложнитѣ нужди на държавата. Намѣсата на държавата въ този видъ търговия е пълна. Тя не само че опредѣля цената на износнитѣ артикули и се стреми да намалява цената на нѣкои вносни артикули чрезъ уравнилния фондъ, но въ много случаи е изоставила тази своя дирижираща роля и е станала търговецъ. Чрезъ дирекцията „Храноизносъ“ държавата е иззела почти всички обекти въ търговията съ зърнени храни, варива, маслодайни семена и др. Чрезъ Българската земеделска и кооперативна банка тя е монополизирала други обекти. Така въ ролята на търговецъ държавата реализира печалби, съ които покрива частъ отъ нуждитѣ си. Възможно е държавата да е прибегнала до този начинъ на събиране на срѣдства, като по-удобенъ и по-безболезненъ, отколкото съ данъцитѣ и заемитѣ.

Вътрешната ни търговия се развива сжщо подъ знака на пълна контрола и дирижировка отъ страна на държавата. Ограничения въ покупката на известни стоки, ограничения въ продажбата имъ. Строго спазване на нормировкитѣ и редъ други разпореждания на съответнитѣ власти. Благодарение, обаче, на повишената покупателна сила на земеделското население, кржгътъ на пласмента на търговскитѣ стоки се разшири чувствително. Създаде се едно по-голѣмо раздвижване и въпрѣки всичкитѣ трудности, общо взето, положението на българския търговецъ днесъ не е лошо.

Българскиятъ индустриалецъ сжщо е останалъ почти безъ инициатива — той обработва онова количество суровъ материалъ, който му се дава, преработва го въ ония видове, които му се опредѣлятъ и на нормирани цени го предава или на търговеца или на съответния комисаръ по продоволствието, за да се разпредѣли между търговцитѣ. Все пакъ, изобщо, индустриалното производство е увеличено, съ изключение въ

нѣкои браншове и общо взето нашиятъ индустриалець е добре. Тѣзи ограничения въ стопанската дейность характеризиратъ именно днешното преходно време и обуславятъ намѣсата на държавата въ тая областъ.

Не сѣщото може да се каже за занаятитѣ. Нѣкои занаяти, за които липсватъ материали или пъкъ дейността на които е ограничена съ специални наредби, безспорно чувствуватъ тежестта на това положение, още повече, че изобщо занаятчийскитѣ работилници сѣ малки и финансово слаби стопански предприятия. За тѣхъ именно държавата би трѣбвало да положи по-голѣми грижи и, безъ увлѣчения, каквито напоследъкъ се очертаватъ, тя трѣбва да насочи своитѣ усилия за рационализирание на занаятчийската дейность съ огледъ на нейното усъвършенствуване, но въ никой случай да не се прибѣгва до мѣроприятия, които ще доведатъ самостоятелния занаятчия—работодателъ до положението на работникъ при неговитѣ калфи и чираци.

Като разглеждаме стопанското положение на България въ връзка съ различнитѣ стопански дейности, трѣбва съ съжаление да констатираме, че липсва една координация между тѣзи дейности — липсва единъ общъ стопански планъ. Този въпросъ се е поставялъ и въ миналото, но къмъ неговото цѣлостно разрешение не се е пристѣпвало. За сега има само едно частично разрешение по него — то е изготвянето на петъ-годишния земеделско-стопански планъ. Отъ мненията на компетентни лица, които се изказваха по този земеделско-стопански планъ, можемъ да заключимъ, че поради неговото откъслечно и прибързано изготвяне, той съдържа дефекти, които може би ще предизвикатъ неговото коренно измѣнение при изработването на общия стопански планъ. За сега може да се говори само за единъ стопански планъ съ огледъ на преходното време, което преживѣваме, защото какво точно ще трѣбва да представлява отъ себе си следъ войната нашето народно стопанство, отъ сега е трудно да се предвиди. По всѣка вѣроятность, въ предполагаемата бѣдаца европейска международна общность на всѣка държава ще бждатъ възложени специални задачи и въ зависимостъ отъ това може би едни стопански дейности ще трѣбва да бждатъ подсилени за смѣтка на други. Но, понеже всичко това е изъ областта на предположенията, намъ все пакъ ни се налага да издигнемъ и заздравимъ по всички направления народното ни стопанство, за да дочакаме утрешния новъ редъ по-подготвени. Да не си правимъ илюзии, обаче, че този тѣй нареченъ „новъ редъ“ ще бѣде нѣщо съвършено различно отъ сегашното състояние на нѣщата. Никога рѣзкитѣ преходи отъ едно положение въ друго не сѣ давали добъръ резултатъ. За това ние имаме примѣръ. Едно общо издигане въ културно и материално отношение, единъ гарантиранъ отъ държавата, чувствително по-високъ, екзистенцъ минимумъ, надъ който всѣки, споредъ своитѣ способности, може да се издигне, пълно запазване на частната инициатива, като база на всѣка една творческа дейность, едно ограничение въ печалбитѣ съ цель да се избегне създаването на голѣми капитали, международно сътрудничество на базата на взаимността, а не на безогледната конкуренция — съ една дума, ще бѣде направено всичко възможно за едно по-голѣмо отдалечаване на бѣдещитѣ социални и международни конфликти. Никакъвъ „новъ редъ“, какъвто и да е той, не може да премахне окончателно бѣдещитѣ социални и международни конфликти, защото той винаги ще бѣде несъвършенъ, понеже е дѣло на човѣка и

както е бивало винаги, така ще бжде и занапредъ, щомъ като недостатъцитъ на този „новъ редъ“ предизвикатъ нарушения въ постигнатото относително по-равномѣрно разпредѣление на благата, конфликтътъ — билъ той социаленъ или международенъ, ще избухне. Значи, главната целъ на новия редъ ще бжде възможното отдалечаване на тѣзи два вида конфликти.

Ето защо, ако българскиятъ народъ, обединенъ следъ вѣковни борби, иска да съществува свободенъ и равноправенъ, той може да постигне това, но само чрезъ едно здраво и добре организирано стопанство, чрезъ едно дълбоко залегнало у всѣки българинъ чувство за саможертва къмъ родъ и родина. Българскиятъ народъ и българската земя криятъ въ себе си голѣми и ценни възможности. Нека твърдо вѣрваме, че тѣ ще бждатъ напълно и най-добре използувани, защото само тѣй ще можемъ да осигуримъ по-добро бждеще на поколѣнията, които идватъ следъ насъ.

НАШИТЪ СТОПАНСКИ ПРОБЛЕМИ СЪ ОГЛЕДЪ НА НОВИЯ РЕДЪ.

отъ

СТОЯНЪ П. СТОЯНОВЪ

Всѣка промѣна на условията и рамкитѣ, въ които се развива едно стопанство, води съ себе си появяване на нови проблеми, нови размѣствания и измѣнения — ако се наложи — на насоката на стопанската политика, провеждана отъ официалната властъ. Днешната война, която създаде нова обстановка, срѣдъ която трѣбва да се развиватъ стопанствата на цѣлия свѣтъ, предизвика коренни промѣни въ почти всички клонове на стопанския животъ. Очертаващитѣ се нови форми, рамки и условия, при които ще трѣбва да се развиватъ стопанствата днесъ и въ бждеще, предизвикаха нова ориентировка на стопанската политика и пригодяване на стопанствата къмъ тѣхъ. Този завой въ стопанската политика къмъ новитѣ условия е продиктуванъ отъ необходимостта, наложена отъ политическата обстановка и съ огледъ на бждещитѣ политически и стопански събития. Правилната преценка на бждещитѣ събития, били тѣ политически или стопански, е задача на всѣка далновидна политика, каквато всѣки управляващъ днесъ трѣбва да провежда. Правилото „да управлявашъ, значи да предвиждашъ“ днесъ ни най-малко не е загубило отъ значението си, а напротивъ е придобило по-голѣма важностъ за успѣха на всѣка провеждана политика. Правилната преценка на настоящето и бждещото, отъ която трѣбва да изхожда всѣка стопанска политика, която претендира за далновидностъ, е първото условие за успѣха ѝ. Безгрижниятъ животъ, день за день, води съ себе си голѣми отговорности и много неизвестности. Всѣка далновидна политика, преценявайки днешнитѣ условия и възможности и проницавайки въ бждещото, трѣбва, за да бжде тя правилна, да се основава на основно познаване на проблемитѣ: настоящитѣ, тѣзи за близкото и за по-далечното бждеще. Съ огледъ на настоящитѣ, появили се вече, стопански проблеми, и на тѣзи които може

да се предполага или е вѣроятнo да се появятъ, официалнитѣ власти, отговорни за правилното ръководство и развитие на стопанството, взематъ мѣрки за разрешаването, респективно за предотвратяването имъ. Днешната ни стопанска политика трѣбва да се ръководи, при провеждане на мѣроприятията си, отъ основно познаване, респективно предвиждане на:

1. Нашитѣ стопански проблеми въ настоящия моментъ;

2. Проблемитѣ, които ще се появятъ въ нашето стопанство въ връзка съ ликвидиране на войната и стопанскитѣ последици отъ нея и

3. Проблемитѣ, които ще се сложатъ за разрешаване отъ нея въ едно по-далечно бъдеще, т. е. следъ свършване на войната и на нейния ликвидационенъ периодъ.

Така, проблемитѣ, които се слагатъ за разрешение отъ нашата стопанска политика днесъ, сж предимно тѣзи, свързани съ нашето снабдяване, като за тази целъ мѣроприятията се насочватъ къмъ производството — земеделско и промишлено — външната и вътрешна търговия, разпредѣлението, ценитѣ, доходитѣ и др. Но стопанската политика не би трѣбвало да се ограничи само въ справянето съ възникналитѣ и появилитѣ се вече проблеми, а също така, ръководена отъ далновидността, да взема мѣрки за предотвратяване на бъдещи проблеми и за насочване на стопанското развитие къмъ желаната целъ и поставенитѣ задачи за изпълнение. За постигане на казанитѣ цели, въ своята стопанска политика, презъ последното десетилѣтие, а даже и още по-преди, много страни прибегнаха къмъ изработването на специални стопански планове за известенъ периодъ време и за отдѣлни клонове на стопанството. Такъвъ планъ у насъ, за пръвъ пътъ, се изработи наскоро за най-важния нашъ стопански клонъ — земеделието. Въ следващитѣ редове ние ще се постареемъ да разгледаме нашитѣ стопански проблеми, които се слагатъ за разрешение отъ стопанската ни политика днесъ и докато трае войната, тѣзи които ще се появятъ и ще се сложатъ за разрешение отъ сжщата въ така наречения ликвидационенъ периодъ на войната и най-после далечнитѣ проблеми на нашето стопанство, които ще бъдатъ сложени за разрешение следъ свършването на войната, изтичането на ликвидационния периодъ и при окончателното преминаване къмъ мирновременното стопанство. За да може да направимъ по-правилни предвиждания за предстоящитѣ задачи на нашата стопанска политика въ връзка съ близкитѣ и далечнитѣ проблеми, които ще се сложатъ предъ нея, ние смѣтаме, че е необходимо да се направятъ известни предвиждания сжщо по отношение на обстановката и условията, при които ще се развива европейското стопанство, частъ отъ което е и нашето. Това ще наложи отчасти да се занимаемъ накратко съ въпроса за новия стопански редъ, който се оповести отъ нѣкои отговорни личности въ странитѣ отъ силитѣ на осята — Германия и Италия.

НОВИЯТЪ СТОПАНСКИ РЕДЪ.

Нашата задача тукъ не е да дадемъ изчерпателно описание на оповестения новъ стопански редъ, но се свежда само до бѣгълъ погледъ на неговитѣ особености, доколкo тѣ сж станали известни до сега.¹⁾ Това се

1) За по-голѣми подробности по новия стопански редъ вж. реферата, четенъ въ Българското икономическо дружество и обнародванъ въ списанието на сжщото, кн. 3 1942 г. отъ сжщия авторъ.

налага да направимъ, защото новиятъ стопански редъ ще бжде обстановката и рамката, въ която ще се развива въ бждеще стопанството на Европа, а въроятнo и на цѣлия свѣтъ. Отъ неговитѣ форми или рамки, които ще се наложатъ на отдѣлнитѣ национални стопанства, ще зависи до голѣма степенъ насоката на развитието на сѣщитѣ. Макаръ новиятъ редъ, самиятъ той и неговитѣ форми, да зависятъ отъ настѣпването на многобройни политически и стопански събития, все пакъ могатъ да се откриятъ нѣкои характеристики още отъ сега, които ще легнатъ въ основата на по-нататѣшното развитие на националнитѣ стопанства.

Като изоставимъ разглеждането на всички онѣзи схващания по уреждане на стопанството и стопанския животъ, които предшествуваха и наложиха днешнитѣ размѣствания и промѣни въ сѣщито — за да може дори и да се говори за новъ стопански редъ — ние ще преминемъ направо къмъ охарактеризиране на новото или това, което отличава новиятъ редъ отъ досегашния. Мнозина си представляватъ, когато се говори за нѣщо ново, което ще замѣсти старото, че съ въвеждане на новото се изоставя напълно или се разрушава старото, омръзнало вече или считано за негоднo. Сътресенията отъ този родъ въ стопанския животъ сѣ доста опасни. Затова, когато се говори днесъ за новъ стопански редъ, ние не трѣбва да си въобразяваме окончателно сѣжсване съ старото. Приемственостъта, особено въ стопанството, е отъ голѣмо значение. Апостолитѣ на новия редъ ни най-малко не считатъ, че новиятъ редъ ще бжде нѣщо съвършено различно отъ старото и ще се създаде и израстне съвсемъ независимо отъ миналото. Напротивъ, сѣщитѣ проповѣдватъ и защищаватъ запазването на всичко ценно и здраво, всичко годно и жизнеспособно отъ миналото, като сѣщевременно се черпи ценната поука отъ опититѣ на миналото, било то далечно или близко. Преминаването къмъ новитѣ методи и новитѣ насоки въ стопанството нѣма да стане рѣзко, т. е. изведнѣжъ, а съ известна постепенность, или съ преходенъ периодъ, който може да се счита, че е настѣпилъ вече. Установяването на новия стопански редъ ще се проведе съ една разумна постепенность, като се насочи стопанската политика къмъ новитѣ задачи и новитѣ цели. Тѣзи цели не сѣ още сега строго опредѣлени, защото това, което се предвижда, не ще се ржководи отъ нѣкакви твърди догми, а отъ належащи необходимости съ огледъ интереситѣ на странитѣ. Така че, новиятъ стопански редъ не може да се счита като нѣщо твърдо, нѣщо предварително и строго начертано, което ще трѣбва да се проведе неотклонно и безъ промѣни. Напротивъ, новиятъ редъ ще дава свобода на стопанско развитие, като въ всѣки моментъ ще се поставятъ цели за постигане и задачи за разрешението отъ стопанството. Тази стопанска еволюция не може да се охарактеризира като твърде опортюнистична, защото общитѣ линии и насоки, които ще се гонятъ, сѣ предварително установени и начертани. Така, новиятъ редъ ще се характеризира съ създаването на голѣмитѣ стопански общности, които сѣ рамкитѣ или общитѣ линии, въ които ще се развива въ бждеще свѣтовното стопанство. Опортюнизмъ въ новия редъ може да се търси при устройството на съставнитѣ части на стопанскитѣ общности, каквито ще бждатъ отдѣлнитѣ национални стопанства. На насъ сѣ известни до сега, или по-скоро се очертаватъ, нѣколко стопански блока или общности, а именно: Европейскитѣ континенталенъ стопански блокъ, Източно-азиатскитѣ стопански блокъ и Американскитѣ стопански

блокът. Отъ така очертанитѣ стопански блокове, сведения имае само за Европейския континенталенъ стопански блокъ. По него сж говорили и направили изявления много отговорни личности въ ръководнитѣ страни отъ силитѣ на Осьта—Германия и Италия.

Националнитѣ стопанства, като клетки, образуващи голѣмия стопански блокъ, безспорно, ще трѣбва да бждатъ реорганизирани и съобразени съ новитѣ тежнения и съ общитѣ насоки на стопанската политика на общността. За коренни промѣни въ стопанското устройство на националнитѣ стопанства, влизащи въ общността, не може да става дума дотолкова, доколкото вътрешното стопанско устройство не се намира въ конфликтъ или противоречие съ интереситѣ на общността. Свободната стопанска инициатива ще бжде запазена, като се използватъ добититѣ до сега опити въ държавното ръководство изъ областта на стопанството. Новото устройство на националнитѣ стопанства ще се сведе до една синтеза отъ елементитѣ на плановото и либералното стопанства, която ще се изрази въ държавна директива и частна езекутива. Така гласи синтезата за германското национално стопанство, което, по всѣка вѣроятность, ще представлява стопанството типъ и образецъ на стопанска организация за останалитѣ национални стопанства, които ще влѣзатъ въ европейската стопанска общность.

Ролята на отдѣлната личность или индивидъ въ срѣдата на националното стопанство не ще бжде поставена на втори планъ. Напротивъ, на отдѣлния индивидъ се отрежда почетно мѣсто въ стопанския животъ, само че дейността му ще трѣбва да бжде съобразена съ интереситѣ на нацията, които се изразяватъ отъ държавната власть. Така че частната инициатива въ кръга на националното стопанство и въ стопанската общность ще бжде поставена на преденъ планъ, стига тя да върви успоредно съ общитѣ интереси.

Ролята на държавата въ националнитѣ стопанства ще се изрази въ контролъ и направление, като, разбира се, не е изключена сжщо възможността и тя непосредствено да участвува въ стопанството съ свои държавни стопански организации. Правото на контролъ и направляване отъ страна на държавата въ областта на националното стопанство произтича отъ обстоятелството, че държавата се явява единствената представителка на общитѣ национални стопански интереси.

Преустроени съ огледъ на новия стопански редъ и съ огледъ интереситѣ на стопанската общность, националнитѣ стопанства ще влѣзатъ въ последната. Това преустройство, обаче, нѣма да се извърши изведнѣжъ, а ще се проведе въ известенъ периодъ отъ време, дори ще продължава и следъ формалното влизане на националнитѣ стопанства въ общността.

СТОПАНСКИТѢ ОБЩНОСТИ.

Една отъ особеноститѣ на идващия стопански редъ въ Европа е така наречената стопанска общность (жизнено пространство, стопански блокъ, нѣмското Гросраумвиртшафтъ, Виртшафтсгемайншафтъ.)

Отъ известното до сега относно организацията, целитѣ и задачитѣ, които се поставятъ за постигане чрезъ стопанскитѣ общности, можемъ да извадимъ следната характеристика за нея:

1. Стопанската общност е група от държави, заемащи известна географическа част от земната повърхност (континентът, група от континенти или острови).

2. Спйката между отдълнит държави въ поменатата група сж общит стопански цели, задачи и интереси, които сж поставени за разрешаване чрез общността.

3. Срждствата за постигане поставенит задачи на общността се свеждат до едно сътрудничество въ областта на стопанството между отдълнит държави, влизащи въ нея.

4. Митнишкит граници между отдълнит държави нма да се премахнат, но все пак очаква се едно понижение на преградит, що се отнася до стопанскит отношения между странит, членове на общността.

Задачит, за които ще се търси разрешение и целит, които ще се постигнат чрез стопанскит общности, могат да се сведат въ следното:

а) Постигане на по-голма степен на самозадоволяване вътре въ границит на общността, съ цел да се достигне до по-голма независимост на общността спрямо другит области или общности.

б) По-голмата независимост ще се постигне чрез повишение на продуктивността, чрез рационализация и трансформация на производството съ оглед нуждит на общността, чрез създаване и насърчение на нови производства, като се използват всички стопански възможности на териториит, влизащи въ стопанската общност. Тъзи именно срждства за постигане на стопанска независимост сж едни от главнит задачи на стопанската политика въ общността.

в) Създаване на улеснения за развиване на външната търговия между странит, принадлежащи към една и сжа общност.

Като една от първит задачи на европейската стопанска общност, която се сочи, е да се постигне пълното самоизхранване на Европа. Това ще постави тази част от свта при по-голма сигурност и при по-голмо спокойствие, защото бждещи войни биха могли да бждат избегнати само тогава, когато не сжществуват повече изгледи за успх чрез прилагането на стопански мърки за борба срещу Европа.

Окончателното уреждане и организиране на стопанския блокъ предполага, разбира се, разрешаването на редица въпроси, свързани съ стопанския живот. Като такива можем да изброимъ въпросит за валутит, въпросит за ценит, въпросит за жизненото ниво на различнит народи, влизащи въ общността и др. Тъзи въпроси, макаръ едни от най-важнит, като че ли до сега не сж намърлили окончателно отговори. Въпросъ е ставало само за ръководни валути, каквито се очертават за сега райхсмарката и италианската лирета. По отношение на жизненото ниво, което сега се намира на различна височина въ разнит страни, трбва да се признае, че този въпросъ много малко е разискванъ, въпрки неговата важност. Споредъ известното до сега, смта се, че поне на първо време не може да се постигне изравняване на жизненото равнище. Височината му е въ зависимост отъ продуктивността на труда и културното ниво на народит. Щомъ при тх нма равенство, не може да се очаква и изравняване на жизненит равнища. Затова различнит страни, които сж изостанали въ продуктивно и културно отношение назадъ, ще трбва да направятъ усилия, за да догонятъ напредналит народи. Ние бихме прибавили къмъ това, че е необходимо сжщо да се даде възмож-

ностъ на такива страни да догонватъ напредналитѣ. Тази възможностъ най-добре ще се даде чрезъ една по-голѣма свобода за стопанско устройство, като се даде свобода сжщо и за изграждане на нови производства и създаване на по-голѣма материална култура, която ще допринесе за повишение на продуктивността на изостаналитѣ назадъ въ стопанско отношение народи и за повдигане на културното имъ ниво.

НАШИТѢ СТОПАНСКИ ПРОБЛЕМИ

България по своето географическо положение спада въ онази часъ отъ свѣта, която ще се обособи като европейска стопанска общностъ. Ние трѣбва да влѣземъ въ тази общностъ не по силата на принудата, а доброволно, защото нашитѣ стопански интереси налагатъ това. Следъ като разгледахме по-горе нѣкои отъ особеноститѣ и характернитѣ отличия на новия стопански редъ, ние ще се постареемъ въ следващитѣ редове да изнесемъ нѣкои отъ основнитѣ наши проблеми и задачи, които сжществуватъ, които ще се появятъ, или които биха възникнали въ близко или далечно бждеще, при условие, че настѣпи едно или друго събитие. Нашитѣ стопански проблеми и задачи по време можемъ да раздѣлимъ на следнитѣ категории:

1. Настоящи, които сега сжществуватъ, или такива на военновременното стопанство;

2. Тѣзи на близкото бждеще, или такива, които ще се появятъ въ ликвидационния периодъ на днешната война, и най-последно

3. Проблеми на нашето стопанство въ по-далечното бждеще, тогава когато ще трѣбва да устроимъ нашето мирновременное стопанство и когато ще трѣбва да се наредимъ наравно съ по-напредналитѣ въ стопанско и културно отношение народи, влизачи въ европейската континентална стопанска общностъ.

Разгледани отъ гледна точка на областта на стопанството, или предмета, за който се отнасятъ, нашитѣ стопански проблеми и задачи може да раздѣлимъ на:

1. Производствени, т. е. на такива, които се отнасятъ до нашето производство, било земеделско или промишлено и

2. Стопанско организационни и търговски, които се отнасятъ до общата организация на нашето стопанство, като организиране на факторитѣ на производството: капиталъ, трудъ и земя и такива, които сж свързани съ размѣната на богатата, като самата търговия — вътрешна и външна — цени, кредитъ, монета, финанси, съобщения, пѣтища и др.

Проблемитѣ по области на стопанството ще разгледаме въ изброенитѣ по-горе три периода, а именно: настоящия моментъ (докато трае войната), близкото бждеще и по далечното бждеще.

При очертанитѣ рамки на новия стопански редъ, смѣтаме, че за да има успѣхъ каквато и да била търговска или производствена политика на дадена страна, на която ще се поставятъ за разрешени редица проблеми, трѣбва да се изхожда отъ единъ общъ стопански планъ. Този планъ ще трѣбва да засяга не само отдѣлни области на стопанството, но трѣбва да бжде всеобемащъ. Плановѣтъ по области на стопанството ще трѣбва да бждатъ включени въ общия планъ, който да ги унифицира, като премахне евентуални противоречия помежду имъ. По плановѣтъ въ стопан-

ството ние ще се спремъ малко по-подробно при разглеждането на развитиѣ клонове на стопанството и въ нашата заключителна частъ.

ПРОЗВОДСТВЕНИ ПРОБЛЕМИ,

Както нашето земеделско, така и промишленото ни производство иматъ специфични особености и проблеми, които сж сложени за разрешение отъ производствената ни политика за днесъ, за въ близко и въ по-далечно бъдеще. Днесъ, т. е. докато трае днешната война, производственитъ ни проблеми ще се свеждатъ повече или по-малко до използване на наличнитъ възможности за производството. Така, въ областта на промишленото производство днесъ може да се изтъкне като най-важна проблема снабдяването съ сурови и спомагателни материали, а въ областта на земеделието — подобрене на земеделското производство, на добивитъ и др., като се възприематъ и приложатъ по-добри агро-технически срѣдства и начини за обработване. Въ сравнително по-голѣми подробности ще разгледаме нашитъ производствени проблеми при разглеждането на нѣкои наши клонове на стопанството.

ЗЕМЕДЕЛИЕ.

Земеделието, като най-важенъ отраслъ на нашето стопанство, заслужава да му бже отдадено най-голѣмо внимание при нашето разглеждане, като се изяснатъ сегашнитъ и предвидятъ близкитъ и далечни проблеми.

Съзнавайки значението на земеделието (растениевъдството, животновъдството и горитъ) нашитъ отговорни власти сж се постарали, както въ миналото, така и днесъ, да проучатъ и изяснятъ земеделскитъ проблеми и поставятъ развитието му на по-научна основа, като се поставя за целъ и задача на нашата производствена земеделска политика да постигне предварително опредѣлени резултати. Това може да се посочи като една отъ причинитъ, за да се изработи най-напредъ планъ именно за този клонъ отъ стопанството ни.

Петгодишниятъ земеделско стопански планъ, който бѣше изработенъ отъ службитъ на Министерството на земеделието и държавнитъ имоти и разгледанъ отъ Върховния земеделско-стопански съветъ, се състои отъ три части — земеделие, гори и битъ. Първата частъ съдържа деветъ отдѣлни книги, които се отнасятъ: 1. до днешното състояние на земеделието или установителна частъ; 2. до структурнитъ задачи за разрешение чрезъ плана; 3. плануване на растителното производство; 4. плануване на животновъдството и животинското производство; 5. земеделската индустрия и общественитъ строежи; 6. земеделско стопанско райониране; 7. финансиране на мѣроприятията и стопански ефектъ отъ осществяването имъ; 8. пласментъ и цени и 9. данъцитъ и кредита.

Втората частъ, която се отнася до горитъ, е раздѣлена на три дѣла: днешното състояние на горитъ, предстоящитъ мѣроприятия по горитъ и лова и очакванитъ резултати отъ мѣроприятията въ отдѣлнитъ области на горското дѣло.

Третата частъ на плана, която се отнася до бита, е раздѣлена на 6 дѣла: повдигане на общата и специална култура на селското население, подобрене храната на селското население, подобрене облеклото на сел-

ското население, подобрене жилищата, хигиената и уредбата на селския домъ и дворъ, благоустрояване и разхубавяване на селата и най-после финансиране на мѣроприятията по подобрене бита на селското население.

Така както е разработена материята по петгодишния земеделско-стопански планъ, трѣбва да се признае, че планътъ е доста изчерпателенъ. Ако може, обаче, да се търси нѣкаква празнота въ него, това е въ насока подсигурияването условията за изпълнението на плана. Въ това отношение могатъ да се откриятъ недостатѣци. Особено ценна е онази частъ отъ плана, която има установителенъ характеръ и кждето сж събрани ценни сведения и статистически данни за днешното състояние на нашето земедѣлие. Все пакъ този проектъ не може да се счита още за окончателно приетъ планъ, защото още не е одобренъ отъ Министерския съветъ.

Днешнитѣ задачи на нашето земедѣлско стопанство, които трѣбва да се разрешатъ отъ нашата производствена политика, както е предвидено въ насокитѣ, дадени отъ установения вече отчасти новъ европейски стопански редъ, се свеждатъ до следното:

1. Увеличение на земедѣлското производство и

2. Трансформиране на земедѣлското производство съ огледъ нуждитѣ, които има да се задоволяватъ въ установената европейска стопанска общностъ.

Увеличението на нашето земедѣлско производство ще трѣбва да се търси въ следнитѣ насоки:

1. Чрезъ рационализиране на производството: увеличение добива на единица обработваема площъ, употребата на изкуствени торове, подобрене на агро-техниката, машинизиране на земедѣлското производство, обучение на земедѣлската работна ржка, подобрене на посѣвния материалъ и др.

2. Чрезъ разширение на обработваемитѣ земи, използване на всички годни за засѣване земи или приготвяването имъ за тази целъ, чрезъ напояване прочистване или извършване на други подобрения, за да може да се изправятъ използваемии за земедѣлски цели. Въ това отношение, особено подчертаване заслужаватъ усилията и мѣроприятията по напояването, укрепяването на пороища и други мелиоративни работи.

За увеличението на добивитѣ върху единица площъ, заслуги ще допринесе сжщо така международното сътрудничество, което ще се изрази, както се предвижда въ известното вече отъ програмата на новия стопански редъ — въ размѣна на опити, използване на познанията на други по-напреднали страни и организиране на опитното дѣло у насъ на базата на международното сътрудничество.

Въ следната таблица сж дадени срѣднитѣ добиви за пшеницата и картофитѣ на хектаръ за периода 1932—1938 година въ квинтали въ по-важнитѣ производителни страни:

Срѣденъ добивъ на хект. въ кв.
за периода 1932 — 1938 год.

	пшеница	картофи
Германия	25.2	183.7
Унгария	13.3	65.4
бивша Югославия	10.8	59.1
България	11.9	62.0
Румжния.	8.8	87.9

Белгия	27.2	212.1
Холандия	29.8	187.9
Дания	30.2	173.0
Швеция	24.0	144.9
Италия	14.7	65.6
Франция	16.0	110.8
Испания	9.5	112.8
Съединенитѣ щати	8.5	75.2

Отъ горната таблица се вижда, че добивитѣ у насъ сж сравнително по-малки отъ нѣкои други страни. Причината за това трѣбва да се търси на първо мѣсто въ климатическитѣ условия и на второ мѣсто въ по-първобитното и нерационално земедѣлие, по-малката употреба на изкуствени торове и по-малкото използване на машината.

У насъ се използватъ за разораването на земята около 370.000 плуга и около 580,000 орала. Ясно е, че разораването на земята се върши въ голѣмата си частъ все още съ първобитното орало. Сжщото положение имаме и при другитѣ земедѣлски машини. Все още нашето земедѣлие страда отъ липсата на земедѣлски инвентаръ. При едно запълване на тази празнина въ нашето земедѣлско производство ще може да се постигне известно подобрене на добивитѣ върху единица площ.

Употрѣбата на изкуствени торове у насъ е незначително. Даже наличнитѣ естествени торове доскоро не се използваха рационално. Въ следната таблица сж дадени сведения за употрѣбата на изкуствени торове въ нѣкой по-важни страни въ килограми за хектаръ земедѣлски използвана земя:

Страни	азотни торове	фосфатни торове	калсви торове
Германия	35.9	38.1	62.7
Унгария	0.45	1.7	0.1
бивша Югославия	0.06	0.5	0.07
България	0.05	0.02	0.02
Белгия	29.0	32.0	24.0
Холандия	26.0	40.0	42.0
Дания	10.0	21.0	11.0
Италия	5.0	12.0	1.0

Ясно е, че у насъ почти не се употрѣбаватъ изкуствени торове при нашето земедѣлско производство. Дали тѣхната употреба ще бѣде рентабилна, е въпросъ на проучвания и изследвания, каквито сж направени до сега и продължаватъ да се правятъ. Отъ постигнатитѣ до сега резултати се вадѣ заключението, че трѣбва да се насърчава употрѣбата на земедѣлски торове у насъ, особено въ днешното военно време и въ унисонъ съ провежданата земедѣлска политика на европейския континентъ съ огледъ по-пълното самозадоволяване съ хранителни припаси отъ първа необходимостъ.

За машинизирането на нашето земедѣлско производство е започната системна работа, като напоследъкъ се откри училище за подготовка на техници за правилно използване и употрѣбление на земедѣлскитѣ машини. Това училище, наречено „Бузема“, се откри напоследъкъ въ с. Горна баня до София, съ голѣмото съдействие на Сръдноевропейския стопански съветъ въ Берлинъ и нѣкои частни германски фирми.

Други усилия за школовката и обучението на земеделските стопани и работната ръка, с цел да се увеличи земеделското производство, се полагат в насока на борбата с вредителите на растенията, други някои агро-технически подобрения, изпращане на млади земеделци на практика и обучение в чужбина и др.

Според някои доста груби и широки изчисления, нашите земеделски добиви, при максимални условия, биха могли да се подобрят средно с около 30%.

Друг важен проблем, или по-скоро средство, чрез което се смисля да може да се разрешат някои структурни проблеми в нашето земеделско производство, е трансформацията. Доходът от единица площ, като най-важен двигател и регулатор за насоката на земеделското производство, налага известно преминаване към по-високодоходните култури. Благоприятният климат на нашата страна позволява култивирането на някои по-високодоходни култури. Преминаване към по-доходни култури у нас се извършва през последните десет и повече години. Премина се към отглеждането на нови индустриални растения, като се намали площта на други по-малодоходни, като зърнените храни и др. Военните условия, обаче, често налагат друга насока в земеделското производство. Така, според сегашните планове за самоизхранването на европейския континент през време на войната, а може би и след нейното свършване, ще се наложи известна трансформация с оглед на тази необходимост. Очаква се, обаче, че за нас тази ориентировка на земеделското производство ще има временен характер, защото специфичните климатически и почвени условия на нашата страна спомагат за преминаване към такива култури, които ще ни позволят по-добри доходи. Така, че след свършване на войната може да се очаква известна трансформация на земеделското ни производство в насока на по-доходните култури. Тази трансформация, обаче, не може да допринесе много нещо за подобрение на дохода на земеделското население, а от там и на жизненото равнище.

Другите проблеми и задачи в нашето земеделско производство, които са свързани с факторите в него капитал и земя, могат да се сведат до следните по-важни:

1. Създаване на жизнеспособни земеделски стопанства, които ще бъдат здравите клетки на общото ни земеделско стопанство и ще бъдат гаранция за увеличение на земеделското производство. Тук се налага създаването на тип стопанства, по размери на обработваемата площ, инвестиран капитал и заета работна ръка, които да позволяват задоволителна прехрана за дадено селско домакинство и едно по-добро жизнено ниво.

2. Да се проведе комасацията на земята с оглед да се постигне съестяване на време и разходи при земеделското производство. За да се избегне раздробяването на земята, чрез наследяването, налагат се реформи също и в наследственото право.

3. Набавяне необходимите капитали за инвестиране в земеделското производство, чрез евтин кредит. Безспорно, кредитът трябва да бъде леснодостъпен, но използването на кредитите от страна на частните стопани трябва да става под строгия и пръв контрол на официалните органи.

4. За да се създаде сигурност въ земедѣлския поминѣкъ, като се избегнатъ голѣмитѣ рискове, които представлява, налага се задължителна застраховка на посѣвитѣ, каквато вече се въведе у насъ. Задължителната застраховка на посѣвитѣ може би представлява известни несправедливости, защото нѣкои краища по-често постраждатъ отъ природни стихии, докато други — много по-рѣдко, и ще трѣбва да носятъ равни тежести, но тя трѣбва да се схваща като едно обобщаване на интереситѣ на цѣлото земедѣлско стопанство и като сътрудничество между стопанитѣ въ националната общностъ.

Третиятъ, който е най-важниятъ факторъ въ нашето земедѣлско производство, е трудътъ. Българското земедѣлие има предимно трудовъ характеръ. Въ него трудътъ взема много по-голѣмо участие отколкото земедѣлскитѣ машини. Това ни показватъ изучаванията на нашитѣ агроекономисти. Друга характерностъ за труда въ нашето земедѣлие е, че той е семеенъ, а не наеменъ. Земедѣлскитѣ стопанства пѣкъ сѣ дребни. Отъ общия брой на земедѣлскитѣ стопанства (884.869) стопанствата до 50 декара представяватъ 63% (559.105). Групата до 50 декара заема 30% отъ обработваемата площъ и 53% отъ постоянно заетитѣ въ земедѣлието лица.

Трудовиятъ характеръ на нашето земедѣлие се подчертава и отъ земедѣлската пренаселеностъ. Доколко е пренаселено българското земедѣлско стопанство, се вижда отъ следната таблица за броя на земедѣлското население, което се пада на 100 хектара използваема площъ въ нѣкои индустриални и земедѣлски страни, изработена отъ Ханс фонъ деръ Декенъ:

България	116 души	Германия	43 души
бив. Югославия	114 "	С. Щати	17 "
Румжния	97 "	Канада	11 "
Полша	91 "	Англия	30 "
Италия	90 "	Унгария	72 "
Франция	40 "		

Ако се приеме твърдението, че, за да може земедѣлското население да живѣе сносенъ човѣшки животъ, неговата гъстота на 100 хектара обработваема площъ не трѣбва да надминава отъ 35 до 45 души, въ зависимостъ отъ интензивността на земедѣлието, за вѣрно може да добиемъ ясна представа за земедѣлската пренаселеностъ у насъ. Споредъ проучванията на проф. Янаки Молловъ и А. п. Стояновъ въ 109 репрезентативни стопанства презъ 1935/36 г., срѣдно 48% отъ разполагаемитѣ трудови дни не сѣ били използвани. По месеци, този процентъ е билъ: презъ зимнитѣ срѣдно къмъ 70%, като отива до минимума си 10% за най-усиления сезонъ на работата. Значи, при най-усиления месецъ на земедѣлската работа, юлий, 10% отъ труда остава неизползуващъ. Като се вземе предвидъ голѣмината на анкетиранитѣ стопанства, за които се отнасятъ даннитѣ, може да се извади заключение, че за по-дребнитѣ стопанства, които сѣ по-трудоконсумативни, но въ замѣна на това много повече претоварени съ работна рѣжа, неизползуваниятъ трудъ ще вѣвлѣзе къмъ 50%. Срѣдно за цѣлото земедѣлско стопанство въ България, може да се приеме, че около 1/3 отъ трудовия потенциалъ на земедѣлското население не е използванъ. Изчислени въ абсолютни цифри за ра-

ботни ржце, което е направено отъ Института за стопански проучвания при Софийския държавенъ университетъ, броятъ на излишнитѣ активни лица въ нашето земедѣлие (приведенъ къмъ пълновъзрастни мъже) се равнява на 720.000 условни единици, или на около 1.065.000 реални работни ржце. Може би тѣзи цифри да сж пресилени, но все пакъ съ задоволителна точностъ може да се приеме цифрата 800,000 безработни въ земедѣлието. Тази безработица е скрита, благодарение на семейния характеръ на нашето земедѣлие, което позволява поглътчането ѝ безъ особено остри прояви и се отразява въ насока на намаление на жизненото ниво. Ако се измъкне излишната работна ржка отъ нашето земедѣлие, ще се облекчи последното и ще се създаде по-голъмо благоденствие за него. Този неизползуванъ трудовъ потенциалъ представлява голѣма загуба за нашето стопанство и е единъ отъ основнитѣ проблеми, които има да се разрешаватъ при новия стопански редъ. Отъ разрешението на този проблемъ ще трѣбва да се опредѣли и насоката на нашето стопанско развитие въ близко и далечно бъдеще. Само чрезъ радикалното разрешение на тази наша структурна безработица ще може да се очаква по-голъмо благоденствие за голѣмата маса отъ населението ни. Тази е и основната причина за низкия доходъ на глава у насъ.

Животновѣдството, което е единъ отъ важнитѣ стопански отрасли у насъ и представлява до известна степенъ трансформиране на нашето производство на сурови материали въ по-завършенъ видъ, се развива сжщо подъ грижитѣ на официалната властъ. Проблемитѣ и задачитѣ, възникнали и поставени за разрешение въ настоящия моментъ, се обуславятъ отъ необходимоститѣ и нуждитѣ на снабдяванетоъ съ месо, млѣко, млѣчни произведения, кожи и вълна на нашата страна и на европейската стопанска общностъ. Измежду многото проблеми въ този отрасълъ ще изброиме този за подобрене на раситѣ, съгласуване на ценитѣ, набавянето на фуражи и др. Разрешаването на тѣзи проблеми стои въ тѣсна зависимостъ съ провеждането на политиката за самозадоволяване на нашето стопанство и това на континентална Европа съ животински произведения, месо, мазнини, кожи, вълна, млѣчни произведения и др.

Нашето горско стопанство има сжщо така своитѣ проблеми, съ разглеждането на които нѣма да се занимаваме тукъ, поради липса на мѣсто.

Както въ миналото, така и въ бъдеще, земедѣлското производство ще остане най-важния стопански клонъ, въ който ще намира препитание по-голъмата частъ отъ нашето население.

ПРОМИШЛЕНО ПРОИЗВОДСТВО.

Докато нашето земедѣлско производство става все повече обектъ на грижи, регулиране и държавна намѣса, прави впечатление, че промишленото ни производство като че ли остава на по-задень планъ въ държавната стопанска политика. Който и да е планъ за нѣкой отъ стопанскитѣ ни клонове не би трѣбвало да получи окончателната си завършена форма, безъ да сж изработени или най-малкото нахвърляни плановетѣ за другитѣ стопански отрасли. Изолираниятъ само за единъ стопански отрасълъ планъ може да предвижда мѣрки, които могатъ да се отразятъ зле върху други стопански клонове. Затова всѣки планъ

трѣбва да стои въ връзка съ общия стопански планъ, явяващъ се въ случая като единъ корективъ на допуснатитѣ грѣшки, или като посредникъ за уеднаквяване на противоречивитѣ интереси на разнитѣ стопански съсловия или клонове.

Грижи за нашата индустрия, или изобщо за промишленото производство днесъ, повече отъ всѣки другъ пътъ, сж наложителни по следнитѣ причини:

1. Липсата на сурови материали, както и на редъ спомагателни материали за промишленото ни производство.

2. Голѣмата нужда отъ индустриални произведения за снабдяването на страната съ нѣкои индустриални произведения, които могатъ трудно да се доставятъ отъ чужбина.

3. Защото индустрията и нейното развитие сж една необходимостъ за разрешаване на нѣкои основни проблеми, свързани съ структурата на нашето стопанство, какъвто е безработицата. Тя се явява въ случая единъ отдушникъ за отливане на излишната работна рѣка отъ нашето земедѣлие.

Мѣрките, които бѣха взети изъ областъта на индустрията презъ последнитѣ години отъ започването на войната до днесъ, се свеждатъ изключително до снабдяването на сжщата съ сурови и спомагателни материали. Като проблемъ, който не търпи отлагане и искащъ бързо разрешение, снабдяването на индустрията съ сурови и спомагателни материали е най-важниятъ днесъ. Но освенъ този проблемъ, нашето промишлено производство има редъ други проблеми, които трѣбва и ще стане необходимо да се сложатъ за разрешение предъ нашата промишлена политика въ близко или далечно бъдеще. Измежду тѣзи проблеми може да изброимъ нѣкои по-важни, като финансирането на индустрията, самофинансирането, дейността по възстановяване на индустриалния инвентаръ, трудовитѣ проблеми въ индустрията, обучението на работната рѣка, ценитѣ на индустриалнитѣ произведения и др. Като единъ отъ повече или по-малко близкитѣ проблеми, който сигурно ще се постави на разрешение, е този за общата насока на индустриалната ни политика, т. е. не за това, дали трѣбва да се индустриализираме, защото на този въпросъ е даденъ вече положителенъ отговоръ, но въ каква насока трѣбва да се индустриализираме и въ връзка съ това да опредѣлимъ съответната индустриална политика.

Както споменахме, днешнитѣ най-належащи нужди на нашето промишлено производство се свеждатъ до снабдяването му съ сурови и спомагателни материали. Взетитѣ мѣрки отъ страна на властѣта, въ отговоръ на тази нужда, могатъ да се сведатъ до следното:

1. Съсрѣдоточаване на доставкитѣ на сурови материали отъ чужбина въ вносната централа „Българска промишленостъ“;

2. Поставяне подъ разпореждането на властѣта на различнитѣ произведени въ страната сурови материали, внасянитѣ такива отъ чужбина и на наличноститѣ въ страната;

3. Разпредѣление на суровитѣ материали за производство на различни стоки съ огледъ на тѣхната необходимостъ за момента или за военното стопанство или нуждитѣ на армията;

4. Задължително образуване на известни запаси отъ сурови материали;

5. Търсене на замѣстителни на суровитѣ материали и

6. Уреждане събирането на отпадъците.

При тѣзи условия на трудно снабдяване съ сурови материали, безспорно, не може да се направи много нѣщо отъ официалнитѣ власти, съ намѣсата имъ, за разширение на съществуващитѣ или пъкъ за създаване на нови индустрии.

Следъ свършването на войната, обаче, предъ нашата индустриална политика ще се сложатъ за разрешение множество проблеми. За този моментъ ние трѣбва да бждемъ подготвени съ единъ по-подробенъ промишленъ планъ, или най-малко да сме напреднали по-пѣтя на събиране на необходимитѣ сведения, данни и проучвания. Това се налага още повече, че нашата индустрия ще трѣбва вече да работи съ огледъ на разширенитѣ пласментни възможности въ новитѣ земи, кждето индустриалното развитие е изостанало твърде назадъ въ сравнение съ стара България. Периодътъ следъ свършването на войната ще представлява известни удобства за нови инвестиции, разширение на старитѣ индустрии и създаване на нови, защото тогава ще се извърши известно трансформиране въ индустриитѣ, като много отъ суровитѣ материали, сега трансформирани въ военни машини и др., ще бждатъ преработени въ индустриални инсталации, машини и др. Освенъ това, нашата страна ще има възможностъ за платежни уреждания въ чужбина и благоприятно разположение на главния доставчикъ на индустриални инсталации — Германия. Съ индустриалния си планъ ние би трѣбвало да бждемъ готови за този моментъ, защото повечето отъ длъжницитѣ по клирингитѣ ще гледатъ да се отърватъ, или да покриятъ задълженията си съ по-малоценни отъ стопанско гледище стоки. При едно суетене въ този моментъ могатъ да ни бждатъ доставени артикули, които не биха ни били толкова жизнено необходими, или случайни стоки, съ които разполага въ излишѣкъ страната длъжникъ.

Ние ще избегнемъ да разгледаме тукъ въпроса, въ какви насоки би трѣбвало да се развие нашата индустрия и кои конкретно индустрии би трѣбвало да се застъпятъ. Ще поменемъ, обаче, само за възможнитѣ насоки, въ които може да се поведе една индустриализация, безъ конкретно да опредѣляме, къмъ коя отъ тѣзи индустриални насоки би трѣбвало да тръгне нашата страна.

Възможнитѣ индустриални насоки сж следнитѣ;

1. Индустрии на базата мѣстни сурови материали и
2. Индустрии на базата чуждестранни сурови материали.

Това сж възможнитѣ насоки отъ гледна точка на произхода на суровитѣ материали. Погледнато, обаче, отъ гледна точка на пласментния пазаръ, по отношение на който работи дадена индустрия, бихме могли да различимъ:

1. Индустрии, работещи за мѣстния пазаръ и
2. Индустрии за износъ.

Разбира се, че комбинации отъ горнитѣ насоки сж възможни. Ако проучимъ нашитѣ възможности за индустриализация съ огледъ на поменатитѣ насоки, ще откриемъ, че много отъ горепосоченитѣ индустриални насоки сж възможни за насъ.

Другитѣ проблеми, свързани съ нашето промишлено производство, като организация на индустриалния кредитъ, създаване на по-голѣми възможности за самофинансиране отъ страна на самата индустрия, чрезъ известно данъчно облекчение, както на чиститѣ печалби, така и на онази

частъ, която се отдѣля за възстановяване на инвентара и постройките на индустриите, съ огледъ на стойността, по която ще се набавятъ изхабените машини или постройки въ бъдеще, нѣма да разглеждаме тукъ поради липса на мѣсто.

Както и за другите производствени области, така и за индустрията ще трѣбва да кажемъ, че е наложително да се разработи и установи индустриаленъ планъ, който да бѣде свързанъ съ единъ общъ стопански планъ за нашата страна. Този планъ ще бѣде, безспорно, изработенъ съ огледъ на сътрудничеството и въ духа на новия стопански редъ на континентална Европа. Нуждите на нашия стопански животъ, обаче, трѣбва да бѣдатъ отпразната точка и основата на този планъ. Съ огледъ на основните социални и стопански проблеми, индустриализацията ни трѣбва да се насочи къмъ трудово-интензивните индустрии, за да може да се пласира излишната работна ръка въ нашето стопанство и осигури просторъ за материално и културно превъзможване на българския народъ.

До тукъ изложихме нѣкои отъ по-важните проблеми и въпроси изъ областта на нашето производство. Стопанско-организационните и търговски въпроси и проблеми, поради липса на мѣсто, ние нѣма да разглеждаме тукъ, а ще се ограничимъ да изброимъ нѣкои отъ тяхъ. Както казахме вече, стопанско-организационните въпроси се отнасятъ до общата организация на стопанството, като въпроси свързани съ капиталите: кредитъ, лихва, париченъ и капиталовъ пазаръ, банково дѣло; монета и държавни финанси; цени, вътрешна и външна търговия, съобщения, пѣтища и желѣзници и др. Следователно, тези въпроси стоятъ въ връзка съ нѣкои общи проблеми около факторите на производството: капиталъ, трудъ и земя, а сѣщо и тези, свързани съ циркулацията на богатата. Като единъ отъ най-важните проблеми отъ тази областъ, може да се изтъкне този за цените, които се явяватъ важенъ посрѣдникъ за крайното осъществяване на целите на всѣка стопанска дейность.

Изводите и заключенията, които можемъ да извадимъ отъ разгледаните до тукъ доста конспективно въпроси и проблеми въ нашето стопанство, могатъ да бѣдатъ сведени въ следното:

1. Много наши структурни проблеми не сж намѣрили още разрешението си;

2. Налага се да се взематъ мѣрки въ най-скоро време за цѣлостното разрешаване на редица въпроси и проблеми на настоящето, близкото и по-далечно бъдеще;

3. Налага се изработване на общъ стопански планъ за цѣлостно, правилно и целесъобразно развитие на нашето стопанство, както и подсигуриране на срѣдствата за осъществяването на плана. Такъвъ единъ планъ трѣбва да изхожда отъ правилно установени линии за насочване развитието на стопанството ни, правилността на които да бѣде основана на нашите стопански дадености, нужди, възможности и на изгледите за тяхъ въ бъдеще. Въ духа на международното сътрудничество, което се цели да се постигне въ новия европейски стопански редъ, нашата стопанска политика трѣбва да бѣде оточнена и съобразена сѣщо и съ европейската общность.

За насъ не може да се слага въпросътъ — земедѣлие или индустрия? На този въпросъ е вече даденъ положителенъ отговоръ, а именно и двете. Основниятъ и най-важенъ поминѣкъ на нашето население пакъ

ще остане земеделието, защото климатическите и почвените условия благоприятствуват за това и защото нашите нужди и тѣзи на континентална Европа дават възможност за развитие на нашето земеделско производство. Индустрията ни се налага да имаме, както вече имаме доста значителна такава, по много съображения и причини. Ние ще трѣбва да развиваме нашата индустрия по силата на обстоятелството, че чрез нея търсимъ разрешението на единъ основенъ и структуренъ проблемъ въ нашето стопанство, каквато е структурната безработица въ земеделието. Чрезъ индустрията ние ще трѣбва да търсимъ сѣщо разрешение на въпроса за повдигане на културното и жизненото ниво на нашия народъ. Новиятъ стопански редъ, който преследва осъществяване на първо мѣсто благоденствието на европейските народи и на второ — на всички народи въ свѣта, ще трѣбва да ни даде възможност за стопански възходъ. Ние отъ своя страна ще трѣбва да допринесемъ за европейското стопанско сътрудничество, като при това, обаче, нашиятъ стремежъ и повелителна необходимостъ е да пазимъ отъ изземване отъ страна на чужденци инициативата въ нѣкои стопански клонове. Както земеделското, така и индустриалното производство, а така сѣщо и другите клонове на стопанската дейностъ — външна и вътрешна търговия — трѣбва да бъдатъ завардени за българския предприемачъ и старателно да се отклонява и възпрепятствува навлизането на чужденци подъ каквато и да било форма. За да бжде, обаче, нашата стопанска политика правилна и резултатна, тя трѣбва да изхожда отъ единъ добре изученъ общъ стопански планъ, разработенъ въ подробности за всички клонове на стопанството ни и предвиждащъ пътя за разрешение на различните проблеми, както и уеднаквяване на противоречивите интереси между отделните стопански клонове и съсловия.

АДАМЪ СМИТЪ — ФРИДРИХЪ ЛИСТЪ

отъ

ПРОФ. ЙОНЪ РАДУКАНУ

Адамъ Смитъ и Фридрихъ Листъ сѣ две основни противоположни начала въ стопанските науки. Първиятъ е признатиятъ, убедителенъ родоначалникъ на либералното стопанство, а вториятъ с признатиятъ, убедителенъ родоначалникъ на направляваното и подпомаганото отъ държавата стопанство. Тѣзи две основни схващания стоятъ едно срещу друго и до днѣ днешенъ. Статията на проф. Радукану осветлява тия две основни тези по единъ задоволителенъ начинъ.

„Економистъ“.

АДАМЪ СМИТЪ

Въ едни стари и изоставени гробища на една отдалечена улица въ градъ Единбургъ трудно можахъ да разчета презъ 1933 година, върху една възпоменателна плоча, следния надписъ: „Тукъ почиватъ останките на Адамъ Смитъ, който е написалъ „Теорията на моралните чувства“ и „Богатството на народите“. Роденъ е на 15 юний 1723 год. и е починалъ на 17 юлий 1790 година“.

По случай навършване единъ и половина вѣкъ отъ неговата смъртъ, смѣтнахъ за нужно да представя нѣколко прояви изъ живота, личността и дѣлото на създателя на либералистичната економическа школа.

Ие е необходимо непременно да бждешъ привърженикъ на Адамъ Смитъ, за да признаешъ обективно значението на неговия трудъ „Богатство на народитѣ“ (1776 г.)¹⁾ въ развитието на економическия животъ и економическата мисль, чрезъ голѣмото отрицателно въздействие, което е упражнилъ презъ следващото столѣтие върху политиката на държава-та спрямо социалъ-економическитѣ задачи. Да подчертаемъ въ самото начало, че въздействието на този трудъ е било още по-голѣмо, отколкото е очаквалъ и самиятъ авторъ. Този неговъ трудъ е завладѣлъ въ кжсо време политическия свѣтъ не само въ Англия, но и въ Франция и Германия. Въ Франция атмосферата е била подготвена отъ една страна чрезъ философията на Социалния договоръ, а отъ друга чрезъ теорията за естествения редъ. Въ Германия теорията на економическия либерализъмъ е била възприета, обаче, не за много десетилѣтия. Повечето отъ държавнитѣ мжже и университетскитѣ кръгове сж били винаги за традициитѣ на камералистичната школа, съ единъ подчертанъ практически и технически характеръ.

У насъ името на Адамъ Смитъ се споменава рѣдко. Неговитѣ трудове се четатъ твърде малко и много на рѣдко сж разбрани. Повърхностно е критикуванъ, често пжти безъ да се познава неговата економическа теория, безъ тя да бжде свързана съ духовната и материална срѣда, въ която се появява. Ако изследваме нѣкои твърдения, помѣстени въ „Богатство на народитѣ“, презъ призмата на съвременния економически животъ, тѣ изпъкватъ като несходни, понякога противоположни на действителността. При все това, нѣкои резултати добиватъ реална стойностъ и можемъ да ги възприемемъ и при днешнитѣ условия.

* * *

Нѣколко данни върху живота и духовната подготовка на Адамъ Смитъ не сж излишни.

Споредъ изследванията, които сж продължили едно десетилѣтие въ неговия роденъ градъ Kirkcaldy, той следва въ университета въ Глазгоу (3 години) и въ Оксфордъ (7 години) като стипендиантъ на Balliol College (единъ църковенъ интернатъ съ стари традиции). Въ началото той се е отдалъ на свещеническа кариера, отказва се, обаче, отъ нея и презъ време на университетското си следване се занимава съ философия, история и естествени науки. Въ началото той се установява въ Единбургъ, кждето чете лекции по „Моралъ“ и „История на изкуствата“. Лекциитѣ, четени извънъ университетския кадъръ, правятъ известно името на мла-

¹⁾ Точното заглавие е: An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (Изследване върху природата и причинитѣ за народното богатство). Мисля, ведно съ г. Лапедату, че „Wealth“ се превежда съ „богатство“, а не съ „имане“. Дионисий Марциану употребява думата „имане“, когато цитира труда на Смитъ, а пжкъ г. Халунга поставя въ заглавието на своя преводъ — който заслужава да бжде споменатъ — сжщо „имане“ вмѣсто „богатство“ на народитѣ. Преводътъ на г. Халунга, направенъ по оригинала на английски езикъ, не е пълненъ. Има части, посочени въ общи черти, но поставени настрана въ текста.

дия сказчикъ. Повиканъ е да стане замѣстникъ на Хучесонъ, бившъ неговъ професоръ въ университета въ Глазгоу. Тукъ развива една плодотворна педагогическа дейностъ и въ 1759 г. публикува „Теория на моралнитѣ чувства, или аналитиченъ опитъ за принципитѣ на разсѣдка, които хората притежаватъ върху действията на другитѣ и върху собственитѣ си действия“.

Въ този трудъ, който е направилъ за първи пътъ известно и ценно името на Адамъ Смитъ като философъ въ Франция и Германия, кждето е билъ преведенъ много наскоро, симпатията е посочена като централенъ факторъ, посредствомъ който се предизвикватъ у насъ чувства да одобримъ или отречемъ. Моралното схващане на Смитъ изпъква по този начинъ като едно продължение на течението за етически схващания, под въздействието на Шафтсбъри, което чрезъ Хучесона се е почувствувало и при Давидъ Хумъ.

Връзката, произлизаща отъ тѣсното приятелство между Хумъ и Смитъ, несмущавана и тогава, когато известни политически схващания не ги заварваха единни, може да се сравни съ отношенията между Еразъмъ Ротердамски и Томасъ Морусъ отъ времето на Възраждането.

Само на пръвъ погледъ изглежда да не си схождатъ или да не сж въ конфликтъ схващанията, че симпатията е главниятъ факторъ въ отношенията между членоветъ на обществото (не става дума за симпатия въ модеренъ смисълъ, но като изразъ на нашитѣ чувства къмъ другитѣ членове на обществото) и анализа на личния интересъ, взетъ като постояненъ факторъ при изследването на економическитѣ дадености. Симпатията не отстранява личния интересъ, а Адамъ Смитъ е вземалъ последния като единъ постояненъ факторъ, изолирано отъ другитѣ причини, за да стигне по дедуктивенъ пътъ до истинности, които почти винаги иска да провери съ безбройни факти, черпени отъ политическото и социално положение на неговото време и отъ историята на обществото. Моралниятъ оптимизъмъ — схващане отношенията между хората благодарение симпатията — закарва Адамъ Смитъ до економическия оптимизъмъ.

Съгласно традицията застъпването на економическитѣ задачи въ английскитѣ университети е било включено въ рамкитѣ на философията. Въ изложението си върху моралната философия Смитъ е установилъ четири различни части:

1. Естествена теология: наука за Господа.
2. Етика: наука за морала, за правдата.
3. Норми за естественото право.
4. Устоитѣ, ксито иматъ за цель богатството, силата и благополучието на държавата.

Последната частъ принадлежи на политическата економия. Тя е дала съдържание на труда му „Богатство на народитѣ“.

Стремежа къмъ хармония въ областта на социалния животъ, чрезъ симпатия, Адамъ Смитъ го поставя въ областта на по-тѣснитѣ економически отношения и го наблюдава, чрезъ възтържествуване на свободата, като едно хармонизиране на личнитѣ интереси. Единъ другъ авторъ, който повече популяризира, именно Бастия, създава по-късно идеята за „економически хармонии“.

Въ общото схващане за живота Смитъ се присъединява къмъ власт-
вуващитѣ идеи въ XVIII-то столѣтие, но гледа същевременно да си за-
пази, колкото може повече, допиръ съ историческитѣ и политически ис-
тинности. Това е единъ опитъ за компромисъ между две противоположни
течения.

Въздействие върху му, въ по-голяма или по-малка степенъ, сж уп-
ражнили Русо въ политиката, а Волтеръ и енциклопедиститѣ въ областта
на философията. Въпрѣки всичко, обаче, установяващото се влияние,
смѣтамъ, че идва отъ страна на мислителитѣ отъ Шотландия, споменати
въ началото, най-вече отъ страна на Давидъ Хумъ, съ атеизъма на ко-
гото, обаче, Смитъ не се е съгласилъ, уважавайки си взаимно становищата.

Въ една статия за духовния мирогледъ на Адамъ Смитъ — позво-
лете ми тукъ да забележа — г. проф. Йорга посочва чувствителнитѣ
праздноти на XVIII-то столѣтие: непризнаване на историческото знание,
т. е. непризнаване на относителната теория. Въпрѣки всичко, шотланд-
скиятъ економистъ има подобни празноти въ единъ по-ограниченъ раз-
мѣръ, отколкото своитѣ съвременници и най-вече, отколкото тѣзи, които
идватъ непосредствено следъ него.

Г-нъ Йорга установява освенъ това, че въ трудоветѣ на Адамъ
Смитъ съществува механическо гледище и вѣра въ този механизъмъ. То-
ва е вѣрно. Законитѣ на Нютонъ относно хармоничнитѣ движения на не-
беснитѣ тѣла се предаватъ въ живота на обществото. Появява се социал-
ната механика. Механическото схващане се забелязва въ философския
трудъ и по-късно е сложено въ действие при економическото разработ-
ване. Така, за забелязване е сравнението, което Адамъ Смитъ прави между
конструкцията на единъ часовникъ и обществото. Колелцата на часов-
ника иматъ за целъ да посочватъ времето и сж свързани и изработени
съвършено. Ако тѣ биха имали съзнателно напрежение за достигането на
тази целъ, не биха могли да се организиратъ помежду си и да се запа-
зятъ въ добро състояние. Всички движения си съдействуватъ хармонично.
Въпрѣки всичко, не можемъ да припишемъ този стремежъ на тѣзи по-
следнитѣ, а на часовникаря.

Въ економическитѣ трудове имаме на нѣколко мѣста да се прави
сравнение съ оная „невидима ржка“, която би могла да се смѣтне за
„естествения редъ“ на физиократитѣ, насочвайки личния интересъ въ бор-
ба, чрезъ свободна размѣна, къмъ социална хармония. Оптимизмътъ,
безграничната вѣра въ благотворността на свободата, съставлява това,
което можемъ да окачествимъ като мистика на либерализма, както въ
наши дни съ право се говори за мистика на направляваната економия
(Готлъ фонъ Отлилиенфелдъ).

Смѣтамъ за погрѣшно поставенъ въпроса, дали автора на „Богат-
ството на народитѣ“ може да бжде смѣтнатъ като економистъ отъ аб-
страктната или отъ реалистичната школа. За него не съществуватъ осо-
бени задачи въ методознанието. Нека ми бжде позволено да подчертая,
че Адамъ Смитъ се е ползувалъ, колкото отъ дедуктивния методъ (като
изследователенъ методъ), толкова и отъ индуктивния (почти винаги като
методъ за изложение).

Прекаленото употрѣбяване на дедуктивния методъ, абстрактно, кое-
то отъ историко-реалистичното течение, въ последствие и отъ економи-
ческитѣ науки, се оставя въ тежестъ на либералистичната школа, инте-

ресува толкова създателя на школата, колкото и Давидъ Рикардо и другитѣ му съмишленници. За грѣшкитѣ на тѣзи последнитѣ не може да се държи отговоренъ Адамъ Смитъ. Той не е раздѣлялъ съвършено економическото явление отъ другитѣ явления и социалнитѣ отношения, особено, когато разрешава задачи отъ политическата економия.

Далечъ отъ мисълта да пренебрегне значението и въздействието на единтъ надъ другитѣ, на всички категории явления отъ социалния животъ, Адамъ Смитъ е проектиралъ да даде една истинска история на цивилизацията, имайки за образецъ „Духътъ на законитѣ“ на Монтескьо. Дѣлото на този политически мислителъ, основано на индуктивния методъ, чрезъ сравнително изследване на разнитѣ политически, социални и економически схващания, е оказало влияние надъ интелектуалното движение въ Англия презъ втората половина на XVIII-то столѣтие и най-вече надъ автора на „Богатство на народитѣ“. Съображенията отъ економически, париченъ и фискаленъ характеръ, изложени отъ Монтескьо, които биха могли да се смѣтнатъ като единъ трактатъ по политическата економия, така си сжождатъ съ нѣколко формули на Адамъ Смитъ, че нѣкои биха били напълно оправдани, като помислятъ, че иматъ работа съ недоказано взаимствуване на идеи, дори и на формули¹⁾.

Планътъ на синтетичния трудъ — „Историята на цивилизацията“ — е билъ обявенъ отъ Адамъ Смитъ като завършекъ на „Теорията за моралнитѣ чувства“ така:

„Възнамѣрявамъ — казва Адамъ Смитъ — да дамъ въ единъ другъ трудъ една картина отъ общи принципи на законитѣ и конституцитѣ и да посоча промѣнитѣ, които тѣ сж претърпѣли въ различнитѣ фази на човѣшкото общежитие, не само въ връзка съ законодателствата, но и въ връзка съ политиката за народната отбрана, както и тази, която е още предметъ на законодателството“.

Вѣроятно ръкописитѣ, които нѣколко дена преди смъртта си е изгорилъ подъ свое наблюдение, сж съдържали частъ отъ проектирания трудъ. Поради заетостта си като висшъ митнически чиновникъ, както и поради разклатеното си здраве, той не е можалъ да осъществи проекта си. Но въ „Богатство на народитѣ“ той е далъ една частъ отъ този трудъ.

„Богатство на народитѣ“ не е, формално погледнато, единъ трактатъ на политическата економия. Той е по-малко или повече отъ единъ подобенъ трактатъ.

По смисъла на класическата политическа економия „Богатството на народитѣ“ е едно изложение, лишено отъ праволинейностъ. Богатиятъ исторически материалъ и статистическигѣ данни, нѣкои отклонения и т. н. не могатъ да задоволятъ тѣзи, които смѣтатъ теоретичната политическа економия като редъ отъ силогизми. Въпрѣки всичко, този трудъ е нѣщо повече отъ единъ трактатъ. Той е, за своето време, една енциклопедия

1) Много интересно е изложението въ връзка съ това на Ф. Т. Х. Флечеръ, Influence of Montesquieu on English Political Economists, появило се въ „Economic History“, a supplement of the Economic Journal, януарий 1934 г. Отъ друга страна Антонъ Таушеръ въ единъ трудъ, появилъ се въ 1939 г., иска да докаже, че основателъ на економическата наука не е нито Адамъ Смитъ, нито д-ръ Кене, а нѣмецътъ Ernst Ludwig Carl, който е написалъ на френски езикъ и издалъ анонимно преди тѣзи двамата Traité de la richesse des princes et de leurs états, et des moyens simples et naturels pour y parvenir. Par M. C. C. d. P. de B allemand. Този трудъ е билъ отпечатанъ въ Парижъ въ 1722-1723 г. Името на този авторъ е останало незабелязано въ историята на економическата наука.

на економическото знание. Не безъ право Адамъ Смитъ е смѣтнатъ като предтеча на Огюстъ Контъ.

Социалниятъ и исторически елементи заематъ въ неговитѣ трудове важно мѣсто при обясняване на економическитѣ явления. Единъ примѣръ: томъ III отъ „Богатство на народитѣ“, подъ заглавие „Различния напредѣкъ на благополучието въ разни държави“, е единъ опитъ да представи едно економическо развитие, изследвано въ четири глави. Следъ като ни говори за това, което може да бѣде естествения напредѣкъ на благополучието, показва, какъ следъ падането на Римската империя земедѣлието е било пренебрегнато и обезкуражено въ повечето държави, описва създаването и нарастването на градоветѣ, за да покаже най-после, какъ търговскитѣ центрове, градове, сж допринесли за напредѣка на държавата.

Економиститѣ, познати въ старата класическа школа, които умаловажаваха фактитѣ и си играеха само съ дедукциитѣ на едни така наречени „истинности“, не сж били въ състояние да задълбочатъ и използватъ историческитѣ и статистически данни по начинъ, както е сторилъ това Адамъ Смитъ.

„Богатство на народитѣ“ обхваща петъ тома. Първитѣ два даватъ основнитѣ схващания—„Чистата економия“. Уводѣтъ започва съ известния изразъ, който показва схващането на автора, отъ решаващо значение за много действия и прояви на политическата економия презъ XIX-то столѣтие: „Годишниятъ трудъ на всѣки народъ образува фондъ, който му доставя всички улеснения и необходимитѣ сръдства въ живота, които употребява презъ годината и които се създаватъ винаги, било отъ непосредственото произведение на собствения трудъ, било отъ това, което купува отъ други народи посръдствомъ това произведение“.

Томъ IV представлява единъ погледъ на историческитѣ доктрини—„Системи на политическата економия“. Той прави една съкрушителна критика на търговската и меркантилистична система, по него време властваща надъ стопанската политика на западнитѣ държави. Наименованието „меркантилизъмъ“ сръщаме за първи пѣтъ при него. Критикува смѣшението, което меркантилизъмътъ прави между дветѣ функции на паритѣ: едната като размѣнно сръдство, а другата — като мѣрка за стойността, което поражда напраздната мисль, богатството почива въ натрупването на много благородни метали: злато и сребро. Сжщо така отхвърля меркантилистичнитѣ мнения по отношение на търговския балансъ и политиката за изключително покровителствуване на промишлеността и индустрията, която отъ една страна пренебрегва, дори и причинява упадѣкъ на земедѣлието, а отъ друга страна води къмъ създаване на монополи въ полза на една категория привилегировани производители въ ущърбъ на консуматоритѣ.

Меркантилистичната политика, толкова застъпваща се за създаването на мѣстна индустрия, споредъ неговото мнение, слѣзва пълното, т. е. рационално използване, на националния капиталъ, предизвиквайки по таквъ начинъ намаляване дохода на единъ народъ.

Вмѣсто иллюзии за богатство, представлявано отъ паритѣ, Адамъ Смитъ гледа на фактора „трудъ“ въ съединение съ природата като създателъ на стопански блага. Вмѣсто търговския балансъ, изтъква значението на стопанския балансъ, който показва отношението между производството и консумацията на единъ народъ въ течение на една година.

Вмѣсто привилегии и монополи той обявява свободна конкуренция на вътрешния пазаръ и свободенъ обмѣнъ въ отношенията съ другитѣ държави.

„Политическата економия, гледана като една разклонка на науката за държавника или законодателя, предполага два различни обекта:

1) Да донася единъ богатъ доходъ или сръдства за прехрана на единъ народъ, или, по-добре казано, да направи възможно на единъ народъ да си създаде единъ подобенъ доходъ, или да си достави сръдства за преживѣване;

2) Да донася на държавата единъ доходъ, достатъченъ за общественитѣ служби.

Тя си поставя за задача да обогати народа и държавата (увода на книга IV).

По такъвъ начинъ започва Адамъ Смитъ критиката на дветѣ стопански системи известни до него: „меркантилизъмъ“, за който споменахме, и „физиократизъмъ“, за който ще говоримъ.

Меркантилизъмътъ е критикуванъ по-остро, отколкото физиократизма. И въпрѣки това и най-известниятъ представител на тази школа, Колбертъ, е високо цененъ, а пъкъ „Навигационния актъ“ на Кромвелтъ е билъ смѣтнатъ отъ автора на „Богатство на народитѣ“ като единъ фактъ отъ най-голѣма политическа прозорливостъ, облагодетелстваващъ стопанство на народитѣ.

Въ системата на физиократизма Адамъ Смитъ одобрява една отрицателна страна, именно критикуването на меркантилизма, и една положителна страна, „естествения редъ“ на обществото.

Така той се съгласява съ физиократитѣ въ това, че благополучието не се крие въ паритѣ, а въ потрѣбнитѣ блага, при все че отхвърля неправилното схващане за „чистия продуктъ“. Като тѣхъ мисли за „естествения редъ“, който въ трудоветѣ на Смитъ се нарича „система на естествената свобода“.

Повече отъ всичко Адамъ Смитъ дължи на физиократическата школа разрешението на въпроса за разпредѣлението на богатата. Критиката на физиократизма, нареченъ „агрикултурна система“, е по-малко жива, отколкото тая на меркантилизма. Този фактъ би ималъ две обяснения, едно теоретично и едно лично. Смитъ и физиократитѣ сж имали сходни философски схващания. Животътъ на обществото, споредъ теорията на физиократитѣ, като една страна отъ живота на природата, е воденъ отъ естествени и непромѣняеми закони. Физиокрацията значи господство на природата. Обаче Смитъ отхвърля повърхностното одобрение на школата на Кене.

Отъ историческа гледна точка можемъ да обяснимъ до известна степенъ, защо физиокрацията поддържа, че единствената производителна класа е тази на земеделцитѣ. Нейната доктрина се резюмира така:

Само тѣзи, които обработватъ земята, образуватъ производителна класа, даватъ „чистъ продуктъ“ и така издържатъ обществото. Другитѣ две социални класи сж стерилни, тѣхната дейность не донася нищо въ повече отъ „чистия продуктъ“ на земеделеца. Тази погрѣшна доктрина е историческата реакция противъ политиката за ограничаване на земеделската дейность.

Адамъ Смитъ има заслугата, че е сложилъ основния камъкъ на модерната економическа наука чрезъ отстраняване на меркантилното превеличение и материалистичната праволинейност на физиократитѣ. Неговата система се явява, за неговото време, като една синтеза срещу меркантилната теза и физиократическата антитеза. Всѣки трудъ — и въ търговията и въ индустрията — е производителенъ. Това не означава, че неговата система нѣма и недостатѣци.

Второто обяснение за по-близкото съ физиократитѣ становище имаме въ единъ субективенъ елементъ: личнитѣ връзки, които Адамъ Смитъ е поддържалъ съ нѣкои водачи на физиократическата школа, по случай своето по-продължително посещение въ Франция¹⁾. Сжщо така, неговиятъ духовенъ мирогледъ, начинъ на живѣене, срѣдата въ която е живѣлъ повече, сж отпечатали въ душата на Адамъ Смита една особена симпатия къмъ земеделцитѣ.

Колко странно ни се струва наименованието на економическа система на Адамъ Смитъ — индустриална система! Можемъ да доловимъ отъ неговитѣ трудове повече мнения, по-малко приемливи за търговцитѣ и индустриалцитѣ и тѣхната роля въ живота на нацията. Спомнямъ си, че Адамъ Смитъ гледа на търговеца като гражданинъ на ничия държава²⁾. Осжжда намѣсата на търговцитѣ въ ръководството на държавнитѣ (общественитѣ) работи, но най-вече въ управлението на колониятѣ. Той е употребявалъ тежки думи, нѣщо което не бѣше свикналъ да прави, що се отнася до тайното съгласие между търговцитѣ и индустриалцитѣ за владѣне на пазаря и за диктуване на ценитѣ.

Не мога да се спра да не помѣстя нѣкои отъ тѣзи мнения.

„Никакво свойство — казва той — не е въ по-малка връзка едно съ друго, отколкото това на търговеца и политическия водачъ“ (томъ V, глава I, часть IV).

„Изглежда, че едно търговско общество е недостойно, даже и когато е стигнало до господства, да може да се смѣтне като такова. Като властваща сила, то има тождествени интереси съ тѣзи на владѣната държава. Като търговецъ, то се намира въ една тотална опозиция срещу интереса на владѣната държава“ (томъ IV, глава II).

На друго мѣсто: Всѣко начинание за законодателство или търговско регламентиране, проявено отъ тази класа, търговци и фабриканти, трѣбва да се наблюдава съ най-голѣмо внимание и не трѣбва да се одобрява никога преди да бжде изследвано съ най-голѣмо и съвършено внимание. То е започнато отъ една класа, чиито интереси не си сходятъ никога съ общия интересъ, имайки въобще единъ единственъ интересъ, да експлоатира и лъже обществото, което въ действителностъ е била много често лъгана и експлоатирана“.

Въ заключение: „Всичко само за насъ и нищо за народа, изглежда да е билъ презъ всички времена лозунгътъ на господаритѣ отъ тази срѣда“.

Въ сжщото време Адамъ Смитъ показва съвсемъ друго положение на земеделеца, свързанъ съ земята, който, споредъ неговото мнение, из-

¹⁾ Въ едно писмо до Morellet, презъ май 1876 г. Смитъ споменава за Helvetius, Turgot, Mademoiselle d'Espinas, съ които се запознава 20 години по-късно. Смитъ се е познавалъ лично и съ д-ръ Кене и Волтеръ.

²⁾ „A. Merchant, it has been said, very properly, is not necessary the citizen of any particular country“ (Томъ VI, глава IV, стр. 373).

пълнява най-трудната и свършена индустрия и не може да се сдружи тъй лесно съ търговеца и фабриканта.

Цѣлиятъ трудъ на Адамъ Смитъ — и тукъ има пакъ една разлика между неговата теория и другитѣ две системи, известни до неговото време — е ръководенъ отъ интереса на консуматора, въ служба на когото трѣбва да бѣде сложено всѣко производство и колкото да би изглеждало куриозно, неговиятъ либерализъмъ не е космополитенъ, а националенъ.

Ако Фридрихъ Листъ, въ „Националната система на политическата економия“, взема като опорна точка фазата на развитие на германското стопанство, тогава разбираме критиката, която прави на либерализма въобще, несъответстващъ на особенитѣ интереси на неговото отечество. Сигурно, обаче, е несправедливъ съ Адамъ Смитъ, като го смѣта неполезенъ за човѣчеството и го сравнява съ Наполеонъ I.

Либерализмътъ на Адамъ Смитъ има една важна страна отъ социалната политика. Не ще навлѣза въ анализа на разнитѣ задачи отъ теоретиченъ характеръ. Известни сж неговитѣ доводи, които сж открили толкова възможности по отношение значението на разпредѣлението на труда за производството и усъвършенствуване на индустриалната техника и връзката, която съществува въ размѣра на пазаря и която обуславя напредъкъ на разпредѣлението на труда. Колкото сж повече и по-значителни размѣннитѣ актове на личнитѣ стопанства, толкова може и трѣбва да се усъвършенствува разпредѣлението на труда.

Класически сж анализитѣ, които Адамъ Смитъ е направилъ относно размѣната въ самото село и между селскитѣ стопанства и тѣзи на градоветѣ.

Не мога, освенъ да напомня тукъ приноса, толкова цененъ, къмъ въпроситѣ за стойността, както и къмъ паричното изследване на банкитѣ и кредита, или за образуването, натрупването и разпредѣлението на капитала. Бихме могли да кажемъ, че сж малко тезитѣ на Адамъ Смитъ отъ теоретиченъ характеръ, които да не съставляватъ диспутни обекти или опорни точки за по-нататъшно развитие на разнитѣ течения. „Желѣзниятъ законъ“ на Ласалъ нѣма ли каква връзка съ схващането на Адамъ Смитъ по образуването фонда за заплатитѣ? Че въ размѣнната стойностъ на единъ предметъ се включва и трудътъ, не е ли едно потвърждение, схванато и изтълкувано въ другъ смисълъ отъ Марксъ? Естествено, една економическа теория се обяснява и чрезъ условията на материалния животъ въ оная епоха, въ която е била създадена. Трудътъ на Адамъ Смитъ се появява ведно съ техническата революция, въ епохата на преминаването на Англия отъ земеделска въ индустриална страна. Десетъ години преди да се появи неговиятъ трудъ, Arkwright, Hargaves, Watt и Crompton даватъ съ своитѣ открития единъ силенъ тласъкъ въ развитието на техниката.

Отъ друга страна, искайки да посоча приноса на английския духъ въ економическитѣ науки,¹⁾ поставихъ труда на Адамъ Смита въ началото на втората фаза отъ развитието на економическитѣ науки въ Англия. Позволявамъ си да помѣстя нѣколко думи отъ това изложение: „Презъ втората фаза на економическата наука въ Англия трѣбва да държимъ смѣтка за техническата революция къмъ края на XVIII-то столѣтие. Единъ

1) Вижъ: „Виаца Ромѣняска“ № 13—14 отъ 1934 год.

калугеръ революционира механиката. Единъ бръснарь открива една чудесна техника за тъкане на памукъ."

"Откривателитѣ отъ края на XVIII-то столѣтие сж изиграли ролята на Тезей отъ Митологията, освобождавайки човѣка отъ ржчната съвсемъ малко производителна работа. Появява се една економическа и социална революция въ отношенията между производителнитѣ фактори.

"Почти въ сжщото време се манифестира въ Англия, въ страната на идеитѣ, две критически течения на либерализма. Познаваме фигурата на голѣмия филантропъ Робертъ Оуенъ, теоретика Годуинъ, които, вдъхновявайки се отъ сжщия либералистиченъ духъ, единия стига до колективизмъ, а другия — до анархизмъ".

Теорията на Годуинъ се срѣща и при Ширнеръ въ XIX-то столѣтие въ труда му „Единствениятъ и неговата собственост“.

Второто течение, произлѣзло отъ кръга на социалистическитѣ мислители, се манифестира силно. Карлилъ проклева тъмната наука на политическата економия, а Ржскинъ несправедливо употребява силни думи по адресъ на Адамъ Смитъ и незаслужено му приписва разни качества.

Техническата революция е предложила широко поле за частната инициатива, а економическата свобода и дава подеъмъ. Това е било въ услуга особено на английското стопанство. Идеитѣ на Адамъ Смитъ, даже въ отношенията между метрополията и колонииитѣ, сж се оказали благотворни за заздравяването на Британската империя. Критикиитѣ, изказани отъ него по отношение на английското управление въ колониитѣ, сж доказани като правдиви.

Нека ми бжде позволено да обърна внимание върху социалната страна на идеитѣ на Адамъ Смитъ. Той е защищавалъ горещо работниците. Надигалъ се е противъ сдруженията, които сж спирали проявяването на личността и чрезъ приети или регламентирани норми сж експлоатирали безжалостно ученицитѣ и калфитѣ.

Всѣка епоха има не само своитѣ практически задачи, но и своитѣ особени економически идеи. Въ XVIII-то столѣтие не сж съществували многобройни индустриални предприятия, по вида на акционернитѣ д-ва отъ нашата епоха.

Би било подходящо да се анализира социалната политика на Адамъ Смитъ. Защото се забравя често, че той е описвалъ тежкото положение на работника съ организирането на работодателитѣ.

Интересътъ на труда и интересътъ на консуматора сж били ориентировачни точки въ неговитѣ изследвания. Критикувайки положението на нѣщата, той е помислилъ, че ще може така по-добре да защити интереса на труда, чрезъ възтържествуването на една по-голѣма свобода. Както се изказва нѣкъде, той не си е представялъ, че тази свобода може да бжде така скоро осжществена, поради препятствията отъ страна на водачитѣ, било като несведующи, било като заинтересувани. Скептично, той казва: „Да очаквашъ, наистина, да се осжществи нѣкога пълна свобода въ Великобритания, е все толкова абсурдно, щото да очаквашъ Океания или Утопията да могатъ да се настанятъ нѣкога въ тази страна. Не само погрѣшнитѣ мнения на народа, но това, което е много по-трудно да се победи, частнитѣ интереси на нѣкои, се противопоставятъ на това“¹⁾

¹⁾ Вижъ: The Wealth of Nations, томъ IV., гл. II., стр. 414 съ увода отъ проф. Edwin R. A. Seligman, 1933 год.

Бихъ желалъ да подчертая и неговото значение сжщо и въ финансовата наука и за военновременното стопанство.

Последниятъ томъ, V-тия, се занимава съ публичнитъ финанси. Той заема най-обширно мѣсто. Обхваща една трета отъ неговия трудъ и е все толкова важна, както и теоретическата и историческа частъ.

Продължително време либералистичната школа е запазила метода за изложение, възприетъ отъ основателя ѝ дотолкова, доколкото се отнася до формалното включване на финансовата наука въ кръга на политическата економия, като отдѣлна глава, колкото и до това, което се отнася до представяне на задачитъ, които сж обектъ на финансовата наука.

Така, ако по-късно финансовата наука се оформи като отдѣлна дисциплина отъ теоретическата економия и националната економия и до днесъ повечето трудове анализиратъ, по метода за изложение на Адамъ Смитъ, най-напредъ разносикитъ, после доходитъ на държавата и на края общественния кредитъ. Систематизирането и новостъта въ констатацията сж донесли на Адамъ Смитъ признанието, че той е основателъ на една финансова доктрина, подходяща за економическия либерализъмъ. Това е единъ фактъ, който не винаги и напълно е признатъ и затова трѣбва да се наблегне върху него: доктринитъ, економическитъ школи, сж изразъ на общитъ идеи въ течение на господстващата социална мисль въ дадена епоха. На свои редъ, всѣка економическа доктрина дава отличния отпечатъкъ на известни относителни истини въ областъта на финансовата наука.

Економическия либерализъмъ, който отрича почти всѣка роля на държавата въ стопанския животъ, допуска единъ ограниченъ обектъ за финансовата наука. Адамъ Смитъ, смѣтайки държавата за лошъ стопанинъ, не приема щото държавата да изпълнява освенъ това, което наричаме функции на държавата по право и съ сила съ нѣкои само изключения. Така, либералната държава не ще се занимава освенъ съ защитата на суверенитета и независимостъта, съ правосъдието на първо мѣсто. Защитата на границитъ и вътрешния редъ сж дветъ най-важни задачи на държавата. Стопанската държава е отричана.

Въпрѣки това, Адамъ Смитъ разбира, че държавата има и други длъжности, като раздаване на просвѣта и поддържане на работитъ отъ общъ интересъ, най-вече ония работи, които улесняватъ движението на търговията (яжтища, канали, пристанища, поща и т. н.).

Адамъ Смитъ, а по-късно и Кантъ (повлиянъ отъ него) признаватъ на държавата известни цели за изпълнение не само въ стопанската областъ, но и въ напътването на образованието и възпитанието. Тѣхниятъ либерализъмъ не е толкова догматиченъ, затова не е анархиченъ.

Идеитъ на Адамъ Смитъ относно „народната отбрана“ заслужаватъ да бждатъ споменати, най-вече за тѣхното систематично изложение. Тѣ сж едно засвидетелствуване, че основателтъ на либералистичната школа е ималъ повече отъ своитъ съвременници чувство за историческитъ и политически действителности, на които трѣбва да подчини економическитъ задачи. Така, той доказва първенството на отбраната предъ материалното богатство на една държава. Ето какво казва: „ . . Defence however, is of much more importance than opulence.

Въ наши дни, когато мирновременното стопанство е замѣстено навсѣкжде отъ военновременното стопанство, нека извлѣчемъ нѣкои отъ

неговитѣ мнения по отношение подготвянето и воденето на войната. Не мога, разбира се, да дамъ освенъ една обща линия отъ изложението.

„Първата длъжностъ на държавата е да защитава обществото отъ нашествие и насилие отъ страна на друга държава, което може да се направи само съ срѣдствата на военната сила“.

Той изследва по-нататкъ, какъ въ мирно време, следъ етапа на стопанското развитие на съответната страна, подготвителнитѣ методи сж различни. Интересни сж различията между странитѣ съ рѣдко население, съставени отъ овчари и земеделци, и странитѣ съ по-развито стопанство и цивилизация, съ търговия и индустрия въ пълнѣть напредкъ.

На своето време авторътъ е мислилъ, че индустриалнитѣ страни могатъ да водятъ война по-дълго време отъ земеделскитѣ. По него време не е съществувала тоталната война, т. е. заплашване отъ блокада, която да постави на индустриалнитѣ страни задачата за снабдяването съ абсолютно необходимитѣ хранителни продукти отъ земеделскитѣ страни.

Предпочитането, което Адамъ Смитъ дава на постоянната войска по отношение на милицията, се е наложило фактически въ Англия едва въ наши дни. За него институтътъ за задължителната военна служба прилича на единъ голѣмъ възпитателенъ институтъ, повиканъ да подготви човѣка въ борба съ градския животъ, който се стреми да намали войнствения духъ въ народнитѣ маси.

Смитъ толкова много цени военното изкуство, щото твърди, че то е най-благородното отъ всички други изкуства (томъ V, гл. I). „The art of war, however as it is certainly the noblest of all arts“.

Следъ като прави единъ исторически прегледъ върху разнитѣ системи за военна подготовка, завършва съ следнитѣ констатации, на които би било добре да се спреме:

1) Постоянната войска не е опасна, каквато я смѣтатъ онѣзи, които иматъ републикански принципи. Напротивъ тя може да бѣде благоприятна за свободата.

2) Държейки смѣтка за най-важната длъжностъ на държавата, „народната отбрана“, военнитѣ разходи, които въ отдавна минало време не сж имали никакво значение, днесъ ставатъ отъ день на день все по-голѣми.

Той е видѣлъ сжщо разрешението на трудния въпросъ за финансиране на въоръжението вследствие на скѣпата военна техника (по него време артилерия, укрепяване на градоветѣ). Днесъ въпросътъ за народната отбрана все повече и повече отежнява положението на държавния бюджетъ. Въ непосредствената епоха въоръжениятъ миръ е докаралъ навсѣкжде, въ модерния бюджетъ, едно много бързо нарастване на военнитѣ разходи.

3) Естественото заключение е, че по-богатитѣ и цивилизовани страни иматъ днесъ преимущество предъ беднитѣ и назадничащи, т. е. едно обратнo положение на това, което познаваме въ миналото.

Адамъ Смитъ е билъ безъ съмнение първиятъ економистъ, който се е занимавалъ на широко съ военновременното стопанство.

Нашата епоха е на економическия национализъмъ. Днесъ Адамъ Смитъ би билъ на мнението на Джонъ М. Кене, който е доказалъ края на „Laissez-faire, laissez-passer“ и повече отколкото на своето време би одобрилъ многобройнитѣ роли на държавата.

Неговото реалистично чувство не го е поднесло като жертва на абстрактните построения, когато е изпитвал възможностите на политическата економия. Даже е поискал закрила на индустрията, поставена въ услуга на народната отбрана.

Минавайки върху изложението от чисто економически елементи, въ духа на естествения редъ, той не се спира да прецени Колберъ и Кромвелъ като създатели на националното стопанство.

Днесъ Смитъ би разбралъ духа на времето, който поставя нацията въ нейните права по отношение на личността и човѣчността.

Включването на отдѣлния човѣкъ въ организираната общност не води до унищожаване на личността. Доказването на национализъма въ стопанския животъ не отстранява, а направлява връзките между държавите въ кръга на едно свѣтовно стопанство, поставено върху по-други основи, отколкото тѣзи, които сж продиктувани отъ голѣмината на печалбата.

* * *

Економистътъ отстъпва мѣсто на политика. На мѣстото на първенстващото положение на економиста надъ политика¹⁾, провъзгласено отъ класическата либералистична школа — правото на животъ на националната държава господствува надъ стопанската политика въ наше време.

Но преувеличенията на нео-меркантилизъма, както и мистиката на колективизъма би дало на Адамъ Смитъ достатъчно материалъ за критика и справедливи поправки, доказвайки днесъ, както и тогава, съ други изрази, защитата на труда и повече уважение къмъ човѣшката личностъ.

ФРИДРИХЪ ЛИСТЪ

Презъ пролѣтътъ на 1841 год. излѣзе отъ печатъ „Националната система за политическа економия“.

Въ историята на економическите идеи този трудъ на Фридрихъ Листъ нѣма характеръ на едно ръководство. Той служи, или по-добре казано защитава, една теза, която още въ началото предизвика живи спорове въ академическите кръгове, за да канализира по-късно политическата економия на повечето отъ държавите.

Единъ вѣкъ мина отъ както дѣлото на Листъ излѣзе на свѣта. Смитънахъ, че е заслужено да ознаменуваме тази дата. Времето даде право на предсказанието на Вилхелмъ Рошеръ, единъ отъ водачите на историческата школа въ политическата економия въ Германия, който въ края на обективната критика, направена на книгата въ 1841 год., каза:

— „Тя (книгата) ще бѣде отъ голѣма стойностъ и следъ 100 години“²⁾

На друго мѣсто се помжчихъ да покажа, колко съвременни сж идеите на Листа³⁾.

Днесъ ще се опитамъ да отговоря на следните въпроси:

1. Коя е основната идея въ неговата работа.
2. Кои сж били условията отъ личенъ и обективенъ характеръ, които сж спомогнали за назрѣването на тѣзи идеи?

1) Вижъ: Louis Kongier, Les Mystiques économiques, стр. 75, Парижъ, 1938.

2) „Ich zweifle nicht, dass es sein Jahrhundert überleben wird“.

3) На една сказка, изнесена въ Hochschule für Welthandel въ Виена на 21 февруарий 1941 год., озаглавена: „Das nationale System der politischen Oekonomie von Friedrich List und die Gegenwart“.

3. Кое е било влиянието на Листъ, както за развитието на доктринитъ, така и за това на политическата економия?

4. Най-накрая ще гледамъ да изложа на кжсо влиянието на германския економистъ върху мисълта и политическата економия въ нашата страна. (Въ настоящия преводъ тая частъ отъ статията е изпусната. Б. Р.).

Не току изведнъжъ намираме у Фридрихъ Листъ новата идея, наистина оригинална, върху политическата економия. Професоръ въ факултета за държавни науки, създаденъ подъ негово предложение при университета въ Тюбингенъ презъ 1817 год., той гледа на политическата економия на класическото ѝ разбиране, като „една наука за природнитъ закони за производството на материалнитъ блага, за разпредѣлението и консумирането имъ“ — излагайки го въ енциклопедията на държавнитъ науки¹⁾.

Въ „Натуралната система на политическата економия“ отъ 1837 г., една работа, която е написана на френски езикъ и представена на академията за морални и политически науки въ Парижъ, на едно мѣсто срѣщаме критика на либералната класическа школа, а на друго мѣсто систематически формулирани основнитъ идеи отъ неговата книга отъ 1841 година. Сжщиятъ девизъ е вложенъ въ работата на Листъ, чиито авторъ е той, както и въ тази, издадена въ 1841 година: „et la patrie eff'huamnitè“. Тази работа бѣше добре приета отъ академическитъ кръгове, обаче бѣше забравена дълго време като ръкописъ въ библиотеката „Академия за морални и политически науки“. Националната система за политическа економия е само встъпление (или предговоръ) на едно друго изложение по въпроса, проектирано въ три тома.

Листъ поддържа отношението си къмъ класическата школа чрезъ смѣната на заглавието (1837 год. „Натурална система“, замѣнено съ „Национална система“). За германския економистъ натуралната система, разбира се, нѣма това разбиране, което е прието отъ физиократитъ. Ако следъ всичко това „господството на природата“ се простира и върху отношенията на хората въ живота, социалнитъ закони, бидейки взети като природни закони, Листъ смѣта нацията за постоянна, имайки собственъ животъ.

Той обвинява либералната школа „да не вижда друго, освенъ отдѣлни типове и съюзъ на всичкитъ членове въ една човѣшка фамилия“, като не се държи смѣтка за нация и народност²⁾. Цитирамъ единъ откъслекъ, отъ който се вижда мнението му за отношението между народъ и отдѣлната личностъ:³⁾ „C'est à la nation que les individus doivent leur culture, leur langue, la sécurité de leurs propriétés de leurs travaux et surtout de leurs relations avec les autres nations. Ils participent à sa gloire comme à sa honte, à ses souvenirs historiques comme à son avenir, à sa pauvreté comme à sa richesse, aux avantages de sa civilisation, de ses lumières, de ses perfectionnements, de ses inventions et de ses progrès dans des sciences, les arts et les institutions sociales et politiques, comme à la malédiction qui accompagne sa décadence et sa chute définitive.“

„Rien n'est donc plus naturel et plus juste, que de modifier les intérêts des individus suivant les intérêts de la nation à laquelle ils appartiennent“.

¹⁾ Friedrich List, Werke, томъ I, страница 440.

²⁾ Friedrich List, Werke, томъ IV, стр. 11 и следващитъ.

³⁾ Friedrich List, Werke, томъ IV, стр. 180 и 11.

Въ основата на цѣлата сграда на Листъ лежи националната идея.

Той е създателя на стопанския национализъмъ. Познаваме фразата, която толкова често срѣщаме въ предговора му въ „Националната система за политическа економия“¹⁾. „Auf die Natur der Nationalität als des Mittelgliedes zwischen Individualität und Menschheit ist mein ganzes Gebäude gegründet“—и още единъ пътъ казва, че би предпочелъ да я озаглави „Натуралната система“, ако не му се бѣше обърнало вниманието, че това наименование би довело до грѣшки и смѣсване единтъ нѣща съ други. Листъ мисли исторически и политически. Като така, той не може да приеме атомистичното твърдение, което охарактеризирва индивидуализма изобщо, като нѣщо отдѣлно отъ народъ и държава. А пъкъ индивидуализмътъ на класическата школа постоянно се занимава съ стопанския животъ. Листъ е единъ отъ основателитъ на динамичната економия²⁾.

Тукъ е мѣстото да направимъ единъ паралелъ между Адамъ Смитъ и Фридрихъ Листъ.

Първиятъ е индивидуалистъ, смѣта имуществото на единъ народъ като сборъ отъ материалнитъ блага на отдѣлнитъ частни стопанства, лишава държавата почти отъ всичкитъ ѝ права да се мѣси въ економическия и социаленъ животъ; значи вѣрва въ добродетелността на стопанската свобода, както въ предѣлитъ на държавата, така и въ търговскитъ отношения между държавитъ. Той е проповѣдникътъ на свободата на размѣната, като една постоянна програма, за всѣко време и за всѣка държава. Действителността следъ него е била отъ сѣщия характеръ, както и презъ негово време, така че Адамъ Смитъ е по-малко виновенъ, отъ колкото неговитъ последователи.

Фридрихъ Листъ е анти-индивидуалистъ. Той проповѣдва националната солидарностъ, като смѣта, че националната економия не е едно и сѣщо съ частното стопанство, като различни по цель и метода.

Не отричайки на държавата други преимущества, освенъ тѣзи, които тя притежава по право, Листъ заключава, че едновременно съ развитието на стопанския животъ на една нация, държавата е длъжна да се намѣси все повече за хармоничното вдъхновение на националнитъ производителни сили.

Държавата може да направи това по пътя на митническото покровителство, което не е формулирано съ единъ общъ характеръ, а зависи отъ еволюционната степенъ, до която е достигнала всѣка нация. И така, Листъ се обявява отъ ново за принципа на относителнитъ истини. Той си служи и цени историята и статистиката, двата елемента на индуктивния методъ въ економическитъ изследвания, като съ реални срѣдства, противно на класическата школа, която се задоволява да остане въ кръга на предполагаемитъ истини, произлѣзли по логиченъ пътъ отъ свободната игра на индивидуалнитъ интереси.

Класическата школа не смѣта за възможно подъ своя режимъ едно стѣлкновение между личния интересъ и този на колектива, а цели навсѣкжде само тѣхното хармонизиране въ стопанската областъ.

¹⁾ Friedrich List, Werke, томъ IV, стр. 180.

²⁾ Единъ предшественикъ на Листъ е нѣмскиятъ писателъ Ернестъ Людвигъ Карлъ (1682—1743), когото Tautscheg въ една своя книга, печатана въ 1939 год., нарича създателя на економическата наука (Begründer der Volkswirtschaftslehre).

Може да се установи една духовна прилика между Листъ и Карлъ, тъй като той, за разлика отъ физиократитъ, изказва мнението сходно на тѣзи на Листъ (Съвмѣстна работа на всичкитъ клонове на економията).

Тръгвайки отъ тъй наречената същественост на нацията, Листъ смѣта, че само тогава може да се достигне до едно нормално, хармонично развитие, когато личниятъ интересъ е подчиненъ на интереса на нацията.

Бихме могли да заявимъ, че за либералната школа нацията не е нищо друго, освенъ едно математическо понятие: сбора на всички лични единици, които се намиратъ въ механическо съотношение, подчинени на природнитѣ закони. За Листъ нацията представлява една жива, постоянна същественостъ, предшествуваша съставнитѣ части, преходни и представявани отъ самитѣ личности.

Почти въ всѣка страница на: „Националната система за политическа економия“ тази теза се явява, особено подчертана, чрезъ разликата, която откри Листъ между размѣнната стойностъ и националнитѣ производтелни сили.

Противно на класическата школа, която гледа на отдѣлното стопанско явление като на обикновенъ изразъ на личния интересъ и намалява всичко до размѣнната стойностъ на материалнитѣ блага, Листъ се изказва за теорията на производителнитѣ сили, съгласно жизненитѣ интереси на народа, които не сж само материални¹⁾.

Главната разлика между стопанския национализъмъ и либералната класическа школа е следната: противно на либералната школа, кждето економическиятъ елементъ е взетъ самъ по себе си, Листъ гледа на стопанското явление като на срѣдство въ служба на националния животъ. На материалистичната хедонистично — индивидуалистична идея, чиято целъ е да се достигне до максималното щастие за колкото е възможно повече личности, Листъ противопоставя идеалистичната национална идея, която може да се нарече метаекономическа идея. Стопанскиятъ елементъ е срѣдство въ служба на националния животъ.

Това произлиза отъ цѣлия трудъ на германския економистъ. За него и дума не може да става за стопански истини, освенъ ако имаме предъ себе си една сплотена и стопански единна нация.

Листъ различава нацията отъ обществото и забелязва погрѣшната идея, която може да произведе употребата на думата „общество“ и за цѣлото човѣчество, както и за една малка държава или само за единъ единственъ градъ, както може да служи все тъй добре и за самата нация²⁾.

Стопанството на единъ народъ е истинско „национално стопанство“ само тогава, когато държавата или федералната държава обхваща въ своитѣ предѣли цѣлата нация, способна да продължи живота си и да докаже съществуването си чрезъ увеличение на населението, разширяване на територията, чрезъ политически учреждения, чрезъ богатство и сила, които да ѝ осигурятъ независимостта. Въ този случай стопанството на народа и стопанството на нацията сж едно и сжщо нѣщо. Понататѣкъ той добавя, че не може и дума да става за това нѣщо, когато имаме да се справяме съ живота на нѣкои отдѣлни части на нацията. За да стигне до подобни положения, една нация трѣбва да мине презъ нѣколко еволюционни етапи. Познаватъ се отъ историята на стопанскитѣ

¹⁾ Съ право се задава въпроса, дали възпитателниятъ трудъ за подготовката на младитѣ елементи не е поне все тъй плодороденъ, както работата на тѣзи, които се занимаватъ съ отглеждането на свине.

²⁾ Вижъ глава XVI отъ „Националната система за политическа економия“.

идеи предприетитѣ изследвания за установяването на еволюционнитѣ стопански фази. Едно отъ най-старитѣ изследвания въ тази насока е това, което бихме могли да наречемъ „етапитѣ на стопанската еволюция“ на Листъ.

Напомниме, че подобни опити бѣха предприети по-късно въ Германия отъ Бруно Хилдебрандъ, Густавъ Шмолеръ и Карлъ Бюхеръ.

Споредъ Листъ фазитѣ на материалната еволюция въ живота на народитѣ сж: 1. Фазата на скотовѣдство; 2. Изключително земеделска фаза; 3. Фазата на земеделіе и манифактура (индустриално); 4. Земеделска, индустриална и търговска фаза.

„Нормални нации“ сж само тѣзи, които се намиратъ въ последната еволюционна фаза. Останалитѣ нации сж отъ втора и трета степенъ — („nations de deuxième et de troisième ordre“).¹⁾

Между последнитѣ, споредъ Листъ, се считатъ Германия, Франция и Съед. Американски Щати, и доказва, че фазата на стопанското развитие на Англия я поставя въ положение на „преобладаваща нация“.

Нѣма да споримъ, дали отъ историческа гледна точка картината на еволюционната фаза, която се дължи на Листъ, е строго вѣрна. Не сж липсвали критики. Опитътъ на Листъ билъ повлиянъ отъ историята на Англия. Това, което заслужава особено внимание, сж неговитѣ разсуждения върху положението и економическата политика на нациитѣ въ всѣка една отъ горепоменатитѣ фази.

За изключително земеделския етапъ, безъ една развита външна търговия (случая на много колониялни държави) се препоръчва свободната размѣна. Въ фазата на напредналото земеделіе, съ една по-значителна външна търговия съ цивилизованитѣ страни, не може да се премине къмъ следващата фаза — имайки предвидъ разнитѣ исторически обстоятелства въ различни страни — освенъ чрезъ възпитание на нацията. Нуждата отъ индустриализиране ще бжде призната като заповѣдь, колкото отъ стопанска гледна точка въ полза на земеделіето, толкова и отъ политическо гледище — (национална защита²⁾), за която мисли Листъ, но едновременно и отъ демографска гледна точка (използуването на излишъка отъ работна ржка).

За стопанското развитие на държавитѣ отъ втората и трета степенъ и само за онѣзи отъ умѣренія поясъ Листъ вижда възможността за едно ускоряване на еволюционния процесъ, въ рамкитѣ на неговата система, чрезъ намѣсата на държавата.

По този начинъ той става представител на доктрината за възпитателния протекционизмъ за едно определено време само за индустриалнитѣ клонове. По онова време земеделіето не бѣше изложено на една унищожителна външна конкуренция (липсваха желѣзопѣтнитѣ съобщения).

Той си представя една земеделска страна като човѣкъ съ една рж-

1) Въ труда на Листъ отъ 1837 год. (цит. по фр. Листъ, Werke, томъ IV.)

2) Между Листъ и Адамъ Смитъ има известна еднаквостъ на възгледи, отнасящи се до проблемата за национална защита. Defence Macht стои по горе отъ Oppulence, Reichthum. Листъ би могълъ да заеме формулата на Адамъ Смитъ. Въ всѣки случай и двамата даватъ едно особено значение на явлението „война“ и показватъ почти еднакво възможността за военна подготовка, като защита на земеделскитѣ държави отъ една страна и на индустриалнитѣ държави отъ друга. И двамата економисти иматъ еднакво мнение, че много ласкателно, относно търговцитѣ (но не и за важната роля на търговията). Вѣрваме, че Листъ и въ двата случая е билъ повлиянъ отъ Адамъ Смитъ.

ка. А една земеделско-индустриална страна представлява нормалния човек, който държи работните си средства и въ двете ръце.

Въ връзка съ възпитателното покровителство ще разберемъ теорията на националните производителни сили по-добре; споредъ тази теория, способността за произвеждане е по-ценна, отколкото материалните блага, които биха могли да намърятъ случайно на външния пазаръ по-значителна разменна стойностъ. Листъ смѣта, че въ постоянния интересъ на една нация, ние можемъ и трѣбва да жертвуваме настоящите материални стойности, за да се достигне въ бъдеще до едно хармонично благосъстояние.

Не пропусайки почти нито една дума отъ идеята на Листъ за науката на стопанската политика, резюмирамъ: Още въ миналото теорията била отдѣлена отъ практиката, економията отъ политиката, въпреки употребата на наименованието „политическа економия“. Стопанската наука се ограничава да изследва само индивида. Тръгва отъ него, за да стигне до живота на цѣлото човѣчество, като прави абстракция отъ историческите реалности — държава и нация. Така старата економическа школа е индивидуалистична и космополитична.

Чрезъ политическата економия Листъ подразбира изучаването на стопанството на нациите и съ право различава стопанството на една нация, отъ това на отдѣлната личностъ. Споредъ както той самъ казва, всѣка економическа система, която иска да бѣде смѣтана за сериозна, трѣбва да притежава една историческа реална основа. Противно на класиците, които смѣтаха че това, което е рационално или полезно за едно частно стопанство, трѣбва да бѣде рационално и полезно въ рамките на националното стопанство, той отбелязва, че „интересите на единъ кроющъ не сж еднакви съ тези на нацията, тъй както и нацията не може да сравни собствените си интереси съ тези на кроюща.

Privat — Oekonomik отъ идеята на Листъ, предметътъ на старата класическа школа, е достигналъ днесъ до наименованието: „изучаване на предприятията“. Тукъ принципите за доходъ, за материална печалба сж всерешаващи. Следователно, разменната стойностъ на продуктите представлява източникъ за обогатяване на частното стопанство. Но за нацията, въ цѣлостта ѝ, това не може да съставлява едно справедливо разрешение. За нея създаването и увеличението на производителните сили „не е равно съ сбора на производителните сили, взети всѣка поотдѣлно, а се равнява на сбора на силите, които зависятъ особено отъ социалните и политически условия, а най-вече отъ онази степенъ, до която е могла да достигне нацията и така да осществи разпрѣдѣлението на труда и сътрудничеството на производителните сили“.

Още веднѣжъ Листъ напада системата, която обхваща личностите, доказвайки, че тя очевидно не е една система на националното стопанство, а една система на частното стопанство отъ хуманенъ видъ, както би се представила безъ намѣсата на държавната сила, безъ войни и безъ враждебни търговски мѣрки¹⁾.

Въ митническото покровителство Листъ вижда едно отъ средствата за осществяването на нормалната нация, но не го вижда, както казахме, като едно постоянно разрешение.

¹⁾ Националната система за политическа економия, глава XIV „Die Privat-Oekonomie und die National-oekonomie“.

За да бъде една нация нормална, Листъ смѣта, че трѣбва да се изпълнят известни условия, които по онова време само Англия имаше, тъй като тя не представляваше една свѣтовна империя, а единъ независимъ свѣтъ, различаващъ се отъ другитѣ, който можеше да бъде смѣтанъ като „господстващъ надъ островитѣ“. Свѣтовната стопанска еволюция води, споредъ германския економистъ, къмъ образуването на голѣми стопански пространства съ вътрешни пазари, много по-значителни, отколкото външната размѣна ги предвижда, резултатъ отъ еволюцията, едновременно съществуване на две или три национални стопанства къмъ срѣдата на двадесети вѣкъ, т. е. въ днешно време. Измежду всички страни, определени да достигнатъ до степенъта „нормална нация“, следъ като непременно сж успѣвършенствували единението на нацията, като последица на стопанското единение (митническитѣ съюзы води началото си отъ 1 януарий 1843 год. въ германскитѣ държави) германската нация е тази, която притежава всички желани качества и изгледи за въ бъдеще.

Въ това твърдение на Фридрихъ Листъ много души съзрѣха въ него не само първия економистъ на цѣлата германска нация¹⁾, но и проповѣдника на нейната стопанска империалистична политика.

Изглежда, че историята потвърждава много отъ неговитѣ предсказания.

II. Разглеждайки обстоятелствата отъ обективна гледна точка и личността на Фридрихъ Листъ, ще можемъ да си дадемъ по-добра смѣтка за същественото въ неговото стопанско творчество.

Нѣколко дати изъ бурния животъ на този, който бѣ нареченъ „германецъ безъ Германия“²⁾, смѣтаме, че ще спомогнатъ много за опознаването на неговата духовна личностъ.

Роденъ е въ 1789 год., презъ времето на френската революция, въ градчето Ройтлингенъ въ Вюртембергъ, въ едно скромно градско семейство. Баща му, по занаятие кожаръ, искаше да го посвѣти на практическата дейность. Енергичниятъ и буренъ характеръ на младенца накарал бащата въ късо време да промѣни решението си. Следъ като бѣ за кратко време общински чиновникъ, Листъ разви дейность на истински даровитъ журналистъ. Той е самоукъ. Искамъ да отбележа способността на полемиста и неговия борещъ се духъ, противъ положението на задушавашъ феодализъмъ въ политическия животъ или разрушителенъ бюрократизъмъ въ стопанския и социаленъ животъ на малкитѣ германски държави, тъй както проличава отъ първия периодъ на неговата обществена дейность.

За да дадемъ единъ същественъ примѣръ, ще споменемъ за една статия, написана въ видъ на дискусия между „Духътъ на времето“, взето като изследователъ и нѣколко граждани, относно проблемитѣ отъ гражданското право, обнародвана въ „Der Volksfreund aus Schwaben“ — ein Vaterlands-Blatt für Sitte, Recht und Freiheit, № 26 отъ 25. V. 1818 год. Припомнямъ присѣтствието на „духа на времето“.

За да разберемъ по-добре творчеството на Фридрихъ Листъ, добре ще е да си припомнимъ истината, споредъ която не съществува твор-

¹⁾ Последниятъ трудъ, обнародванъ въ Zollvereins-Blatt, се нарича: Die politisch-oekonomische Nationalität der Deutschen, цель на неговитѣ старания.

²⁾ Единъ отъ най-голѣмитѣ съвременни писатели, Валтеръ фонъ Моле, е описалъ въ видъ на романъ живота на Листъ.

ческа личност, мислител или борецъ въ социалната област, който да не е повлиянъ отъ духа на времето. А това е особено вѣрно за борцитѣ отъ категорията на Листъ („Es drückt ihr Gepräge die Welt auf dein Antlitz, wie Fürsten auf's Geld“). Животътъ оставя своя отпечатъкъ върху собственото ти лице, както и царетѣ върху това на паритѣ.

Не познавамъ другъ економистъ, който да е билъ преследванъ до такава степенъ отъ своитѣ сънародници, както Листъ. Не познавамъ въ реда на економиститѣ изъ миналото нито единъ, който да е обиколилъ толкова много страни и да е опиталъ създаването на толкова много проекти отъ национално-стопански характеръ, както Листъ, станалъ дори „гражданинъ на двата свѣта“.

Следъ като бѣ изгоненъ отъ отечеството си и лишенъ отъ гражданскитѣ си права, той става писателъ, отличава се като научна личностъ и налага разрешения относно стопанската политика въ страната, която го приюти, въ Съединенитѣ Американски Щати.

Намѣрилъ убѣжище въ новия свѣтъ, въ едно германско градче, Reading, той достигна не само до едно задоволително материално състояние, благодарение на своя предприемчивъ духъ, но придобива и едно мѣсто въ научнитѣ и политически кръгове.

Въ Америка излиза първиятъ му трудъ, въ който проповѣдва индустриалното покровителство и, разглеждайки положението на развитие въ С. А. Щ., формулира теорията на стопанската еволюция на нациитѣ.

Въ седемтѣ години, прекарани отвъдъ океана, въ единъ трудъ, издаденъ отъ едно дружество, съставено отъ индустриалци, въ 1827 год., подъ заглавие „Outlines of American Political Economy“, Фридрихъ Листъ се издига, съ проличаващъ характеръ на търговска покровителствена политика, противъ конкуренцията на Велико-Британската индустрия.

Въ Америка той си дава смѣтка за голѣмото значение на желѣзопътнитѣ линии, не само за стопанското единение, но и за националното съзнание. Неговото мнение е, че желѣзницитѣ не представляватъ срѣдство само за превозъ на материални блага, но и за духовна и социална близостъ. Изгонениятъ заради това, че защитилъ идеята за политическа свобода и заради грѣха, че се е осмѣлилъ въ качеството си на професоръ по държавни науки при университета въ Тюбингенъ, принадлежащъ на Вюртембергъ, да приеме една почетна длъжностъ въ дружеството на търговцитѣ отъ Франкфуртъ на Майнъ (въ една чужда страна), се връща въ Германия следъ седемъ години, като консулъ на Съединенитѣ Щати въ Хамбургъ и Лайпцигъ. Въ С. А. Щ. е турилъ на страна всичкитѣ учебници по политическа економия, за да изучава истинитѣ изъ голѣмата книга на живота. Това самъ признава въ предговора на „Националната система за политическа економия“. Най-хубавото творение, което може да се прочете въ тази нова страна относно политическата економия, това е животътъ“.

Въ Америка той си дава смѣтка, колко лесно се разбиратъ истинитѣ. Тамъ си дава смѣтка, че земедѣлието се нуждае отъ близостта на индустрията и че превознитѣ срѣдства иматъ гореканзаното значение.

Въ С. А. Щ. германскиятъ економистъ не може да забрави отечеството си, което бѣше жестоко съ него. Всичкитѣ му усилия сж само за доброто на неговото отечество. Случва се, казва той, тъкмо онова, което

се случва на една майка: колкото е по-нежно или слабо детето ѝ, тя толкова повече го обича.

Още въ началото на XIX вѣкъ Германия представляваше, отъ политическа гледна точка, една „нация разбита на парчета“, а отъ стопанско гледище, единъ народъ, раздѣленъ на държавици, отдѣлени по между си чрезъ десетки митници (38), които само привидно образуваха единъ голѣмъ вътрешенъ пазаръ. Съвсемъ съзнателно Листъ постави стопанската наука въ служба на цѣлата германска нация¹⁾.

Движението, предизвикано отъ идеитѣ на Листъ, е пълно съ интересъ. То се развива въ две посоки: 1. въ политическата областъ, той е противникъ на създаденитѣ положения на подтисничество подъ властта на князе съ абсолютни права и противъ задушавашата атмосфера на бюрократизма въ малкитѣ германски държави; той е билъ повлиянъ отъ течението, произведено отъ принципитѣ за възобновяване. 2. Въ стопанската областъ той се опитва да приложи къмъ живота на нацията, взета въ нейната цѣлостъ, законитѣ за развитието, наедно съ подкрепата на държавата, заключавайки, че колкото е по-сложенъ живота на нацията чрезъ разнообразието на стопанскитѣ клонове, толкова повече е поканена държавата да се занимава съ развитието на хармоничнитѣ отношения между главнитѣ клонове, въ интереса на националния животъ.

Следователно, въ мисълта на Листъ откриваме отъ една страна влиянието на политическия либерализъмъ, а отъ друга, необходимостта за една защита и развитие на стопанския организъмъ на нацията чрезъ държавни мѣрки, специално чрезъ възпитателно митническо покровителство, което не замѣства, а напротивъ — поддържа инициативата на частнитѣ предприемачи.

Това сближение между политическия либерализъмъ и стопанската политика на националния организъмъ съ консервативенъ характеръ е особено силно изразено въ поведението на Листъ. Както ще видимъ по-нататѣкъ, то ще служи по едно време за линия, по която ще се ръководятъ повечето отъ държавитѣ.

Направенъ е опитъ да се обясни романтичната и традиционалистична гледна точка въ творчеството на Фридрихъ Листъ като едно влияние на Бурке и Монтескьо. Листъ, сжщо така както и Адамъ Смитъ, дължи много на изследванията на Монтескьо, но енергията, съ която той поддържа националната гледна точка, смѣтамъ, че е една естествена последица на цѣлата духовна атмосфера отъ първата половина на миналия вѣкъ. Наистина, историческата школа за правни науки, създадена отъ Savigny, сказкитѣ на Fichte за „германската нация“, както и неговиятъ трудъ „Der geschlossene Handelsstaat“ — въ живота на германския народъ, политически и стопански измжченъ следъ войнитѣ на Наполеонъ — и повече, посредствено романтизма на Адамъ Мюлеръ, сж спомогнали съ влиянието имъ, за образуването на тезитѣ и създаването на целитѣ въ работата на Листъ.

Той е въплотилъ въ себе си личността на героя въ смисъла на Карлайлъ, сближавайки човѣка на дѣлото съ човѣка на идеята. Героиченъ бѣ животътъ на този, който страда за разпространението на неговата идея. Краятъ на живота му, който самъ турилъ на 30 ноемврий 1846 г.,

¹⁾ Въ едно писмо къмъ J. v. Bader казва: Im Hintergrunde aller meinen Pläne liegt Deutschland.

поради умора и отчаяние, бѣ началото на признаването на голѣмата му заслуга спрямо националното стопанство на Германия.

Ако много отъ съвременниците му сж били несправедливи, то истинитѣ, проповѣдвани отъ Листъ, постепенно, сж се превърнали въ реалности. Въ това се състои неговиятъ трудъ съ постоянна висока стойност¹⁾.

*

III. Да покажемъ сега на кратко, чрезъ нѣколко данни, влиянието, което произведе Листъ както надъ развитието на доктринитѣ, така и надъ развитието на стопанската политика до днешни времена.

Планътъ за германския митнически съюзъ бѣ целта на едно движение чрезъ слово и писмо въ голѣмъ размѣръ и Цолферайнътъ е представлявалъ²⁾ стопанското единение, като едно стѣпало, предшестващо политическо единение. Листъ е подготвилъ условията за дѣлото на Бисмаркъ.

Цѣлото развитие на желѣзниците въ Германия е било каточели вдъхновено отъ проекта на Фридрихъ Листъ относно мрежата на желѣзопѣжнитѣ линии. Сжществува едно удивително сходство, особено въ картата на модернитѣ съобщителни пѣтища и асфалтиранитѣ шосета, построени напоследѣкъ въ Германия.

Колкото се отнася до политиката на срѣднитѣ класи, той е успѣлъ да вдъхне по-голѣмо довѣрие относно предприемчивия духъ, създавайки единъ по-широкъ вътрешенъ пазаръ. Успѣлъ е да предскаже стопанския възходъ на Германия.

Борбата за осжществяване на единъ вътрешенъ пазаръ и създаването на една мощна индустрия сж фактитѣ, които каратъ нѣкои да виждатъ у Листъ единъ „Колбертъ, окованъ въ вериги“ (Carey). Френскиятъ държавенъ мжжъ е можалъ приживе да осжществи дѣлото си, но сждбата на германския економистъ бѣ много по-сурова.

Въ доктринерната областъ въ Германия официалнитѣ научни кръгове бѣха раздѣлени на два лагера: единиятъ отъ тѣхъ, не многочисленъ, силно повлиянъ отъ абстрактнитѣ и праздни изграждания на класическата школа, не признаваше на Листъ правото да мине въ реда на просвѣтенитѣ економисти; другиятъ, следвайки реализъма на старитѣ камериалисти, и създаденъ отъ историческата школа на политическата економия въ Германия, вѣрваше, че Листъ е отворилъ пѣтя относно използването на индуктивната метода и се смѣташе на една и сжща линия съ него.

Следъ като Хилдебрандъ признава, че Листъ е този, който научи германцитѣ, какъ да гледатъ и анализиратъ стопанскитѣ проблеми въ рамкитѣ на историята — по-късно дойде К. Ристъ, за да докаже, че ценната употреба на историческата метода е една особена заслуга на Листъ³⁾.

Нравствениятъ елементъ се намира както у Листъ, така и въ ста-

¹⁾ Търсилъ е примѣри изъ миналото — както самъ признава — въ следнитѣ личности: Колбертъ, Елисавета, Фридрихъ Велики, Петъръ Велики, Наполеонъ, Питъ и Устарицъ (този въ Испания).

²⁾ На 1. I. 1934 г. професорътъ Херманъ Онкенъ показва този трудъ, вижъ стр. 497, Mitteilungen der Friedrich List Gesellschaft отъ 12. VI. 1934 г.).

³⁾ Вижъ „Histoire des Economiques“ par Charles Rist et Ch. Gide, стр. 328.

рата и новата историческа школи (въ рамките на дружеството за социална политика, основана по-късно 1872).

Творчеството на Листъ е разглеждано отъ гледище на научната му стойност и въ връзка съ стопанското развитие въ Германия.

Германскитъ и чужди изследователи се занимаха съ този, който премахва всички стари предположения и хипотетични заключения изъ стопанската наука. Съ това тѣ допринесоха много за разбирането и актуализирането на творчеството на Листъ. Благодарение на тѣхнитъ изследвания бѣ изваденъ отъ рафтоветъ на Френския институтъ единъ забравенъ ръкописъ на споменатата „естествена система на политическа економия“, работа, въ която за първи пътъ се срѣщатъ принципитъ, развити въ „националната система за политическа економия“¹⁾.

Противно на излъзлия въ Америка трудъ, който се занимава съ частнитъ проблеми на С. А. Ш., тази работа обгръща общи проблеми изъ политическото стопанство.

Известни проблеми отъ теоретична гледна точка, зададени отъ Листъ и развити отъ нѣкои последователи, сѣ останали несъмнени блага въ стопанската наука. Изъ между тѣхъ напомниме:

1. Законътъ на демографския капацитетъ въ връзка съ напредъка на индустрията (формулиранъ отъ Дюрингъ)²⁾.

2. Общото заключение, че недвижимиятъ капиталъ въ индустриалнитъ предприятия не може да бѣде лесно вложенъ въ други предприятия; и това толкова повече, колкото недвижимиятъ капиталъ е по-значителенъ въ сравнение съ оборотния капиталъ.

3. Ясниятъ анализъ на целта и на особения съставъ на частното стопанство въ сравнение съ националното стопанство, взето като потвърждение за значението на нематериалнитъ блага и на политическитъ и културни учреждения за националното стопанство, отвориша широки перспективи за понататъшнитъ изследователи³⁾.

Ако Сареу се е опиталъ да проникне по-дълбоко въ творчеството на Листъ, германецътъ Ойгенъ Дюрингъ, много по-убеденъ отъ другитъ, съзрѣ у него създателя на новата економическа теория и погледна на него като на единъ отъ най-великитъ германски економисти.

Въ 1925 год. се основава дружеството Фридрихъ Листъ (Friedrich List Gesellschaft). То е предприело обнародването на единъ голѣмъ ко-

¹⁾ D'Eichthal, анализирайки въ Френския институтъ (1913 год.) този трудъ, казва: Il ne nous en somme, comme le dit un de ses biographes, laisse qu'un torse de la statue qu'il voulait sculpter. Nous possédons du moins de cette statue la maquette encore inédite.

²⁾ Dr. E. Dühring, Cursus der National-und Sozialökonomie einschliesslich der Hauptpunkte der Finanzpolitik, Berlin, 1873 (стр. стр. 108—109). Твърдейки, че „увеличението на населението значи едно увеличение на производителнитъ сили“, заявява, че заслугата за доказване на значението на стопанскитъ градежи, се дължи изключително на Листъ.

³⁾ Несправедливо бѣ заявено, че националниятъ приматъ отвлѣче вниманието на Листъ отъ социалната проблема. Ако е вѣрно, че митническото покровителство, въ странитъ съ незначителенъ пазаръ, би могло да създаде единъ частенъ монополъ въ полза на една малка група отъ производители — въ вреда на голѣмата маса на консуматоритъ (потвърдено и отъ Листъ), не е по-малко вѣрно, че и тукъ — цитирамъ дума по дума — „сжествува едно положение, което не е по-лошо отъ робството, именно онова, което не позволява на платената работна ръка да получи нито едно удовлетворение отъ духовна гледна точка, а отъ материално гледище само толкова, колкото му е необходимо да не умре отъ гладъ“. Нацията трѣбва да си даде смѣтка, че е много по-добре да притежава една здрава работническа класа, отколкото да прави конкуренция до крайностъ, за смѣтка на работниците“. Листъ, Mitteilungen, стр. 554).

лективен труд въ нѣколко тома, чийто материалъ е съставенъ отъ сериозни изследвания върху живота и творчеството на германския економистъ. Преди нѣколко години, следъ като споменатото дружество обнародва освенъ серията отъ нѣколко тома, за които стана дума по-горе, и бюлетина „Mitteilungen der Friedrich List Gesellschaft“ съ резултатитѣ, предприети отъ германскитѣ и чужди изследователи върху източникитѣ за мисль и условията за животъ и творчество на Фридрихъ Листъ, бѣ разтурено, а имуществото му премина къмъ фондацията „List-Archiv“ въ Ройтлингенъ, родния му градъ.

Отъ споменатитѣ изследвания получаваме почти съвършения образъ за личността на економиста и творчеството му.

Въ последно време нѣколко германски писатели настояватъ за особено значение на стопанския национализъмъ въ връзка съ доктрината на Листъ.

Германскиятъ економистъ Дюрингъ¹⁾ е развилъ още отъ преди идеитѣ на Листъ, представяйки една идея съ социаленъ и националенъ характеръ.

По този начинъ той се опиталъ да разшири съграденото отъ Фридрихъ Листъ.

Наредъ съ Дюрингъ и сподѣляйки съ него въ много случаи една подобна сждба, по-късно срѣщаме въ стопанската литература Густавъ Руландъ. Между него и Листъ съществува едно духовно сродство. Руландъ е създателъ на програмата за аграрна политика въ настоящия редъ на Германия.

Листъ, Дюрингъ, Руландъ — бѣха outsiders предъ официалнитѣ съвременни економисти, съ които се намираха въ една разярена опозиция. И тримата сж се опитали да развиятъ една академична дейность. Нито единъ отъ тѣхъ не е могълъ да остане за дълго въ университетската атмосфера отъ онова време.

Нѣкои автори, абстрахирайки се отъ периода на стопанската еволюция, презъ време на която е живѣлъ и работилъ Листъ, строго и несправедливо го осжждатъ, но мненията на умѣренитѣ економисти и развитието на фактитѣ даватъ право — почти напълно — на заключенията на Листъ.

Достатъчно е да проследимъ пѣтя, изминатъ отъ германския стопански империализъмъ и създаването на голѣмитѣ стопански пространства, предвидени отъ него²⁾. Но все се намиралъ нѣкой писателъ, който се мисли за оригиналенъ и безъ да проникне въ самата мисль (или духъ) на труда, опитва се да противопостави на теорията на покровителство на Листъ една друга теория, имайки претенцията, че го поправя и формулира сжщевременно една теория на онова покровителство, което да е валидно винаги и навсѣкжде.

Споредъ Листъ, тъй както казахме вече, стопанскиятъ феноменъ не може да бжде отдѣленъ отъ политическия, а подчиненъ нему. Така че този, който се опитва по метода на класическата школа, изолирайки стопанското явление, да осжжда „националната система“, той е тръгналъ

¹⁾ Билъ е доцентъ (1864—77 г.) въ Берлинския университетъ; нѣкои негови сказки произведоха голѣмо влияние на социалната литература на Емилеску.

²⁾ Вижъ Йозефъ Виншухъ, *Gerüstete Wirtschaft*, 1940 г. специално: *Richtung Donau*. Трудътъ напомня за „широкото стопанско пространство“, което е предвидѣлъ Листъ.

още отъ началото си по погрѣшенъ пътъ. Би трѣбвало да му се напомни точната характеристика на Листъ¹⁾, направена отъ Марешалъ.

Презъ времето на своя животъ, доказало се е, че Листъ е упражнилъ едно по-голъмо влияние извънъ границитѣ на отечеството си, където е билъ по-справедливо цененъ отъ повечето негови съотечественици.

Когато Метернихъ отъ една страна и Адамъ Мюлеръ, отъ друга, заедно съ една група официални учени, които заради политически причини, или отъ лична ненавистъ направиха всичко, което имъ е било възможно, за да попрѣчатъ на осъществяването на предложенията отъ практична гледна точка, или да не отдаватъ никакво значение на теоретичнитѣ заключения, въ странство Листъ е билъ винаги цененъ. Познава се ролята, която има Листъ въ С. А. Щ. въ създаването на митническото покровителство²⁾.

Не се знае достатъчно влиянието, което има Листъ надъ Шевалие, чиито изследвания сж спомогнали за построяването на голѣмитѣ желѣзопътни линии въ Франция.

Отъ индустриалното покровителство на Листъ се премина къмъ земедѣлското покровителство на Адолфъ Вагнеръ. Ако първото се обявява като единственото основано за ускоряване преминаването на една еволюционна фаза, второто се налага като една необходимостъ отъ демографско гледище и за интереса на националната защита. И двамата тръгватъ отъ една и сѣща идея. И двамата изоставятъ теорията на размѣната стойностъ и изказватъ необходимостта за хармоничното сътрудничество на производителнитѣ сили въ единната нация.

Колкото се отнася до идеологичното влияние, трѣбва да споменемъ, че въ Франция движението, произведено отъ стопанския национализъмъ, се яви доста енергично въ последнитѣ десетилѣтия и спечелва все по-голъмо мѣсто (или надмощие) въ сравнение съ традицията на индивидуалистическата школа, основана отъ физиократитѣ³⁾.

Напомняме за голѣмото внимание, което има Листъ, особено надъ едно държавно лице, графъ Witte. Неговитѣ сказки върху политическата економиа, изнесени въ императорския дворъ, обнародвани въ два тома, и

1) Свѣтлиятъ умъ и националистичниятъ ентузиазъмъ на Листъ доказаха, че рикардиитѣ не сж обърнали голѣмо влияние на посредственитѣ последици на свободната размѣна. Не може да сѣществува голѣма загуба, когато се занемаряватъ тѣзи последици, когато става дума за Англия, понеже тѣ сж били въ голѣмата си частъ използуваеми и сж прибавили нѣщо къмъ силата на прѣжитѣ последици. Но той е доказалъ, че въ Германия, а още повече въ Америка, нѣкои отъ посредственитѣ последици на свободната размѣна сж били вредни. Не смѣнялъ, че тѣзи загуби сж надминали прѣжитѣ печалби. Нѣкои отъ неговитѣ доказателства сж вѣрни, нѣкои обаче, не; но, понеже английскитѣ економисти, решени да не спорятъ спокойно за тѣхъ по никакъв начинъ, приговоренитѣ политически лица сж ги използвали за агитационни цели, не научни доказателства, но които сж се отирали съ по-голъма сила къмъ работническитѣ класи. Американскитѣ индустриалци приеха Листъ като тѣхенъ защитникъ; и началото на неговата слава, както и онази систематическа защита на покровителственитѣ доктрини въ Америка, сж били обнародвани отъ тѣхъ въ единъ нароченъ договоръ, написанъ отъ него специално за тѣхъ „Principles of Economic“ стр. 67—70, томъ I. 1898.

2) Професорътъ William F. Notz обнародвалъ много подробности изъ живота и научната дейностъ на Листъ, презъ седемтѣхъ години прекарани въ С. А. Щ. По случай 100 години (1925 г.) отъ пристигането на Листъ въ С. А. Щ. American Economic Review обнародва една книга за „Фридрихъ Листъ въ Америка“.

3) Вижъ G. Piron, Histoire des doctrines économiques en France, 1934, глава III. Le nationalisme économique (стр. 192—198) P. Sauwès е смѣнянъ „релятивистъ“ също както и Фридрихъ Листъ.

мърките за стопанска политика, взети по време на неговата власт въ-
руската империя, доказват това нѣщо.

Страната, която отъ рано време е стояла подъ влиянието на Листъ,
е Унгария. Германскиятъ економистъ, който обиколилъ толкова много
страни, поканенъ да изучава мѣстното стопанско положение, е изследвалъ
разни области и представилъ на управляващитъ крѣгове единъ мемори-
умъ за стопански реформи и единъ планъ за желѣзопѣтна мрежа.

Английскиятъ инженеръ и публицистъ Andrew Joseph Blackwell от-
крива въ единъ докладъ отъ Пресбургъ (1843, 4 юлиий), изпратенъ на
английския посланикъ въ Виена, последицитъ отъ посещенията на Листъ
въ Унгария¹⁾. Той заявява, че въ Англия не се цени както трѣбва влия-
нието, произведено отъ неговитъ работи (писания) и добавя: „системата
на Листъ ще бѣде господствуващо мнение въ Европа“.

(Преводъ отъ румѣнски).

ПАРИЧНИЯТЪ И КАПИТАЛОВЪ ПАЗАРЪ ВЪ БЪЛГАРИЯ ПРЕЗЪ ПЕРИОДА 1919-1937

отъ
АСЕНЪ КЕМИЛЕВЪ

Нашата периодична стопанска литература може да се раздѣли глав-
но на два дѣла: разглеждане на чисто теоретични въпроси, главенъ про-
водникъ на който дѣлъ има „Економистъ“, и практическо изследване на
стопанската политика на страната, придружено съ критики и препорѣжки,
представители на което течение сѣ главно списанията на Българското
икономическо дружество, списание „Българско стопанство“ и списание
„Стопански проблеми“. Множество други списания се занимаватъ съ
проблемитъ на специални области, като се приближаватъ повече къмъ
втората, отколкото къмъ първата група.

Съ това се задоволяватъ най-важнитъ отъ текущитъ нужди на бъл-
гарската научна мисль, която държи връзка съ теорията и тълкува дей-
ствителността съ намѣрението да я коригира, доколкото това е възможно.

Единъ значителенъ пропускъ на нашитъ економисти, обаче, е лип-
сата на желание у тѣхъ да се занимаватъ съ проблемитъ и развитието
на нашето стопанство въ времената, когато то се е зародило и развило,
но когато е нѣмало научна мисль, която въ подробности и текущо да
чопли проблемитъ и да ги разяснява въ подробности предъ интересу-
ващитъ се.

Ето защо исторически проучвания и събирания на статистически
материали почти липсватъ въ нашитъ периодични стопански издания, ма-
каръ тѣ да сѣ много ценни при всички сегашни изследвания и преценки,
защото показватъ еволюцията, кривитъ пѣтища и заблудитъ, презъ които
е трѣбвало да се мине, за да се поизправятъ нѣкои грѣшки, които днесъ
изглеждатъ елементарни и най-леко отстраними.

Такива проучвания могатъ да се откриятъ почти единствено въ ди-
сертациитъ на наши млади стопановеди въ чужбина, гдето множество

²⁾ Mitteilungen der Fr. List — Gesellschaft.

ценни материали може би лежатъ неизвестни за нашата научна мисълъ, заровени въ архивитъ на чуждитъ университети.

Тъй като, отъ друга страна, не веднъжъ къмъ менъ сж се отнасяли лица, които се нуждаятъ отъ литература относно развитието на нашия капиталовъ и париченъ пазаръ, азъ решихъ да обнародвамъ въ „Економистъ“ едно мое изследване върху развитието на неговитъ елементи, което бѣше правено презъ 1938/39 година като частъ отъ едно голѣмо международно проучване на капиталовитъ пазари, но поради развититъ се събития не можа да бжде своевременно публикувано. Тъй като това проучване засяга както банковата ни система, така и условията на кредита, борси и т. н., тукъ ще може да бждатъ помѣстени само извадки отъ него, които, обаче, даватъ една ясна представа за развитието на елементитъ на най-неуловимата и най-деликатна областъ на нашето народно стопанство — капиталовия пазаръ, който, въпрѣки голѣмата нужда отъ развитието му, остава все още въ едно анемично състояние, което проличава особено добре въ днешнитъ времена на върховни усилия.

Обхванатиятъ въ изложението периодъ, отъ друга страна, достига почти две десетилѣтия и завършва малко преди избухването на сегашната война. Той може, следователно, да бжде отбелязанъ като „мирния периодъ“ на развитието на нашия капиталовъ пазаръ.

Въ следващото изложение, както това вече бѣ подсказано, нѣма да се разглеждатъ основно проблемитъ на нашия капиталовъ пазаръ, нито ще се търси разрешение на поставящитъ се въпроси. Едно такова изследване на проблемитъ на този пазаръ бѣ вече направено въ книга първа, година първа на „Економистъ“. Макаръ и да сж се изминали вече три пълни години отъ публикуването на това изследване, съществени промѣни въ постановката на условията и фактитъ не сж настъпили. Затова ние бихме упжтили читателитъ, които търсятъ едно по-пълно изложение относно проблемитъ на капиталовия ни пазаръ, да се отнесатъ къмъ казаното изложение.

Настоящата статия си поставя за целъ да даде на читателя само необходимия статистически материалъ, съ малки обяснения, материалъ, който до сега не е бивалъ публикуванъ, тъй като е събиранъ лично отъ автора, който е използвалъ всички намиращи се на разположение източници.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ПАРИЧНИЯ И НА КАПИТАЛОВИЯ ПАЗАРИ

Паричниятъ и капиталовиятъ пазари въ България сж слабо развити. Докато, обаче, паричниятъ пазаръ, който се представлява отъ нашата кредитна система, е добре проникналъ въ стопанската структура на страната и успѣва да събира въ себе си народнитъ спестявания, както и да задоволява споредъ възможноститъ си нуждитъ отъ краткосрочни кредити, капиталовиятъ пазаръ стои на много по-низко равнище. Той е представяванъ освенъ отъ институтитъ, раздаващи ипотеченъ кредитъ, още и отъ Софийската фондова борса.

До 1928 година, когато се осжществи трансформацията на Б. н. банка въ чистъ емисионенъ институтъ, тя играеше ръководна роля при раздаването на ипотеченъ кредитъ. Успоредно съ нея ипотечни кредити бѣха раздавани и отъ застрахователнитъ дружества.

Следъ 1928 г. Б. Н. банка бѣше замѣстена въ функциитѣ си отъ новооснованата Българска ипотечна банка, която продължава и до днесъ да бѣде единъ централенъ институтъ за ипотеченъ кредитъ. Успоредно съ нея действуватъ застрахователнитѣ дружества и въ много по-малкъ размѣръ Франко-българската ипотечна банка.

По отношение насищането на пазаря съ ипотечни кредити може да се каже, че занимаващитѣ се съ този видъ сдѣлки кредитни институти сж успѣвали да отговарятъ задоволително на търсенето на кредити, като обаче, винаги се е чувствувала известна недостатъчностъ въ капиталовитѣ източници.

Пазарътъ на акциитѣ и облигациитѣ, отъ своя страна, е отбелязалъ най-слабо развитие. Въ България операциитѣ съ ценни книжа сж централизирани официално само въ Софийската фондова борса, която за съжаление отбелязва само слаби обороти. Сключванитѣ сдѣлки съ частни ценни книжа (акции) винаги сж били незначителни, поради слабитѣ парични срѣдства, съ които разполага нашето народно стопанство, както и поради недостатъчната популярностъ на пласментитѣ на свободни срѣдства въ акции. За развиването на тази непопулярностъ допринесе доста много спекулативното оживление, което се отбеляза въ акционерното дѣло въ първитѣ години следъ войната, което бѣше последвано отъ усилена ликвидация на много дружества, отъ разстройство въ работитѣ на тия, които можаха да се задържатъ и отъ закриване на борсата на 31 октомврий 1925 г., поради липса на редовно търсене и предлагане на ценни книжа въ достатъчни количества, които биха позволили образуването на нормални курсове. Борсата остана затворена до 15 септемврий 1928 г., поради което и даденитѣ курсове и сведения по-долу за 1928 г. се отнасятъ за последнитѣ три и половина месеци на 1928 г.

Участието на акционерни дружества и частни лица въ борсовата корпорация сжщо така е било незначително. Въ 1920 година, отъ когато се възобновява прекъснатата преди голѣмата война работа на борсата, корпорацията брои 103 члена, следъ което започва едно непрестанно намаляване на тѣхния брой, за да се стигне презъ 1931 г. до 31 члена, а презъ 1937 г. — 22 члена.

Липсата на капитали, която се очертава като единъ отъ основнитѣ характеристики на българското народно стопанство, винаги е въздействувала въ посока на едно по-бавно развитие на отдѣлнитѣ стопански клонове, съпроводено съ високи лихвени проценти на паричния и капиталовия пазари, както и съ крайно слаби обороти на фондовата борса.

Отдѣлнитѣ елементи на паричния и капиталовъ пазаръ показватъ следното развитие:

А. ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ.

Развитието на лихвенитѣ проценти въ България е било свободно отъ законни ограничения до края на м. априль 1927 г., следъ която дата влиза въ сила на нѣколко пѣти измѣняниятъ „Законъ за борба съ лихвоимството“.

Поради липсата на свободни капитали и голѣмото търсене на такива презъ периода 1919—1927 г. всички лихвени проценти сж се намирали на едно твърде високо ниво, което обикновено е надвишавало рентабилността на нормално действащитѣ стопански предприятия въ стра-

ната. Този факт е една от причините за многобройните ликвидации на акционерни дружества и за силното задължняване на стопанството през този периодъ.

Следъ 1927 г. частниятъ лихвенъ процентъ за всички видове кредити се поставя въ зависимостъ отъ скотовия процентъ на Б. н. банка, като се опредѣля максималниятъ маржъ, който може да съществува между ското на Б. н. банка и лихвитъ на частния пазаръ. Този маржъ бѣше установенъ презъ 1927 г. на 6 единици надъ скотовия процентъ на емисионния институтъ и съ нѣколко последователни измѣнения на законъ бѣше сваленъ на 3 единици надъ официалното ското.

Развитието на лихвитъ за отдѣлни видове операции на свободния пазаръ е било следното:

1. ЧАСТЕНЪ СКОТОВЪ ПРОЦЕНТЪ.

Подъ влиянието на факторитъ, които се споменаха по-горе, частниятъ скотовъ процентъ се е развивалъ както следва (вж. табличката).

Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ
1919	18—22%	1925	18—20%	1931	11—13%
1920	20—24%	1926	14—18%	1932	10·5—12%
1921	20—24%	1927	14—16%	1933	10—11%
1922	20—24%	1928	12—16%	1934	8—10%
1923	20—22%	1929	12—13%	1935	8—10%
1924	19—21%	1930	12—13·5%	1936	7—9%
				1937	7—9%

Независимо отъ горните проценти, практикувани отъ солидните банкови институти, трѣбва да се споме- не, че нѣкои второстепен- ни банки (наистина малко на брой) и частни лица, съ отпускали кредити съ лих- ва, надвишаваща съ 5 до 10% означенитъ по-горе. Това положение на нѣщата

е продължавало до 1927 год.

2. ПРОЦЕНТЪ НА ЛОМБАРДНИТЕ КРЕДИТИ.

Развитието на ломбардните кредитни лихви презъ разглеждания пе- риодъ е било следното:

Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ
1919	19—23%	1925	19—22%	1931	11—14%
1920	21—25%	1926	15—18%	1932	11—13%
1921	21—25%	1927	15—17%	1933	11—12%
1922	21—25%	1928	13—15%	1934	8—10%
1923	21—23%	1929	13—15%	1935	8—10%
1924	19—22%	1930	12—13·5%	1936	8—9%
				1937	8—9%

Както се вижда, тенден- циитъ въ развитието на лихвата по ломбардните кредити се сходятъ съ тия на частното ското, по- ради еднаквитъ стопански и законодателни влияния, които съ се упражнявали върху тяхъ.

3. ПРОЦЕНТЪ ЗА ПЪРВА ИПОТЕКА

Поради по-дългосрочния характеръ на ипотечните пласменти тѣх- ниятъ лихвенъ процентъ не се е поддавалъ така силно на конюнктурни и спекулативни влияния, както лихвитъ на краткосрочните кредити. За по-големата стабилностъ на ипотечната лихва презъ годините 1919—1926 допринесе значително и фактътъ, че главниятъ източникъ на ипотечни

кредити презъ този периодъ бѣше Б. н. банка, съ лихвенитѣ проценти на която трѣбваше да се съобразаватъ и другитѣ институти (застрахователни дружества), които раздаватъ редовни ипотечни заеми.

За стабилизирането на ипотечната лихва на едно по-низко ниво допринесе и измѣнението на Закона противъ лихвоимството отъ 1. VI. 1933 г., съгласно което максималната лихва на ипотечнитѣ заеми се опредѣля на 8%, съ едно изключение за Българската ипотечна банка, която можеше да раздава кредити и съ 8.5%.

Развитието на лихвитѣ по ипотечни заеми презъ разглеждания периодъ е било следното:

Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ
1919	14—16%	1925	12—14%	1931	11—13%
1920	14—16%	1926	12—14%	1932	10.5—12%
1921	12—16%	1927	12—14%	1933	8—12%
1922	12—16%	1928	11—14%	1934	8—8.5%
1923	12—16%	1929	12—14%	1935	8—8.5%
1924	12—14%	1930	11.5—13%	1936	7—8%
				1937	7—8%

4. ПРОЦЕНТЪ НА ВТОРА ИПОТЕКА

Отпускането на втора ипотека въ България е бивало винаги забранено съ законъ на институтитѣ, занимаващи се съ редовенъ ипотеченъ кредитъ. Такъвъ е случаятъ съ застрахователнитѣ дружества, които съгласно закона за държавенъ контролъ върху осигурителнитѣ дружества могатъ да влагатъ математическитѣ си резерви само въ първи ипотекы до 50% отъ пазарната стойностъ на имота, такъвъ е и съ Българската ипотечна банка понастоящемъ, а съ Б. н. банка въ миналото, на които се забраняваше отъ законитѣ, урегулиращи дейността имъ, да раздаватъ втори ипотекы.

Раздаденитѣ кредити по втора ипотека, следователно, иматъ случаенъ характеръ, не се практикуватъ като редовни банковы сдѣлки и поради това липсватъ мѣрдавні проценти за прилаганитѣ къмъ тѣхъ лихви. Съ положителностъ може да се каже, обаче, че поне за периода до 1927 г., прилаганитѣ лихвени проценти за втора ипотека (главно отъ частни лица) сж надвишавали съ повече отъ 5 единици редовнитѣ лихвени проценти.

5. ДОХОДНОСТЪ НА АКЦИИТѢ.

Доходността на акциитѣ, котираны на Софийската фондова борса, можа да се установи, общо за всички акции, съ точностъ. Показанитѣ подолу цифри представляватъ срѣдни претеглени проценти за всички акции, котираны на борсата.

За годинитѣ 1919 и 1926—1927 не сж показаны никакви проценти, понеже презъ тѣзи периоди борсата не е работила и не сж съществували мѣрдавні борсовы курсове, въ сравнение съ които да се направи едно изчисление на рентабилитета на акциитѣ.

Доходността на акциитѣ, котираны на Софийската фондова борса се е движила както следва:

Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ
1919	—	1925	13.32%	1931	7.83%
1920	3.77%	1926	—	1932	10.50%
1921	5.88%	1927	—	1933	9.89%
1922	8.94%	1928	6.36%	1934	8.72%
1923	15.91%	1929	5.74%	1935	8.54%
1924	8.79%	1930	8.70%	1936	11.61%
				1937	10.25%

Както се вижда, доходността на акциите до 1925 г. отбелязва голъми отклонения, свидетелстващи за несигурността, която владѣше въ акционерното дѣло поради спекулативния и недостатъчно здравъ характеръ на акционерните дружества.

Стопанската криза следъ 1929 г. не засегна чувствително рентабилитета на акциите, които останаха да се котирайтъ на борсата. Но въ замѣна на това по-голѣмата частъ отъ акционерните дружества, които имаха акции, котиращи се на последната, бѣха принудени да ликвидиратъ, или да се слѣятъ съ други дружества.

6. ДОХОДНОСТЪ НА МѢСТНИТЕ ДЪРЖАВНИ ЦЕННИ КНИЖА

а) Общо.

Доходността на държавните ценни книжа, общо взето, е бивала винаги много по-голѣма, отколкото олихвяването на влоговетъ и не толкова, но все пакъ по-висока отъ рентата на акциите.

Ако се проследи развитието на рентабилността презъ цѣлия разглежданъ периодъ, ще се установи, че въ годините до 1925 доходността е била значително по-слаба, отколкото презъ кризисния периодъ, който последва отъ 1929 г. насамъ.

Слабата доходностъ на акциите презъ преходния следвоененъ периодъ се дължи главно на неустановеното положение по изплащането на заемите, а високата рента презъ кризисния периодъ — на низките курсове на облигациите, които се задържаха поради избѣгването на инвестициите въ тѣхъ отъ страна на широката публика. Едва презъ 1936/1937 г. се отбеляза едно по-засилено търсене, което веднага повиши курсоветъ и намали доходността на държавните ценни книжа.

При установяването на срѣдната доходностъ на държавните ценни книжа се констатира, че фактически на Софийската фондова борса сж се сключвали сдѣлки главно съ заемите, емитирани на вътрешния пазаръ, като за годините 1920/1925 г. преодоляващо значение е ималъ Б. д. з. 1914 г. и Б. н. з. 1921 г., а следъ 1928 г. тѣхното мѣсто е било заето отъ 6% Б. д. з. бѣжански заемъ 1923 г.

Общиятъ рентабилитетъ на държавните облигации, котиращи на Софийската фондова борса, изразенъ въ срѣдни претеглени годишни проценти, е билъ следниятъ:

Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ
1919	—	1925	8.37	1931	10.72
1920	5.06	1926	—	1932	12.95
1921	5.28	1927	—	1933	11.68
1922	6.84	1928	10.38	1934	11.57
1923	6.79	1929	10.81	1935	11.56
1924	7.48	1930	11.46	1936	9.83
				1937	9.20

б) Заеми съ златна клауза

Къмъ тази категория би трѣбвала да спадатъ предвоеннитѣ заеми на Българската държава къмъ чужбина, отъ които заеми известни траншове сж обектъ на сдѣлки и на Софийската фондова борса.

Фактически, обаче, златната клауза не се прилага. Тя е замѣстена съ една спогодба отъ 1926 г. между Държавата и чуждестраннитѣ портьори, съгласно която се плаща само известенъ процентъ отъ номиналната стойностъ на облигациитѣ, който процентъ се увеличава съ течение на годинитѣ, като отговарящитѣ на него суми (въ края на периода само за лихвитѣ) се трансфериратъ въ първокласни валути въ чужбина, безъ да се прилага златната клауза.

Общиятъ рентабилитетъ на предвоеннитѣ заеми, изразенъ въ срѣдни претеглени годишни проценти, е билъ следниятъ (вж. табличката).

Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ
1919	—	1925	4.08	1931	10.32
1920	5.06	1926	—	1932	13.98
1921	4.51	1927	—	1933	12.66
1922	4.92	1928	10.30	1934	11.16
1923	5.70	1929	13.07	1935	10.40
1924	5.75	1930	8.46	1936	7.87
				1937	8.76

По-значителнитѣ отклонения въ доходността на предвоеннитѣ облигации, въ сравнение съ общия рентабилитетъ на облигациитѣ, се обяснява съ твърде често измѣнящия се режимъ на плащане, който следъ 1926 год. претърпя многократни промѣни и съ това премахна възможно-

ститѣ за едни здрави калкулации на рентата и на изгодността за пласменти въ такива ценни книжа. Особено силно тази промѣна въ режима се отрази презъ 1936 г., когато намалениятъ трансферъ по „Б. д. з. 1907 г.“ причини едно общо спадане на рентабилитета на предвоеннитѣ държавни облигации.

в) Заеми безъ златна клауза.

Изхождайки отъ различията въ погасителнитѣ режими на отдѣлнитѣ групи държавни заеми, подъ горната рубрика най-подходящо би било да се поставятъ държавнитѣ заеми, пласирани на вътрешния пазаръ и плащани въ мѣстна монета.

Както се каза и по-горе, тѣзи заеми заематъ доминиращо положение на фондовата борса. Спирането на тиражитѣ по тѣхъ, както и не-особената склонностъ въ нашата публика да инвестира суми въ ценни книжа, предизвикаха едно спадане на курсоветѣ имъ, което се отрази въ съответното увеличение на рентабилитета на облигациитѣ. Въпрѣки двойно по-голѣмата имъ доходност, отколкото тая на влога по текуща банкова смѣтка, оборотътъ съ държавни ценни книжа на борсата е доста слабъ.

Доходността на вътрешнитѣ държавни заеми, изразена въ срѣдни претеглени проценти, е била следната:

Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ	Годи- на	Процентъ
1919	—	1925	8.81	1931	10.57
1920	—	1926	—	1932	12.16
1921	5.98	1927	—	1933	11.50
1922	7.20	1928	10.38	1934	11.78
1923	6.89	1929	10.49	1935	11.91
1924	7.62	1930	12.10	1936	10.95
				1937	19.31

г) Рентабилитетът на държавните ценни книжа по групи и по размѣръ на номиналното имъ олихвяване.

Доходността на държавните ценни книжа, котирувани на Софийската фондова борса, е била следната:

1. Предивоенни външни заеми.

Годи- на	4.5% Б.Д.З. 1907	4.5% Б.Д.З. 1909	5% Б.Д.З. 1902	5% Б.Д.З. 1904	6% Б.Д.З. 1892	Сред. прот. доходн. на предивоен. заеми
1919	—	—	—	—	—	—
1920	—	5.06	—	—	—	5.06
1921	4.00	4.87	—	—	—	4.51
1922	—	4.79	4.99	—	—	4.92
1923	5.60	5.68	—	—	6.18	5.70
1924	4.55	5.80	—	—	4.83	5.75
1925	—	5.68	4.54	3.14	—	4.08
1926	—	—	—	—	—	—
1927	—	—	—	—	—	—
1928	9.60	10.37	—	11.43	—	10.30
1929	10.39	15.08	8.17	11.72	—	13.07
1930	8.41	8.91	8.45	8.83	7.90	8.61
1931	11.32	10.95	10.31	10.06	9.93	10.92
1932	14.93	10.19	12.77	11.20	14.18	13.98
1933	12.88	8.08	14.23	12.90	14.26	12.66
1934	13.26	8.63	10.27	13.18	9.88	11.16
1935	11.56	6.29	13.74	6.49	14.64	10.40
1936	6.83	8.09	9.17	8.49	7.41	7.87
1937	8.98	8.16	9.03	8.26	9.45	8.76

Въ допълнение на казаното по-горе относно предивоенните заеми трѣбва да се изтъкне, че сдѣлките съ тѣзи заеми на борсата сж били незначителни въ продължение на дълги периоди, поради което и отбелязаните голѣми отклонения въ рентабилитета отразяватъ по-скоро едно случайно, отколкото редовно съотношение на голѣми количества ценни книжа. Поради това и отбелязаните курсове не винаги иматъ толкова мѣрдавно значение при опредѣлянето рентабилитета на облигациите презъ даденъ периодъ. Особено много това важи за периода 1930—1936 г., когато

известни части отъ купоните не бѣха изплащани, а срещу тѣхъ се издаваха удостовѣрения съ несигурна сждба и съ неблагоприятно влияние върху борсовите курсове.

Както се вижда отъ горната таблица, цифрите на общия рентабилитетъ на държавните облигации следъ 1928 г. се приближаватъ твърде много къмъ тия, отнасящи се до Б. д. з. 1923 год., което се дължи на доминиращото положение на последния на Софийската фондова борса. (Вж. таблицата въ лѣво на следващата страница).

7. ДОХОДНОСТЪ НА ЗАЛОЖНИТЕ ОБЛИГАЦИИ.

Заложните облигации въ страната се представляватъ отъ купюрите на двата заема на Б. н. банка, а именно „Б. н. б. 4.5% 1909“ и „Б. н. б. 5.5% 1924“.

Докато рентабилитетът на първия заемъ, обаче, се е определял отъ общитѣ условия, уреждащи изплащането и трансфера на лихвитѣ по предивоеннитѣ заеми, този отъ 1924 г. е ималъ свой, специфиченъ режимъ, който го отдѣля отъ всички останали заеми, котиращи на Софийската фондова борса и обуславя неговия низкъ рентабилитетъ.

Поради съвършено еднаквитѣ трансферни и други платежни условия за заемитѣ Б. н. б. 1909 и Б. д. з. 1909 г., и двата при лихва 5.5%, както и поради почти пълното сходство между курсоветѣ имъ, за реална рента на заема 5.5% Б. н. банка 1909 г. е показана рентата на 5.5% Б. д. з. 1909 г.

Що се отнася до заема Б. н. б. 1924 г., който има най-ниска рента отъ всички заеми, котиращи на Софийската фондова барса, доходността му се определя отъ високия курсъ на тия облигации. Високиятъ курсъ отъ своята страна, се обуславя главно отъ факта, че по този заемъ единствено се правятъ редовни тиражи и сигурно най-много поради това, че заемътъ е лотариенъ и поради малкото останали облигации на пазаря шансоветѣ за печалба отъ лотарийнитѣ премии се увеличаватъ.

Като едно по-второстепенно условие, което не позволяваше въ миналото едно по-значително спадане на курсоветѣ на този заемъ, трѣбва да се посочи задължението, което Б. н. банка пое съ чл. 43 отъ Закона за ипотекарния кредитъ при Б. н. банка, съгласно което тя е длъжна да отпусна аванси срещу залогъ на собственитѣ си облигации въ размѣръ на 80% отъ номиналната имъ стойностъ.

Рентабилитетътъ на двата заложни заема, отъ които 1909 г. е плаширанъ въ чужбина, а 1924 г. въ вътрешността на страната, е билъ следниятъ (вж. таблицата въ дѣсно).

2. Заеми на вътрешния пазаръ.

Година	6% Б.Д.З. 1914 %	6% Б.Д.З. 1923 %	6.5% Б.Н.З. 1921 %	Сред. прѣстг. доходн. на вътр. заеми %
1919	—	—	—	—
1920	—	—	—	—
1921	5.98	—	—	5.98
1922	6.71	—	7.27	7.20
1923	7.03	—	6.88	6.89
1924	9.82	—	6.97	7.62
1925	8.03	15.25	7.74	8.81
1926	—	—	—	—
1927	—	—	—	—
1928	6.89	10.52	8.76	10.38
1929	8.61	10.52	9.46	10.49
1930	9.43	12.14	10.13	12.10
1931	8.11	10.61	9.22	10.57
1932	9.11	12.22	10.03	12.16
1933	7.92	11.69	9.67	11.50
1934	8.32	11.87	11.04	11.78
1935	9.96	11.99	10.69	11.91
1936	9.59	11.00	10.17	10.95
1937	8.45	9.32	8.85	9.31

Година	4.5% Б. н. банка 1909 %	5.5% Б. н. банка 1924 %
1919	—	—
1920	5.06	—
1921	4.87	—
1922	4.79	—
1923	5.68	—
1924	5.80	—
1925	5.68	6.85
1926	—	—
1927	—	—
1928	10.37	6.81
1929	15.09	6.49
1930	8.91	7.09
1931	10.95	6.48
1932	10.19	6.01
1933	8.08	5.74
1934	8.63	5.39
1935	6.29	5.31
1936	8.09	5.14
1937	8.16	5.09

8. ДОХОДНОСТЪ НА ДРУГИ ЗАЕМИ.

Освенъ заемитѣ, за които се дадохъ сведения по-горе, на Софийската фондова борса участвуватъ съ незначителни обороти и твърде малки траншове нѣколко общински заеми, между които по-важни сж 5% Варна 1907, 5% Пловдивъ 1906, и 5% София 1906.

Поради твърде рѣдкото котиране на тия заеми и малкитѣ количества, съ които сж ставали сдѣлки, тѣхното подробно описание се явява ненуждно, тѣй като то не е указвало никакво влияние на и безъ това доста замръзлата фондова борса.

Рентабилитетътъ имъ, обаче, се е движилъ успоредно съ този на вътрешнитѣ държавни заеми.

9. ЛИХВЕНЪ ПРОЦЕНТЪ НА КРАТКОСРОЧНИТЪ ЗАЕМИ:

а) дневни пари, б) месечни пари и в) тримесечни пари.

Недостатъчно дълбокото развитие на кредитното дѣло въ България презъ разглеждания периодъ не е позволило оформяването и разрастването до уровня на редовни сдѣлки посоченитѣ подъ горната рубрика. Ето защо липсватъ и каквито и да било сведения за подобенъ родъ операции.

10. СКОНТОВЪ ПРОЦЕНТЪ НА ЕМИСИОННАТА БАНКА

Сконтовиятъ процентъ на Б. н. банка презъ разглеждания периодъ се е движилъ както следва:

Дата на измѣненieto	Процентъ
15. V. 1911	6.5% и 6% ¹⁾
1. VII. 1920	6.5
1. VII. 1922	7%
16. IV. 1923	9%
16. VIII. 1924	10%
15. XII. 1928	9%
2. VII. 1929	10%
29. I. 1931	9%
4. VI. 1931	8.5%
29. IX. 1931	9.5%
25. V. 1932	8%
2. I. 1934	7%
15. VIII. 1935	6%
	и до днесъ

Както се вижда отъ горнитѣ сведения, въ началото на разглеждания периодъ сконтовиятъ процентъ на Б. н. банка се е задържалъ на сжщото ниво, на което бѣще опредѣленъ още преди войната. Първиятъ опитъ да се приближи той къмъ частния сконтовъ процентъ, който се намираще високо надъ него, бѣ направенъ презъ 1923 г., последванъ следъ една година съ увеличението отъ м. августъ 1924, когато бѣ установенъ за първи пѣтъ и максималниятъ сконтовъ процентъ на емисионния ни институтъ на 10%.

До края на 1927 г. може да се каже, че сконтовиятъ процентъ на Б. н. банка не успѣваше да регулира по пѣтя на конкуренцията лихвата на кредитния пазаръ. Едва следъ тази година, когато се създаде за първи пѣтъ За-

конътъ противъ лихвоимството, сконтовиятъ процентъ стана мѣродавенъ за цѣлия кредитенъ пазаръ. Значението на сконтото на емисионния институтъ се увеличи още повече следъ м. юний 1933 г., когато допустимата разлика между него и максималната лихва на свободния пазаръ се намали на 3%.

¹⁾ За нѣкои специални случаи.

11. ЛИХВЕНЪ ПРОЦЕНТЪ НА СПЕСТОВНИТЪ ВЛОГОВЕ НА БАНКИТЪ И НА СПЕСТОВНИТЪ КАСИ.

Лихвенитъ проценти на спестовнитъ влогове при българската кредитна система сж били следнитъ:

а) За безсрочни влогове и влогове отъ 1 до 3 месеца

Годи- на	Б. н. б.	Частни банки	Б. з. банка	Популар. банки	Пощ. сп. каса
1919	4 ‰	8—11 ‰	3 ‰	7—11 ‰	4 ‰
1920	4 „	9—12 „	4 „	8—11 „	4 „
1921	4 „	9—13 „	4 „	9—12 „	4 „
1922	4 „	9—12 „	4 „	9—12 „	5 „
1923	4 „	9—12 „	5 „	9—12 „	5 „
1924	5.5 „	8—12 „	5 „	9—11 „	5.5 „
1925	6 „	8—11 „	5 „	9—10 „	6 „
1926	6 „	8—10 „	5 „	8—9 „	6.75 „
1927	5.5 „	8—10 „	8 „	8—9 „	7.5 „
1928	3 „	7—9 „	8 „	7—8 „	7.5 „
1929	—	7.5—10 „	7 „	7—8 „	6.5 „
1930	—	7.5—10 „	7 „	7—8 „	7.5 „
1931	—	6—7.5 „	7 „	6—7.5 „	7.25 „
1932	—	5—7 „	6 „	6—7 „	6.5 „
1933	—	4—6 „	6 „	6—7 „	6 „
1934	—	3—6 „	5 „	5—6 „	5 „
1935	—	3—6 „	4.75 ‰	4—5 „	4.5 „
1936	—	3—5 „	4 ‰	4—5 „	4 „
1937	—	3—5 „	4 „	4—5 „	4 „

Както се вижда отъ таблицата е избѣгнато е изчисляването на единъ срѣденъ процентъ за лихвата на спестовнитъ влогове. Това е направено, защото различията между лихвенитъ проценти на мѣродавнитъ голѣми кредитни институти или нѣкои групи кредитни учреждения сж доста значителни и образуването на единъ срѣденъ процентъ би изглеждало твърде пресилено и изкуствено построение.

За Българската народна банка сж дадени лихвени проценти само до

1928 г., тъй като следъ трансформацията на банката въ чистъ емисионенъ институтъ, станало презъ сжщата година, тя престана да приема спестовни влогове и да плаща лихва на тѣхъ.

Въ България не се е правила разлика въ олихвяването на спестовнитъ влогове безъ срокъ и съ срокъ отъ 1 до 3 месеца, затова и отнасящитъ се до тѣхъ лихви сж показани общо за безсрочнитъ спестовни влогове.

б) Тримесечни и съ по-дълъгъ срокъ влогове

Както се каза, въ България тримесечнитъ спестовни влогове сж се олихвявали както безсрочнитъ.

За по-дългосрочни спестовни влогове, специални лихвени проценти въ тарифитъ си сж предвиждали само Б. н. банка и Б. з. банка. Тѣхнитъ лихви сж се развивали както следва (вж. горната таблица на следващата страница).

Както за безсрочнитъ спестовни влогове, така и за дългосрочнитъ, въ отдѣлни случаи, когато лихвата се е промѣняла въ срѣдата на годината, е показвана срѣдната лихва за годината (отнасящата се до таблицата).

Годи- на	Бълг. народна банка			Бълг. земедел. банка		
	1 год.	3 год.	5 год.	1 год.	3 год.	5 год.
1919	2 $\frac{1}{2}$ %	3 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1920	2 $\frac{1}{2}$ %	3 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1921	2 $\frac{1}{2}$ %	3 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1922	2 $\frac{1}{2}$ %	3 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1923	—	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1924	—	6 $\frac{1}{2}$ %	7 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1925	—	7 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1926	—	7 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1927	—	7 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %	9 $\frac{1}{2}$ %	9 $\frac{1}{2}$ %
1928	—	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %	9 $\frac{1}{2}$ %	9 $\frac{1}{2}$ %
1929	—	—	—	7 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %
1930	—	—	—	7 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %	9 $\frac{1}{2}$ %
1931	—	—	—	7 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %
1932	—	—	—	6 $\frac{1}{2}$ %	7 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %
1933	—	—	—	6 $\frac{1}{2}$ %	7 $\frac{1}{2}$ %	8 $\frac{1}{2}$ %
1934	—	—	—	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %	7 $\frac{1}{2}$ %
1935	—	—	—	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1936	—	—	—	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %
1937	—	—	—	4 $\frac{1}{2}$ %	5 $\frac{1}{2}$ %	6 $\frac{1}{2}$ %

Б. БОРСОВИ ОПЕРАЦИИ.

1. НОМИНАЛЕНЪ КАПИТАЛЪ НА МЪСТНИТЪ АКЦИОНЕРНИ ДРУЖЕСТВА, ЧИИТО АКЦИИ СЕ КОТИРАТЪ НА БОРСАТА

Завършекътъ на войната 1914 — 1918 завари въ България единъ силно повишенъ спекулативенъ духъ въ голѣми части отъ населението, който благоприятствуваше силно развитието на акционерното дѣло въ страната. Новооснованитѣ дружества, обаче, не намѣриха солидна опора въ стопанския животъ и постепенно трѣбваше или да ликвидиратъ, или да се слѣятъ съ други дружества. Особено силно тази тенденция е подчертана презъ голѣмата криза, настѣпила къмъ 1930 г., която даде отраженията си въ областта на акционерното дѣло едва следъ 1932 г. Презъ по-ранния периодъ (1919—1930) изчезването на едни дружества се замѣстваше съ основаването на други, като по този начинъ общата имъ цифра остава относително стабилна, безъ това да попрѣчи на усиленитѣ ликвидации.

Броятъ на акционернитѣ дружества, чиито акции сѣ котирани на Софийската фондова борса, се е движилъ както следва:

Год.	Брой	Год.	Брой	Год.	Брой
1919	—	1925	38	1931	34
1920	41	1926	—	1932	23
1921	44	1927	—	1933	19
1922	41	1928	37	1934	17
1923	39	1929	40	1935	15
1924	36	1930	34	1936	15
				1937	14

а) Движение на капиталитъ на акционернитъ дружества — общо.

Въ общата сума на капиталитъ на акционернитъ дружества, чиито акции се котираатъ на Софийската фондова борса, не се отбелязва това намаление, което се очертава въ тѣхния брой. Това се дължи на силното увеличение на капитала на д-во Гранитоидъ, увеличение, което отъ 1925 до 1937 г. възлиза на 700,000,000 лева, независимо отъ увеличението на капиталитъ и на нѣкои други отъ оцѣлялитъ здрави акционерни дружества.

Общата сума на капиталитъ на въпроснитъ акционерни дружества се е движила както следва:

Год.	Хил. лв.	Год.	Хил. лв.	Год.	Хил. лв.
1919	—	1925	568,302	1932	1,436,469
1920	324,269	1926	—	1933	1,415,469
1921	389,269	1927	—	1934	1,298,469
1922	397,769	1928	645,469	1935	1,197,469
1923	359,019	1929	951,969	1936	1,202,469
1924	379,302	1930	1,486,469	1937	1,169,469
		1931	1,555,469		

б) Акционеренъ капиталъ по отдѣлни стопански области.

Развитието на акционерния капиталъ, котиранъ на борсата, по отдѣлни стопански области е било следното (Въ хиляди лева):

Год.	Строит. матер.	Електричество	Въглища и мини	Текстиль	Захаръ	Застр. д-ва	Банки	Други
1919	—	—	—	—	—	—	—	—
1920	5,500	—	—	6,000	—	5,000	260,000	47,769
1921	5,500	3,000	—	6,000	—	8,000	295,000	71,769
1922	20,000	3,000	—	9,000	8,000	8,000	283,000	66,769
1923	20,000	3,000	—	11,000	12,000	14,000	216,250	82,769
1924	45,000	3,000	—	15,000	12,000	14,000	232,000	57,969
1925	55,000	103,000	—	25,000	12,000	14,000	270,333	88,969
1926	—	—	—	—	—	—	—	—
1927	—	—	—	—	—	—	—	—
1928	30,500	102,000	—	40,000	—	28,000	346,000	98,969
1929	98,000	102,000	70,000	40,000	—	40,000	503,000	98,969
1930	628,000	102,000	70,000	40,000	—	40,000	509,000	97,469
1931	628,000	102,000	90,000	40,000	—	40,000	534,000	121,469
1932	628,000	102,000	90,000	40,000	—	66,000	440,000	70,469
1933	628,000	100,000	90,000	30,000	—	66,000	440,000	61,469
1934	628,000	100,000	90,000	30,000	—	64,000	325,000	61,469
1935	633,000	100,000	90,000	30,000	—	58,000	225,000	61,469
1936	633,000	100,000	95,000	30,000	—	58,000	225,000	61,469
1937	625,000	100,000	95,000	30,000	—	58,000	200,000	61,469

Тукъ би трѣбвало да се подчертае, че капиталътъ на най-голѣмото акционерно дружество—„Гранитоидъ“, което обединява въ себе си както

строителна дейност — производство на циментъ, така и електрическа индустрия — централата „Орионъ“, и минна — мини „Пиринъ“, въ горната таблица е подѣленъ между тия три индустрии, като отъ 1928 г. насамъ отъ общата му сума сж отдѣлени 100.000.000 лева и отнесени въ групата „електричество“, а отъ 1930 г. насамъ отъ капитала на сжщото дружество е отдѣлена още една сума отъ 50.000.000 лв., отговаряща на вложениѣ срѣдства въ каменовжлениѣ мини „Пиринъ“ и е отнесена въ групата „вжглища и мини“.

2. КУРСОВА СТОЙНОСТЪ НА МЪСТНИѢ АКЦИИ, КОИТО СЕ КОТИРАТЪ НА БОРСАТА.

Българскитѣ акционерни дружества, чиито акции се котиратъ на борсата, иматъ, съ малки изключения, фамиленъ характеръ. Поради това и акциитѣ на повечето отъ дружествата не се котиратъ въ продължение на години, въпрѣки че тѣ участвуватъ въ борсовата корпорация. Тази липса на котировки за голѣма частъ отъ представенитѣ на борсата акции не позволява да се направи едно изчисление по години на курсовата стойностъ, която има цѣлияѣ акционеренъ капиталъ на дружествата, участвуващи въ борсовата корпорация.

3. ПАРИЧНИ ОБОРОТИ ВЪ ТЪРГОВИЯТА СЪ ЦЕННИ КНИЖА.

Паричнитѣ обороти въ търговията съ ценни книжа въ България включватъ въ себе си както оборотитѣ, направени на борсата, така и тия на многобройнитѣ сарафи, взаимопомощни каси и застрахователни дружества, които се вършатъ извънъ борсата, но използвайки курсовѣтѣ, посочени въ борсовия бюлетинъ.

Разполагаемитѣ данни въ това отношение се отнасятъ само до оборотитѣ, реализирани на самата борса, които споредъ нѣкои познавачи на пазаря едва достигатъ до 15—20 % отъ цѣлия оборотъ съ ценни книжа — главно облигации на държавата.

Общитѣ обороти съ ценни книжа (акции и облигации) на Софийската фондова борса сж били:

Год.	Сума	Год.	Сума	Год.	Сума
1919	—	1926	—	1933	48,557,066
1920	1,554,481	1927	—	1934	37,150,675
1921	3,392,750	1928	32,232,214	1935	25,177,779
1922	2,121,222	1929	147,371,292	1936	37,044,229
1923	6,088,537	1930	150,256,818	1937	80,981,188
1924	8,985,130	1931	201,264,349		
1925	2,546,999	1932	106,323,633		

Значителното увеличение на сдѣлките презъ 1929—1932 г. се дължи главно на пускането въ обръщение на „бѣжанскитѣ облигации“ 1923 г., съ които се заплаща частъ отъ обезщетенията на преселенитѣ въ България бѣжанци отъ Тракия и др. За значителното увеличение на оборотитѣ презъ 1937 г. допринесе сжщо така пускането въ обръщение на облигациитѣ на Погасителната каса за облекчение на длъжниците.

Точни сведения за броя на сдѣлките на Софийската фондова борса липсватъ. Известно е, обаче, че сдѣлките обикновено сж за малки суми, като облигациитѣ, които сж доминиращияѣ материалъ на борсата, обик-

4. БРОЙ НА СДѢЛКИѢ, СКЛЮЧЕНИ НА БОРСАТА.

Точни сведения за броя на сдѣлките на Софийската фондова борса липсватъ. Известно е, обаче, че сдѣлките обикновено сж за малки суми, като облигациитѣ, които сж доминиращияѣ материалъ на борсата, обик-

новено се предлагатъ отъ първитъ имъ собственици (това важи особено за Бѣжанския заемъ 1923 г. и за облигациитъ на Погасителната каса 1933 г.), докато търсенето се обуславя предимно отъ нуждитъ за представяне на гаранции по държавни търгове и предъ съдилищата. Самитъ сдѣлки обикновено се сключватъ отъ сарафи и посрѣдници, къмъ които се отправя широката публика, вмѣсто да търси посрѣдничеството на борсовитъ агенти.

5. ОБРЪЩЕНИЕ НА ЗАЛОЖНИ ОБЛИГАЦИИ

Сключенитъ сдѣлки съ двата заложни заеми на Софийската фондова борса сж били твърде слаби. За заема 1909 год. въ това отношение е влиялъ освенъ малката обща сума на заема (30.000.000 лв.) още и фактътъ, че той е билъ пласиранъ предимно въ чужбина, поради което на мѣстния пазаръ се намира много малко материалъ.

За слабитъ обороти съ заема Б. н. б. 1924 г. допринася главно малкиятъ размѣръ на заема (50.000.000 лв.).

Оборотитъ съ заложни облигации на Софийската фондова борса сж били следнитъ:

Година	4,5% Б. Н. Б. 1909	5,5% Б. Н. Б. 1924	Всичко
1919	—	—	—
1920	—	—	—
1921	32.050	—	32.050
1922	86.150	—	86.150
1923	—	—	—
1924	205.780	—	205.780
1925	20.272	16.050	36.322
1926	—	—	—
1927	—	—	—
1928	45.600	4.647.132	4.662.732
1929	9.600	4.021.763	4.031.363
1930	139.860	1.294.960	1.434.820
1931	145.050	507.483	652.533
1932	295.400	648.280	943.680
1933	250.500	994.749	1.245.249
1934	109.500	1.059.889	1.169.389
1935	35.100	885.061	920.161
1936	2.700	664.225	667.025
1937	10.800	750.887	761.687

6. ОБРЪЩЕНИЕ НА КОМУНАЛНИ ОБЛИГАЦИИ

Комуналнитъ облигации на българския пазаръ се представляватъ отъ следнитъ заеми: 5% Лотариенъ софийски 1896 г. (престаналъ да се котира следъ 1928 г.), 5% Софийски 1906 г., 5% Пловдивски 1906 год., 5% Варненски 1907 г. и 4,5% Софийски 1910 година.

Борсовитъ обороти съ облигациитъ на тия заеми сж били следнитъ:

Година	5% София 1896	5% София 1906	4.5% София 1910	5% Пловдивъ 1906	5% Варна 1907
1919	—	—	—	—	—
1920	—	—	—	—	—
1921	—	—	154.100	—	—
1922	23.380	126.030	118.840	93.652	21.400
1923	9.680	142.178	42.800	7.000	25.600
1924	14.963	96.485	16.720	63.993	81.690
1925	10.025	3.430	—	45.276	23.700
1926	—	—	—	—	—
1927	—	—	—	—	—
1928	1.260	49.990	47.260	7.375	14.590
1929	—	191.850	133.400	43.928	14.080
1930	—	619.265	23.100	35.875	67.700
1931	—	2.310.250	77.150	16.902	49.280
1932	—	244.800	8.750	22.072	27.350
1933	—	69.600	237.500	46.700	186.200
1934	—	249.200	397.570	17.021	91.140
1935	—	187.035	73.420	30.617	157.965
1936	—	—	28.500	16.013	116.565
1937	—	—	—	18.288	35.275

*Общ оборотъ за комуналнитъ облигации
на Софийската борса*

Год.	В ъ л с в а				
	С у м а	Год.	С у м а	Год.	С у м а
1919	—	1925	82.431	1931	2.453.582
1920	—	1926	—	1932	302.972
1921	154.100	1927	—	1933	540.000
1922	383.302	1928	120.475	1934	754.931
1923	227.258	1929	383.258	1935	449.037
1924	273.851	1930	745.940	1936	161.078
				1937	53.563

Както се вижда, оборотитъ съ комунални облигации на Софийската борса сж твърде малки въ сравнение съ общия оборотъ на ценнитъ книжа, поради което и тѣхното значение като борсовъ материалъ е незначително.

* * *

Съ обнародването на горния статистически материалъ, събранъ съ голѣми усилия отъ книгата на Софийската фондова борса и отъ службитъ на Б. н. банка, се изчерпватъ и задачитъ на настоящата статия.

Интересуващитъ се отъ въпроситъ за развитието на нашия капиталовъ пазаръ и за лихвенитъ проценти, които сж въ тѣсна връзка съ него, ще могатъ да намѣрятъ въ нея обилни цифрови данни за най-разнообразни изследвания и за по-нататъшни заключения.

ЛИКВИДНОСТЪ И РАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА БАНКОВИТЪ ИНСТИТУТИ

отъ

М. СТ. КАРАМИХАЙЛОВЪ

Краятъ на войната ще постави на българското стопанство задачи, които по своята сложност далечъ ще надхвърлятъ създаденитъ презъ време на военния периодъ затруднения.

Втората свѣтвна война, въ сравнение съ първата, отегчи още въ самото начало въ по-голѣмъ размѣръ националнитъ стопанства и работнитъ маси, поради това, че тя започна презъ времето, когато стопанската криза не бѣше още изживѣна, докато първата се предшестуваше отъ редица години на относително спокойно развитие на стопанството. Началото на втората война съвпадна съ времето на изчезване видимитъ белези на общата криза въ капиталистическото стопанство, презъ който периодъ се забелязваха все още остатѣци отъ стопанско разстройство, застои и борба за завладяване на търговски пазари.

Кредитното дѣло, като важенъ секторъ отъ общото стопанство, претърпя и ще продължава да претърпява известни ограничения, получавайки сжщевременно и нѣкои нови насоки въ своето развитие. Кредитътъ, както и други клонове отъ националното стопанство, има важната и отговорна мисия, точно презъ ненормални въ стопанско отношение времена — както е напр. сегашниятъ воененъ периодъ — да се запази отъ разстройство, да бѣде въ състояние да се развива нормално като полезенъ факторъ въ производството и да е въ състояние, въобще, да изпълни стопанската си задача. Известни ни сж смущенията въ кредитния секторъ презъ време на стопанската криза, поради това че банковата система преди кризата не бѣше нагодена да се справи съ послѣдствията отъ отклонилото се нормално стопанско развитие.

Все въ този редъ на мисли ще продължимъ да изтъкнемъ нѣкои сждения около сегашния воененъ периодъ отъ стопанско гледище.

Типично за настоящето време отъ финансово-стопанска гледна точка е нарастналото несѣответствие между държавнитъ нужди, обуславящи налагане на по-голѣми тяжести върху отдѣлното стопанство отъ една страна и намаленитъ възможности, затруднението и отслабената дейност на сжщото — отъ друга.

Типично е на второ мѣсто това, че държавата, изземвайки голѣма частъ отъ доходитъ, изразходва сжщитъ въ голѣма степенъ за цели чужди на непосредственото стопанско оползотворение, поради което тая частъ отъ доходитъ минава въ загуба за стопанството.

Обаче, трѣбва да се запази принципътъ, че настоящитъ нужди, наложени отъ отбраната на страната, трѣбва да ангажиратъ доходитъ на бъдещето; бъдещето производство не трѣбва да бѣде използвано предварително за никакви финансови нужди. Изключение могатъ да правятъ само държавнитъ заеми.

Отъ особено значение презъ настоящето военно време е, че разходвайки щедро за отбраната на страната, трѣбва да се бди съ не по-голѣма осторожностъ и върху капиталобразуването, поддържане увеличе-

нието на производственитѣ сръдства на народното стопанство и развитието на кредита, за да направимъ стопанството годно да понесе безболезнено всички ония затруднения, които краятъ на войната неизбѣжно ще му постави. Именно съ огледъ на тия бѣдещи затруднения трѣбва да се поощрява и насочва спестовността, която презъ военния периодъ е подложена на отрицателни влияния, защото, нека си послужимъ съ думитѣ на Бараний, управител на Унгарската народна банка, „едно общество, което отрича спестовността и което не поема върху себе си свързанитѣ съ това жертви, хвърля собствения си стопански животъ въ инфлация“.

Като говоримъ за спестовностъ, капиталообразуване и пр., въ този редъ на понятия и мисли, идваме неизбѣжно до заключението, че въ времето на настоящето отъ особена важностъ за бѣдещето развитие на кредитната система е да се изяснятъ, проучатъ и неотмѣнно съблюдаватъ основнитѣ принципи, представляващи крайгълъния камъкъ на кредитната дейностъ, при която и да била стопанска система. Тия принципи сж на първо мѣсто ликвидността и рационализацията. Тѣхъ именно искаме да разгледаме накратко тукъ.

а) Ликвидностъ на банкнотитѣ.

Преустройството и промѣнитѣ въ стопанското развитие, които наблюдаваме отъ нѣколко години насамъ, и особено презъ военния периодъ, измѣниха до голѣма степенъ и понятието, смисъла и задачитѣ на банковата ликвидностъ.

Въ днешното време, когато все повече доминира принципътъ на планово ръководеното стопанство, когато държавната инициатива и ръководство се установяватъ на дълбочина и ширина въ стопанския животъ, съ една дума, когато сж отречени изцѣло старитѣ принципи на свободното стопанство, неизбѣжно се налага да се измѣнятъ чувствително сжщо така и досегашнитѣ принципни положения въ паричното и кредитно стопанства. Основата на тѣзи принципни положения е съставена отъ правилата за банковата ликвидностъ.

Установяването и прецизирането на предстоящата политика на ликвидностъ предполага запазване принципа на приемствеността, т. е. то трѣбва по необходимостъ да се свърже съ смисъла и целта на предшестващитѣ понятия и предшестващата политика на ликвидностъ.

Политиката на ликвидността има за целъ да осигури постоянната платевна готовност на кредитнитѣ институти. Ликвидността на банковитѣ институти намира своя изразъ въ единъ непрекъсващъ се потокъ въ паричното кръгообръщение.

Наредъ съ тази прѣка и по-тѣсна целъ политиката на ликвидността трѣбва да преследва и по-широката и далечна задача — да отстрани, или, още по-добре, да предотврати настѣпването на всички ония причини, които биха внесли известни търкания и вътрешни смущения въ кредитната система. Отъ голѣмо значение за ликвидността е, щото между отдѣлнитѣ кредитни институти да се постигне една успоредностъ на кредитната дейностъ.

Сжществена и необходима предпоставка на политиката на банковата ликвидностъ е принципътъ, че тя трѣбва да изхожда всѣкога отъ народостопанската функция на банковия кредитъ: банковата система трѣбва

да бъде нагодена съобразно процеса на стопанското развитие и стопанската политика на страната.

Подъ ликвидностъ се разбира степенъта на платежната готовност на една банка.

Ликвидността е най-важната грижа на банковата политика. Една банка е дотолкова ликвидна, доколкото е въ възможностъ да запази едно хармонично съотношение, едно равновесие между текущитѣ влогове и текущитѣ пласменти. Съотношението между текущитѣ пласменти и текущитѣ влогове наричаме настояща ликвидностъ (Д-ръ В. Лаутенбахъ).

Споредъ споменатия авторъ готовността за въ случай на по-силни тегления наричаме потенциална ликвидностъ на една банка. Както настоящата ликвидностъ представлява отношението между текущитѣ влогове спрямо текущитѣ пласменти, така потенциалната ликвидностъ е отношението на ликвиднитѣ сръдства къмъ тегленията, които банката ще трѣбва въ извънреденъ случай незабавно да задоволи. Обикновено тази потенциална ликвидностъ се има именно предвидъ, когато въобще става въпросъ за ликвидностъ. Когато, обаче, искаме да си съставимъ една представа за потенциална ликвидностъ, не е достатъчно, както най-често се случва, да се съпоставятъ влоговетѣ и пласментитѣ на една банка и да се класиратъ споредъ критериитѣ на ликвидността, а именно: влоговетѣ да се степенуватъ споредъ срока, а пласментитѣ да се подраздѣлятъ споредъ степенъта на тѣхната непосредствена използваемостъ като налични ликвидни сръдства отъ първа, втора и т. н. категории. Отъ по-голъмо значение е да се проследи движението на банковитѣ смѣтки и да се взематъ предвидъ господствуващитѣ тукъ принципи. Такива принципи безспорно съществуватъ и действително може да се говори за една „кредитна механика“.

Сжщиятъ германски авторъ, д-ръ Лаутенбахъ, прави едно друго разграничение на ликвидността. Именно, различава: обща и индивидуална ликвидностъ.

Промѣнитѣ въ ликвидността могатъ да бждатъ отъ общъ характеръ, или да представляватъ единични явления. Общитѣ промѣни въ ликвидността се характеризиратъ съ това, че при по-голъмата частъ, ако не при всички банки, ликвидността се промѣня въ едно и сжщо направление, а именно, общо се влошава или подобрява. Индивидуалнитѣ промѣни въ ликвидността, напротивъ, се компенсиратъ между банкитѣ: ако ликвидността на една банка се влоши, то тая на другитѣ банки се подобрява. При общитѣ промѣни на ликвидността пласментитѣ на всички банки сж по-високи или по-низки отъ текущитѣ влогове; при индивидуалнитѣ промѣни пласментитѣ и влоговетѣ въ общата банкова система се уравновесяватъ, като на намалението въ една банка отговаря едно повишение въ другитѣ банки.

б) Рационализация на банкитѣ.

Да се рационализира дейността на кредитнитѣ институти ще рече, да се заздравя положението имъ съ огледъ да се съгласува до максимумъ разновидността на банковата дейностъ съ задоволяванитѣ отъ нея стопански нужди не само на настоящето, но и съ възможнитѣ за предвижда-

не нужди на бъдещето, като се запази принципът на ликвидността.

Възможностите за рационализация презъ военния периодъ далечъ не сж изчерпани. Това важи не само за придобивното стопанство, но сжщо и за кредитното и застрахователното дѣло. Кредитните институти следъ завършването на войната ще има да изпълняватъ и разрешаватъ голѣми стопански задачи. Императивно ще имъ се наложи да отговарятъ преди всичко на най-прѣката си цель — да осигурятъ леснодостъпенъ и евтинъ кредитъ на стопанството, което ще послужи като предпоставка за намалението на ценитъ и въобще за стопанско обновление и развиване на пълненъ стопански капацитетъ. Тогава само ще можемъ да покажемъ, че сме взели поука отъ миналитъ грѣшки, че правилно сме схванали нуждитъ на времето и сме дали вѣрна насока на развитието на кредита: широка и всестранна подкрепа на всички добре проучени стопански инициативи.

За да се осъществи поевтиняването на кредита, трѣбва преди всичко рентабилитетътъ на кредитните институти, частни и обществени, да бжде подобренъ и въобще, тѣ, като стопански предприятия, да бждатъ стабилизирани, и то именно сега, презъ този воененъ периодъ.

Необходимо е сега да се рационализира до възможно най-висока степенъ цѣлата кредитна система, както частните банки, така обществените кредитни институти. Струва ми се, че съ огледъ на това не трѣбва да се бърза съ откриването на клонове отъ кредитните институти, особено въ приобщенитъ къмъ стара България земи, докато не се постигне въобще едно цѣлостно стопанско приобщаване на тия земи къмъ старото национално стопанство. Защото само тогава ще се открие възможността за преценка на рентабилитета на открититъ клонове. Трѣбва да предотвратимъ повтарянето на грѣшките отъ времето на миналата голѣма война, когато новоосновани банки и открити клонове се явяваха безъ нужда на кредитния пазаръ, които при най-малкото сътресение въ самото начало на стопанската криза презъ 1929/30 год. изпаднаха въ затруднение и на-несоха пакостъ както на себе си, така сжщо и на общото стопанство, като не можаха на изплатятъ вложенитъ въ тѣхъ чужди срѣдства и станаха причина да се внедри въ народа едно общо недовѣрие къмъ банковитъ институти въобще. Безъ съмнение, за едно предвардване на преситеностъ отъ кредитни институти, мѣстни или клонове, ще се потърси съдействието на държавата. Повтаряме, за да не бждемъ криво разбрани, че ние обръщаме вниманието на факторитъ въ кредитните институти върху обстоятелството, че въ името на общия интересъ, въ името на вътрешната мощъ на отдѣлното банково предприятие, ще трѣбва да се прецени действителната възможностъ за рентабилитетъ на евентуално откривани клонове.

Понеже банките: — частни, популярни и кредитни кооперации — въ времето следъ войната ще има да изпълняватъ голѣми задачи, тѣ трѣбва своевременно да се подготвятъ за това, за да могатъ тогава съ организацията си и съ възможностите си да отговарятъ на по-голѣмитъ изисквания на момента. Затова именно се налага още отъ сега, като моментъ най-сгоденъ, започване мѣроприятията въ тази насока:

1) Да се преценятъ правилно всички набелязани нужди на настоящето и на близкото бъдеще.

2) Да се проучи и разреши авторитетно въпросът за разграничението дейностите на различните групи кредитни институти.

Съ това обхванахме дейността на кредитните институти, проявена навън, т. е. към стопанството. Необходимо е, обаче, рационализацията да засегне също така и вътрешния живот на тия институти, т. е. служебната им организация, кореспондентските им отношения едни към други, взаимната конкуренция, обединението на сродни помежду им и пр.

По този начин само ще могат да се създадат всички необходими предпоставки за стабилизиране на кредитните институти и увеличаване техния рентабилитет, за да могат те при свършването на войната да поемат евентуални рискове за гарантиране новите нужди на стопанството.

За да могат така очертаните принципи да намърят своето цялостно осъществяване и на практика, необходимо е нещо подбиране на оня ръководен кадър, който със своите широки познания не само въ областта на кредита, но изобщо въ широките рамки на стопанската дейност, да даде плът и кръв на тия основни банкови принципи.

ОСНОВНИ И АКТУАЛНИ ВЪПРОСИ НА БЪЛГАРСКОТО ЧАСТНО ОСИ- ГУРИТЕЛНО ДѢЛО¹⁾

отъ

Д-РЪ СЕВДАЛИНЪ ПЕНЧЕВЪ

Петвѣковното българско робство подъ Турция бѣше спжнало обществено-стопанския и културенъ животъ на Балканите до такава степенъ, че до нейното освобождение следъ руско-турската война отъ 1877—1878 г. тамъ не можа да се сложи началото на нито едно мѣстно осигурително предприятие, даже на нито една мѣстна агенция на чуждо такова. Едва презъ 1882 г. букурещкото дружество Дачия — Романия учредява свое представителство въ дунавския градъ Русе и го повѣрва на германеца Отто Билингъ. Презъ 1891 г. се основава първото българско акционерно застрахователно д-во „България“ съ седалище пакъ въ Русе, най-напредъ само съ клонъ „пожаръ“, а следъ нѣколко години — „животъ“ и „транспортъ“. Презъ 1895 г. се учреди, вече въ София, осигурителното акционерно д-во „Балканъ“, което откупи портфейлите на Дачия — Романия и „Ла Национала“ и презъ 1903 г. се основа първото кооперативно осигурително предприятие „Учителска каса“. Две години по-късно се яви на бѣлъ свѣтъ друго подобно, а именно „Чинovníческото взаимно-застрахователно кооперативно д-во“. Едно следъ друго започватъ да работятъ по прѣки работи въ страната освенъ френското д-во „Юнионъ“ (1897) и „Асикурационни дженерали“ (1908), „Английски Фе-

¹⁾ Настоящата статия представлява преводъ на частъ отъ едно, печатано въ Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft, Berlin, 1942, изложение на сжщата тема.

никсът“ (1909), френското „Националът“ (1911), „Виктория — Берлинът“, мѣстнитѣ предприятия „Витоша“, „Орелъ“ (1914) и др.

Избухването на войната отъ 1914—1918 г. завари въ България да работятъ 14 чужди осигурителни предприятия и 7 мѣстни такива. Макаръ и въ процентно отношение броятъ на осигуровкитѣ къмъ цѣлото население да е по това време твърде нищожень (около 2.50/о), то все пакъ България остава на първо мѣсто между балканскитѣ държави по отношение на осигурителната защита.

Презъ 1917 г. бѣ основано д-во „Български Фениксъ“, сетне (1918) д-во „Сила“, „Военната каса“ (1922), кооперация „Задруга“ (1924). Все по това време се отдѣли д-во „Балканъ — животъ“, „Балканъ — преосигурително“ и „Балканъ — пожаръ и транспортъ“. Презъ 1931 г. започна да работи отдѣлно „България“ презастрахователно, а презъ 1937 г. се основа „Български Юнионъ“.

Назрѣлитѣ стопански и правни нужди на автономната тогава Българска държава предизвикаха влизането въ сила на новия Търговски законъ на 1 януарий 1898, който е въ сила и днесъ. Първата частъ отъ този законъ е почти дословень преводъ на Унгарския търговски законъ отъ 1876, съставень по образца A D H G B. Членоветѣ 466—526 отъ тази частъ третиратъ специално осигуряването въ 4 отдѣления: общи разпореджения за осигурителнитѣ предприятия, осигуряване на вещи, осигуряване на животъ и преосигуряване. Тѣхниятъ режимъ отразява постиженията на осигурителното законодателство въ Западна Европа презъ последнитѣ нѣколко десетилѣтия на миналия вѣкъ, специално въ Германия, и сж лишени отъ оригинална разработка съ огледъ на мѣстната обстановка и собственитѣ правни схващания на българския народъ. Въведениятъ презъ 1908 Законъ за морската търговия съ своитѣ членове 125—162 включително допълни уреждането на осигурителния договоръ по Търговския законъ съ съдържащитѣ се въ тия представляващи само копие на съответнитѣ членове на Италианския кодексъ, отнасящи се до осигуряването срещу опасноститѣ на мореплаването.

Промѣната въ схващанията за отношението на държавата къмъ частната инициатива въ стопанството, която съпровождаше и последва първата европейска война, доведе въ България до особения Законъ за държавенъ надзоръ върху частнитѣ осигурителни предприятия отъ 1926, който въ духа на общата тенденция въ всички страни премахна сжествуващата до тогава умѣрена либерална нормативна система на Бѣлг. търг. законъ и я замѣни съ концесионната система при образуването и организацията на частнитѣ осигурителни предприятия и материалния постояненъ надзоръ върху тѣхното функциониране, упражняванъ отъ едно специално държавно учреждение. Съ този законъ административната властъ се намѣси въ името на защитата на интереситѣ на по-слабия, на осигурения срещу осигурителитѣ. (Подробности вж. у д-ръ П. Пѣевъ, Държавата и застраховането, въ сп. „Осигурително дѣло“, год. I, стр. 18 и сл.).

Но по начало и новиятъ законъ не уреди висящия въпросъ за осигурителния договоръ и развиващитѣ се въ връзка съ него правоотношения между дветѣ му страни. Съдържанието на общитѣ и специални условия на тоя договоръ остана почти незасегнато отъ него. Впрочемъ въпросътъ за легалното нормиране на цѣлата материя около осигурителния договоръ,

съ огледъ на добититѣ отъ приложението на старитѣ закони резултати, въ хармония съ голѣмитѣ завоевания на осигурителното дѣло въ чужбина и новитѣ постижения на осигурителната наука, остана откритъ и до сега чака своето разрешение съ единъ специаленъ Законъ за осигурителния договоръ, подобенъ на законитѣ на другитѣ културни държави и съобразенъ съ творческитѣ възможности на българския духъ, проявенъ въ законодателнитѣ предложения, въ съдебната практика и научната книжнина въ областта на осигуряването. Това е единъ отъ основнитѣ въпроси на българското частно осигурително дѣло, който чака своето разрешение.

*

Въпрѣки недостатъчността на положително-правнитѣ норми, дейността на осигурителнитѣ предприятия у насъ презъ последнитѣ години отбеляза единъ постояненъ напредѣкъ. Споредъ официалнитѣ данни на Учреждението за държавенъ надзоръ върху тия предприятия тѣхната дейность, отъ нѣколко години насамъ, се подобрява непрекъснато, не само до началото на войната отъ 1939, но споредъ предварителни сведения и презъ 1940 и миналата 1941 година.

Днесъ въ страната работятъ 29 осигурителни предприятия, отъ които 17 български (11 акционерни и 6 кооперативни) и 12 чуждестранни, разпредѣлени както следва: 2 германски („Виктория“ - Животъ, и „Нордщерн“, 2 италиански („Асикурационни дженерали“ и „Риунионе Адриатика ди Сикурта“), 4 френски („Националъ“ - Животъ и - Пожаръ, „Юнионъ“ - Животъ и пожаръ), 1 испанско (Елъ фениксъ Еспаньолъ) и 1 швейцарско (Балоазъ).

Общиятъ сборъ на премиитѣ отъ цѣлокупната дейность на българскитѣ дружества и мѣстната дейность на чуждитѣ осигурителни предприятия показва за 1939 год. повишение 5.9% отъ този на предшестващата година. Срецу това расте и размѣрътъ на изплатенитѣ отъ осигурителнитѣ предприятия суми, което, обаче, се дължи на една специална причина, а именно на изплащанията на осигурителнитѣ суми по животоосигуровкитѣ въ случай на преживѣване поради изтичане на срока на животоосигуровкитѣ, сключени презъ първитѣ мирни години следъ първата европейска война.

Движението на сбора на премиитѣ и загубитѣ се вижда отъ следната таблица:

Години	Мил. лв.	Премии въ мил. лв.			Загуби	
		отъ предп. години	прѣки работи	косв. работи	мил. лв.	% отъ премиитѣ
1930	659	— 12.8	331	278	340	51.6
1931	570	— 13.4	303	228	368	64.4
1932	486	— 14.8	289	157	262	53.9
1933	446	— 8.2	274	125	230	51.6
1934	411	— 7.9	200	109	207	51.1
1935	417	+ 1.5	269	102	217	52.1
1936	405	— 0.9	280	78	183	45.0
1937	429	+ 5.8	305	71	192	44.8
1938	470	+ 9.5	331	79	214	45.5
1939	498	+ 5.9	348	85	274	55.1

По клонове подобренето на прѣката работа презъ втората половина на 1939, и 1940 1941 не засяга само транспортното осигуряване, което разбира се, като общо явление, се дължи на развиващитѣ се военни събития.

Животоосигуряването отбелязва значителенъ напредѣкъ. Броятъ на новопридобититѣ

осигуровки се увеличава (отъ 30, 920 за 1938 на 31, 979 за 1939) и презъ 1940 и 1941. Движението на осигурения капиталъ следва общото развитие и къмъ края на 1940 е надъ 6 милиарда лева. Въпрѣки това осигурениятъ капиталъ по животъ на глава въ България е къмъ 950 лв., докато същиятъ въ Швейцария е надъ 25,000, т. е. около 26 пѣти повече.

Устроениятъ на осигурително-технически начала малки осигурителни сдружения (посмъртни и други каси), които подлежатъ на държавенъ надзоръ, презъ 1939 г. иматъ 24,712 члена и осигурени за около 603 милиона лева. Другитѣ, устроени на така наречениятъ разпредѣлителни начала, ще рече, когато за изплащането на настѣпилния случай следуемата се сума не е предварително опредѣлена, а се събира като вноски отъ другитѣ членове на същата рискова общностъ, или разрешени съ специални закони неподлежащи на надзора, презъ същата година иматъ 486 хиляди членове осигурени за около 5½ милиарда лева.

Общиятъ сборъ на премиитѣ по клонъ Пожаръ за това време се увеличава съ 12.5 мил. лева, т. е. съ 9%. Въ процентъ отъ тѣхъ загубитѣ възлизатъ на 45% срещу 48.1% за предшестващата година. За прѣката мѣстна работа на чуждитѣ предприятия съотношението е 31.8 срещу 29.7.

Транспортното осигуряване единствено отбелязва намаление въ своя общъ сборъ отъ премии отъ 29.5 милиона за 1938 г. на 22.2 за 1939, като се увеличава процентътъ на изплатениятъ загуби къмъ събранитѣ премии отъ 43.9 за 1938 на 115.8 за 1939 г. Тоя процентъ, обаче, по прѣки мѣстни работи на чуждитѣ дружества въ България намалява отъ 22.5 за 1938 на 18.6 за 1939 г.

Клоноветѣ „злополука“, „гражданска отговорностъ“, „кражба чрезъ взломъ“ и др. отбелязватъ презъ последнитѣ 4 години също така известно увеличение на събранитѣ премии отъ 5% до 35%.

По сведенията на Учреждението за надзора външно — платежниятъ балансъ на осигурителната дейностъ въ България се очертава така:

1. По сключенитѣ въ страната осигуровки

1. Български предприятия:

	Износъ Въ милиони лева	Вносъ
отъ събранитѣ премии по прѣки работи съ отстѣпили на чуждестранни преосигурителни предприятия	61.7	
срещу които съ получили комисиона		21.7
полученъ отъ чуждестранни пласменти доходъ		1.8
получили отъ преосигурителя частта имъ въ изплатени загуби		38.9
заплатили лихви на чуждестранни предприятия	8.6	
	70.3	62.4

2. Чуждестранни предприятия.

	Износъ Въ милиони лева	Вносъ
събрали премии въ страната	57.8	
за които сж платили комисиони на деятели		10.7
отъ които сж отстъпени за преосигуряване при българскитѣ дружества		3.1
срещу които сж получили комисиони	0.9	
събрали сж други доходи въ страната	12.7	
заплатили сж обезщетения		12.5
отъ които сж получили мѣстнитѣ преосигурители	1.2	
изразходвали за общи разноски		13.4
и сж платили лихви на мѣстни кредитори		0.5
Всичко	72.6	45.8
	143.	

3. По осигуровки въ чужбина. Български предприятия.

	Износъ Въ милиони лева	Вносъ
събрани премии въ чужбина		84.9
за които сж платили комисиона	27.0	
отъ сжщитѣ сж отстъпени за преосигуряване при чуждестраннитѣ дружества	11.9	
за които сж получили комисиона		3.6
получили и други приходи (отъ чуждестранни пласменти и др.)		2.8
изплатени сж обезщетения	51.1	
отъ които сж получили отъ чуждестранни преосигурители		7.0
и сж платили лихви на чуждестранни кредитори	0.7	
	90.7	85.5
	233.7	205.9

По начало въ България, до въвеждането на Закона за държавния надзоръ върху частнитѣ осигурителни предприятия презъ 1926, за осигурителъ като страна на осигурителния договоръ можеше да бжде всѣко лице, което е способно да поема права и задължения, така че осигурителитѣ можеха да бждатъ и еднолични предприятия. Но и тогава практиката не познаваше други освенъ акционерни и кооперативни осигурителни дружества. Цитираниятъ законъ, безъ да установява изрично забраната за друга дружествена организация, санкционира конклюдентно сжществуващото положение (Ср. чл. чл. 1, 4, 13 и сл. отъ Закона за надзора), следъ като Законътъ на д-вата съ о. о. отъ 1924 бѣше вече запретиъ на тия дружества да се занимаватъ съ осигурителна дейность. Необходимото за започване на работата отъ осигурителното предприятие разрешение днесъ не се дава на дружество, което нѣма акционерна или кооперативна форма. При все това стопанската и правна организация и устройство на осигурителното предприятие не се считатъ като сжществени елементи на осигурителния договоръ, защото не след-

ватъ отъ юридическата сѣщина на последния, а сж установени по съображения на обществена целесъобразностъ.

Акционернитѣ осигурителни предприятия трѣбва да докажатъ внасянето на цѣлия си основенъ капиталъ (чл. 6 отъ 3. надз.), докато кооперативнитѣ не могатъ да посматъ осигурителни задължения преди записването най-малко на 500 души членове, което се отнася и за всѣки новъ клонъ (чл. 11 ал. II отъ 3. надз. чл. отъ Закона за взаимно-осигурителнитѣ предприятия).

Застрахователнитѣ предприятия въ България могатъ да се занимаватъ само съ застрахователна работа и трѣбва да бждатъ независими отъ други стопански предприятия — чл. 2 ал. I отъ Закона за държавния надзоръ върху частнитѣ застрахователни предприятия. Ratio legis тукъ се основава върху началото, че интереситѣ на осигуренитѣ не бива да бждатъ поставяни въ зависимостъ отъ конюнктурната дейностъ на други предприятия, както и върху началото на неприкосновеността на премийнитѣ резерви като обезпечение на вземанията на тия осигурени — начала, отъ които сж вдъхновени и съответнитѣ постановления на чуждитѣ закони (§ 2 — Дания, чл. 30 — Полша, чл. 9 — Холандия и пр.).

Участието на едно отъ най-големитѣ осигурителни предприятия — Чиновническото д-во — въ основаното презъ 1938 г. д-во съ о. о. „Кооперативни захарни фабрики“, като членъ съ 24 милиона лева дружественъ дѣлъ въ основния капиталъ отъ 80 милиона лева (плюсъ задължение да внесе още 50% отъ тоя дѣлъ като допълнителна вноска), даде поводъ на нѣкои осигурени да отправятъ протести предъ съвета при Учреждението за държавенъ надзоръ върху частнитѣ застрахователни предприятия и да искатъ отъ него да забрани подобни участия и да потърси отговорнитѣ. Въ отговоръ на тия протести сжщиятъ съветъ реши (прот. № 8 отъ 23. XII. 1938), че въ случая нѣма нарушения на цитирания чл. 2 и ги остави безъ послѣдствие.

Чуждитѣ осигурителни предприятия сж длѣжни, освенъ да изпълнятъ условията за мѣстнитѣ предприятия по чл. 4 отъ Закона за държавния надзоръ, още и да представятъ доказателства, че въ своитѣ страни тѣ иматъ права на осигурителни предприятия и сж просъществували като такива поне 10 години и че се позволява да работятъ и българскитѣ предприятия въ тѣхната отечествена държава (принципъ на взаимностъ); да покажатъ седалището си, главния представителъ въ България, като представятъ и завѣренъ преписъ отъ неговото пълномощно и да установятъ, че сж внесли въ страната капиталъ за работа на мѣстното си представителство въ размѣръ не по-малкъ отъ опредѣления въ чл. 7 минимумъ за основенъ капиталъ на мѣстнитѣ акционерни осигурителни предприятия.

Преди нѣколко години (презъ 1936) следъ краха на „Австрийски Фениксъ“ въ България се повдигна единъ интересенъ споръ за действителността на спогодбата, сключена между мѣстния представител на това предприятие въ ликвидация, одобрена отъ ликвидатора и българското осигурително д-во „Балканъ—животъ“, за прехвърляне на осигурителния съставъ на сжщото. Въпрѣки мнението на най-компетентнитѣ лица (проф. В. Ганевъ, Хр. Петровъ и др.), Съветътъ при учреждението за държавенъ надзоръ върху частнитѣ осигурителни предприятия не одобри помената спогодба, а утвърди друго едно съглашение между „Австрийски Фениксъ“

и Чиновническото д-во. Въ това отношение нѣкои считатъ, че е съмнително дали той (съветътъ) има правото и задължението, освенъ да бди за обезпечаване на интереситѣ на осигуренитѣ, още и да се вмѣсва и защитава частноправниѣ интереси на нѣкое предприятие, както е направило въ случая. . . .

Въ връзка съ организацията и устройството на взаимно-осигурителното предприятие презъ 1941 година и по поводъ искането на едно кооперативно осигурително предприятие (а именно „Задруга“) да открие клонъ транспортъ, предъ Учреждението за държавенъ надзоръ се постави интересния въпросъ за приложението на кооперативния принципъ при превозната осигуровка. Държавниятъ осигурителенъ надзоръ отказа да даде разрешение, като аргументира, че краткотрайността на отношенията между осигуренъ и осигурителъ при речената осигуровка изключвала практикуването ѝ отъ кооперативно предприятие. Срещу това схващане се обявиха нѣкои автори (ср. напр. Пенчевъ въ сп. „Осигурително дѣло“, год. I стр. 139 и сл.), които изтъкватъ, че положително-правнитѣ норми (и специално Законътъ за кооперативнитѣ сдружения) не предпоставятъ продължителност на стопанскитѣ интереси, съ огледъ на които е образувана кооперацията, да иматъ дълготраенъ характеръ, че отъ самото опредѣление на кооперацията като формация съ незатворенъ кръгъ членове е видно, какво броятъ на кооператоритѣ, респ. осигуренитѣ подлежи на промѣна; и че разпорежданията на специалния законъ за осигурителнитѣ предприятия не забранява упражняването на транспортно осигуряване и считатъ, че осигуряването на стокитѣ на членоветѣ, особено на едно вече съществуващо кооперативно сдружение и по клонъ транспортъ, е на общо основание целесъобразно отъ стопанско и актюерско гледище, както и тѣхното (на сжщитѣ стоки) осигуряване по пожаръ, срещу кражба и прочее при сжщото предприятие. Сезиранъ съ въпроса Върховниятъ административенъ съдъ, съгласявайки се съ тѣзи мотиви, отиѣни като неправилно решението на съвета при Учреждението за надзоръ.

Единъ отъ основнитѣ въпроси въ материята около организацията на осигурителнитѣ предприятия е въпросътъ за т. н. ведомствени осигурителни каси (посмъртни, взаимоспомагателни, пенсионни фондове и пр.), които се навѣдиха при разнитѣ административни служби, обществени организации, частни предприятия и др. и които обхванаха надъ 100 хиляди души осигурени при обща осигурителна сума надъ 1.5 милиарда лева. Критиката, която се отправя, обаче, въ връзка съ тѣхнитѣ актюерски основи и липсата на ефикасенъ надзоръ върху тѣхъ и пр. е твърде основателна.

Принципалната възможностъ за учредяването и функционирането на нови осигурителни предприятия, макаръ и по концесионната система, открива проблемътъ за наситената индустрия въ областта на частното осигурително дѣло въ България. Тукъ, както се изтъкна по-горе, понастоящемъ работятъ 17 български и 12 чуждестранни осигурителни предприятия. Увеличението броя, обаче, на тия предприятия води, по мнението на мнозина, до поскъпване на самото производство. Напротивъ, намаляването на тѣхния брой чрезъ сливане (обединение) е една отъ предпоставкитѣ за поевтиняване цената на осигуровкитѣ. Отъ друга страна се твърди (ср. Кацаровъ, Списание на Бѣлг. инст. д-во, 1941 г., стр.

134), че разноска на частното осигуряване и без това сж твърде големи въ България: за клонъ „животъ“ тѣ сж около 40%, а за клонъ „пожаръ“ около 50% отъ сумата на събранитѣ премии, и че това обстоятелство се дължи на причини, които се криятъ въ устройството на самото осигуряване и по-специално въ неговия аквизиционенъ апаратъ. За сега, обаче, нѣма никакви указания относно това, какъ ще се разреши този проблемъ.

* * *

Наредъ съ идеята за обявяването на осигуряването за наситена индустрия като срѣдство за рационализиране на производството трѣбва да се постави и въпросътъ за опрѣснѣване на актюерскитѣ основи на осигуряването и преди всичко на животоосигуряването. Българскитѣ осигурителни предприятия въ своята практика използватъ старитѣ чужди таблици за смъртностъ на 20 английски дружества отъ 1869, или тая на 23-тѣ германски дружества отъ 1883. Въ България се направила вече нѣколко опита за установяване на таблици за смъртността на мѣстното население, последенъ отъ които опити е този на Петровъ, изграденъ върху статистическитѣ сведения за периода 1901—1910. Усъвършенствуването на подобни таблици за смъртността на населението въ страната, като се използватъ най-новитѣ статистически наблюдения и тѣхното разработване съ огледъ на опрѣдени категории избрани лица (каквито сж осигуренитѣ по животъ следъ медицински прегледъ) представлява най-сигурната актюерска основа на животоосигуряването.

Тарифитѣ по клонъ „пожаръ“ и другитѣ клонове сжщо подлежатъ на едно ревизиране въ това отношение. Установяването на правиломѣрноститѣ въ развитието на фактитѣ отъ природния и общественъ животъ, върху които се изграждатъ всички осигурителни клонове, трѣбва да стане не върху даннитѣ на миналото, а поне на настоящето, ако не могатъ да се предвидятъ тия данни за бъдеще.

Неспирната тенденция на намаление на доходитѣ отъ пласментитѣ на резервитѣ, особено презъ последно време, и специално недвижимитѣ имоти, застави българскитѣ осигурителни предприятия да преминатъ къмъ по-низкъ лихвенъ процентъ при пресмѣтане на резервитѣ, а именно отъ 5 на $4\frac{1}{2}$ и 4.

Цената на осигуровката, сетне, както въ всички страни, така и тукъ, се опрѣля и въ зависимостъ отъ фискалнитѣ тяжести, съ които осигурителнитѣ предприятия сж натоварени и които въ България се отличаватъ съ нѣкои характерни особености. Съгласно чл. 42 отъ Закона за данъка върху приходитѣ предприятията, които се занимаватъ съ застрахователна дейностъ, плащатъ данъкъ както следва: 2.5% върху събранитѣ презъ годината премии по прѣко сключени осигуровки по клонъ „животъ“, 3% по другитѣ клонове прѣка работа, 0.5% върху събранитѣ презъ годината косвени премии (по приетитѣ преосигуровки) и 2% върху имущественитѣ смѣтки, които се състоятъ отъ ценни книжа, недвижими имоти, заеми и влогове, представляващи пласментитѣ на премийнитѣ резерви по клонъ животъ, както и всички технически резерви съ характеръ на фондове (дълготрайни резерви) и пр. Облагането съ данъкъ на премийнитѣ резерви, колкото и удобно да е за фиска, е въ пълно

противоречие съ установеното от Закона за държавния надзоръ начало на неприкосновеност на тия резерви. Последниятъ законъ разпорежда, че не само тѣхното пресмѣтане и задѣляне трѣбва да стане споредъ установенитѣ въ специалния утвърденъ отъ Надзора осигурително-технически планъ правила, но и тѣхното облѣкло трѣбва да бѣде само въ предвиденитѣ въ правилника за неговото (на закона) приложение ценности, защото въпроснитѣ резерви служатъ преди всичко за покрѣщане на бѣдещи или изпълними въ бѣдеще задължения. По този начинъ фискалниятъ законъ лишава осигурителнитѣ предприятия отъ възможността да спазватъ предписанитѣ имъ отъ специалния законъ за надзора норми за тѣхното редовно нормално функциониране. Той подронва финансовитѣ имъ устои и ги изправя предъ евентуалната опасностъ да не могатъ да изпълнятъ поетитѣ къмъ осигуренитѣ задължения, тъй като при пресмѣтането на премиинитѣ резерви не сж калкулирани никакви данѣчни елементи. Тази опасностъ действува твърде зле психологически върху осигуренитѣ и компрометира изобщо идеята за осигуряването въ очитѣ на последнитѣ. Изходътъ отъ това положение е или като изразятъ „имуществени смѣтки“ се тълкува въ смисълъ на чисти имуществени смѣтки, т. е. безъ пласментитѣ на премиинитѣ резерви, или чрезъ прѣко оправяне на законния текстъ чрезъ премахване на данѣка по т. 4 на чл. 42 отъ Закона за данѣка върху приходитѣ. Нека се надѣваме, че това не ще закѣснѣе много (Ср. Пенчевъ, Данѣчната необлагаемостъ на премиинитѣ резерви, сп. „Осигурително дѣло“, г. I, стр. 178 и сл.).

Особено интересенъ бѣше разрешениятъ миналата година споръ за облагането на депо-премиинитѣ резерви у седанти. Споредъ едно постановление на Контролната данѣчна комисиия депо-резервитѣ на преосигурителя сж вземания на последния, неговъ капиталъ и олихвяването на тия резерви сѣставлявало приходъ отъ капиталъ, като каквото подлежи на облагане съ 10%. Разглеждайки оплакването на едно осигурително предприятие срещу цитираното постановление, Върховниятъ административенъ сѣдъ (Реш. 1949—941) съ пълно право отмѣни последното и върна преписката за ново разглеждане на сжщата комисиия, като съобрази, че тя не е обсъдила доводътъ, какво, по своята сжщность, съ огледъ на осигурително-техническия планъ на осигурителнитѣ предприятия, тия резерви не представляватъ капиталъ на преосигурителя. И затова доходътъ отъ тѣхъ не е лихва въ смисъла на граждански плодове отъ заети парични суми, а е включенъ при опредѣляне на основното задължение на преосигурителя, така че депо-премиинитѣ резерви у седантитѣ въ началото на годината изразяватъ дисконтирания съ опредѣления лихвенъ процентъ размѣръ на сжщитѣ въ края на годината. Правилното поставяне и разрешаване на този споръ въ смисълъ на освобождаването на депо-премиинитѣ резерви у седанти ще облекчи значително положението на преосигуренитѣ, тъй като преосигурителитѣ не сж склонни да поематъ върху себе си въпросния данѣкъ.

Законътъ за данѣка върху военновременнитѣ печалби отъ 1941 г. обложи осигурителнитѣ предприятия съ единъ извънреденъ данѣкъ върху печалбата надъ 20% въ размѣръ на 50% до 95% по една таблица споредъ капитала на предприятието. При съставяне на баланса, обаче, се приспадатъ математическитѣ и технически резерви. Но съмнително е, дали военновременната конюнктура, която дава възможностъ на

други категории предприятия да трупат военновременни печалби, създава по начало нѣкакви особено благоприятни обстоятелства, отъ които осигурителнитѣ предприятия биха могли да се възползватъ тогава, когато при тази конюнктура осигурителнитѣ рискове по общо начало се увеличаватъ по брой и интензивностъ.

Присъединяването на нови земи къмъ територията на България, което стана презъ 1940 и 1941, постави въпроса за положението на осигурителнитѣ предприятия, които работѣха въ съседнитѣ ней държави, безъ да работятъ въ самата нея. Съгласно Закона за държавния надзоръ никой отъ тѣхъ не могатъ да работятъ въ страната, преди да получатъ разрешение отъ Учреждението за надзора. Ако не искатъ да работятъ въ страната, или итъкъ имъ е отказано разрешение, то тѣ могатъ да прехвърлятъ по установения въ закона редъ сключенитѣ осигуровки върху нѣкое осигурително предприятие, което има такова разрешение. Споредъ една официална наредба на поменатото учреждение мѣстнитѣ представителства на чуждестраннитѣ осигурителни предприятия, които сж работили въ странитѣ, къмъ които принадлежаха новоосвободенитѣ земи, следва да включатъ въ мѣстния осигурителенъ съставъ на предприятията сключенитѣ отъ тѣхъ (отъ предприятията) осигуровки въ новоосвободенитѣ земи, като удостоверяватъ това включване на осигуренитѣ съ съответни притурки къмъ осигурителнитѣ имъ договори (полицитѣ), въ които да се помне изрично, че осигуровката остава въ сила и за напредъ подъ закрилата на българскитѣ закони и ще се поддържа чрезъ мѣстното представителство на предприятието. Осигуренитѣ, въ такъвъ случай, иматъ право да искатъ замѣняването на старитѣ договори съ нови. Централата на предприятията, обаче, въ 6 месеченъ срокъ за осигуровкитѣ срещу щети и въ опредѣленъ отъ Учреждението за надзора срокъ за тия по животъ трѣбва да преведатъ въ страната необходимитѣ съгласно закона за надзора резерви.

Положението на осигурителнитѣ деятели до преди нѣколко месеца се уреждаше фактически, тъй като българското законодателство не съдържае никакви норми въ това отношение, освенъ чл. 53 ТЗ, който имаше предвидъ търговскитѣ пѣтници и освенъ закона за последнитѣ отъ 1905. Впрочемъ, осигурителнитѣ деятели нѣмаха пълномощие да представляватъ предприятията, считаха се за посрѣдници между дветѣ страни на осигурителния договоръ и то посрѣдници на служба на осигурителя, зависещи стопански и правно отъ него. Тѣхното положение се уреди най-после съ Закона за осигурителнитѣ деятели и дейността по набавяне на осигуровкитѣ, чл. 1 отъ който опредѣли осигурителното деѣтелство като свободна професия на ония лица, които сж натоварени отъ осигурителнитѣ предприятия да посрѣдничатъ за сключването на осигуровки. Правата и задѣлженията на осигурителнитѣ деятели се опредѣлятъ отъ установенитѣ въ деѣтелския договоръ вътрешни правоотношения между тѣхъ и осигурителнитѣ предприятия, доколкото разбира се, не сж опредѣлени съ норми отъ задѣлжителенъ характеръ на самия законъ. Деѣтелътъ получава възнаграждение за сключени осигуровки и събрани суми, което се отмѣрва съ извършената работа, а не на заплата (чл. 12 Зак. за деѣтелитѣ). Впрочемъ, новиятъ законъ не внесе нищо ново, освенъ да санкционира сѣществующото по-рано положение и да уреди нѣкои подробности около условията, на които трѣбва да отговарятъ осигурителнитѣ деятели и тѣхнитѣ въз-

награждения, да отстрани отчасти нелоялната конкуренция при набавяне на осигуровките и установи задължителна деятелска книжка. Но и следъ въвеждането на горния законъ сѣдията може да прецени суверенно, дали правното положение на деятеля е такова на посрѣдникъ, или на прѣкъ или косвенъ представителъ.

Осигурителнитѣ деятели, които сѣ работили по-рано, преди присѣдиняването на новитѣ земи, не могатъ повече нито да посрѣдничатъ за сключването на осигуровки, нито да инкасирайтъ суми по тѣхъ, докато предприятието не е получило разрешение да работи въ България и докато не сѣ снабдени съ надлежнитѣ книжа отъ тѣхнитѣ мѣстни представителства. (Ср. чл. 42 отъ Закона за надзора и 22 отъ Закона за осиг. деятели).

Деятелността на осигурителнитѣ предприятия и тѣхнитѣ деятели поставя още единъ въпросъ — този за отношенията между предприятията и агитацията и пропагандата на осигурителната идея между широкия кръгъ граждани. До сега, за съжаление, не е направено нищо за отгърсване отъ методитѣ на обикновената търговско-индустриална конкуренция и за едно общо идейно организиране на всички осигурителни предприятия за разпространяване на осигуряването, като едно отъ най-мѣдритѣ проявления на човѣшката предвидливостъ. Едва миналата година, по частна инициатива, се сложи началото на едно общо списание за осигурителна наука и застрахователна практика, което си постави за целъ да обедини усилията на осигурителитѣ за широка осигурителна просвѣта.

»

Междудържавнитѣ и вътрешни събития отъ 1939 г. насамъ се отразиха и върху частното осигурително дѣло въ България, която отначало бѣше неутрална, сетне стана невоюваща, а отъ известно време е вече въ положение на война. Повикването подъ знамената на запаснитѣ набори за временно обучение засегна голѣмъ брой осигурени. Постави се въпросътъ за поддържането на тѣхнитѣ осигуровки. Учреждението за държавенъ надзоръ (окр. № 739—941) взе инициативата и изтъкна, че това би могло да стане: чрезъ единъ видъ служебно поддържане на осигуровките безъ мобилизираниятъ да плаща премиятъ, докато е въ редоветѣ на войската, като смѣтката му бѣде задължавана съ рисковата частъ отъ премията, плусъ съответнитѣ административни добавки. Ако следъ известенъ срокъ отъ демобилизацията осигурениятъ не внесе цѣлитѣ премии съ закѣснителнитѣ лихви, то срокътъ на осигуровката му се удължава съ толкова, колкото време не е внасялъ премиятъ, а отъ него се събиратъ само авансиранитѣ отъ предприятието рискови премии и добавки. Удължаването става подобно на отмѣстването на крайния срокъ при възобновяването на напуснатитѣ и унищожени животоосигуровки.

Продължаването и разширяването на войната постави и България въ реда на онѣзи държави, въ които въпросътъ за военния рискъ стана актуаленъ и бѣ поставенъ на разрешение. Отъ компетентно мѣсто (Ср. Петровъ, Застраховането и войната въ сп. „Осигурително дѣло“, г. I. стр. 170 и сл.) се направиха внушения за изработването на общитѣ основи за носене на военния рискъ. Изтъкна се, че старитѣ разбирания за принципалното изключване на военния рискъ изобщо и специално при животоосигуряването, сѣ вече изживѣни. Въ духа на тази идея Учреждението за надзора установи следнитѣ положения: Животоосигурителнитѣ предприятия носятъ военния рискъ по всички осигуровки

следъ 1 августъ 1940 г. до размъръ най-малко 100,000 лв. на осигуренъ. Срещу това минималнитъ добавки къмъ нето-премиитъ се увеличаватъ съ $1\frac{0}{100}$, като предприятията отдѣлятъ ежегодно $1\frac{0}{100}$ върху осигурената сума въ особенъ фондъ за воененъ рискъ. По всички осигуровки следъ започването на военнитъ действия се събира добавъчна премия $1\frac{0}{100}$ върху осигурената сума, която се отнася въ сѣщия фондъ. Ако тѣзи суми не стигнатъ за покриване на задълженията имъ, предприятията иматъ право да досѣбератъ недостига чрезъ разхвърляне върху всички осигурени по тия осигуровки въ размъръ до $4\frac{0}{100}$ върху рисковия капиталъ. Дава се право сѣщо на осигурителитъ при изплащания по осигурителни случаи презъ това време (ако осигурената сума е платима и въ случай на смъртъ) да одържатъ $4\frac{0}{100}$ отъ рисковата сума къмъ края на предшестващата година, а при откупване на осигуровки отъ откупната стойностъ. Предвижда се, освенъ това, че следъ обявяването на обща мобилизация животоосигуровки ще се сключватъ само съвмѣстно отъ всички желаещи дружества при условия, които предстои да бждатъ опредѣлени. Все пакъ се предвижда, че една година следъ прекратяването на военнитъ действия се установява окончателниятъ размъръ на свърхагубитъ вследствие повишената отъ военния рискъ смъртностъ и ако и доколкото се укаже, че събираната особена добавъчна премия отъ $1\frac{0}{100}$ или направенитъ при изплащане на суми и пр. одръжки до $4\frac{0}{100}$ отъ рисковия капиталъ не сж необходими за покриване на свърхагубитъ, събраното, респ. одържаното въ повече се връща на осигуренитъ.

Ето така се поставятъ информативно и примѣрно повечето отъ най-основнитъ въпроси на българското частно осигурително дѣло. Тѣхното разрешение не може да стане, освенъ като се взематъ предвидъ постиженията на чуждитъ осигурителни законодателства, сѣдебната практика и теоретическата мисль, които постижения, съобразени съ мѣстнитъ условия и одухотворени отъ здравия смисль на българската народна общностъ, ще бждатъ включени на първо мѣсто въ новия Законъ за осигурителния договоръ.

СВИНЕВЪДСТВОТО ВЪ БЪЛГАРИЯ КАТО НАЦИОНАЛНО БОГАТСТВО И ДОХОДЪТЪ ОТЪ НЕГО.

отъ

ПРОФ. Д-РЪ П. ХАДЖИДИМИТРОВЪ

Отъ различнитъ клонове на скотовѣдството, свиневѣдството играе важна роля въ стопанствата на отдѣлнитъ държави, защото то е въ непосредствена връзка съ изхранването на народитъ. Известно е, че въ много европейски държави, като Германия, Дания, Холандия и др., свинското месо покрива около $60\frac{0}{100}$ отъ общата нужда отъ месо. Тази констатация е достатъчна, за да оправдае всичкитъ грижи и мѣрки, които се взематъ отъ страна на различнитъ държави за засилването и подобренето на свиневѣдството.

Засилването на свиневѣдството, отъ своя страна, зависи преди всичко отъ наличността на достатъчно фуражи и на благоприятни пазарни

условия. Измѣнението на тѣзи условия въ различнитѣ държави води до по-големо или по-малко колебание на броя на свинетѣ. Голѣмото разпространение на свинетѣ въ свѣта, обаче, се дължи и на ценнитѣ стопански качества на самитѣ животни.

Значението на свиневъдството за българското народно стопанство е също така много голѣмо. То представлява единъ отъ най-важнитѣ клонове на животновъдството ни, въпрѣки че все още си остава на едно сравнително ниско стѣпало на развитие. Приспособяването на свиневъдството къмъ структурата на земеделското ни стопанство, както и пригодността на свиневъднитѣ произведения да се нагаждатъ по-лесно къмъ пазарнитѣ условия въ дадения моментъ, сж качества, които очертаватъ голѣми изгледи на свиневъдството да играе по-голема роля въ стопанския животъ на страната ни. Въ това отношение трѣбва да констатираме, че докато въ повечето европейски държави, кждето скотовъдството е по-слабо развито, свиневъдството постоянно се засилва съ огледъ на нарастващитѣ консумативни нужди на населението, у насъ, въпрѣки благоприятнитѣ условия за развитието на едно по-интензивно свиневъдство и за износъ на свиневъдни произведения, броятъ на свинетѣ не само че не се увеличава, но отъ година на година намалява. Отъ даннитѣ на официалната статистика се установява, че, като скотовъдна държава, въ свиневъдно отношение България заема едно отъ последнитѣ мѣста. Тѣзи обстоятелства изтъкватъ необходимостта отъ по-подробни проучвания на въпроса за правилното развитието на свиневъдството въ нашето земеделско стопанство и за създаване условия за неговото засилване.

СВИНЕВЪДСТВОТО ВЪ БЪЛГАРИЯ.

Свиневъдството у насъ е съществувало още преди освобождението. Пътятъ на неговото развитие се вижда отъ даннитѣ на следната таблица (табл. 1):

ТАБЛИЦА № 1.

Движение на броя на свинетѣ по полъ и възраст презъ времето отъ 1900 г. до 1934 г.

Година	Всичко свине	Прасета малки		Черъзи		Свиле женски		Шопари	
		Абсол.	Въ % отъ вс. свине	Абсол.	Въ % отъ вс. свине	Абсол.	Въ % отъ вс. свине	Абсол.	Въ % отъ вс. свине
1900	367,501	169,555	46.14	16,025	4.36	142,121	38.67	39,800	10.83
1905	465,333	232,946	50.06	20,173	4.34	162,645	34.95	49,569	10.65
1910	527,311	245,681	46.59	22,713	4.31	200,138	37.95	58,779	11.15
1920	1,039,699	521,204	47.83	23,653	2.17	315,181	28.92	229,661	21.08
1926	1,002,089	386,848	38.60	64,676	6.45	137,743	13.75	412,822	41.20
1934	901,976	469,318	52.02	31,184	3.46	94,655	10.49	306,819	34.02

Отъ тази таблица се вижда, че следъ Европейската война броятъ на свинетѣ у насъ е билъ почти удвоенъ, въ сравнение съ броя на сжщитѣ до 1910 г. Отъ 1920 г. и до днесъ числеността на сжщитѣ е запазила приблизително еднакво ниво — между 900,000 и 1,000,000 глави. Въ сравнение съ 1926 г., презъ 1934 г. броятъ на свинетѣ показва едно намаление отъ около 100,000 глави или 10%, което и до днесъ не е превъзможнато. По отношение категоризирането на нашето свиневъдство отъ

сжщата таблица се вижда, че въ сравнение съ 1926 г. презъ 1934 г. има едно увеличение на броя на малките прасета, който е стигналъ до 52,02% отъ общия брой на свинетѣ. Въ замѣна на това увеличение има намаление на броя на женските свине за разплодъ, който е достигналъ до 10,49% отъ броя на свинетѣ. Броятъ на нерѣзитѣ сжщо е намалѣлъ почти на половината отъ оня презъ 1926 г. — на 3,46%, а на шопаритѣ — 34,02%. Намалението на броя на тѣзи три категории — майки, нерѣзи и шопари, показва едно подновяване на стадата въ земеделскитѣ стопанства съ млади свине.

Разпределението на свинетѣ въ страната се вижда отъ следната таблица.

ТАБЛИЦА 2.
Брой на свинетѣ на 31. XII. 1934 г.

Категория	Северна България	Югоизт. България	Югозап. България	В с и ч к о		
				Въ град.	Въ селата	Общо
Прасета до 8 месеци	285,092	119,033	65,115	28,447	440,861	469,318
Нерѣзи	16,110	8,451	6,623	2,783	28,401	31,184
Свини за разплодъ	51,184	24,281	18,190	3,560	91,095	94,655
Шопари и свинки за угояв.	210,355	79,797	16,670	19,401	287,418	306,819
Всичко 1934 г.	563,741	231,562	107,673	54,191	847,785	901,976
Всичко 1926 г.	581,188	293,902	127,000	75,223	926,866	1,002,089
Увел. или нам. спрямо 1926	—17,446	—62,340	—20,327	—21,034	—79,081	—100,113
Сжщото въ %	—3·0	—21·2	—16·0	—20·1	—8·5	—9·9

Отъ горнитѣ данни е ясно, че най-много свине имаме въ Северна България — 563,741 глави, следъ това следва Югоизточна България — 231,562 глави и най-малко Югозападна България — 106,673 глави. Въ сравнение съ 1926 г., презъ 1934 г. има най-голѣмо намаление на свинетѣ въ Югозападна България (16·0%) и най-малко — въ Северна България (3·0%). Тѣзи цифри ни показватъ, че въ Северна България свиневъдството е най-стабилно. Отъ друга страна, намалението на свинетѣ е почувствително въ градоветѣ (20·1%), отколкото въ селата (8·5%). Това явление е напълно нормално, защото основитѣ на нашето свиневъдство ще трѣбва да се търсятъ предимно въ селското стопанство. Всичко това се потвърждава отъ даннитѣ за разпределението на свинетѣ въ земеделскитѣ стопанства и въ неземеделскитѣ заведения и домакинства въ таблица № 3 на следната страница.

Отъ сжщата таблица се вижда, че броятъ на свинетѣ презъ 1934 г. въ земеделскитѣ стопанства възлиза на 858,828 глави или 95·22%, а въ неземеделскитѣ заведения и домакинства — 43,148 или 4·78%. Тѣзи данни ясно подчертаватъ голѣмото значение на свиневъдството въ земеделскитѣ стопанства. Въ сравнение съ 1926 г. намалението на свиневъдството презъ 1934 г. е най-чувствително въ неземеделскитѣ заведения и домакинства, кждето то възлиза на 42,693 глави или 49·7%. Сжщото въ земеделскитѣ стопанства възлиза на 57,420 глави или 6·3%. Отъ сжщата таблица се вижда, че този характеръ на намалението на свинетѣ презъ 1934 г., въ сравнение съ 1926 г., се запазва и въ свинскитѣ стада въ цѣлата страна, т. е. както въ Северна, Югоизточна и Югозападна България, така и въ селата и градоветѣ. И тукъ сжщо проличава по-стабилното положение на свиневъдството въ Северна България, кждето

ТАБЛИЦА 3.

Брой на свинетъ въ частнитъ земеделски стопанства и неземеделски заведения и домакинства на 31. XII. 1926 и 1934 г.

	В С И Ч К О					
	Северна България		Югоизточна България		Югозападна България	
	1926	1934	1926	1934	1926	1934
Въ земеделскитъ стопанства	537,706	541,219	261,647	217,080	116,895	100,529
Въ неземедел. завед. и домакинства	43,481	27,522	32,255	14,482	10,105	6,144
Всичко	581,187	568,741	293,902	231,562	127,000	106,673
Абс. увелич. или намален. спрямо 1926	+ 3,513		— 44,567		— 16,366	
Проц. увел. или намален. спрямо 1926	+ 0.7		— 17.73		— 3.961	
Въ земеделскитъ стопанства						
Въ неземедел. завед. и домакинства						
Всичко						
Въ земеделскитъ стопанства						
Въ неземедел. завед. и домакинства						
Всичко						

въ земеделскитъ стопанства не само, че нѣмаме намаление, но има и едно малко увеличение на броя на свинетъ презъ 1934 г. съ 3,513 глави или 0.7%. Въ неземеделскитъ заведения и домакинства има намаление отъ 20,959 глави или 48.2%. Въ Югоизточна България намалението на свинетъ въ земеделскитъ стопанства е най-голъмо — 44,567 глави или 17.0%, а въ неземеделскитъ заведения и домакинства — 17,773 глави или 55.1%. Въ Югозападна България намалението на свинетъ въ земеделскитъ стопанства възлиза на 16,366 глави или 14.0%, а въ неземеделскитъ заведения и домакинства 3,961 глави или 39.2%. Намалението на свинетъ въ градоветъ е по-голъмо, отколкото въ селата. Така, въ земеделскитъ стопанства въ селата то възлиза на 49,316 глави или 5.7%. Въ неземеделскитъ заведения и домакинства — 29,765 глави или 54.4%. Въ градоветъ това намаление въ земеделскитъ стопанства възлиза на 8,104 глави или 18.4% и въ неземеделскитъ заведения и домакинства — 12,928 глави или 41.6%. Отъ всичкитъ тѣзи данни проличава, че най-стабилно е свиневъдството ни въ земеделскитъ стопанства въ селата и то главно въ Северна България.

За да получимъ представа за разпредѣлението на свинетъ по стопанствата отъ различна голѣмина, ще си послужимъ съ статистическитъ данни за броя на свинетъ въ земеделскитъ стопанства по размѣръ на стопанисваната земя, а именно: (Вж. таблица 4 на следващата страница).

ТАБЛИЦА № 4.

Брой на различните категории свине въ земеделските стопанства по размеръ на стопанисваната земя
къмъ 31 декемврий 1934 година

Групи стопанства	Свинки за разплодъ		Неръзи		Прасета до 8 мес.		Шопари и свинки за уговяване		Всичко свине	
	стопан.	глави	стопан.	глави	стопан.	глави	стопан.	глави	стопан.	глави
До 10 декари	1,695	2,885	1,165	1,507	16,409	21,622	13,466	15,354	28,708	41,368
10—20 "	3,458	4,433	1,554	1,797	24,968	32,180	20,657	21,912	43,343	60,322
20—30 "	5,554	7,073	2,052	2,477	32,196	43,558	27,877	29,229	55,931	82,337
30—40 "	6,536	8,706	2,317	2,769	34,569	48,585	31,605	33,503	60,476	93,563
40—50 "	6,811	8,984	2,295	2,792	33,516	49,125	31,586	33,366	58,162	94,267
50—60 "	6,282	8,607	2,002	2,485	27,918	43,194	27,511	29,107	48,474	83,391
60—70 "	5,575	7,801	1,805	2,301	22,581	36,420	23,029	24,787	39,375	71,309
70—80 "	4,883	6,634	1,468	1,877	18,026	29,827	18,714	20,330	31,388	58,668
80—90 "	4,134	5,748	1,182	1,580	14,519	25,136	15,087	16,586	25,025	49,050
90—100 "	3,463	4,535	976	1,274	11,281	20,063	11,793	12,885	19,433	38,757
100—150 "	10,112	14,054	2,840	3,833	29,275	57,330	30,742	34,889	49,406	110,106
150—200 "	3,967	5,577	1,102	1,572	9,212	20,599	10,331	12,873	15,672	40,621
200—300 "	2,430	3,809	709	1,100	4,920	12,630	5,511	7,102	8,168	24,641
300—400 "	570	913	156	218	1,000	3,227	1,178	1,718	1,641	6,076
400—500 "	174	296	42	68	288	1,044	327	514	455	1,922
500 и повече декари	165	430	74	102	245	1,326	266	565	373	2,423
Всичко 1934 год.	65,814	90,485	21,739	27,752	280,923	445,866	269,680	294,725	486,030	858,828
Всичко 1926 год.		128,382		58,353		351,850		377,663	462,896	916,248

Отъ тази таблица се вижда, че броятъ на стопанствата, които при- тежаватъ свине, започва да расте отъ ония съ земя до 10 декари (28,708 стоп.), увеличава се непрекъснато до стопанствата съ земя отъ 30—40 дек. (60,476), следъ което започва да се намалява постепенно, освенъ при стопанствата съ 100—150 дек., където има силно покачване (49,406), и това намаление продължава до последната категория — стопанства съ земя надъ 500 дек. Отъ тази редица на свиневъдни стопанства съ различна голѣмина земя най-много сж стопанствата съ земя отъ 10—20 дек. до 60—70 дек. и отъ 100—150 дек. Броятъ на тѣзи стопанства възлиза общо на 355,167 или на 73.1% отъ броя на всичкитъ стопанства съ свине (486,030). Отъ даннитъ за разпредѣлението на свинетъ въ стопанствата отъ различна голѣмина се вижда едно постепено нарастване на броя имъ отъ първата категория стопанства (до 10 дек.) до ония съ земя 40—50 дек. (94,267), следъ което сжщиятъ се намалява до категорията на най-голѣмитъ стопанства съ земя надъ 500 дек. Изключение въ това отношение правятъ стопанствата съ земя отъ 100—150 дек. (110,106), въ които настъпва едно увеличение на броя на свинетъ. Броятъ на свинетъ въ стопанствата съ земя отъ 20—70 дек. и отъ 100—150 дек. възлиза на 595,295 или 69.3% отъ свинетъ въ всичкитъ категории стопанства (858,828).

Относно разпредѣлението на различнитъ категории свине въ земе- дѣлскитъ стопанства по размѣръ на стопанисваната земя, отъ сжщата таблица (4) се вижда, че най-много свинки за разплодъ имаме въ стопанствата съ земя отъ 30—70 дек. и отъ 100—150 дек. Общиятъ брой на тѣзи стопанства възлиза на 40,870 или 62.1% отъ общия брой на стопанствата съ свинки за разплодъ (65,814). Въ тѣзи стопанства броятъ на свинкитъ за разплодъ възлиза на 55,225 или 61.0% отъ общия брой на свинкитъ за разплодъ (90,485) въ всичкитъ категории стопанства. Броятъ на стопанствата съ нерѣзи съ земя отъ 30—70 и отъ 100—150 дек. възлиза на 13,311 или 61.2% отъ общия брой на стопанствата съ нерѣзи (21,739). Броятъ на самитъ нерѣзи въ сжщитъ стопанства възлиза на 16,657 или 60.0% отъ общия брой на нерѣзитъ въ всичкитъ категории стопанства (27,752 гл.) Най-голѣмъ брой прасета до 8 мес. иматъ стопанствата съ земя отъ 30—70 дек. и отъ 100—150 дек. Сжщиятъ възлиза на 205,023 или 72.9% отъ общия брой на стопанствата съ прасета (280,923 стоп.). Въ сжщитъ категории стопанства имаме 310,392 прасета или 62.9% отъ общия брой на прасетата въ различнитъ категории стопанства (445,866 гл.). Най-голѣмъ брой стопанства съ шопари и свинки за огояване сж онѣзи съ земя отъ 20—70 дек. и отъ 100—150 дек. Сжщиятъ възлиза на 193,007 или 71.6% отъ общия брой на стопанствата съ шопари и свинки за у- голяване (269,680 стоп.). Броятъ на шопаритъ и свинкитъ за у- голяване въ тѣзи категории стопанства възлиза на 206,793 глави или 70.2% отъ общия брой на шопаритъ и свинкитъ въ всичкитъ категории стопанства (294,725 гл.). Отъ всичкитъ тѣзи цифрени данни се вижда, че нашето свиневъд- ство въ по-голѣмата си часть обхваща дребнитъ земеделски стопанства съ земя отъ 20—70 дек. и полудритъ съ земя отъ 100—150 декари.

Отъ даннитъ въ таблица 4 разгледахме земеделскитъ стопанства съ свине и разпредѣлението на сжщитъ въ тѣхъ. Стопанствата съ свине, обаче, представляватъ само една часть отъ всичкитъ земеделски стопанства въ страната. Отношението на стопанствата съ свине къмъ всичкитъ

земедълските стопанства въ страната по размъръ на стопанисваната земя се вижда отъ следната таблица:

ТАБЛИЦА 5.

Разпредѣление на свинетѣ въ земеделскитѣ стопанства и отношението на стопанствата съ свине къмъ всичкитѣ земеделски стопанства въ страната.

Групи стопанства	Всичко стопанства		Стопан. съ свине		Стоп. съ свине въ % отъ вс. зем. стоп.	Стоп. съ свине све-дени къмъ 100	На 1 стоп. се падатъ сръдно глави
	брой	стопанисв. земя въ декари	стопанства	глави			
До 10 декари	119,627	584,089.1	28,708	41,368	24.0	5.9	1.4
10—20 "	119,790	1,747,380.7	43,343	60,322	36.2	8.9	1.4
20—30 "	116,957	2,874,920.7	55,931	82,337	47.8	11.5	1.5
30—40 "	107,817	3,717,139.9	60,476	93,568	56.1	12.5	1.5
40—50 "	94,904	4,204,917.8	58,162	94,267	61.3	11.9	1.6
50—60 "	72,894	3,962,215.8	48,474	83,393	66.5	9.9	1.7
60—70 "	56,732	3,653,545.8	39,375	71,309	69.4	8.1	1.8
70—80 "	43,288	3,222,063.4	31,388	58,668	72.4	6.5	1.9
80—90 "	33,621	2,838,420.2	25,025	49,050	74.4	5.2	2.0
90—100 "	25,346	2,395,481.1	19,433	38,757	76.7	4.0	2.0
100—150 "	62,488	7,457,886.3	49,406	110,106	79.1	10.2	2.2
150—200 "	18,745	3,187,010.5	15,672	40,621	83.6	3.2	2.6
200—300 "	9,622	2,261,427.4	8,168	24,641	84.9	1.7	3.0
300—400 "	1,928	649,545.7	1,641	6,076	85.2	0.3	3.7
400—500 "	539	236,659.8	455	1,922	84.4	0.1	4.2
500 и повече	562	731,587.3	373	2,423	66.4	0.1	6.5
Всичко 1934	884,869	43,724,291.5	486,030	858,828	54.9	100.0	1.8
1926	750,613	42,910,815.6	462,896	916,248	61.7		1.9
Увеличение (абсол. или намал. на 100)	+134,256 + 17.9	+813,475.9 + 1.9	+23,134 + 5.0	-57,420 - 6.3			

Отъ даннитѣ въ сжщата таблица се вижда, че броятъ на земеделскитѣ стопанства съ най-малко земя, до 10 дек. и отъ 10—20 дек. е най-голямъ. Съ увеличението на стопанисваната земя сжщиятъ се намалява. При стопанствата съ свине, обаче, увеличението на броя на сжщитѣ расте до категорията съ 30—40 дек. земя, следъ което съ увеличаването на земята, се намалява, освенъ при стопанствата съ земя отъ 100—150 дек., кждето имаме едно рѣзко увеличение. Тѣзи данни потвърждаватъ констатацията, че най-голямъ брой стопанства съ свине сж онѣзи съ земя отъ 20—70 дек. и отъ 100—150 дек. Отъ сжщата таблица се вижда, че стопанствата съ свине, изчислени на сто отъ земеделскитѣ стопанства, въ зависимостъ отъ размѣра на стопанисваната земя, се увеличаватъ съ увеличението на земята на стопанствата. Тѣзи данни ни показватъ, че колкото земеделскитѣ стопанства сж по-малки, толкова въ по-малкъ брой отъ тѣхъ имаме свине и обратно — колкото земеделскитѣ стопанства сж по-едри, толкова въ повече отъ тѣхъ имаме свине.

Отъ даннитѣ на сжщата таблица (5) се вижда сжщо броятъ на свинетѣ въ стопанствата съ различна голѣмина, а именно: въ стопанства съ земя до 10 дек. имаме сръдно по 1.4 глави за стопанство. Тази цифра се увеличава постепенно безъ всѣкакви скокове, докато стигне до най-едритѣ стопанства съ земя надъ 500 дек., въ които се падатъ по 6.5 глави на стопанство. Тѣзи данни ни показватъ, че колкото земеделскитѣ стопанства сж по-голямѣ, толкова повече свине имаме въ тѣхъ. Въ сравнение съ размѣра на стопанисваната земя, обаче, положението е съвсемъ

друго. Съпоставяйки земята съ цифритъ, означаващи броя на свинетъ въ едно стопанство, се установява, че докато въ дребнитъ стопанства съ земя до 20 дек. имаме срѣдно 1—2 свине, т. е. на 10 дек. по една свиня, въ едритъ стопанства съ земя отъ 400—500 дек. имаме срѣдно 4-2 глави или по една свиня на 100 декари земя. Отъ тукъ се вижда, че, въ сравнение съ стопанисваната земя, броятъ на свинетъ е най-голѣмъ въ дребнитъ стопанства и се намалява постепенно съ увеличението земята на стопанствата, като въ най-едритъ стопанства (до 500 дек.) сжщиятъ се намалява срѣдно около 10 пкти. Тѣзи факти ни подчертаватъ много ясно екстензивния характеръ на нашето свиневъдство, който се дължи главно на непрестанното раздробяване и на постоянното намаление на срѣдния размѣръ на селското ни стопанство. Въ другитъ страни, обаче, съ по-интензивно скотовъдство, най-свиневъдни сж срѣдно-едритъ земеделски стопанства. Така напр. споредъ J. Schmidt 66% отъ всичкитъ гойни свине въ Германия се доставятъ на пазаря отъ стопанствата съ срѣдно 200 декари земя и 20% — отъ стопанствата съ 200—500 дек. земя. Следователно, оставатъ около 14% отъ угоенитъ свине, които се доставятъ на пазаря отъ още по-едритъ и отъ дребнитъ земеделски стопанства.

Още по вѣрна представа за разпредѣлението на свинетъ у насъ въ земеделскитъ стопанства можемъ да получимъ отъ даннитъ за броя на свинетъ въ анкетиранитъ стопанства въ избранитъ 100 села на 1. III. 1934 г., по размѣръ на стопанисваната земя. За тази цель ще разгледаме следнитъ данни (табл. 6):

ТАБЛИЦА 6.

Брой на свинетъ въ анкетиранитъ 100 села на 1. III. 1934 г. по голѣмина на стопанствата.

Групи стопанств. по размѣръ на стопанисв. земя	Брой на анкетиранитъ стопанств.	Брой на свинетъ	Брой на свинетъ въ 100 стопанств.
Безъ стоп. земя	8	—	—
До 10 декари	1,034	172	17
Отъ 10—20 "	1,570	405	26
20—30 "	1,875	644	36
30—40 "	1,839	844	46
40—50 "	1,905	1,096	58
50—60 "	1,422	974	68
60—70 "	1,171	920	79
70—80 "	941	795	84
80—90 "	725	799	110
90—100 "	534	524	98
100—150 "	1,381	1,795	130
150—200 "	484	788	163
200—300 "	282	585	207
300—400 "	52	85	163
400—500 "	22	34	155
500 и повече	22	41	186
Всичко	15,267	10,501	69

Отъ даннитъ за броя на свинетъ само въ 100 стопанства се вижда, че съ увеличението на земята на стопанствата имаме и увеличение на броя на свинетъ въ тѣхъ. Това увеличение стига до категорията на стопан-

Отъ тази таблица се вижда, че броятъ на анкетиранитъ стопанства съ земя до 10 дек. е значително голѣмъ и се увеличава съ нарастването на земята до 50 дек., следъ което постепенно се намалява, съ изключение на стопанствата съ земя отъ 100—150 дек. Това увеличение и намаление на броя на стопанствата съответствува на увеличението и намалението на броя на свинетъ, което ще рече, че колкото стопанствата ставатъ по-голѣми, толкова въ тѣхъ се намалява броятъ на свинетъ. Нѣщо повече, въпрѣки това съответствие между броя на стопанствата и на свинетъ, явно е, че въ много отъ анкетиранитъ стопанства липсватъ свине, защото въ 15,267 анкетирани стопанства имаме всичко 10,501 свине.

Движение на свинетъ въ анкетиранитъ стопанства презъ 1933/34 год.

	П		р		а		с		т		а		Свинки надъ 8 м. за разплодъ		Червзи надъ 8 м. за разплодъ		Шопари и свинки надъ 8 м. за уговя.		Всичко
	до 2 мес.		отъ 2—6 м.		отъ 6—8 м.		стоп.		глави		стоп.		глави		стоп.		глави		
	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави			
	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави	стоп.	глави			
На лице на 1. III. 1933 г.	905	1,288	2,718	3,502	948	1,221	1,663	2,041	45	49	1,480	1,923	10,026						
Приплоди	2,032	11,624	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11,624						
Купени	2,877	3,541	3,121	3,759	686	763	127	142	12	14	740	834	9,053						
Продадени	860	3,649	372	1,078	212	362	193	238	13	15	423	545	5,887						
Заклани	359	731	564	696	1,110	1,191	776	798	22	24	7,474	7,973	11,413						
Умрѣли	524	1,607	319	510	161	205	182	232	12	13	259	335	2,902						
На лице на 1. III. 1934 г.	823	1,944	3,047	4,399	1,285	1,735	1,214	1,486	61	68	689	869	10,501						
Увеличение	— 82	+ 656	+ 329	+ 897	+ 337	+ 514	— 449	— 555	+ 16	+ 19	— 791	— 1055	+ 475						
или	— 9.1	+ 50.9	+ 12.1	+ 25.6	+ 35.6	+ 42.1	— 27.0	— 27.3	+ 35.6	+ 38.8	— 53.4	— 54.9	+ 4.7						
намаление																			

зема, въ които имаме 207 свине, следъ което броятъ на свинетъ се намалява, въпреки увеличението на използваната земя.

Въ тѣзи анкетирани стопанства, обаче, броятъ на свинетъ е сравнително малкъ и констатираното увеличение на сжщитъ до стопанства съ земя 200—300 дек. е слабо и не съответствуващо на наличнитъ за скотовъдството условия въ сръднитъ и по едритъ земеделски стопанства. Движението на свинетъ въ анкетиранитъ стопанства презъ 1933/1934 год. се вижда отъ таблицата (табл. 7).

Отъ даннитъ за движението на свинетъ въ анкетиранитъ стопанства въ избранитъ 100 села презъ 1933/1934 г. се вижда едно увеличение на общия брой на свинетъ отъ 4.7% за една година, което, обаче, се дължи главно на голѣмия брой закупени свине — 9,053, отъ други стопанства въ страната. Така напримѣръ броятъ на продаденитъ, закланитъ и умрѣлитъ свине възлиза на 20,202 глави, а онзи на приплодитъ — 11,624. При това положение свинскитъ стада въ анкетиранитъ стопанства не могатъ да запазятъ числеността си, ако не се купуватъ свине отъ други, извънъ анкетата стопанства. Ясно е, значи, че увеличението на общия брой на свинетъ въ горнитъ стопанства съ 475 глави или 4.7% се дължи главно на закупенитъ свине отъ други незасегнати отъ анкетата стопанства. Броятъ на закупенитъ прасета до 8 мес. възрастъ възлиза на 8,063, а онзи на продаденитъ отъ сжщата възрастъ на 5,082 глави, или закупени въ повече отъ продаденитъ 2981 прасета, което се равнява на 28.4% отъ общия брой на свинетъ на 1. III. 1934 г. Отъ даннитъ за движението броя на свинетъ въ стопанствата на анкетиранитъ села се вижда, че, ако припомнимъ закупенитъ свине, броятъ на сжщитъ, въ края на анкетата, не само, че не е нарастналъ, но се е и намалилъ. Отъ тѣзи данни можемъ да сждимъ и за свинетъ въ цѣлото народно стопанство, още повече, че въ сравнение съ 1926 г. броятъ на

свинетъ въ цѣлата страна презъ 1934 г. се намалилъ съ около 10%, а следъ 1934 г. броятъ на свинетъ не само, че не се е увеличилъ, но се е намалилъ, макаръ и не много чувствително.

ДОБИВЪ, ИЗНОСЪ И КОНСУМАЦИЯ НА СВИНЕВЪДНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ.

Известно е, че свинетъ се развъждатъ заради тѣхнитъ ценни стопански качества, изразени въ производството на месо, тлъстини, кожи и четина. Консумацията на свинското месо и тлъстини е въ зависимостъ отъ економическитъ, социалнитъ и битови условия на страната. Консумацията на свинско месо и тлъстини у насъ презъ 1938 г. е стигнала до 4·287 кгр. на жителъ (проф. Ст. Петровъ). Само този фактъ е достатъченъ, за да илюстрира състоянието на нашето свиневъдно производство отъ една страна и материалнитъ възможности на населението — отъ друга.

За да имаме представа за добива на месо въ страната, трѣбва да хвърлимъ погледъ върху даннитъ за полученото месо отъ закланитъ свине въ всичкитъ кланици въ градоветъ и селата на страната. За тая цель ще използваме следнитъ данни (Вж. табл. 8 на следната стр.).

Въ сжщата таблица сж изнесени данни за добива на свинско месо въ кланицитъ на градоветъ и селата за времето отъ 1935 — 1939 год. Закланитъ свине сж категоризирани по възраст, отъ което става ясно количеството на месо, получено отъ прасета до 20 кгр., отъ 21 — 90 кгр. и отъ свинетъ надъ 90 кгр. Отъ тѣзи нѣколко категории свине онѣзи съ тегло отъ 21 — 90 кгр. и надъ 90 кгр. сж угоени прасета, шопари и свине. Клането на шопари и на свинки за угояване надъ 91 кгр. се е движило по следния начинъ: презъ 1935 г. сж заклани най-малко — 34,832 глави, отъ които сж получени 3,790,906 кгр. месо или 42·9% отъ всичкото добито свинско месо презъ годината. Презъ 1936 г. броятъ на закланитъ свине отъ сжщитъ категории е нарасналъ до 50,181 глави или 5,968,444 кгр. месо, т. е. 57·0% отъ всичкото свинско месо, добито въ кланицитъ на страната. Следъ това следва постепенно намаляване на броя на закланитъ свине надъ 91 кгр., а именно: презъ 1937 г. 48,431 броя, отъ които е получено 5,728,308 кгр. месо или 57·5% отъ всичкото свинско месо; презъ 1938 г. сж заклани 44,220 свине, отъ които е получено 5,206,476 кгр. месо или 49·3% отъ всичкото свинско месо въ страната; презъ 1939 г. сж заклани 41,328 глави, отъ които е получено 4,989,390 кгр. месо или 59·2% отъ всичкото свинско месо. Отъ тѣзи данни се вижда, че процентътъ на месото отъ закланитъ шопари и угоени свинки се увеличава, като сжщиятъ отъ 42·9% презъ 1935 г. се е увеличилъ на 59·2% презъ 1939 год.

Презъ 1935 г. сж заклани 74,994 прасета отъ 21 — 90 кгр., отъ които е получено 4,990,789 кгр. месо или 56·5% отъ всичкото свинско месо; презъ 1936 г. сж заклани 67,360 глави отъ сжщата категория, получено е 4,449,285 кгр. месо или 42·5% отъ всичкото свинско месо; презъ 1937 г. сж заклани 63,525 глави, които сж дали 4,183,449 кгр. месо или 41·9% отъ всичкото свинско месо; презъ 1938 г. — заклани 83,559 глави, получено 5,269,831 кгр. месо или 49·9% отъ всичкото свинско месо и презъ 1939 г. — заклани 52,130 глави, получено 3,399,577 кгр. месо или 40·3% отъ всичкото свинско месо. Отъ тѣзи данни се вижда, че при категорията на прасетата и свинетъ отъ 21 — 90 кгр. имаме едно постепенно намале-

ТАБЛИЦА № 8.

Закланы свинес и получено отъ тѣхъ месо въ клинцѣхъ въ Гродновскъ и селѣхъ

	Свинѣ натъ 91 ктр.		Прасета и свинѣ отъ 21—90 ктр.		Прасета до 20 ктр.		Всичко получено месо отъ свинѣ		Всичко получено месо въ ктр.	Свинско месо отъ 0% въ всичко месо
	бр.	ктр.	бр.	ктр.	бр.	ктр.	бр.	ктр.		
1939 г. { Въ Гродновскъ Въ селѣхъ Всичко	37,221 4,107 41,328	4,484,705 504,685 4,989,390	46,748 9,382 52,130	3,073,977 325,600 3,399,577	3,308 755 4,063	33,444 4,863 38,307	87,227 10,291 97,521	7,592,126 835,148 8,427,274	43,030,766 6,667,100 49,696,166	17-64 12-53 16-96
1938 г. { Въ Гродновскъ Въ селѣхъ Всичко	36,074 8,150 44,220	4,258,350 948,126 5,206,476	74,003 9,556 83,559	4,747,861 531,970 5,279,831	10,898 1,136 12,034	70,246 10,227 80,473	120,971 18,842 139,813	9,076,457 1,480,323 10,556,780	43,794,307 7,453,740 51,248,047	30-73 19-86 30-59
1937 г. { Въ Гродновскъ Въ селѣхъ Всичко	41,924 6,507 48,431	5,001,970 726,338 5,728,308	55,454 8,071 63,525	3,695,034 488,415 4,183,449	8,317 709 9,026	48,383 6,548 54,931	105,695 15,287 120,982	8,745,387 1,221,301 9,966,688	43,865,859 6,580,286 50,446,145	19-94 18-56 19-76
1936 г. { Въ Гродновскъ Въ селѣхъ Всичко	48,200 1,981 50,181	5,751,955 216,489 5,968,444	59,009 8,351 67,360	3,956,940 492,345 4,449,285	6,135 852 6,987	43,196 6,514 49,710	113,344 11,184 124,528	9,752,091 715,348 10,467,439	46,959,998 6,501,718 53,461,716	20-77 11-00 19-58
1935 г. { Въ Гродновскъ Въ селѣхъ Всичко	31,795 3,037 34,832	3,509,251 281,655 3,790,906	65,688 9,306 74,994	4,440,226 550,563 4,990,789	7,987 709 8,646	42,827 7,182 50,009	105,420 13,052 118,472	7,992,804 839,400 8,831,704	45,414,370 7,143,621 52,557,991	17-59 11-75 16-80

ние на клането, което е за смѣтка на угоенитѣ шопари и свинки надъ 91 кгр. Въ това отношение само презъ 1938 г. имаме едно намаление на клането на по-тежкитѣ свине, което се съпровожда съ увеличение на клането на по-лекитѣ прасета и свине съ тегло отъ 21 — 90 кгр.

Относно движението на клането на малкитѣ прасенца — бозайничета, съ живо тегло до 20 кгр., отъ сжщата таблица се вижда, че презъ 1935 г. сж заклани 8,646 гл., отъ които е получено 50,000 кгр. месо или 0.6% отъ всичкото свинско месо; презъ 1936 г. сж заклани 6,987 гл., съ 49,710 кгр. месо или 0.5% отъ всичкото свинско месо; презъ 1937 г. — заклани 9,026 гл., получено 54,931 кгр. месо или 0.6%; презъ 1938 г. — заклани 12,034 гл., получено 80,473 кгр. месо или 0.8% отъ всичкото свинско месо и презъ 1939 г. заклани 38,307 глави, получено 47,521 кгр. месо или 0.5% отъ всичкото свинско месо. Даннитѣ за клането на прасенцата — бозайничета ни показватъ, че тѣхниятъ брой е почти единъ и сжици по отношение на общия брой на закланитѣ свине, съ изключение на 1938 г., презъ която, както тѣхниятъ брой, така и броятъ на закланитѣ млади прасета и свине до 90 кгр. е значително по-голѣмъ.

Въ заключение на всичкитѣ тѣзи данни може да се каже, че сме констатирали едно правилно увеличение на добива на свинско месо отъ по-едритѣ свине — шопари и угоени свинки надъ 91 кгр. и намаление на добива на месо отъ закланитѣ млади свине — до 90 кгр. Изключение въ това отношение имаме само презъ 1938 г., презъ която процентътъ на закланитѣ по-млади свине, до 91 кгр., е сравнително по-голѣмъ.

Въ сравнение съ общото количество получено месо отъ всичкитѣ видове животни въ кланицитѣ въ селата и градоветѣ на страната свинското месо съставлява презъ 1935 г. 16.80%, презъ 1936 г. — 19.58%, презъ 1937 г. — 19.76%, презъ 1938 г. — 20.59% и презъ 1939 г. — 16.96%. Отъ тукъ се вижда, че отъ 1935 — 1938 г. полученото месо отъ заклани свине се увеличава, като презъ 1939 г. следва едно намаление. Това намаление на полученото свинско месо въ кланицитѣ на страната е съпроводено и съ намаление на общото количество месо, получено отъ всичкитѣ заклани домашни животни презъ 1939 г.. Така, презъ 1935 г. количеството на всичкото месо отъ заклани животни възлиза на 52,557,991 кгр., презъ 1936 г. — 53,461,716 кгр., презъ 1937 г. — 50,446,145 кгр., презъ 1938 г. — 51,248,047 кгр., и презъ 1939 г. — 49,696,166 кгр.

До тукъ разгледанитѣ данни ни даватъ възможностъ да сждимъ за броя на закланитѣ отъ различнитѣ категории свине и полученото отъ тѣхъ месо въ кланицитѣ на страната. Размѣритѣ на този добивъ на свинско месо, обаче, далечъ не се покриватъ съ ония на истинското производство на свинско месо въ страната. Последното може да се изчисли въ една приблизителна форма, като за целта се взематъ подъ съображение: износа на свиневѣднитѣ произведения, броя на шопаритѣ и угоенитѣ свинки и броя на закланитѣ млади прасета. Въ своята студия върху износа на свиневѣднитѣ произведения проф. Ст. Петровъ е изчислилъ добива на свинско месо презъ 1938 г. Ние ще направиме сжщото за 1940 г., като се съобразяваме съ измѣнитѣ се условия презъ последно време въ страната ни. За тая целъ ще разгледаме най-първо износа на свиневѣдни произведения до 1940 г., като използваме следнитѣ данни (табл. 9).

ТАБЛИЦА № 9.

Изнесени въ чужбина свиневъдни произведения отъ 1934 до 1940 гол.

Произведения	1934		1935		1936		1937		1938		1939		1940	
	тона	хил. лв.	тона	хил. лв.	тона	хил. лв.	тона	хил. лв.	тона	хил. лв.	тона	хил. лв.	тона	хил. лв.
Живи свине	181 (1,846 гл.)	2,602	142 (1,083 гл.)	1,971	1,964 (12,154 гл.)	34,395 (28,427 гл.)	4,388 (28,427 гл.)	84,679	5,978 (43,088 гл.)	125,951	3,328 (23,275 гл.)	78,047	4,114 (27,377 гл.)	112,831
Заклани свине	—	—	96	2,116	2,832	66,145	2,022	51,593	3,355	85,795	1,212	32,605	821	27,138
Беконъ	—	—	891	18,351	482	8,341	504	9,114	491	13,558	339	10,073	577	22,877
Свинска масъ	—	—	97	2,528	1,113	32,006	1,417	41,740	1,102	34,208	147	5,439	300	12,428
Солена сланина	—	—	—	—	25	672	74	2,100	159	4,731	58	1,640	—	—
Свинска четина	20	5,081	10	5,808	17	4,912	24	9,568	13	5,815	8	2,500	26	9,947
	201	7,685	1,244	30,774	6,433	146,171	8,429	198,794	—	270,061	—	130,304	—	185,221

Отъ даннитѣ въ сѣщата таблица се вижда, че износътъ на живи свине е започналъ презъ 1934 г. и постепенно се е увеличавалъ до 1938 г., презъ която сж изнесени 43,088 свине на стойностъ 125,951.000 лева. Следъ тази година имаме едно намаление на броя на изнесенитѣ свине почти на половина — 23,275 гл. на стойностъ 78,047,000 лв. и презъ мината 1940 г. едно увеличение 27,377 гл. на стойностъ 112,831,000 лв. Това намаление на износа на свине презъ 1939 г. и ново покачване презъ 1940 г. се дължи главно на следнитѣ две причини: 1. на липсата на достатъчно свине въ страната, които да отговарятъ на условията на чуждия пазаръ (по-едри свине, съ минимално живо тегло отъ 130 кгр.) и 2. на ограничителнитѣ административни и финансови мѣрки отъ страна на държавата. Така, наредъ съ административнитѣ мѣрки, въ това отношение се приложиха и такива отъ девизенъ характеръ съ установяването на една система за събирането на девизи чрезъ износа на животни и животински произведения къмъ свободнитѣ пазари. Така нашиятъ износъ на животински произведения за Германия се постави при изключителенъ режимъ, като се нареди сѣщиятъ да става не по клирингъ, а срещу компенсация съ съпровождащитѣ ги тяжести и при задължението отчитането да става съ премия до 35% отъ стойността му въ полза на Българската народна банка. Независимо отъ това, износътъ за страни съ свободни девизи се допускаше срещу отчитане на известенъ процентъ на такива девизи презъ Българската народна банка. Въ противовесъ на усилията на държавата да освободи земеделскитѣ стопанства отъ излишнитѣ произведения отъ различенъ произходъ, презъ 1940 г. започна да се провежда задържането на експортнитѣ излишъци на стокитѣ отъ животински.

произходъ за вътрешно употребление. Въ послѣдствие, обаче, се усвои практиката износътъ на стоки отъ животински произходъ да се разрешава срещу вносъ на липсващи материали отъ първа необходимостъ. Въ резултатъ отъ политиката на държавата въ това направление на ограничѣния и вътрешно задоволяване съ животински произведения, за да се поддържа износа на сжщитѣ, презъ сжщата година се наложиха по-специални мѣрки отъ страна на държавата, а аменно: а) Свикване на една междуведомствена конференция за изработване на единъ планъ за засилване на свиневѣдството въ страната ни, б) Отмѣняване на ограничителния девизенъ режимъ на Б. н. б. за износа на животни и животински произведения. По тоя начинъ се постигна едно изравняване на благоприятнитѣ условия за износъ на животинскитѣ произведения къмъ клиринговитѣ страни, което даде като отражение и едно повишение на ценитѣ за производителя.

Износътъ на заклани свине започва отъ 1935 г., въ малтъкъ размѣръ — 96 тона, като достигна презъ 1938 г. до 3,355 тона. Поради горнитѣ причини презъ 1939 г. имаме сжщо едно намаление почти наполовина отъ износа на заклани свине презъ 1938 г., а именно — 1,212 тона, а презъ 1940 г. — 821 тона. Износътъ на беконъ, който се отпраща главно къмъ английския и американския пазари, е билъ най-голъмъ презъ 1935 г. — 891 тона, следъ което се е намалилъ до 339 тона презъ 1939 г. и презъ 1940 г. отново се е увеличилъ на 577 тона, на стойностъ 22,877,000 лв. Като специаленъ продуктъ, беконътъ е пригоденъ само за опредѣлени пазари и затова, поне презъ сегашното време, голѣми изгледи за износъ на по-голъми количества беконъ не се очертаватъ. Свинската масъ започва да се изнася презъ 1935 г. — 97 тона, презъ 1936 г. — 1,113 тона, 1937 г. — 1417 тона, 1938 г. — 1102 тона, презъ 1939 г. само 147 тона, а презъ 1940 г. — 300 тона на стойностъ 12,428,000 лв. Износътъ на солена сланина е незначителенъ — започва отъ 1936 г. съ 25 тона и свършва презъ 1939 г. съ 58 тона. Максималното количество на изнесената сланина презъ 1938 г. възлиза на 159 тона на стойностъ 4,734,000 лв. Износътъ на свинска четина се движи между опредѣлени граници, като отъ 20 тона презъ 1934 г. на стойностъ 5,081,000 лв. е достигналъ презъ 1940 г. до 26 тона, на стойностъ 9,947,000 лв.

Отъ изнесенитѣ до тукъ данни може да се извади заключението, че износътъ на свиневѣднитѣ произведения е започналъ презъ 1934 г., на стойностъ 7,685,000 лв., презъ 1938 г. е стигналъ до 270,061,000 лв., следъ което, поради изложенитѣ отъ насъ по-горе причини, се е намалилъ на по-малко отъ половината, като е стигналъ презъ 1939 г., на стойностъ до 130,304,000 лв. и презъ 1940 г. се е на ново покачилъ на 185,221,000 лв.

Износътъ на свиневѣднитѣ произведения е въ голѣма зависимостъ отъ цената на сжщитѣ. Въ това отношение до сега е постигнатъ известенъ резултатъ, като ценитѣ на килограмъ произведения презъ 1940 г. сж увеличени, въ сравнение съ ония отъ 1934 г. и 1935 г. Това се вижда отъ следната таблица.

ТАБЛИЦА 10.

Движение на ценитъ на нашитъ свиневъдни произведения въ чужбина отъ 1931—1940 г. въ лева за 1 кгр.

Година	Живи свине	Заклани свине	Беконъ	Свинска масъ	Соленя сланина	Свинска четина
1934	14.37	—	—	—	—	254.05
1935	13.88	22.04	26.77	26.06	—	322.66
1936	17.51	23.35	22.49	28.75	26.88	288.44
1937	19.30	23.51	23.51	29.45	28.37	398.66
1938	20.07	25.52	27.70	31.04	29.68	445.84
1939	23.45	26.90	29.71	37.00	28.28	312.50
1940	27.43	33.05	39.65	44.43	—	382.51

презъ 1940 г. При износа на свинска масъ имаме още по-голъмо покачване на цената — отъ 26.06 лв. презъ 1935 г. на 44.43 лв. презъ 1940 г. При износа на солена сланина имаме, обаче, единъ застой на цената, която се движи въ сравнително по-тѣсни граници. Така, цената на 1 кгр. изнесена солена сланина презъ 1936 г. възлиза на 26.88 лв., а презъ 1939 г. — 28.28 лв. Презъ 1940 г. солената сланина не е била изнесена. Относно цената на изнесената свинска четина отъ същата таблица се вижда, че презъ различнитъ години имаме и различни цени за 1 кгр. изнесена четина, което се дължи на различнитъ изисквания на чуждия пазаръ и на различното качество на сжщата.

За да получимъ по-вѣрна представа за количеството на изнесенитъ свиневъдни произведения презъ 1940 г., превърнато въ бройки свине, ще се възползуваме отъ метода на изчисление, приложена отъ проф. Ст. Петровъ при изчисление на сжщитъ за 1938 г.

Изчислението на беконата въ глави свине става споредъ сведенията, взети отъ софийската кланица, а именно: отъ 1 свиня, пригодна за беконъ, се получаватъ срѣдно 56 кгр. беконъ. Така, $577,000 : 56 = 10,303,6$ глави.

Броятъ на свинетъ, отъ които сж получени 300 тона свинска масъ, ще получимъ, като знаемъ: а) срѣдното убойно тегло на свинетъ, получено въ софийската кланица презъ периода 1936 — 1940 г. и б) количеството на отсложената сланина и коремни тлѣстии при свинетъ у насъ. Убойното тегло на свинетъ въ софийската кланица ще установимъ отъ даннитъ въ следната таблица.

ТАБЛИЦА 11.

Количество на закланитъ въ Софийската кланица свине и полученото месо, беконъ, сланина и масъ отъ 1936—1940 год.

Година	Брой на закланитъ свине	Получено месо кгр.	Консумирано месо въ София кгр.	Изнесено въ чужбина			
				Месо кгр.	Беконъ кгр.	Сланина кгр.	Масъ кгр.
1936	60,124	5,211,749	2,975,484	1,746,203	490,059	—	—
1937	57,096	4,794,077	3,123,655	1,162,289	508,133	—	—
1938	67,136	5,261,077	2,914,595	1,685,145	496,908	164,429	—
1939	42,341	3,681,147	2,048,369	1,192,401	229,714	66,320	89,580
1940	32,900	3,162,882	2,532,185	213,345	417,352	—	119,100

Отъ даннитъ, изнесени въ тази таблица, се вижда, че цената на изнесенитъ живи свине отъ 14.37 лв. на 1 кгр. презъ 1934 г. се е почти удвоила презъ 1940 г., като е достигнала до 27.43 лв. При износа на заклани свине имаме сжщо увеличение на цената на кгр., а именно, отъ 22.04 лв. презъ 1935 г. — на 33.05 лв. презъ 1940 г. Цената на кгр. изнесенъ беконъ е претърпѣла сжщо едно покачване, а именно, отъ 26.77 лв. презъ 1935 г. на 39.65 лв.

Отъ горната таблица се вижда, че презъ времето отъ 1936—1940 г. въ Софийската кланица сж заклани 259,597 свине, отъ които е получено 22,112,932 кгр. месо или срѣдно отъ свиня е получено 85.2 кгр. месо и тлъстини. По отношение количеството на отсложенитѣ тлъстини, проф. Хлѣбаровъ е установилъ, че при развъжданитѣ у насъ свински раси, а именно: германската благородна, мѣстната подобрена, източно-балканската и мангалицата, сланината възлиза на 44.1% отъ убойното тегло, а сланината, заедно съ коремнитѣ и чревни тлъстини — 52.3%, при което остава 47.7% месо.

При срѣдно убойно тегло отъ 85.2 кгр. и 52.3% тлъстини отъ сжщото, отъ всѣка свиня ще имаме: $\frac{85.2 \times 52.3}{100} = 44.56$ кгр. тлъстини. Тѣй като топената масъ съставлява срѣдно 94% отъ суровитѣ тлъстини, затова 44.56 кгр. сурови тлъстини ще отговарятъ на 41.89 кгр. ($\frac{56 \times 94}{100}$) претопени тлъстини, получени отъ една свиня. Въ такъвъ случай 300 тона изнесена масъ ще отговаря на 7,161.6 свине.

По този начинъ установихме, че въ износа на свиневѣдни произведения презъ 1940 г. сж взели участие:

27,377	глави живи свине
6,409	„ заклани свине
10,304	„ въ беконъ (577 тона)
7,162	„ въ свинска масъ (300 тона)

или всичко 51,352 глави свине.

За вътрешна консумация сж останали:

1. Месото отъ шопаритѣ и свинкитѣ за угодяване, безъ изнесенитѣ такива. Броятъ на шопаритѣ и свинкитѣ за угодяване презъ 1934 г. възлиза на 306,819. Отъ тѣхъ като извадимъ изнесенитѣ живи, заклани, въ видъ на беконъ и свинска масъ свине 51,252 глави, ще останатъ 255,567 свине. Сжщитѣ, пресмѣтнати по срѣдно 85.2 кгр убойно тегло, ни даватъ 21,774,308 кгр. месо и тлъстини.

2. Месото отъ свинетѣ, използвани за получаването на изнесената свинска масъ. За добиване на свинска масъ сж употребени 7,162 свине. Като се знае, че месото на употребенитѣ свине за износъ на свинска масъ възлиза на 47.3%, ще имаме: $7,162 \times 85.2 \times \frac{47.3}{100} = 288,626$ кгр

3. Месото на закланитѣ млади прасета. Месото отъ закланитѣ презъ 1940 г. млади прасенца може да се пресмѣтне по следния начинъ: при наличността на 94,655 свине-майки ще трѣбва да изчислимъ, колко прасета могатъ да се получатъ презъ 1940 г. За да опредѣлимъ срѣдния брой на прасенцата отъ едно прасило, ще използваме даннитѣ отъ държавнитѣ заводи и дѣпа за добитѣкъ, а именно: въ завода Клементина срѣдниятъ брой на прасенцата отъ едно прасило при отбиването (60-я день) за времето отъ 1932—1936 г., отъ расата „германска благородна свиня“, е 7.08. При расата „Мангалица“ броятъ на прасетата отъ едно прасило на 29-я день следъ раждането възлиза на 4.5 прасета за времето отъ 1930—1935 г. Въ Кабиюкъ срѣдниятъ брой на прасетата отъ едно прасило при германската благородна свиня при отбиването за времето отъ 1929—1936 г. възлиза на 6.18. Въ Каябурунъ производител-

ността на свинетъ майки отъ расата Мангалица е 4.9 прасета отъ 1 прасило при отбиването за времето 1929—1936 г., а за германската благородна раса 7.6 прасета за 1935—1936 год. Въ депото край Пловдивъ за германската благородна свиня имаме срѣдно 7.7 прасета за 1 прасило при отбиването за времето 1929—1936 г. Въ депото край Стара-Загора на 70-я день се падатъ по 8.6 прасета на прасило за времето 1935—1936 г. Въ депото край Самоковъ, на 70-я день следъ опрасяването имаме по 8.8 прасета отъ 1 прасило за времето 1933—1936 г. Въ депото край Кнежа имаме на 70-я день по 6.5 прасета за 1 прасило за времето отъ 1929—1936 г. Въ депото Беглика имаме на 70-я день за прасило по 4.7 прасета за времето 1934—1936 г. За всичкитъ държавни заводи и депа за добитъкъ се падатъ на едно прасило отъ расата германска благородна свиня при отбиването срѣдно по 6.85 прасета. Сжщо така, въ правилника за признатитъ отъ държавитъ свиневѣдни стопанства, чл. 47, за минималнитъ постижения при контролата на производителнитъ качества на свинетъ майки се изискватъ по 6 отгледани прасета отъ всѣко прасило на 70-я день, респ. на 60-я, съгласно новото измѣнение на сжщия правилникъ. Отъ тѣзи сведения личи, че за германската благородна раса трѣбва да се пресмѣтатъ срѣдно по 12 прасета за година при две прасила. У насъ, понеже освенъ отъ германската благородна раса се развѣждатъ още свине отъ мѣстната подобрена, източно-балканската и Мангалица, които сж сравнително по малоплодни, затова ще приемемъ, че срѣдниятъ брой на прасетата отъ едно прасило за всичкитъ свински раси у насъ ще бжде не повече отъ 5 прасета за прасило, т. е. при две прасила презъ годината на една свиня-майка се падатъ около 10 прасета. За да се установимъ на 5 прасета за прасило, изхождаме и отъ обстоятелството, че срѣдниятъ брой на прасетата отъ едно прасило на свинетъ майки отъ германската благородна раса въ държавнитъ стопанства е резултатъ и отъ благоприятнитъ условия на хранене и гледане, каквито обикновено липсватъ въ частнитъ земеделски стопанства.

Въ таквъ случай, при наличността на 94,655 свини майки, за една година ще имаме 946,550 прасета. При обща смъртностъ около 10% ще останатъ 851,895 прасета. Отъ тѣхъ трѣбва още да приспаднеме броя на шопаритъ и свинетъ за угодяване (306,819), които изцѣло се замѣстватъ отъ младитъ прасета. По таквъ начинъ оставатъ 545,076 прасета. Отъ тѣхъ около 45,076 ще послужатъ за подмладяване на около $\frac{1}{3}$ отъ броя на свинетъ-майки и нерѣзитъ, и за консумация ще останатъ около 500,000 прасета.

Съгласно наредбата за забрана на клане на млади животни (бр. 203, Държ. вестн. отъ 12. IX. 1939 г. буква б.), забранява се клането на прасета до 60 кгр. живо тегло. Приблизителното убойно тегло на такива прасета ще бжде около 50 кгр. Въ таквъ случай отъ 500,000 прасета ще получимъ месо и тлѣстии около 25,000,000 кгр. Това би било количеството на полученото месо отъ клането на прасетата, ако постановленията на наредбата за забрана на клането на прасета подъ 60 кгр. живо тегло намираще строго приложение, както въ градоветъ, така и въ селата. Въ таквъ случай добивътъ на месо отъ млади прасета за вътрешна консумация и износъ презъ 1940 г. ще бжде по-голямъ отъ добива на сжщото презъ 1938 г. (споредъ проф. Ст. Петровъ презъ 1938 г. добивътъ на месо отъ 1,000,000 малки прасета възлиза на 5,000,000 кгр. месо). Разликата отъ

20,000,000 кгр. месо въ повече за 1940 г., обаче, не се вижда нито на вътрешния пазаръ, нито въ увеличението на износа на свиневъдни произведения. Ето защо това обстоятелство ни заставя да присмаме, че и презъ 1940 г., въпрѣки сжществуването на наредбата за забраната на клането на млади прасета подъ 60 кгр., въ повечето селища на страната клането на малки прасенца-бозайничета продължава. Въ това отношение мъчно бихме могли да се доберемъ до точни данни за размѣритѣ на клането на малки прасета-бозайничета и затова ще допуснемъ, че само около 20% отъ младитѣ прасета се колятъ съ живо тегло къмъ 60 кгр., а останалитѣ — къмъ 6 кгр. живо тегло, както презъ времето преди влизането въ сила на тази наредба. Тѣзи обстоятелства ни показватъ, че резултатитѣ отъ наредбата за забраната на клането на млади прасета до сега поне не сж особено задоволителни. Въ това отношение ние (съ проф. Ст. Петровъ) и по-рано се изказахме въ смисълъ, че тази наредба се е отразила общо върху намалението на домашнитѣ животни въ страната, въпрѣки, че е създадена между другото и за спиране на това намаление. Че ограничението на клането на млади животни, като изолирана мѣрка за спиране намалението на нашия добитѣкъ, не може да даде очакванитѣ резултати е ясно, защото и при най-голѣмото желание на стопанитѣ да запазятъ младитѣ животни до известна възраст, ако нѣма съ какво да ги хранятъ, тѣ сж принудени да ги премахнатъ по непозволенни пѣтища, или да намалятъ производството имъ. Така напр. отъ една анкета, предприета отъ околийската ветеринарна служба въ София въ връзка съ сжщата наредба, е установено, че въ 18 села на софийска околия презъ 1939 г. е имало 1,504 женски свини и 1533 малки прасета, а презъ 1940 г. се оказали само 910 свини майки и 942 прасета. Този резултатъ ни показва, че забраната да се колятъ малки прасета е предизвикала едно намаление на женскитѣ свини съ 694 глави. Ето защо е необходимо да се взематъ отъ страна на държавата още редица мѣрки, за да се постигне желанния ефектъ отъ въпросната наредба. Освенъ това липсата на достатъчно свинско месо на вътрешния пазаръ, както и намалението на износа на свиневъднитѣ произведения презъ 1940 г. сж въ връзка и съ особеното положение на страната презъ сегашно време. Независимо отъ тѣзи обстоятелства, трѣбва да се спомене, че е необходимо повече време, докато стопанитѣ привикнатъ да продаватъ и купуватъ малки прасенца само за разплодъ, а да колятъ само ония съ живо тегло надъ 60 кгр.

Въ такъвъ случай полученото отъ нашитѣ изчисления 25,000,000 кгр. месо отъ заклани млади прасета съ живо тегло надъ 60 кгр. ще трѣбва да се измѣни по следния начинъ: 20% или 100,000 прасета по 50 кгр. убойно тегло едното, ще дадатъ 5,000,000 кгр. месо; останалитѣ 400,000 прасенца, пресмѣнати по 5 кгр. убойно тегло, ще дадатъ 2,000,000 кгр. месо или всичко: отъ млади прасета ще имаме 7,000,000 кгр. месо.

И така, за вътрешна консумация ще имаме следнитѣ количества свинско месо и тлъстини:

1. Отъ шопари и угоени свини	21,774,308 кгр.
2. Отъ месото на свинетѣ, употребени за полуклаване на изнесената свинска масъ	288,626 "
3. Отъ месото на закланитѣ млади прасета	7,000,000 "
или всичко консумирано свинско месо въ страната презъ 1940 г.	29,062,934 кгр.

Къмъ това месо трѣбва да прибавиме и количеството на изнесеното презъ 1940 г. свинско месо, а именно:

1. отъ живи свине	4,114 тона
2. „ заклани свине	821 „
3. „ беконъ	577 „
4. „ свинска масъ	300 „

или 5,812,000 кгр., и тогава ще получимъ в сичко произведено 34,874,934 кгр. месо и тлъстини отъ свинетъ презъ 1940 г.

Консумираното въ страната свинско месо презъ 1940 г., 29,062,934 кгр., съпоставено съ броя на населението презъ 1934 г. (6,077,939, отъ която цифра приспадаме броя на 821,998 мохамедани и 48,328 израилтяни, т. е. оставатъ 5,207,543) ще се паднатъ на глава по 5.581 кгр. месо и тлъстини отъ свине.

СВИНЕВЪДСТВОТО КАТО НАЦИОНАЛНО БОГАТСТВО И ДОХОДЪТЪ ОТЪ НЕГО.

За да получимъ една вѣрна представа върху размѣритѣ на свиневъдното ни богатство и дохода отъ него, ще трѣбва да установиме срѣдната цена на свинетѣ, съобразно пазарнитѣ условия предъ 1940 г. Цената на свинетѣ у насъ презъ различнитѣ години се вижда отъ следната таблица:

ТАБЛИЦА 12

Цени на дребно на свинетѣ и тѣхнитѣ произведения за годинитѣ 1933—1934

Година	Цени на дребно въ лева			
	на 1 свиня	1 кгр. свинско месо	1 кгр. прѣсна сланина	1 кгр. свинска масъ
1933	952	20.35	21.19	23.54
1934	1,149	21.25	22.67	26.62
1935	968	19.14	20.63	23.57
1936	1,051	20.14	21.24	24.50
1937	1,299	23.24	24.36	27.76
1938	1,458	25.15	27.14	32.41
1939	1,690	27.98	31.03	36.42

Тѣзи данни ни показватъ, че срѣдната цена на една свиня се е движила отъ 952 лв. презъ 1933 г. до 1690 лв. презъ 1939 г. Пазарната цена на свинетѣ презъ 1940 г., обаче, е значително увеличена и се обуславя отъ живото или убойното тегло на всѣко животно, както и отъ опредѣлената цена за 1 кгр. свинско месо. Така презъ 1940, при срѣдно убойно тегло на една свиня отъ 85.2 кгр., пресмѣтнато на 34 лв. килограма, ще получиме 2897 лв., която сума представлява приблизителната срѣдна цена на една свиня презъ 1940 г.

Стойността на свиневъдното ни богатство ще изчислимъ по следния начинъ:

1. Споредъ статистическитѣ сведения за 1934 г. броятъ на нерѣзитѣ възлиза на

31,184 глави. Понеже сжщитѣ се използватъ за разплодъ и за консумация, затова тѣхното убойно тегло е по-голъмо и се движи къмъ 120 кгр. По такъвъ начинъ, 31,184 нерези по 120 кгр. ще дадатъ 3,742,080 кгр. месо, пресмѣтнато по 34 лв. килограма (опредѣлена отъ главното комисарство), ще получимъ 129,750,720 лв.

2. Броятъ на свинетѣ — майки възлиза презъ сжщата година на 94,655, които се използватъ най-много до две години за разплодъ и следъ това се колятъ. Убойното тегло на сжщитѣ е около 120 кгр., т. е. ще получимъ 11,358,650 кгр., по 34 лв. за килограмъ . . . 386,192,400 лв

3. 306,819 шопари и свинки за угодяване по 85·2 кгр. убойно тегло даватъ 26,140,978·8 кгр., по 34 лв. за кгр., ще получимъ 888,793,279 лв.

4. Отъ 469,318 прасета до 8 мес., съ убойно тегло отъ 60 кгр. срѣдно, ще получимъ 28,159,080 кгр. месо по 34 лв. 957,408,720 лв.

5. Къмъ 306,819 малки прасета, които ще замѣстятъ шопаритѣ и свиякитѣ за угодяване, ще прибавимъ 45,076, които ще послужатъ за ремонтъ на свинитѣ-майки и нерѣзитѣ или всичко 351,895 прасета до 2 мес., съ живо тегло срѣдно по 15 кгр. при отбиването, ще имаме 5,278,425 кгр. Като се има предвидъ, че пазарната цена на малкитѣ прасета за разплодъ се движи между твърде широки граници, а именно: при държавнитѣ заводи срѣдно по 30 лв. кгр. живо тегло следъ отбиването, а при частнитѣ стопанства надъ 70 лв. кгр. живо тегло презъ първия месецъ следъ опрасването, ще приемемъ за срѣдна пазарна цена на кгр. живо тегло за разплодъ около 50 лв.

Въ такъвъ случай ще имаме: 5,278,425 кгр. по 50 лв. — 263,921,250 лв.
или всичко 2,676,330,619 лв.

Отъ тѣзи данни се вижда, че свиневѣдството въ България презъ 1940 год. представлява едно национално богатство на стойностъ около 2,679,330,619 лева. Отъ това следва, че изчислената стойностъ на свиневѣдството у насъ презъ 1926 г. отъ д-ръ Димо Тодоровъ — 3¹/₂ милиарда лева, е твърде голѣма.

Доходътъ отъ националния капиталъ, вложенъ въ свиневѣдството у насъ, може да се изчисли по следния начинъ:

1) Отъ износъ на свине и свиневѣдни произведения презъ 1940 г. имаме 185,221,000 лв.

2) 255,567 шопари и свине за угодяване при срѣдно убойно тегло отъ 85·2 кгр., получаваме 21,774,308 кгр. свинско месо, пресмѣтнато по 34 лв., ще получимъ 740,326,472 лв.

3) Месото отъ 7,162 свине, използвани за добиване и износъ на свинска масъ, т. е. 47·3% отъ убойното тегло, ще имаме 288,626 кгр. месо по 34 лв. 9,813,284 лв.

4) Месото отъ закланитѣ млади прасета, а именно: отъ 500,000 прасета за консумация, 100,000 се колятъ съ убойно тегло срѣдно по 50 кгр. или 5 мил. кгр. месо и 400,000 прасета срѣдно по 5 кгр. убойно тегло или 2 милиона кгр. месо, ще получимъ всичко отъ прасета 7 мил. кгр. месо по 34. — 238.000,000 лв.

или всичко 1,173,360,756 лв.

Къмъ тази сума трѣбва да прибавимъ и сумата, получена отъ продажбата на вътрешнитѣ органи, главитѣ, краката, четината и кожата отъ свинетѣ за месо, съобразно срѣднитѣ пазарни цени презъ 1940 г., а именно:

ТАБЛИЦА 13.

За теглото и ценитѣ на вътрешнитѣ органи и пр. при свинетѣ за 1940 г.

Наименование	Срѣдно тегло кгр.	Стойностъ въ лева		
		Мѣстна подобр.	Мѣстна свиня	Срѣдно
Глава	4—5	70	30	50
Езикъ	0.5	12	12	12
Бѣли дробъ	0.6	6	4	5
Сърдце	0.4	6	4	5
Стомашъ	0.7	6	4	5
Черва	2.5	8	4	6
Черъ дробъ	1.6	50	30	40
Далакъ	0.3	4	4	4
Крака	3.0	30	10	20
Кожа	6—8	240	180	210
Четина	0.1	6	12	9

Споредъ ценитѣ въ табл. 13. ще пресмѣтнемъ стойността на частитѣ извънъ месото при 255,567 шопари и угоени свине, както и при 7,162 свине, използвани за добиване и износъ на свинска масъ, а така сжщо и отъ 100,000 прасета за консумация съ живо тегло къмъ 60 кгр. или всичко при 362,729 свине. Въ таквъ случай ще имаме :

362,729	глави по 50 лв. едната	.	.	.	18,136,450	лв.
"	езици по 12 лв.	.	.	.	4,352,748	"
"	бѣли дробове по 5 лв.	.	.	.	1,813,645	"
"	сърдца по 5 лв.	.	.	.	1,813,645	"
"	стомаси по 5 лв.	.	.	.	1,813,645	"
"	черва по 6 лв.	.	.	.	2,176,374	"
"	черъ дробъ по 40 лв.	.	.	.	14,509,160	"
"	далаци по 4 лв.	.	.	.	1,450,916	"
"	крака по 20 лв.	.	.	.	7,254,580	"
290,183	кожи (20% отъ свинетѣ се продаватъ съ кожитѣ на колбасаритѣ) по 210 лв.	.	.	.	60,938,430	"
362,729	свине по 100 гр. четина, ще получиме 36,273 кгр. четина, отъ която приспадаме изнесената (26 тона) и оставатъ 10,273 кгр., срѣдно по 90 лв. (60 лв. кгр. отъ подобренитѣ и 120 лв. кгр. отъ мѣстнитѣ свине) —	.	.	.	924,570	"
	или всичко	.	.	.	115,184,163	лв.

Като прибавимъ тази сума (115,184,163 лв.) къмъ сумата 1,173,360,756 ще получимъ общо 1,288,544,919 лв. доходъ отъ свиневъдството у насъ презъ 1940 г., което ще рече, че капиталътъ, вложенъ въ свиневъдството, носи доходъ отъ 49.11%. Споредъ изчисленията на отдѣлението за финансови проучвания годишниятъ доходъ отъ свиневъдството презъ 1926 г. възлиза на 1,407,900 лв., а споредъ Сава Кръстевъ, за сжщата година — 1,422,000,000 лв.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Отъ изнесенитѣ до тукъ данни може да се извади следното заключение.

1. Свиневъдството въ България е въ тѣсна връзка съ структурата на земеделското стопанство. Въ сравнение си 1926 г., презъ 1934 г. има едно намаление въ броя свинетѣ около 100,000 глави или 10%. Това на-

маление е засегнало главно свинките за разплодъ и следъ това нерѣзитѣ и шопаритѣ. Относно разпредѣлението на свинетѣ въ страната, най-много свине има въ земеделскитѣ стопанства въ селата (95.22%). Намалението на свинетѣ презъ 1934 г. е най-голямо въ неземеделскитѣ заведения и домакинства (49.7%), а въ земеделскитѣ стопанства е по-малко (6.3%).

Въ земеделскитѣ стопанства на Северна България има дори слабо увеличение (0.7%). Отъ тѣзи данни е ясно, че най-стабилно е свиневъдството въ земеделскитѣ стопанства, въ селата и то предимно въ Северна България.

2. Въ зависимостъ отъ голѣмината на стопанисваната земя, най-голямъ брой земеделски стопанства, притежаващи свине, сж онѣзи съ земя отъ 20—70 дек. и отъ 100—150 дек. Броятъ на свинетѣ въ тѣзи стопанства сжщо е най-голямъ, което показва, че нашето свиневъдство въ по-голямата си частъ обхваща дребнитѣ стопанства съ земя до 70 декара и полуедритѣ съ земя отъ 100—150 декари. Въ сравнение съ стопанисваната земя, обаче, броятъ на свинетѣ е най-голямъ въ дребнитѣ стопанства и съ увеличение на земята се намалява, като въ най-едритѣ стопанства (около 500 дек.) сжщиятъ се намалява срѣдно около 10 пѣти. Тѣзи факти обясняватъ колебанието на размѣритѣ на нашето свиневъдство, като послѣдствие отъ непрестанното раздробяване и намаление на срѣдния размѣръ на селското ни стопанство.

3. Отъ даннитѣ за консумацията и теглото на различнитѣ категории заклани свине въ страната презъ времето отъ 1935—1939 г. се вижда, че клането на шопари и угоени свинки се увеличава за смѣтка на онова на красетата и младитѣ свине (до 90 кгр.). Изключение въ това отношение се забелязва презъ 1938 г., когато количеството на месото отъ закланитѣ прасета и свине до 90 кгр. е сравнително по-голямо.

4. Износътъ на свиневъднитѣ произведения у насъ е започналъ презъ 1934 г., когато е достигналъ 7,685,000 лв. Следъ това презъ 1938 г. е настъпило едно увеличение до 270,061,000 лв. Презъ 1939 г., вследствие редица ограничителни мѣрки отъ страна на държавата, износътъ се е намалилъ на 130,304,000 лв., а презъ 1940 г., презъ която ограничителнитѣ мѣрки сж били отмѣнени, сжщиятъ отново се е увеличилъ на 185,221,000 лв.

5. Количеството на произведенитѣ въ страната презъ 1940 г. свинско месо и тлъстини е пресмѣтнато въз основа на даннитѣ за износа на свиневъднитѣ произведения презъ сжщата — 5,812,000 кгр. и за употребенитѣ при вътрешната консумация свинско месо и тлъстини — 29,062,934 кгр. или всичко около 34,874,934 кгр. Това количество, разпредѣлено върху 5,307,543 жители (безъ мохамеданитѣ и израилитянитѣ), дава по 5.851 кгр. на човѣкъ за година. Тѣзи цифри показватъ, колко е малко количеството на свинското месо, което се консумира отъ нашето население.

6. Вложениятъ въ свиневъдството ни капиталъ презъ 1940 г. възлиза на 2,676,333,619 лв., а доходътъ отъ него — 1,288,544,919 лв. или 49.11%.

7. За засилване свиневъдството у насъ сж необходими: преди всичко достатъчно и евтини фуражи за изхранването на свинетѣ въ дребнитѣ земеделски стопанства, участие на по-едритѣ земеделски стопанства въ работата за засилването и подобрението на свиневъдството, осигуряване на по-справедливи цени за свиневъднитѣ произведения, прилагане на системна развъдна работа въ свиневъднитѣ стопанства и всеотдадно подпомагане и контролиране на частнитѣ свиневъдни стопанства отъ страна на държавата.

СЪЩНОСТЪ И ЗНАЧЕНИЕ НА ПОНЯТИЕТО БАЛАНСЪ

отъ
Д-РЪ Г. ГЕОРГИЕВЪ

1. ПРОИЗХОДЪ НА ДУМАТА БАЛАНСЪ

Въ балансовата литература господствува схващането, че думата *баланс* произхожда отъ латинското прилагателно *bilanx* (*bi-lanx*), което ще рече двублюденъ. Първоначално то се е употрѣблявало въ говора заедно съ съществителното *libra* = везни (двублюдни везни). Постепенно думата *libra* започнала да се изпуща и прилагателното *bilanx* се е превърнало въ съществително подъ формата на *bilancia* или *balancia*. Така се е стигнало до италианската дума *la balancia* (диалектътъ *bilanza*), до френската — *la balance* и до испанската и португалската дума *balanza* — всички употрѣбявани въ смисълъ на везни. Отъ думата *bilancia*, респективно *balancia*, се е образувалъ въ италианския езикъ също и глагола *bilanciare* или *balanciare* = претеглямъ, а при изнамирането на двойното смѣтководство и думата *il bilancio* (диалектътъ *il bilanzo*) въ търговско-технически смисълъ¹⁾. Когато по-късно изнамѣреното въ Италия двойно смѣтководство започнало да се разпространява въ Германия, Франция, Холандия, Англия и т. н., този терминъ, съ незначителни измѣнения²⁾, бива възприетъ въ почти всички страни въ свѣта.

Нѣкои автори (Kemprin) се опитватъ да обяснятъ произхода на думата *баланс* съ френската дума *bilan*. Тѣй като думата *bil* на старофренски значи смѣтка, а думата *an* — година, то тѣ смѣтатъ, че думата *bilan* е произлѣзла отъ сливането на тия две думи, така че тя още съ създаването си добила значението на годишна смѣтка (*Jahresrechnung*). Това обяснение, обаче, трѣбва да се смѣта за неправдоподобно, защото то не може да обясни приложението на думата *баланс* въ случаитѣ, които нѣматъ нищо общо съ годишната равностмѣтка. Освенъ това, историческитѣ изследвания показватъ, че думата *bilan* се е появила въ френския езикъ сравнително късно — едва къмъ началото на вѣкъ XV³⁾. До тогава французитѣ сж употрѣбявали само думата *balance*, която впрочемъ намира и до днесъ широко приложение въ френската смѣтководна литература. При това положение е изключено думата *balance* да произхожда отъ думата *bilan*. Единствено допустимо е точно обратното.

¹⁾ Вж. R. Passow, Die Bilanzen der privaten und öffentlichen Unternehmungen, Leipzig — Berlin 1921, S. 4.

²⁾ Въ френския езикъ се е наложила думата *le bilan* (въ смѣтководната литература се употрѣбява, обаче, още и думата *la balance* въ смисълъ на *balance d'entrée, balance de sortie, balance des écritures, balance analytique et synthétique des comptes* и т. н.), на английски имаме думата *balance sheet*, на нѣмски — *Bilanz*, на италиански — *il bilancio* (и *la balancia* въ смисълъ на търговски балансъ), на испански — *balance*, на португалски — *balanço*, на холандски — *balans*, на шведски — *balans* = *reckning*, на руски — *баланс*, на полски — *bilans* и т. н. Изключение прави Унгария, където се употрѣбява думата *mérleg*. Интересно е да се отбележи, че думата *mérleg* на унгарски значи също и тегилка. Вж. A. Isaac, Bilanzen, Berlin — Wien 1930, S. 12.

³⁾ Споредъ Hatzfeld - Darmstädter-Thomas, Dictionnaire général de la langue française, думата *bilan* се е появила въ френския езикъ едва въ 1617 год. Вж. R. Passow, а. а. O. S. 4f.

Думата баланс се е наложила въ нашия езикъ, подобно на думата счетоводство, подъ влияние на руската литература. Това става едвамъ следъ Освобождението, когато руското влияние у насъ се особено засилва. До тогава въ българския търговско-технически речникъ се е употребявала думата равностѣтка или биланцъ, респективно биланцъ. Така напримѣръ, въ първото българско ржководство по смѣтководство—„Диплографията“ на братята Стоянь и Христо Д. Караминкови, издадено въ 1850 год. въ Цариградъ, се говори за „Мѣсячна равностѣтна книга“ или „мѣсячни биланци“. Въпросътъ е за една специална книга, въ която тѣ препоръчватъ да се съставятъ месечнитѣ баланси или така нареченитѣ оборотни ведомости за провѣрка на записванията по главната книга. Думата „биланцъ“ намираме и въ издаденото въ 1858 г. „Търговско ржководство“ на Хр. Л. Хамамджиевъ, въ което сж отдѣлени 60 страници за описание на техниката на простото и двойно смѣтководство. Сжщото се отнася най-после и до третата и последна книга, съ която завършва нашата до-освободителна смѣтководна литература — преведената отъ Вѣженовъ книга на Едмондъ де Гранжъ: „Ржководство за дръжаніе търговски книги (тевтеры), издадена въ 1873 г. Въ нея става въпросъ за „исходный биланцъ“, „входный биланцъ“, „опытный равностѣткъ“ и „общъ равностѣткъ“. Не е безинтересно да се отбележи най-после, че у насъ, макаръ и доста рѣдко, въ говоримия езикъ се употребява още и думата „паланда“ или „паланди“ въ смисълъ на везни. Вънъ отъ всѣкакво съмнение е, че тази дума произлиза отъ думата „баланс“.

2. ЗНАЧЕНИЕ НА ДУМАТА БАЛАНСЪ

Отъ изложеното се вижда, че думата баланс е имала първоначално само значението на везни. По-късно, обаче, особено следъ откриването и разпространяването на двойното смѣтководство, думата баланс започва да се употребява въ преносенъ смисълъ при известни случаи, при които, подобно на везнитѣ, състоянието на равновесие или равенство е присжщо. Думата баланс добива вече чисто символистичното значение на противопоставяне и сравняване на два реда противоположни величини. Доколкото противопоставянитѣ величини не сж еднакви, тѣ могатъ да бждатъ изравнени чрезъ добавяне на съответната разлика къмъ по-слабата страна — нѣщо, което е свойствено впрочемъ и на тегленето съ везни. Понѣкога тъкмо тази разлика между противопоставянитѣ величини характеризира и самото понятие балансъ. Такъвъ е случая, напримѣръ, съ понятието активенъ или пасивенъ търговски или платеженъ балансъ. Но това сж само най-общи положения.

Въ зависимостъ отъ характера на противопоставянитѣ величини, понятието балансъ добива доста различно съдържание. Тази е и причината, щото думата балансъ, като изразъ на понятие съ опредѣлено съдържание, да намира твърде широко приложение, особено въ търговско-технически и народостопански речникъ.

а. Понятието балансъ въ търговско-технически речникъ

Търговско-техническиятъ, респективно смѣтководниятъ речникъ различава главно следнитѣ четири типа баланси:

1. баланс на наличноститѣ,
2. баланс на резултатитѣ,
3. баланс на записванията по смѣткитѣ (баланс на оборотитѣ и остатъцитѣ или салдата) и
4. баланс = остатъкъ (салдо).

Балансътъ на наличноститѣ се схваща, обикновено, като стойностенъ изразъ на имущественото състояние на известна стопанска единица въ даденъ моментъ. Подъ „стопанска единица“ следва да разбираме, при това, не само производственитѣ стопанства (предприятията), а също така и потрѣбителнитѣ стопанства (домакинствата). Трѣбва да се отбележи още, че въ кръга на известно стопанство може да бждатъ образувани отдѣлни стопански единици, отдѣлното отчитане на чието имущество състояние представлява особенъ интересъ. За подобни отдѣлни стопански единици може да се съставя отдѣленъ балансъ, независимо отъ общия балансъ на цѣлостното стопанство. Такъвъ е, на примѣръ, случаятъ съ клоноветѣ на нѣкои предприятия, които иматъ самостоятелно смѣтководство. Съвсѣмъ не сж рѣдки и случаетѣ, при които се съставятъ баланси само за отдѣлнитѣ стопанства, но не и за цѣлостното стопанство, отъ което тия отдѣлни стопанства сж излъчени. Така на примѣръ, търговцитѣ — собственици на еднолични предприятия, съставятъ обикновено балансъ само за имущественото състояние на своето предприятие, но не и общъ балансъ, включващъ и имущественото състояние на тѣхното домакинство (тѣхното консумативно имущество, тѣхнитѣ лични вземания и дългове). Същото е и съ нѣкои общини, при които сж организирани автономни стопанства (стопански предприятия съ самостоятелна отчетностъ), или пъкъ случая съ нѣкои държавни предприятия, които прилагатъ търговското (не камерално) смѣтководство. Въ литературата, обикновено, не се държи смѣтка за горнитѣ положения. По тази причина се стига до най-абсурдни формулировки на понятието балансъ.

При баланса на наличноститѣ се противопоставятъ по начало имущественитѣ срѣдства, съ които разполага дадена стопанска единица, съ задълженията къмъ ония, които подъ една или друга форма се явяватъ като нейни кредитори. И еднитѣ и другитѣ се изразяватъ стойностно, въ однородни парични единици, съ общи суми за всѣка категория имуществени срѣдства или задължения. Разликата между общата сума на имущественитѣ срѣдства и задълженията следва да се добави къмъ по-малката отъ дветѣ суми, за да се получи свойственото за понятието балансъ равенство.

Тѣй като отъ гледище на собственика на съответната стопанска единица имущественитѣ срѣдства, означени въ нейния балансъ, може да се схващатъ като положително имущество, а всевъзможнитѣ задължения — като отрицателно имущество, то разликата помежду имъ може да се схваща като чисто имущество. Чистото имущество е, следователно, положително, въ случай че положителното имущество представлява по-голяма величина отъ отрицателното имущество. Въ обратния случай то е отрицателно или имаме положението на презадлъжняване.

Това е поне най-общата формулировка относно същността на понятието балансъ на наличноститѣ, защото тя е еднакво приложима както по отношение баланса на потрѣбителнитѣ стопанства, така и по отношение на производственитѣ стопанства. Иначе, съдържанието на баланса

търпи и други обяснения, върху които, обаче, тукъ не е мѣстото да се спирамъ¹⁾.

Докато у насъ подъ думата балансъ се разбира, обикновено, само баланса на наличноститѣ (Bestandebilanz), наричанъ още и имущественъ балансъ (Vermögensbilanz), въ чужбина тя се употрѣблява често въ смѣтководството и въ смисълъ на балансъ на резултатитѣ (Erfolgsbilanz), т. е. въ смисълъ на равномѣтка на загубитѣ и печалбитѣ. Понятието балансъ (равномѣтка) тукъ се свързва съ представата за реализиранитѣ печалби и загуби и съ представата за разликата помежду имъ, която трѣбва да бѣде добавена къмъ по-слабата страна на смѣтката „Загуби и печалби“ за уравнение. Трѣбва все пакъ да се отбележи, че ако не въ смѣтководната ни литература, то въ обикновения разговоръ думата балансъ нерѣдко се употрѣблява въ смисълъ на равномѣтка на прихода и разхода. „Баланси“ отъ този родъ се правятъ, напримѣръ, най-често отъ организаторитѣ на благотворителни забави, представления, състезания и др., които трѣбва да се отчетатъ предъ съответнитѣ организации.

Думата балансъ се употрѣблява още и въ смисълъ на провѣрителенъ балансъ или балансъ на оборотитѣ (Probabilanz), нареченъ у насъ обикновено оборотна ведомость. Въпросътъ е за оборотната ведомость на смѣткитѣ въ главната книга, която трѣбва да ни даде равни общи суми (балансъ) за дебитата и кредита. Равенството между общитѣ сборове на дебитнитѣ и кредитни остатѣци по смѣткитѣ на главната книга се характеризира съ понятието балансъ на салдата или салдовъ балансъ (Saldi-Bilanz).

Най-после, макаръ и много рѣдко, думата балансъ се употрѣблява още и въ смисълъ на остатакъ или салдо. Такова е, напримѣръ, въ Англия обикновеното значение на думата balance, докато за балансъ на наличноститѣ англичанитѣ иматъ нарочната дума balance sheet²⁾³⁾. Въ този смисълъ думата балансъ се употрѣблява у насъ само въ обикновения разговоръ.

Понѣкога думата балансъ има по-широко значение и се тълкува въ смисълъ на балансъ на наличноститѣ илюсъ балансъ на резултатитѣ. Така напримѣръ, когато въ законодателството става въпросъ за публикуване на баланса на известенъ видъ предприятия, трѣбва да се разбира публикуването на тѣхния балансъ на наличноститѣ и смѣтката имъ „Загуби и печалби“.

Тѣй като баланса на наличноститѣ и баланса на резултатитѣ се правятъ въ връзка съ годишното приключване, то понѣкога думата балансъ се употрѣблява още и въ смисълъ на приключване. Така, напримѣръ, между търговци или чиновници въ търговски предприятия често се казва „правимъ балансъ“ въ смисълъ на „правимъ годишно приключване“.

¹⁾ Вж. Г. Георгиевъ, Капиталътъ отъ единичностопанско и народостопанско гледище, XI г-къ на В. т. у., Варна 1937-38 г., стр. 5—35.

²⁾ Вж. R. Passow, а. а. О. S. I.

³⁾ Въ този смисълъ думата балансъ се е употрѣблявала, впрочемъ, още въ срѣднитѣ вѣкове. Така, напримѣръ, между запазенитѣ книги на генезката банка „Св. Георги“ (1408 г.) се намиратъ книгитѣ Bilantium Debitorum и Bilantium Creditorum. Става въпросъ за книги, отъ които се виждатъ салдата по смѣткитѣ на дебиторитѣ и кредиторитѣ. Вж. B. Penndorf, Die historische Entwicklung der Bilanz, Beitrag in der Festgabe für Julius Ziegler: „Die Bilanzen der Unternehmungen“, Herausgegeben von K. Meithner, I. Bd., Berlin — Wien 1933, S. 125.

б. Понятието баланс въ народостопанския речникъ

Въ народостопанския речникъ се прави разлика, обикновено, между следнитѣ четири типа баланси:

1. Търговски балансъ,
2. Платеженъ балансъ,
3. Балансъ на вземанията (Forderungsbilanz) и
4. Външенъ стопански балансъ (äussere Wirtschaftsbilanz).¹⁾

При търговския балансъ се противопоставя стойността на внесенитѣ презъ известенъ периодъ стоки въ една страна на стойността на изнесенитѣ отъ нея стоки презъ сѣщия периодъ. Разликата между величината на вноса и износа характеризира тукъ и самото понятие балансъ. Търговскиятъ балансъ е активенъ когато износътъ е по-голямъ отъ вноса. Въ обратния случай той е пасивенъ.

Платежниятъ балансъ противопоставя стойността на извършенитѣ презъ известенъ периодъ плащания къмъ странство съ стойността на постъпилитѣ презъ сѣщия периодъ плащания отъ странство. Разликата се означава като активенъ платеженъ балансъ въ случай, че постъпленията отъ странство сѣ по-големи отъ плащанията къмъ странство. Въ противенъ случай платежниятъ балансъ е пасивенъ.

Понятието платеженъ балансъ често се смѣсва съ понятието балансъ на вземанията (Forderungsbilanz). Разликата между тия понятия, обаче, е значителна. Противно на платежния балансъ, балансътъ на вземанията противопоставя вземания отъ странство, които сѣ на лице на опредѣлена дата съ задълженията къмъ странство, които сѣ на лице на сѣщата дата. Следователно, тукъ имаме противопоставяне на наличности въ опредѣлена дата, докато при платежния балансъ имаме противопоставяне на постъпления и плащания презъ даденъ периодъ отъ време. Естествено, че и при баланса на вземанията може да става дума за активенъ или пасивенъ балансъ, въ зависимостъ отъ това дали вземанията отъ странство сѣ по-големи отъ задълженията къмъ странство или обратно.

Най-после при външния стопански балансъ се противопоставя вноса и износа на всички материални и нематериални ценности. При този видъ баланси, особено важно е да се знае, какво точно трѣбва да се разбира подъ думата нематериални ценности. Нѣкои автори причисляватъ тукъ и хората като носители на работна сила, способности и права. Стремехътъ на нѣкои държави да преселватъ отново въ границитѣ на своята държава прѣснатитѣ по близки и далечни страни свои народностни групи, може да се обясни, следователно, съ стремеха да се обогати държавата съ нови духовни, работни и отбранителни сили. Отъ гледище на външния стопански балансъ такова преселение е активно перо за държавата, която приютява своитѣ преселени народностни групи. При емиграцията положението е точно обратно.

Освенъ въ изброенитѣ случаи, думата балансъ намира приложение въ народостопанската литература още и въ връзка съ представи, които биха могли да бждатъ охарактеризирани съ изразитѣ: балансъ на консумацията (Konsumbilanz), балансъ на общественитѣ приходи и разходи (Bilanz der öffentlichen Einnahmen und Ausgaben), балансъ на национал-

¹⁾ Вж. R. Kerschalg, Volkswirtschaftliche und betriebswirtschaftliche Bilanzen, Beitrag in der Festgabe für Julius Ziegler, „Die Bilanzen der Unternehmungen“, Herausgeg. von K. Meithner, 1. Bd., Berlin — Wien 1933, S. 18 f.

ния доходъ (Bilanz des Volkseinkommens) и т. н. — нѣщо, което само иде да потвърди широкото приложение на понятието балансъ.

в. Други случаи на приложение на думата балансъ

Думата балансъ намира доста широко приложение и въ случаи, които нѣматъ нищо общо съ стопанството. На първо мѣсто трѣбва да се спомене употребата ѝ въ обикновения разговоръ. Характерното тукъ е, че понятието балансъ се свързва обикновено съ представата за остатъкъ (салдо) или постигнатъ резултатъ (активенъ или пасивенъ балансъ, положителенъ или отрицателенъ резултатъ). Така, напримѣръ, въ връзка съ развитието на известни военни действия често чуваме да се говори и пише за баланса или равновсѣтката отъ сражението при X, за баланса на победата при Y и т. н. Въ случая мислено се противопоставятъ загубитъ на дветъ воюващи страни или постигнатитъ успѣхи съ даденитъ жертви (салдо — лека или „пировска“ победа). Говори се сжщо за баланса или равновсѣтката отъ воденето на известни политически или други преговори, за баланса (равновесието) на европейскитъ сили (balance of power) и т. н.

Като технически терминъ думата балансъ се е наложила дори и въ речника на машинната техника. Въпросътъ е за баланса на парнитъ машини, баланса на дизеловитъ мотори и др. Както е известно, това сж специални приспособления въ този родъ машини, които служатъ за уравнилители между две противоположни механически тенденции.

Съ това далечъ не се изчерпватъ всичкитъ случаи на употребата на думата балансъ. Тѣ, обаче, сж достатъчни, за да ни дадатъ ясна представа за сжщността и многообразието на това понятие.

ОТЧИТАНЕ ИМУЩЕСТВОТО НА ОБЩИНИТЪ ПО СИСТЕМАТА НА ДВОЙНОТО СЧЕТОВОДСТВО

отъ

ПРОФ. БОЙЧО П. БОЙЧЕВЪ

Въ миналата книга на сп. „Економистъ“ разгледахме какъ става отчитането на бюджета въ общинитъ по системата на двойното счетоводство. Поради това, че всички приходи и разходи преминаватъ чрезъ бюджетнитъ смѣтки, то отчитането на паричнитъ бюджетни срѣдства е тѣсно свързано съ тѣзи смѣтки. Това обстоятелство оказва влияние върху начина за отчитане на имуществото въ общинитъ, което твърде много се различава отъ сжщото отчитане въ стопанскитъ предприятия, или когато бюджетното отчитане е извънъ обсега на двойното счетоводство. Поради това, настоящата статия трѣбва да се третира като нераздѣлна частъ отъ статията въ предшествуващата книга на списанието и да се свърже непосредствено съ нея. Това е необходимо поради обстоятелството, че начинитъ за отчитане на общинското имущество, които тукъ

излагаме, се предопределят от възприетия вече начин за отчитане на бюджета, който бѣ предметъ на разглеждане въ споменатата вече статия.

Най-напредъ ще се спремъ върху отчитането на взаимоотношенията съ данъкоплатците. По-големата частъ отъ приходитѣ си общинитѣ получаватъ отъ данъкоплатците. Поради това и отчитането на тѣхнитѣ задължения трѣбва да бѣде поставено на добра основа, да бѣде добре организирано и да дава най-задоволителни резултати. Това се налага и отъ естеството на тѣзи задължения, отъ голѣмия брой смѣтки, съ които се манипулира, и отъ възможноститѣ за допущане на грѣшки при водене на данъчнитѣ партии. Грѣшкитѣ сж тукъ най-нежелани, защото чрезъ тѣхъ се засѣгатъ и поаѣкога се ощетяватъ несправедливо нѣкои граждани, съ което се създаватъ неприятности съ съответнитѣ лица и се разколебава довѣрието къмъ общината и нейното счетоводство.

Воденето на партидитѣ на данъкоплатците не може да се постави въ връзка съ съответнитѣ параграфи на приходния бюджетъ, и то по такъвъ начинъ, че между тѣхъ да се създадатъ отношения между подсмѣткитѣ и съответната имъ колективна смѣтка, като записванията въ тѣхъ се контролиратъ чрезъ последната. Това е невъзможно поради обстоятелството, че предвиденитѣ приходи отъ данъкоплатците въ приходния бюджетъ не се установяватъ точно, а приблизително, и не представляватъ точната сума, която ще бѣде разхвърлена като задължения на отдѣлнитѣ данъкоплатци. Поради това, партидитѣ на данъкоплатците трѣбва по другъ начинъ да бждатъ вмъкнати въ отчетната система, а не чрезъ смѣткитѣ на съответнитѣ приходни параграфи. Отчитането на взаимоотношенията съ данъкоплатците трѣбва да стане извънъ отчитането на бюджета и да се организира на самостоятелна основа. Въ противенъ случай това отчитане ще се проведе извънсистемно и то по сѣщия начинъ, по който сега се прилага въ нашитѣ общини, кждето смѣткитѣ на данъкоплатците се водятъ изолирано и поради това записванията въ тѣхъ не могатъ да бждатъ непрекъснато и системно контролирани.

Това се постига чрезъ откриване на дветѣ смѣтки: с/ка Данъкоплатци и с/ка Бюджетни облагания, които въ отчетно отношение представляватъ едно цѣло и кореспондиратъ само помежду си. С/ка Данъкоплатци се дебитира съ задълженията на данъкоплатците, произлизащи отъ направенитѣ облози, а се кредитира съ платенитѣ суми срещу тѣзи облагания. Присжщото на тази смѣтка дебитно салдо показва въ всѣки моментъ неуреденитѣ още задължения на данъкоплатците. Тя дава сведения още и върху общата сума на задълженията на данъкоплатците и върху направенитѣ отъ тѣхъ плащания. С/ка Бюджетни облагания е противоположна на с/ка Данъкоплатци и кореспондира само съ нея.

Въ началото на бюджетната година, съ общата сума на направенитѣ облози на данъкоплатците, се дебитира с/ка Данъкоплатци и се кредитира с/ка Бюджетни облагания. Ако, поради голѣмия брой данъкоплатци, установяването на единичнитѣ облози трае по-дълго време, то отразяването на облаганията въ горнитѣ две смѣтки може да стане на части. По сѣщия начинъ се записватъ и станалитѣ презъ годината облагания на данъкоплатците.

Постъпленията отъ данъкоплатците се записватъ въ дебитъ на с/ка Бюджетни облагания и въ кредитъ на с/ка Данъко-

платци, следъ като сжщитѣ сж записани вече въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Приходенъ бюджетъ. Съобразно съ конкретнитѣ условия въ дадена община, тѣзи записвания могатъ да ставатъ ежедневно, седмично, или въ по-дълъгъ срокъ, но колкото е по-голямъ интервалътъ отъ време, толкова повече даннитѣ по с/ка Данъкоплатци ще се отдалечаватъ отъ действителността, за да се изравнятъ съ нея веднага следъ съставяне на горната статия и следъ разнасянето ѝ по съответнитѣ смѣтки въ главната книга.

Следъ изтичане на бюджетното упражненіе, т. е. следъ 31 януарий, задълженията на данъкоплатцитѣ по съответния бюджетъ ставатъ недобори. При събиране на недоборитѣ ставатъ сжщитѣ записвания, както и при постъпления отъ текущитѣ облагания. Въ връзка съ това, нѣкои препоръчватъ щото недоборитѣ да се отчитатъ чрезъ специална смѣтка въ главната книга подъ название с/ка Недобори. За тази целъ, следъ изтичане на бюджетното упражненіе, сумата на недоборитѣ отъ с/ка Данъкоплатци се отнася въ с/ка Недобори, като първата смѣтка се завѣршава, а втората се задължава. Ако до 31 януарий не сж записани облози въ с/ка Данъкоплатци и не сж постъпили данъци, то дебитното салдо на последната смѣтка показва недоборитѣ и следъ отнасянето му въ с/ка Недобори, с/ка Данъкоплатци се уравнива и не показва салдо.

Въ такъвъ случай, постъпленията отъ недобори, освенъ по с/ка Каса и с/ка Приходенъ бюджетъ, се отразяватъ и въ с/ка Недобори и с/ка Бюджетни облагания, като първата смѣтка се кредитира, а втората се дебитира.

При отчитане на недоборитѣ въ специална смѣтка, взаимоотношенията съ данъкоплатцитѣ се отчитатъ чрезъ дветѣ смѣтки, с/ка Данъкоплатци и с/ка Недобори, на които се противопоставя с/ка Бюджетни облагания, която изпълнява описаната по горе роля. Въ такъвъ случай с/ка Данъкоплатци отразява само задълженията на данъкоплатцитѣ за текущата година, а с/ка Недобори — тѣзи отъ миналитѣ бюджетни години. Всички задължения, обаче, на данъкоплатцитѣ въ партиднитѣ книги се отчитатъ въ една и сжща смѣтка за всѣки данъкоплатецъ, кждето може да се проведе раздѣлено отчитане на недоборитѣ и текущитѣ задължения въ специални графи. Следователно, раздѣлянето на недобори и текущи задължения се прави само въ главната книга, при което дветѣ смѣтки за отчитане на взаимоотношенията съ данъкоплатцитѣ представляватъ нѣщо цѣлостно и заедно се намиратъ въ връзка съ спомагателнитѣ книги за данъкоплатцитѣ. Безъ съмнение, че даннитѣ, които тѣзи две колективни смѣтки за данъкоплатцитѣ показватъ, сж отъ голѣмо значение за общината, защото чрезъ тѣхъ се установява дали събирането на недоборитѣ и текущитѣ задължения на данъкоплатцитѣ върви задоволително и какъ се отнасятъ последнитѣ къмъ нуждитѣ на общината, като се потърсятъ и изяснятъ причинитѣ за навременното или ненавременно издѣлжаване на данъкоплатцитѣ.

Споредъ сегашната практика въ общинитѣ, глобитѣ не се записватъ въ партидитѣ на данъкоплатцитѣ, а се изчисляватъ и уреждатъ въ момента на плащането. Поради това, обаче, че глобитѣ сж свързани съ задълженията на данъкоплатцитѣ и самитѣ иматъ характеръ на тѣхни задължения, за предпочитане е тѣ да минаватъ презъ личнитѣ смѣтки на да-

нъкоплатцитѣ, наравно съ данъцитѣ. Глобитѣ могатъ да се отчитатъ чрезъ с/ка Данъкоплатци, или чрезъ специална с/ка Глоби. Въ последния случай тази смѣтка заема сжщото положение, както и с/ка Недобори. При липса на специална смѣтка, глобитѣ се отчитатъ чрезъ другитѣ смѣтки за данъкоплатцитѣ.

Когато глобитѣ не се записватъ въ партидитѣ на данъкоплатцитѣ, събранитѣ глоби се записватъ въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Приходенъ бюджетъ. Когато се води специална смѣтка за тѣхъ, съ начисленитѣ глоби се задължава с/ка Глоби и се завѣршава с/ка Бюджетни облагания. Въ такъвъ случай при събиране на глобитѣ се съставя обратна статия, освенъ съставената по сжщия поводъ касова бюджетна операция. Когато глобитѣ се отчитатъ чрезъ с/ка Данъкоплатци, респ. с/ка Недобори, то въ връзка съ тѣхъ се съставятъ горепосоченитѣ статии, като с/ка Глоби се замѣства съ съответната смѣтка за данъкоплатцитѣ.

За отчитане взаимоотношенията съ отдѣлнитѣ данъкоплатци се откриватъ лични смѣтки или по лицата, или по облагателни обекти. Въ първия случай за всѣко лице се открива отдѣлна смѣтка, а въ втория се открива смѣтка за всѣки имотъ, въ която се отчитатъ наложенитѣ на имота данъци. Както смѣткитѣ по лицата, така и по имотитѣ се водятъ по единъ и сжщъ начинъ. Трѣбва настойчиво, обаче, да се препоръча, щото за всѣко лице да се води само една смѣтка, въ която да се отчитатъ всички негови задължения отъ данъци, макаръ да произхождатъ и отъ разни имоти.

По-нататкъ, партидитѣ на данъкоплатцитѣ трѣбва така да бждатъ устроени, че да отчитатъ задълженията на данъкоплатцитѣ по бюджетни години и по видове данъци. Облаганията за всѣка година се вписватъ въ партидитѣ на данъкоплатцитѣ следъ утвърждаване на съответния бюджетъ и на облагателнитѣ норми, като следъ изтичане на съответното бюджетно упражнение неизплатенитѣ данъци се минаватъ като недобори. Партидитѣ на данъкоплатцитѣ могатъ да се водятъ по стълбовъ начинъ, или задълженията и плащанията да се отчитатъ въ следващи една следъ друга две графи, следъ които има графа за посочване всѣко новообразувало се салдо. Последното въ всѣки моментъ показва задължението на данъкоплатеца.

Устройството на смѣткитѣ за данъкоплатцитѣ трѣбва да бжде такова, че воденето имъ да става въ пълно съответствие съ респективнитѣ колективни смѣтки въ главната книга. За тази цель единичната смѣтка трѣбва да дава данни за дебитнитѣ и кредитнитѣ обороти по нея, като следъ всѣко записване се извежда салдото. Въ такъвъ случай връзката между отдѣлнитѣ смѣтки на данъкоплатцитѣ и съответнитѣ колективни смѣтки въ главната книга ще се поддържа и по обороти и по салда. Това е необходимо, за да се проведе по-пълненъ и ефикасенъ контролъ върху записванията въ смѣткитѣ на данъкоплатцитѣ и изобщо върху взаимоотношенията между последнитѣ и общината.

Сжщо така и контрольтъ върху единичнитѣ смѣтки трѣбва така да бжде организиранъ, че възможноститѣ за вписване на една сума вмѣсто въ една въ друга партия, се сведатъ до минимумъ. Този вътрешенъ контролъ ще се постигне, когато отъ партидитѣ на данъкоплатцитѣ се образуватъ групи, като всѣка група обхваща известенъ брой смѣтки.

Тръбва за всъка група да се държи смѣтка съ какви общи суми се завършват и задължаватъ съответнитъ ѝ смѣтки, поради което записанитъ въ единичнитъ смѣтки пера се записватъ въ общи суми и по смѣтката на групата. По този начинъ оборотитъ и салдото по смѣтката на групата сж равни на сбора отъ оборотитъ и салдата на принадлежащитъ къмъ нея единични смѣтки. Въ такъвъ случай направенитъ грѣшки полесно се издирватъ, освенъ ако грѣшката е станала въ смѣткитъ на една група. Подобни грѣшки се установяватъ не чрезъ този вътрешенъ контролъ, а когато по някакъвъ поводъ се попадне върху самата грѣшка, като: при повторно изискване на данъка, или при явяване за плащане на сжщия се установи, че лицето не е платило вписания въ смѣтката му платенъ данъкъ. Отъ тукъ е ясно, че колкото броятъ на смѣткитъ въ една група е го-малкъ, толкова и контрольтъ е по-сфикасенъ.

Воденето на единичнитъ смѣтки трѣбва да става ежедневно и то веднага следъ установяване на облога и внасяне на сумата. Тѣ се приключватъ къмъ деня на годишното приключаване.

Отчитането на общинското имущество е свързано сжщо така съ особености, които произлизатъ отъ включването на бюджета въ обсега на двойното счетоводство. Имуществото на общината обхваща недвижимитъ имоти, мобилитъ, съоръженията и пособията въ службитъ, инсталациитъ, инструментитъ, книгитъ въ библиотекитъ, материалитъ и всички други имуществени предмети, съ които разполага общината. Въ това отношение имаме голѣмо разнообразие. Една частъ отъ общинското имущество сжщо така носи доходи, друга частъ служи за обществено ползуване, трета частъ подлежи на продажба, четвърта служи за украсяване на населеното мѣсто и т. н. Това разнообразно имущество трѣбва да се обхване отъ счетоводството по рационаленъ начинъ и да се отчита общо и въ отдѣлнитъ му части. Трѣбва да се обхванатъ и своевременно изразятъ и всички промѣни, които ставатъ въ имуществото и то по най-различни поводи и независимо отъ начина, по който общината се е сдобила съ имуществото: по исторически пѣтъ, покупка, дарение или конфискация.

Смѣткитъ въ гл. книга за отчитане на имуществото се установяватъ, като се изхожда отъ разни гледища. Може да се вземе предвидъ естеството на имущественитъ части, като всѣка смѣтка обхване однородно имущество, може да се вземе предвидъ предназначението на имуществото или пѣкъ неговото мѣстонахождение. Да се приложи едно или друго гледище зависи отъ естеството на предприятието, отъ желаната счетоводна организация и отъ поставенитъ цели. Най-правдоподобно е, обаче, тукъ да се изхожда отъ общитъ съображения, защото въ общинското стопанство не се поставятъ по-специални цели и не сжществуватъ при сжщи особености, които да налагатъ съответна на тѣхъ класификация.

Презъ годината, съобразно съ нуждитъ и предвиденитъ въ разходния бюджетъ кредити, общината купува разни имущества съ бюджетни срѣдства. Извършенитъ разходи, както и тѣзи по доставяне на имуществото, минаватъ по бюджета и се записватъ въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и кредитъ на с/ка Каса. Въ сжщото време трѣбва да се отрази по смѣткитъ и увеличението на общинското имущество, поради купуването на имущественитъ части. Това се постига като съ ко-стумата стойностъ на набавеното имущество се задължи съответната имуществена смѣтка и завѣри с/ка Капиталъ. Това показва, че до-

ставеното имущество съ срѣдствата на бюджета увеличава капитала на общината, което действително и става. Когато бюджетнитѣ срѣдства, обаче, се употребятъ за разходи отъ консумативно естество, то съ това не се увеличава патримониумътъ на общината, поради което извършенитѣ разходи се записватъ само по бюджетнитѣ смѣтки.

Разходитѣ за набавяне на имуществото обикновено не се минаватъ по смѣткитѣ съ отдѣлна статия въ деня на доставянето, а заедно съ други бюджетни разходи, систематизирани по параграфи. Втората статия, обаче, най-често не се съставя въ деня на доставянето, а се съставя заедно съ други подобни статии периодически, седмично, двуседмично или пъкъ месечно. Следователно, доставеното имущество презъ известенъ периодъ се записва съ една статия въ дебитъ на имущественитѣ смѣтки и въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Когато имуществото не се набавя често, последнитѣ записвания могатъ да ставатъ и при всѣка доставка.

Общината може да си набави имущество и по стопански начинъ или чрезъ предприемачъ. Подобни случаи се срѣщатъ на практика много често.

При набавяне на имущество по стопански начинъ, направенитѣ разходи преминаватъ чрезъ бюджета, като заедно съ това се отразяватъ и по съответнитѣ имуществени смѣтки. Ако набавянето на имуществото става въ сравнително късъ срокъ, то следъ завършването му, съ неговата стойностъ се дебитира съответната имуществена смѣтка и се кредитира с/ка Капиталъ. Бюджетнитѣ разходи, обаче се записватъ по смѣткитѣ своевременно, съобразно съ времето на тѣхното извършване. Ако създаването на имуществото по стопански начинъ продължава по-дълго време, то се открива временна строителна смѣтка, въ която се вписватъ направенитѣ разходи до завършването му, следъ което по коствуема стойностъ се записва въ постоянната смѣтка, въ която следва да бѣде отчитано. Строителната смѣтка може да носи името с/ка Имоти въ строежъ. Тя се дебитира периодически съ разходитѣ по строежа, като същевременно се кредитира с/ка Капиталъ. Следъ завършване на строежа, коствуемата стойностъ на имуществото се записва въ дебитъ на съответната имуществена смѣтка и въ кредитъ на с/ка Имоти въ строежъ.

Когато имуществото се набавя чрезъ предприемачъ и заплащането на уговорената сума става наведнѣжъ и то следъ завършване на строителния обектъ, то изплащаната сума, освенъ по бюджетнитѣ смѣтки, се записва и въ дебитъ на имуществената смѣтка и въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Въ случай че отдаденото на предприемачъ строително предприятие се изплаща на части, то стойността на всѣка завършена частъ, следъ изплащането ѝ, освенъ че се записва въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и кредитъ на с/ка Каса, записва се още въ дебитъ на с/ка Имоти въ строежъ и въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Следъ завършване и приемане на строителния обектъ, съ коствуемата му стойностъ се дебитира съответната имуществена смѣтка и се кредитира с/ка Имоти въ строежъ.

Отъ тукъ се вижда, че ако въ връзка съ набавянето на имущество се открие строителна смѣтка, то отразяването на неговата стойностъ въ с/ка Капиталъ не става на единъ пътъ, а на части, въ зависимостъ отъ момента, въ който направенитѣ частични разходи се посоч-

ватъ като инвестирани въ имуществото. Въ такъвъ случай увеличението на капитала отговаря на самата действителностъ. Отъ практическо удобство, обаче, увеличението на капитала въ този случай не се отразява ежедневно, макаръ и това да е най-правилно.

При набавяне на имущество по стопански начинъ, или чрезъ предприемачъ, общината може да употреби материали, които сж били вече записани въ дебитъ на с/ка Материали и въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Съ стойността на употребенитъ материали се задължава с/ка Имоти въ строежъ и се завърява с/ка Материали. Подобни небюджетни разходи не се отразяватъ като увеличение на капитала, понеже сжщото е станало при набавяне на материалитъ. По сжщия начинъ, ако фигурирашитъ като материали пособия се предаватъ направо на службитъ за използване, то съ стойността имъ се дебитира смѣтката, която ги отчита като пособия, и се кредитира с/ка Материали.

Общината може да се сдобие съ имущество и безвъзмездно, чрезъ дарение, завещание или конфискация. Поради това, че въ такъвъ случай не се правятъ разходи по бюджета, то стойността, на която възлиза имуществото, ще се запише само въ дебитъ на съответната имуществена смѣтка и въ кредитъ на с/ка Капиталъ.

Ако имуществото се набавя на кредитъ, напълно или отчасти, като задължението ще се изплати презъ следващитъ бюджетни години, то това следва да намѣри съответно отражение въ отчетността. Въ такъвъ случай стойността на имуществото се записва въ дебитъ на съответната имуществена смѣтка, съ извършенитъ бюджетни разходи се кредитира с/ка Капиталъ, а дължимата сума се записва въ с/ка Кредитори, или въ друга подходяща смѣтка, като дългъ на общината. При всѣко погашение на дълга, погасената частъ се записва въ дебитъ на кредиторната смѣтка и въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Разбира се, че ставатъ съответни записвания и по бюджетнитъ смѣтки. Въ този случай, въ какъвто размѣръ се намалява дълга на общината, въ сжщия размѣръ се увеличава и нейния капиталъ, като стойността на набавеното имущество ще се отрази напълно като увеличение на капитала, следъ като неговата стойностъ бжде напълно изплатена. По сжщия начинъ ще станатъ записванията и тогава, когато общината доставя материали съ различно предназначение. Едни отъ материалитъ добиватъ характеръ на постоянни срѣдства, защото се предаватъ на службитъ за използване или се употребяватъ като строителни материали, а други иматъ консумативно предназначение и се употребяватъ за поддържане и поправяне на постояннитъ срѣдства, или се изразходватъ отъ службитъ въ връзка съ тѣхната дейностъ.

Имущество може да се набави и посредствомъ специаленъ заемъ за целта. Използуваната частъ отъ заема се записва въ дебитъ на смѣтката, въ която се отчита набавеното съ срѣдствата на заема имущество, или пъкъ въ дебитъ на строителната смѣтка, въ зависимостъ отъ това, дали се доставя имуществото въ завършенъ видъ, или се построява по стопански начинъ или чрезъ предприемачъ. Въ сжщото време, съ сжщата сума се кредитира една или друга смѣтка, свързана съ отчитането на заема, която може да носи едно или друго название. Ако заемътъ е сключенъ при условие, че отпущането му става и за изплащане на извършени вече строителни работи, то съ отпущаната частъ се

кредитира с/ка Заеми и се дебитира строителната смѣтка. Ако ли се инвестиратъ по-малки части, отколкото е отпуснатия заемъ, то тѣ се записватъ не въ с/ка Заеми, а въ кредитъ на една друга специална временна смѣтка, която ще бѣде открита до окончателното инвестиране на заема. При набавяне на имущество чрезъ заеми, увеличение въ капитала на общината ще има само при погасяване на заема и то въ размѣръ на погасената частъ.

Отъ тукъ се вижда, че общината може да се снабдява съ имущество по разни начини, чието счетоводно изразяване е свързано съ по-малки или по-голъми особености, въ сравнение съ сжщитѣ случаи въ стопанскитѣ предприятия. Въ общинската практика тѣзи начини се срѣщатъ по отдѣлно или комбинирано, като по нѣкога се срѣща и най-сложния случай, когато при набавяне на имуществомъ взематъ участие бюджетни срѣдства, собствени материали, сключватъ се заеми, а нѣкои строителни работи ставатъ отчасти и на кредитъ.

До тукъ разгледахме онова имущество на общината, което има характеръ на постоянни срѣдства. Но има още една категория имущество, съ което разполага общината и което има особено предназначение. Тукъ спадатъ разнитѣ материали, които общината доставя за своитѣ нужди и чиято стойностъ въ много случаи заема значителна частъ отъ бюджетнитѣ разходи.

Материалитѣ се доставятъ отъ общинитѣ въ брой, но понѣкога и на кредитъ, като стойността имъ се изплаща въ последствие напълно презъ текущата бюджетна година, или презъ следващитѣ бюджетни години. Доставенитѣ материали увеличаватъ имуществото на общината, а перото капиталъ се увеличава само съ бюджетнитѣ разходи въ връзка съ материалитѣ. При покупка на материали въ брой, стойността имъ се записва въ кредитъ на с/ка Каса и въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ, а освенъ това още въ дебитъ на с/ка Материали и въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Когато доставенитѣ материали сж отъ такова естество, че направо се консумиратъ отъ службитѣ, безъ да се складирватъ, то втората статия не се съставя, защото разходътъ има консумативен характеръ и не се получава срещу него еквивалентъ, който да увеличи имуществото на общината.

Ако набавянето на материалитѣ става напълно или отчасти на кредитъ, записванията ставатъ по сжщия начинъ както и при набавянето на други имуществени части, който случай по-горе разгледахме. И тукъ се явяватъ сжщитѣ особености въ връзка съ погасяване на задълженията къмъ кредиторитѣ и настѣпилитѣ промѣни въ размѣра на капитала, каквито бѣха особеноститѣ и въ връзка съ набавяне на постоянни срѣдства.

Въ случай че материалитѣ се употребяватъ не за консумативни цели, а се превъплощаватъ въ постоянни срѣдства за продължително използване, то съ стойността имъ се дебитира съответната имуществена смѣтка и се кредитира с/ка Материали. Ако материалитѣ се употребятъ за създаване на нови имуществени форми, то съ стойността имъ се дебитира строителната смѣтка с/ка Имоти въ строежъ и се кредитира с/ка Материали.

Когато материалитѣ се употребяватъ за консумативни цели и се счита, че не се създаватъ нови имуществени форми като превъплощение на материалитѣ, то въ размѣръ на стойността на употребенитѣ материали

става намаление на капитала. При употребление на подобни материали, съ стойността имъ се дебитира с/ка Капиталъ и кредитира с/ка Материали.

Всички бюджетни разходи и употребени материали за поддържане на имуществото въ изправностъ представляватъ текущи разходи и не увеличаватъ стойността на съответното имущество. Бюджетнитѣ разходи се записватъ въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и въ кредитъ на с/ка Каса, а употребенитѣ материали се записватъ въ дебитъ на с/ка Капиталъ и въ кредитъ на с/ка Материали.

При генераленъ ремонтъ на постояннитѣ сръдства последниятъ увеличава стойността на имуществото. Ако за тази целъ се правятъ бюджетни разходи, или се употребяватъ материали, записванията ставатъ по посоченитѣ по-горе начини въ връзка съ аналогичнитѣ случаи. Подобни разходи могатъ да се отнесатъ направо въ имуществената смѣтка, или въ специална такава. При по-сложнитѣ случаи на генераленъ ремонтъ се открива строителна смѣтка, въ която се отнасятъ всички направени разходи, като следъ завършването му общата му стойностъ се записва въ дебитъ на смѣтката на ремонтираното имущество и въ кредитъ на строителната смѣтка, съ което последната, въ връзка съ генералния ремонтъ, се приключва. Въ случая за строителна смѣтка може да послужи с/ка Имоти въ строежъ, или пъкъ може да се открие специална строителна смѣтка подъ названието с/ка Генераленъ ремонтъ.

Направенитѣ разноси не се записватъ въ дебитната страна на с/ка Генераленъ ремонтъ наведнѹжъ и следъ завършване на ремонта, а презъ време на неговото траене и съобразно съ направенитѣ бюджетни разходи и употребени материали. Всѣки случай това не става ежедневно, а периодически, като разноситѣ за даденъ периодъ се систематизиратъ по видъ и се записватъ по съответнитѣ смѣтки чрезъ посоченитѣ по-горе статии. Това може да се постигне и само чрезъ една статия, въ която с/ка Генераленъ ремонтъ се дебитира съ стойността на ремонта, с/ка Капиталъ се кредитира съ бюджетнитѣ разходи, а с/ка Материали се кредитира съ стойността на употребенитѣ материали.

Съ имуществото за продължително използване се намира въ връзка и въпросътъ за неговото амортизиране. Размѣрътъ на амортизацията трѣбва да отговаря и най-точно да изразява действителното изхабяване и обезценяване на използванитѣ постоянни сръдства, поради което и стойността, съ която е посочено това имущество въ книгитѣ, ще отговаря на действителността. Създаване на скрити резерви чрезъ извънмѣрни амортизации нѣма оправдание въ публично-правнитѣ институти.

Съ амортизацията се намалява стойността на имуществото. Съ същата сума се намалява и капиталътъ на общината. При годишното приключване се установява размѣрътъ на амортизацията, която се записва въ дебитъ на с/ка Капиталъ и въ кредитъ на съответнитѣ имуществени смѣтки. Отразяването на годишната амортизация може да стане и по другъ начинъ, като съ сумата на амортизацията се дебитира с/ка Амортизация и съ съответнитѣ имъ части се кредитиратъ отдѣлнитѣ имуществени смѣтки. Следъ това съ сумата на амортизацията се дебитира с/ка Капиталъ и се кредитира с/ка Амортизация, съ което последната смѣтка се приключва.

Отъ даденитѣ обяснения се виждз, че въплотениятъ въ имущество ка-

питалъ постепенно изчезва съ амортизиране на имуществото, поради изхабяването, увехтяването, обезценяването на последното. Общинското финансово стопанство нѣма възможност да запази капитала си отъ намаление, поради амортизиране на имуществото, по сѣщия начинъ, по който постѣпватъ стопанскитѣ предприятия. Последнитѣ калкулиратъ амортизацията въ костуетата стойностъ на добититѣ блага и по този начинъ, чрезъ продажбата на последнитѣ, да получатъ съответния еквивалентъ на тѣзи разноси. Така се запазва стопанската сила на предприятието и задачата на тѣзи предприятия при възстановяване на изхабеното си имущество, или при набавяне на ново имущество, се улеснява. И въ това отношение общината може да улесни своята задача, като образува специаленъ фондъ за възстановяване на имуществото или за набавяне на ново имущество чрезъ предвиждане на съответнитѣ суми въ разходния бюджетъ, които трѣбва да се внасятъ на съхранение въ Б. з. к. банка по специална смѣтка. Този фондъ може да се използва сѣщо така за реализиране и на други дълготрайни общински мѣроприятия. Ако това не се направи отъ общината, най-често въ подобни случаи се прибѣгва до заеми. Разбира се, че винаги е за предпочитане общината да реализира подобни мѣроприятия съ срѣдства на текущия бюджетъ и съ бюджетнитѣ излишци, отколкото да прибѣгва до заеми.

Ако по една или друга причина се унищожи известно имущество, то съ костуетата му стойностъ, намалена съ направената вече амортизация, се дебитира с/ка Капиталъ и се кредитира имуществената смѣтка, въ която то се отчита. Ясно е, че съ унищожаване на имуществото се намалява и капиталътъ на общината. По сѣщия начинъ ще се запише и понесената загуба, вследствие пожаръ и други нещастни случаи въ връзка съ имуществото, като размѣра на щетитѣ бѣде установенъ.

При продаване на части отъ имуществото получената сума минава като бюджетенъ приходъ и се записва въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Приходенъ бюджетъ. Освенъ това съ стойността, по която имуществото е вписано въ книгитѣ, се дебитира с/ка Капиталъ и кредитира съответната имуществена смѣтка. Последната статия изразява намалението, което настѣпва въ имуществото и въ капитала на общината вследствие продажбата, защото получената отъ продажбата сума се влива въ бюджетнитѣ срѣдства и се употребява за посрѣщане нуждитѣ на текущия бюджетъ. Наистина, че съ бюджетни срѣдства се набавя ново имущество, но не може да се каже, че това е станало съ получената отъ продажба на имуществото сума. Тѣзи две действия се разглеждатъ самостоятелно, безъ каквато и да било връзка едно съ друго.

Отъ тукъ се вижда, че при продажба на имущество отъ общината не се отчита въ книгитѣ нѣкакъвъ резултатъ отъ продажбата като разлика между костуетата и продажната стойностъ, както това става въ стопанскитѣ предприятия. Това се дължи на обстоятелството, че въ общинското финансово стопанство печалби и загуби не съществуватъ и такива не се отчитатъ въ счетоводството. По сѣщия начинъ се постѣпва и при продажба на каквито и да било имуществени части, като материали, облигации и др., а не само на постоянни срѣдства.

Участието на общината въ стопанскитѣ предприятия, когато тѣ водятъ самостоятелно счетоводство, се изразява чрезъ с/ка Стопански предприятия и съ участия. Въ допълнение на тази смѣтка за всѣ-

ко предприятие се води отдѣлна смѣтка, въ която се отразяватъ взаимоотношенията на общината съ последното. Горната смѣтка се дебитира съ вложенитѣ въ предприятията сръдства отъ страна на общината подъ каквато и да било форма, като същевременно се кредитира с/ка Капиталъ съ вложенитѣ бюджетни сръдства и съответнитѣ имуществени смѣтки — съ стойността на вложенитѣ имуществени части. Въ връзка съ бюджетнитѣ сръдства ставатъ и съответни записвания въ бюджетнитѣ смѣтки, познати отъ по-рано. Полученитѣ отъ общината суми срещу припадащата ѝ се частъ отъ печалбата на предприятието се минаватъ като бюджетни приходи и се записватъ въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Приходенъ бюджетъ. Ако тази печалба остава въ предприятието, за да засили участието на общината въ него, то тя се записва въ дебитъ на с/ка Стопански предприятия и съучастия и въ кредитъ на с/ка Капиталъ, като изразъ на увеличението на общинското имущество, което става въ този случай. Ако общината покрива загубата на предприятието, броената сума срещу предвидения въ разходния бюджетъ кредитъ се записва въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и въ кредитъ на с/ка Каса. Въ случай, че загубата е била вече записана въ дебитъ на с/ка Капиталъ и въ кредитъ на с/ка Стопански предприятия и съучастия, освенъ горнитѣ бюджетни записвания, при изплащане на сумата, се правятъ въ последнитѣ смѣтки обратни записвания на току що споменатитѣ. Съ това се възстановява участието на общината въ предприятието, намалено поради реализираната загуба отъ последното.

С/ка Стопански предприятия и съучастия се кредитира всѣкога, когато се намалява участието на общината въ стопанскитѣ ѝ предприятия. Въ сжщото време се дебитира с/ка Капиталъ. Въ сжщата смѣтка се записва участието на общината чрезъ акции и дѣлове въ съответнитѣ предприятия. При покупка на акции и дѣлове и при освобождаване отъ тѣзи съучастия, се правятъ сжщитѣ записвания, каквито ставатъ при сжщитѣ случаи съ другитѣ части отъ имуществото на общината и които вече подробно разгледахме.

Подробно отчитане на общинското имущество става въ спомагателнитѣ книги. Въ това отношение общината се намира въ сжщото положение, както частнитѣ и обществени стопански предприятия, като и за нея сж мѣродавни сжщитѣ изисквания въ връзка съ воденето на спомагателнитѣ книги за имуществото. Въ допълнение на всѣка смѣтка за имуществото въ главната книга се води и спомагателна книга. Нѣкои отъ спомагателнитѣ книги се водятъ като регистъръ. Въ тѣхъ отчетнитѣ обекти се описватъ на отдѣлни мѣста едно следъ друго, безъ последнитѣ да иматъ формата и съдържанието на смѣтки за отчитане на имуществото. Въ други спомагателни книги имущественитѣ предмети се регистриратъ последователно, като се използва всѣки редъ, а въ трети се откриватъ единични смѣтки за отдѣлнитѣ отчетни обекти въ едностранична или двустранична форма, въ които последнитѣ се отчитатъ количествено и стойностно. А смѣткитѣ въ спомагателната книга за общинскитѣ стопански предприятия сж лични смѣтки и се водятъ като такива. Смѣткитѣ въ последнитѣ две спомагателни книги се водятъ по сжщия начинъ както и смѣткитѣ за отчитане измѣненята въ стойностнитѣ величини. Така се водятъ, напримѣръ, смѣткитѣ за материалитѣ, за

ценнитѣ книжа, личнитѣ смѣтки на стопанскитѣ предприятия и др. Въ спомагателнитѣ книги трѣбва още да се отбелязва всѣка година и амортизацията на отдѣлнитѣ части отъ имуществото. Това може да стане индивидуално по отчетенъ обектъ, или общо върху известна група имуществени предмети. Последниятъ случай се среща, напримѣръ, при инструментитѣ, канцеларскитѣ пособия и др. подобни съоръжения, кждето амортизацията се отразява общо върху стойността на цѣлата група.

Нагодяването на спомагателнитѣ книги къмъ особеноститѣ на отчетнитѣ обекти и редовното имъ и точно водене, поставятъ отчитането на общинското имущество на добра основа и всѣкога отъ тѣхъ могатъ да се получатъ всички сведения въ връзка съ имуществото на общината. Спомагателнитѣ книги добиватъ особено важно значение въ общини, които разполагатъ съ много и различни имоти.

Поради отдаване подъ наемъ на своитѣ имоти общината може да притежава и полици. Често пкти наемателитѣ подписватъ полици въ размѣръ на наема и то съ различни падежи, които общината инкасира на съответнитѣ падежи и по този начинъ събира уговорения наемъ. Тя може да притежава полици още и поради продажба на нѣкое имущество.

Получената сума отъ продажба на имуществото представлява приходъ по бюджета и се записва въ съответнитѣ смѣтки по известния вече начинъ. Ако при продажбата е получена полица, стойността на последната се записва въ дебитъ на с/ка Полици за събиране, стойността, която продаденото имущество има по книгитѣ, се записва въ кредитъ на смѣтката, която го отчита, а разликата между продажната стойностъ и тази по книгитѣ се записва въ дебитъ, респ. въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Когато продажната стойностъ е по-голямъ, то разликата представлява увеличение на капитала и се записва въ кредитната страна на неговата смѣтка, а ако е по-малко, разликата представлява намаление на капитала и се записва въ дебитната страна на смѣтката. Отъ тукъ се вижда, че получената при продажбата парична сума се отразява само въ бюджетнитѣ смѣтки, защото представлява приходъ по бюджета, поради което като еквивалентъ срещу продаденото имущество се счита само получената полица. Ако стойността на този еквивалентъ е по-голямъ отъ тази на продаденото имущество, съ която то е записано по книгитѣ, разликата между двѣтъ стойности представлява увеличение на капитала въ момента на продажбата и се записва въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Ако първата стойностъ е по малка отъ втората, то разликата означава намаление на капитала въ този моментъ и се записва въ дебитъ на с/ка Капиталъ. Следователно, за да се установи разликата за вписване въ смѣтката на капитала, се сравнява само стойността на получената полица съ стойността, съ която е записано въ книгитѣ продаденото имущество, независимо отъ това, дали продажбата е само срещу полица, или една частъ е въ брой, а друга срещу полица. Когато общината инкасира на падежа полицата, то получената сума минава като бюджетенъ приходъ и се записва въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Приходенъ бюджетъ, а освенъ това съ същата сума се дебитира с/ка Капиталъ и се кредитира с/ка Полици за събиране. Последното записване показва, че въ края на краищата, следъ инкасиране на полицата, общината ще понесе намаление на своя капиталъ въ размѣръ на стойността, по която фигурира продаденото имущество

въ книгитѣ на общината. И наистина, че поради продажбата общината намалява своето имущество въ размѣръ на стойността по книгитѣ на проладеното имущество, поради което въ сѣщия размѣръ се намалява и капиталътъ на общината. Получената при продажбата полица представлява само междиненъ етапъ, който за известно време забавя да се изрази въ смѣтката на капитала пълното намаление на последния поради продаването на части отъ имуществото.

По сѣщия начинъ се постѣпва съ полицитѣ, получени срещу наема на общинско имущество. Полученитѣ полици се записватъ въ дебитъ на с/ка Полици за събиране и въ кредитъ на с/ка Капиталъ, като увеличение имуществото на общината, а отъ тукъ и на капитала. При инкасиране на пѣкоя полица на падежа, получената сума се записва като приходъ по бюджета въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Приходенъ бюджетъ, като сѣщевременно сѣщата сума се записва въ дебитъ на с/ка Капиталъ и въ кредитъ на с/ка Полици за събиране, съ което се отразява намалението на имуществото и на капитала, настѣпило съ инкасиране на полицата и употребяването на получената сума за бюджетни нужди.

Ако полицитѣ, съ които общината разполага, иматъ друго произхождение, то отчитането имъ става при съблюдаване на даденитѣ по-горе обяснения и основни положения.

Записванията въ връзка съ дебиторитѣ на общината ставатъ аналогично съ тѣзи на полицитѣ, само че се използва с/ка Дебитори. Ако вземанията на общината произлизатъ отъ продажбата на имущество, необходимитѣ въ връзка съ това записвания ставатъ точно по сѣщия начинъ както и при полицитѣ, съ тази разлика, че вмѣсто с/ка Полици за събиране ще се употребява с/ка Дебитори. Ако ли вземанията произлизатъ отъ отдадени подъ наемъ имоти, записванията ставатъ аналогично на сѣщия случай при полицитѣ. Изобщо вземанията на общината по смѣтка и по полици, по произходъ и сѣщностъ, могатъ да се подведатъ подъ разгледанитѣ тукъ два случая и да се отчитатъ по посоченитѣ вече начини. Вземанията могатъ да произхождатъ или отъ размѣнни операции, или поради оказани услуги отъ страна на общината и съобразно съ това следва да се отчитатъ по съответния начинъ.

При въвеждане на двойното счетоводство въ общинитѣ не малки особености има и въ връзка съ отчитането на фондоветѣ. Отчитането, обаче, както на задължителнитѣ, така и на доброволнитѣ фондове, става по еднакъвъ начинъ, като сѣщитѣ се използватъ или въ обсега на общия бюджетъ на общината, или чрезъ съставенъ специаленъ за целъта бюджетъ. Всѣки фондъ, като пасивно, капиталово перо, се отчита чрезъ специална смѣтка, която трѣбва да има и съответното име, съобразно съ целъта на фонда, защото всѣки фондъ може да се използва само за неговото предназначение. Това пасивно перо следва да носи името „резервъ“, а не „фондъ“, както се среща на практика у насъ. Напримѣръ, с/ка Резервъ за водоснабдяване, или Резервенъ капиталъ за водоснабдяване, Резервъ за пожарно дѣло и пр. Сѣщото название трѣбва да има и смѣтката, която отчита това пасивно перо. Смѣткитѣ, които отчитатъ тѣзи пасивни пера, трѣбва да носятъ името резерви, защото перата иматъ качеството на резервни капитали. Срѣдствата на тѣзи резерви, като пари, имоти, влогове и др., трѣбва сѣщо

да се отчитатъ отдѣлно. Именно тѣзи отдѣлени срѣдства представляватъ фонда, който ще бѣде употребенъ за постигане на опредѣлена цель. Отъ тукъ следва, че въплощението на резервитъ въ конкретни имуществени форми представлява фондъ, който ще се използва за постигане на опредѣлена цель. Фондъ имаме и тогава, когато известна частъ отъ паричнитъ срѣдства, или отъ нѣкои други имуществени форми, се отдѣлятъ отъ другитъ и имъ се даде специално предназначение, отъ което следва, че тази отдѣлна частъ отъ имуществото трѣбва да се подложи и на самостоятелно отчитане. Следователно, фондоветъ иматъ характеръ на активни пера, а не на пасивни, кждето въ случая се говори за резерви.

Когато фондоветъ се състоятъ отъ парични срѣдства, обикновено се съхраняватъ въ нѣкоя банка, защото ще носятъ и лихва, която ще увеличи фонда. Въ много случаи подобно третиране на фонда е задължително. Но кждето и да се намиратъ фондоветъ, всѣки отъ тѣхъ трѣбва да се отчита самостоятелно, като на откритата за цельта смѣтка се даде такова название, което да показва естеството на фонда (срѣдствата) и кжде той се намира. Ако фондътъ се състои отъ различни срѣдства, или сжщитъ не се намиратъ на едно мѣсто, то той се отчита чрезъ нѣколко смѣтки по вида на срѣдствата и мѣстонахождението имъ. Паричнитъ срѣдства на фондоветъ, които се намиратъ временно въ предприятието или учреждението, могатъ да се отчитатъ чрезъ общата с/ка Каса, но следва да се съхраняватъ отдѣлно, за да не бждатъ употребени за други цели, или да се съблюдава последното безъ да се отдѣлятъ отъ другитъ парични срѣдства. Иначе подобни парични срѣдства се отчитатъ чрезъ с/ка Каса, но въ специални графи. Така следва да се отчитатъ паричнитъ срѣдства въ общинитъ, поради което и касовата книга трѣбва да има съответна графировка. Ако, напримѣръ, фондътъ за водоснабдяване се състои отъ облигации за 400,000 лв. и влогъ въ Б. з. к. банка 300,000 лв., то тѣзи срѣдства ще бждатъ посочени въ дебитъ на с/ка Облигации — фондъ водоснабдяване — 400,000 лв. и въ дебитъ на с/ка Б. з. к. банка — фондъ водоснабдяване — 300,000 лв. Пасивната смѣтка въ случаи ще носи името с/ка Резервъ за водоснабдяване и ще показва кредитно салдо 700,000 лв. Всѣка промѣна въ вида на фондовитъ срѣдства и въ тѣхното мѣстонахождение се отбелязва чрезъ съответни записвания, безъ това да засегне пасивната смѣтка. И всѣко превъплощение на даденъ фондъ, както и използването му за съответната цель, трѣбва да намѣри отражение въ смѣткитъ.

Ако нѣкои общински приходи отиватъ къмъ даденъ фондъ, то тѣ минаватъ въ приходния бюджетъ по специаленъ параграфъ. Постъпленията се записватъ, както и всички приходи, въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Приходенъ бюджетъ. Въ спомагателната бюджетна касова книга тѣзи постъпления следва да се отчитатъ въ отдѣлна графа, като срѣдства съ специално предназначение. Използуваната частъ отъ срѣдства за съответната на фонда цель преминава презъ разходния бюджетъ и се записва въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и кредитъ на с/ка Каса. Внасянето на специалнитъ приходи въ банката по смѣтката на фонда преминава презъ бюджета и се дебитираща с/ка Разходенъ бюджетъ, а се кредитира с/ка Каса. Сжщата сума се за-

писва още и въ смѣтките на фонда, като се задължава, напримѣръ, с/ка Б. з. к. банка—фондъ водоснабдяване и се завѣржава с/ка Резервъ за водоснабдяване. .

Отъ редовнитѣ приходи на общината се отдѣлятъ 5% за засилване на разнитѣ фондове, чието разпредѣление между фондоветѣ става съ заповѣдъ отъ Министѣра на вътрешнитѣ работи. Установената обща сума се минава въ разходъ чрезъ бюджета, за която целъ имѣ предвиденъ специаленъ параграфъ въ разходния бюджетъ. Тя се записва въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и въ кредитъ на с/ка Каса, като принадлежащитѣ се части на отдѣлнитѣ фондове се внасятъ въ Бѣлг. зем. и кооп. банка по смѣтките на съответнитѣ фондове. Въ връзка съ това, освенъ току що посоченитѣ бюджетни записвания, дебитиратъ се смѣтките на фондоветѣ въ банката и се кредитиратъ смѣтките на сжщитѣ като капиталови пера, т. е. дебитиратъ се: с/ка Б. з. и к. банка—фондъ кланица, с/ка Б. з. и к. банка—здравенъ фондъ, с/ка Б. з. и к. банка—фондъ благоустройство, и т. н., а се кредитиратъ: с/ка Резервъ за построяване кланица, с/ка Резервъ за здравеопазване, с/ка Резервъ за благоустройство, и т. н.

Използуването на фондоветѣ става или посредствомъ редовния бюджетъ, или чрезъ съставяне на извънреденъ такъвъ. При първия случай въ приходния бюджетъ се предвиждатъ специални параграфи, по които постѣпватъ фондовитѣ срѣдства, които следва да бждатъ изразходвани за съответнитѣ цели чрезъ предвиденитѣ специални параграфи въ разходния бюджетъ. При всѣко изтегляне на суми по смѣтката на фонда се дебитира с/ка Каса и се кредитира с/ка Приходенъ бюджетъ, за да се посочи постѣпването на сумата въ приходъ на бюджета. Освенъ това, за да се посочи намалението на фондовитѣ срѣдства въ банката, съ изтеглената сума се дебитира с/ка Резервъ за благоустройство и се кредитира с/ка Б. з. к. банка—фондъ благоустройство.

Когато се изразходватъ фондови срѣдства, разходътъ се записва въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и въ кредитъ на с/ка Каса.

Неизразходваната частъ отъ постѣпилитѣ въ приходъ на редовния бюджетъ фондови срѣдства, се връща обратно на фонда, за да увеличи неговитѣ срѣдства. По този начинъ става възстановяване на съответния фондъ, което призвиква и съответнитѣ записвания по бюджетнитѣ смѣтки. Неизползуваната наличностъ отъ нѣкой фондъ се внася въ Б. з. к. банка по специалната смѣтка на фонда, при което тази смѣтка се задължава и се завѣржава с/ка Каса. Същевременно въ сжщия размѣръ се увеличава и пасивната смѣтка на фонда, за което се дебитира с/ка Резултати отъ изпълнение на бюджета и се кредитира с/ка Резервъ за благоустройство. Ако срѣдствата на даденъ фондъ се използватъ и презъ текущата бюджетна година за съответната целъ, излишъкътъ отъ фондовитѣ срѣдства отъ изтеклото бюджетно упражнение може да се мине направо като приходъ по текущия бюджетъ. За тази целъ съ съответната сума се задължава с/ка Резултати отъ изпълнение на бюджета и се завѣржава с/ка Приходенъ бюджетъ за текущата бюджетна година. Освенъ това сжщата сума се записва въ дебитъ и кредитъ на с/ка Каса, за да се прехвърли като причина сума отъ единия бюджетъ къмъ другия. По сж-

щия начинъ се постъпва исъ излишъка отъ приходитъ съ специално предназначение, който излишъкъ се минава въ приходъ на текущия бюджетъ.

Салдата по смѣткитъ на параграфитъ въ приходния и разходния бюджетъ, които отчитатъ приходитъ съ специално предназначение или фондоветъ, могатъ да не се отнесатъ въ с/ка Резултати отъ изпълнение на бюджета, а самостоятелно да се използватъ за приключване на съответнитъ смѣтки, които се откриватъ за отчитането имъ. Това става, като излишъкътъ отъ специалнитъ приходи се запише въ кредитъ на бюджетната смѣтка за годината, въ полза на която се отнася, а салдата по смѣткитъ на параграфитъ за старата година се записватъ въ противната страна на смѣтката, отъ която произхожда салдото, съ което тя се приключва. Освенъ това, съ сжщата сума се дебитира и кредитира с/ка Каса, за да се прехвърлятъ паричнитъ срѣдства отъ единия бюджетъ къмъ другия.

По сжщия начинъ се постъпва и съ фондоветъ. И тукъ въ края на годината ставатъ такива записвания, чрезъ които параграфитъ отъ изтеклото бюджетно упражнение, които отчитатъ срѣдствата на фонда и тѣхното изразходване, се приключватъ и кредитниятъ остатъкъ се отнася въ смѣтката на фонда, т. е. напримѣръ въ с/ка Фондъ благоустройство. При внасяне на този излишъкъ въ банката по смѣтката на фонда, последната се задължава и се завѣршава с/ка Каса. Излишъкътъ може да се мине направо като приходъ за текущия бюджетъ, въ който случай тукъ се постъпва по сжщия начинъ както и при приходитъ съ специално предназначение.

Ако използването на даденъ фондъ става чрезъ извънреденъ и специаленъ бюджетъ, то свързанитъ съ това записвания ставатъ аналогично на тѣзи при редовния бюджетъ.

Изразходванитъ фондови срѣдства чрезъ бюджета, споредъ тѣхното предназначение, намиратъ различно въплощение. Ака разходитъ иматъ консумативенъ характеръ, не оставятъ повече следи въ счетоводството, подобно на всички бюджетни разходи отъ сжщого естество. Ако се набавятъ постоянни срѣдства, които не се числятъ повече къмъ фонда и следва да се отчитатъ заедно съ останалото имущество на общината, то съ коstumата стойностъ на набавенитъ постоянни срѣдства се дебитира имуществената смѣтка, въ която тѣ следва да се отчитатъ, и се кредитира с/ка Капиталъ. По сжщия начинъ се постъпваше и при набавяне на имущества съ бюджетни срѣдства. Ако съ фондовитъ срѣдства се набавятъ и другъ видъ имущества, ставатъ пакъ сжщитъ записвания. Това се дължи на обстоятелството, че щомъ фондовитъ срѣдства се използватъ въ обсега на редовния бюджетъ и въплощението имъ по-нататъкъ не се нуждае отъ самостоятелно отчитане, то следва записванията да станатъ по сжщия начинъ, както тѣзи при въплощение на другитъ бюджетни срѣдства. Ако така се използватъ всички срѣдства на даденъ фондъ, който по-нататъкъ не се подхранва съ нови приходи, то последниятъ е изпълнилъ вече своето предназначение и престава да съществува. Онази частъ отъ фонда, която е употребена за дълготрайни инвестиции, се е проявила като увеличение на капитала.

Ако временно даденъ фондъ се въплоти въ различни срѣдства, то последнитъ трѣбва да се отчетатъ като принадлежащи на фонда и отдѣлно отъ другитъ срѣдства на общината. Всѣко превъплощение на

фонда отъ едни срѣдства въ други трѣбва да намѣри съответно отражение въ счетоводството. Ако се купятъ, напримѣръ, облигации съ срѣдствата на фонда кланица, то тѣ ще се отчитатъ чрезъ с/ка Облигации — фондъ кланица. Печалбата или загубата отъ временното въплочение на фондовитѣ срѣдства е за смѣтка на фонда, като първата го увеличава, а втората намалява. За смѣтка на фонда сж и всички приходи отъ междинното му въплочение. Увеличението на фонда по тѣзи причини се минава въ кредитъ на неговата пасивна смѣтка, а намалението се минава въ дебитъ. Съответното увеличение или намаление се показва по смѣтката, която отчита междинното му въплочение.

Когато крайното въплочение на даденъ фондъ служи за предварително установени цели, предвидени още при създаването му, то имуществото, въ което е направено това въплочение, трѣбва да се отчита самостоятелно, като отъ наименованието на смѣткитѣ личи ясно принадлежността на отчетния обектъ, напримѣръ: с/ка Облигации — фондъ електроснабдяване, с/ка Постройки — фондъ благотворителностъ и т. н. Въ такъвъ случай записванията ставатъ по сжщия начинъ и се манипулира съ сжщитѣ смѣтки, които срещнахме и обяснихме при отчитането на бюджета и това на имуществото. Тукъ съответниятъ фондъ се запазва като пасивно перо, което и по-нататѣкъ подлежи на самостоятелно отчитане.

Общината има и различни задължения. Краткосрочнитѣ ѝ задължения иматъ различенъ съставъ. Тѣ произлизатъ отъ неизплатени платежни заповѣди, отъ доставки и предприятия, отъ издадени изпълнителни листове и др. Задълженията отъ неизплатени платежни заповѣди представляватъ дългове отъ сключени бюджети.

За да се постави на здрава основа отчитането на общинскитѣ задължения, трѣбва да се вземе предвидъ тѣхниятъ произходъ. Следъ изтичане на бюджетното упражненіе, неизплатенитѣ платежни заповѣди отъ последното следва да се регистриратъ въ счетоводството като кредитори. Това се постига, като съ общата имъ стойностъ се задължи с/ка Капиталъ и се завѣри с/ка Кредитори. Това записване е като следствие отъ изпълнението на бюджета и отъ влиянието, което е указано върху срѣдствата на общината отъ еквивалента, срещу който е издадена неизплатената платежна заповѣдъ. Ако срещу последната общината е получила еквивалентъ отъ консумативенъ характеръ, то това оказва влияние върху бюджетния излишѣкъ, или ако нѣма такъвъ — непосредствено върху капитала на общината. Ако срещу нея сж доставени имуществени предмети, то съ горнитѣ записвания се поправятъ увеличението на капитала, което неправилно е станало, поради доставянето на имуществото на кредитъ. Ако доставеното имущество не е било записано, то направо се дебитира съответната имуществена смѣтка и се кредитира с/ка Кредитори. Когато се изплатятъ отъ текущия бюджетъ неизплатени платежни заповѣди, стойността имъ се записва въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и въ кредитъ на с/ка Каса, като бюджетенъ разходъ, а освенъ това записва се още въ дебитъ на с/ка Кредитори и въ кредитъ на с/ка Капиталъ. Следователно, увеличението на капитала става въ размѣръ на погасения дългъ, каквито случаи констатирахме и по рано. Така се отчитатъ още и задълженията на общината, които иматъ друго произхождение и сж задължения по смѣтки.

Заемитъ на общината се отчитатъ по подобие на кредиторитъ. Тѣ се употребяватъ най-често за дълготрайни инвестиции, т. е. за набавяне на постоянни сръдства. Сръдствата на заемитъ се употребяватъ по сръдствомъ редовния бюджетъ, а най-често се съставя извънреденъ такъвъ. Всѣко междинно въплочение на заемитъ трѣбва да бжде и самостоятелно отчитано. Крайното въплочение на заема не се отчита отдѣлно, а заедно съ другото имущество на общината. Ако заемътъ се отпуща само срещу извършени вече строителни работи, то всѣка получена сума се записва въ дебитъ на строителната смѣтка и въ кредитъ на с/ка Заеми. Преди това сжщата сума, като бюджетенъ приходъ, се записва въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Приходенъ бюджетъ, а при изплащането ѝ се записва въ дебитъ на с/ка Разходенъ бюджетъ и въ кредитъ на с/ка Каса. Тѣзи записвания ставатъ при всѣко частично използване на заема до пълното завършване на строителния обектъ. Използуванитъ собствени сръдства, пари и материали, сжщо се записватъ въ дебитъ на строителната смѣтка.

Ако сръдствата на заема се поставятъ на части или напълно въ разположение на общината, която ги използва съобразно съ нуждата, то внесената разполагаема сума на специална смѣтка въ Б. з. к. банка се записва въ дебитъ на с/ка Б. з. к. банка — депозирани заеми и въ кредитъ на с/ка Заеми. Изплатенитъ суми срещу строителни работи се записватъ въ бюджетнитъ смѣтки, а сжщо въ дебитъ на с/ка Имоти въ строежъ и въ кредитъ на с/ка Б. з. к. банка — депозирани заеми. По този начинъ само употребената частъ отъ заема минава като приходъ по бюджета.

Ако сръдствата на заемитъ не се влагатъ въ банката, а се съхраняватъ въ общинската каса, то тѣ следва да се отчитатъ въ специална графа въ спомагателната касова книга, като сръдства на заемитъ. Частъ отъ тѣхъ може да се вложи въ банката. При получаване на заема се дебитираща с/ка Каса и се кредитира с/ка Заеми. При внасяне на суми въ банката се дебитираща познатата вече смѣтка на заема и се кредитира с/ка Каса. Сумитъ предназначени за изплащане на извършени вече работи се минаватъ на приходъ по бюджета, като се дебитираща с/ка Каса (графата „бюджетни сръдства“) и се кредитира с/ка Приходенъ бюджетъ. При тѣхното изплащане се дебитираща с/ка Разходенъ бюджетъ и кредитира с/ка Каса (графата „бюджетни сръдства“), а освенъ това дебитираща се с/ка Имоти въ строежъ и се кредитира с/ка Каса (графата „заеми“).

Въ случай че цѣлиятъ отпуснатъ заемъ се минава въ приходъ на бюджета, то съ общата му сума се дебитираща с/ка Каса и се кредитира с/ка Приходенъ бюджетъ. Освенъ това, съ общата получена сума отъ заема се дебитираща с/ка Сключени заеми и се кредитира с/ка Заеми. При извършване на разходъ отъ сръдствата на заема се дебитираща с/ка Разходенъ бюджетъ и се кредитира с/ка Каса, като освенъ това сумата се записва въ дебитъ на с/ка Имоти въ строежъ и въ кредитъ на с/ка Сключени заеми. Последнитъ две смѣтки, заедно съ другитъ смѣтки, свързани съ отчитане на заемитъ, сж взаимно свързани и една стопанска операция предизвиква редица записвания.

Дебитната страна на с/ка Сключени заеми показва размѣра

на сключения заемъ, а кредитната показва, каква частъ отъ заема е използвана, поради което нейното дебитно салдо показва неизползуваната частъ отъ заема. При пълно инвестиране на заема тази смѣтка не показва салдо. При погасяване на заема съ изплатената сума се дебити-ра с/ка Разходенъ бюджетъ и се кредитира с/ка Каса, а заедно съ това дебити-ра се още с/ка Заеми и се кредитира с/ка Капиталъ.

Капиталътъ на общината е онази числена величина, която се получава, като отъ актива се извадятъ задълженията на общината. Сжиятъ се отчита не чрезъ една смѣтка, а чрезъ нѣколко, въ зависимостъ отъ броя на резервнитѣ капитали. За всѣко специално капиталово перо се открива и отдѣлна смѣтка, по която ставатъ чести промѣни, защото отдѣлнитѣ капиталови величини не сж постоянни. Най-голѣмо значение, обаче, има с/ка Капиталъ. Отчитането на капитала чрезъ нѣколко смѣтки, а не чрезъ една, е за предпочитане, защото отразява капиталовата структура на собственитѣ срѣдства по нагледенъ начинъ.

Паричнитѣ депозити въ общината се записватъ въ дебитъ на с/ка Каса и въ кредитъ на с/ка Депозанти. Внесенитѣ парични депозити въ Б. з. к. банка се отчитатъ чрезъ с/ка Б. з. к. банка — депозити, а за изтегленитѣ се правятъ обратни записвания. Въ спомагателната касова книга, въ прихода и разхода, депозититѣ се отчитатъ въ специални графи. Ако депозититѣ сж въ гаранционни удостоверения, то полученитѣ такива се записватъ въ дебитъ на с/ка Удостоверения за гаранция и въ кредитъ на с/ка Депозанти. При освобождаване на гаранционното удостоверение се правятъ обратни записвания. Въмѣсто тѣзи смѣтки, могатъ да се откриятъ с/ка Депозити, или с/ка Залози и с/ка Залогодатели.

Ценнитѣ материали се отчитатъ като статистически пера, и то по номинална стойностъ, т. е. по стойността, по която се осребряватъ отъ общината. Тукъ спадатъ театралнитѣ, банскитѣ и превознитѣ билети, горскитѣ и акцизни марки и др. Отчитането имъ става чрезъ дветѣ смѣтки: с/ка Ценни материали и с/ка Хранилище на ценни материали.

Поститѣ ангажименти отъ страна на общината по търгови доставки и строежи се изразяватъ статистически чрезъ с/ка Строежи и доставки за изпълнение и с/ка Предприемачи и доставчици. Първата е активна, втората е пасивна смѣтка. Създаването и унищожаването на ангажиментитѣ се изразява въ тѣзи смѣтки чрезъ съответни, познати вече записвания.

Годишното приключване въ общинитѣ става при спазване на общитѣ правила въ връзка съ приключаването изобщо, като се държи смѣтка за особеноститѣ, които се срѣщатъ при приключването.

Разчленението на актива въ баланса на общината може да стане на: постоянни срѣдства, оборотни срѣдства и статистически пера.

Постояннитѣ срѣдства се посочватъ по видове, като може да се спази класификацията на смѣткитѣ имъ въ главната книга. Тукъ спадатъ: полски и горски имоти, застроени и урегулирани парцели, постройки, площи — улици и тротоари, шосета — пѣтища и мостове, градини и паркове, имоти въ строежъ, машинни инсталации и апарати, пожарна команда и превозни срѣдства, домакински инвентаръ и канцеларски посо-

бия, библиотечно имущество, стопански предприятия и съучастия и др.

Оборотните сръдства иматъ познатъ съставъ. Паричните сръдства трѣбва да се посочатъ съобразно съ предназначението имъ, като напримѣръ бюджетни суми, сръдства на заемитѣ, приходи за следващата година и др. Въ връзка съ задълженията на данъкоплатците трѣбва да се посочатъ недоборитѣ, текущите задължения, глобитѣ и облаганията за следващата година. Тукъ се поставятъ и смѣтките въ Б. з. к. банка на отдѣлните фондове, като се посочатъ по отдѣлно, а сжщо и депозирани суми въ банката отъ бюджетните излишъци, отъ заемитѣ и др.

Въ отдѣла за статистически пера се посочватъ пѣзи пера съответно класифицирани. Тукъ влизатъ полученитѣ отъ общината парични депозити и вложенитѣ въ Б. з. к. банка парични и др. депозити.

Пасивните пера въ баланса се разчленяватъ на собствени капитали, дългове и статистически пера.

Въ групата собствени капитали спадатъ: въплотениятъ капиталъ въ имущество, излишъкътъ по текущия бюджетъ, излишъкътъ отъ сключени бюджети, (запасенъ капиталъ), бюджетните облагания, полученитѣ приходи за следнитѣ бюджетни години и резервитѣ, като пасивни пера на фондовете.

Къмъ групата на дълговетѣ спадатъ заемитѣ и кредиторитѣ. Последнитѣ могатъ да се раздѣлятъ на дългове по сключени бюджети, по доставки и по изпълнителни листове.

Къмъ пасивните статистически пера спадатъ депозантитѣ и хранилището на ценнитѣ материали. Стойността на тази група винаги е равна на общата сума на активните статистически пера.

Даденото разчленение на баланса на общината съответствува на особеноститѣ на общинското финансово стопанство и характеризира по подходящъ начинъ неговото състояние къмъ датата на годишното приключаване.

ВЖТРЕШЕНЪ СТОПАНСКИ ПРЕГЛЕДЪ

КАКВО НИ ДОНЕСЕ ИЗТЕКЛАТА 1941 ГОДИНА?

Изтеклата 1941 година може да се характеризира като една година на съществени промѣни въ стопанскитѣ условия, при които имаше да се развива страната и—успоредно съ това — на съответната държавна политика. Промѣнитѣ се дължатъ отъ една страна на затварянето на последнитѣ свободни пѣтища за получаването на известни сурови материали отъ презморски страни и отъ друга — на развиването на исторически-тѣ военни действия на балканитѣ, като резултатъ на които на България бѣха върнати Македония и Тракия.

Народното стопанство трѣбваше, следователно, да се приспособи къмъ тѣзи нови обстоятелства и да трансформира нѣкои производства, да приспособи други къмъ употребата на замѣстителни сурови материали (целулозе, фиоко и др.) и да засили съответно известни мѣстни земеделски производства.

Териториалното разширение на страната съ 50%, което доведе и до едно нарастване на населението съ 30%, бѣ придружено отъ значителни транспортни мѣннини, тъй като присъединяването дойде набързо и бѣ предшествувано отъ една дълготрайна политика, провеждана отъ съседитѣ ни, на отслабване до възможния минимумъ контактътъ между тѣзи български земи и свободната родина.

Като се има предвидъ важноста на новитѣ земи за страната въобще, ние ще отбележимъ тукъ, поради липса на повече мѣсто, само по-важнитѣ промѣни, които се появява въ връзка съ тѣхъ.

Новитѣ земи и народното стопанство.

Настрана отъ голѣмитѣ политически проблеми, които се повдигатъ съ присъединянитѣ български краища презъ 1941 година, появиха се не по-малко важни стопански проблеми, които се намиратъ въ връзка съ това присъединение.

Значението на освободенитѣ земи за България се изразява на първо мѣсто въ разностраняването на производствената структура на българското земедѣлие и въ включването въ нашата територия на по-голѣмата частъ отъ производството на ориенталски тютюни. Въ Македония то ни донесе култу-

рата на мака и производството на опиумъ, който въ нормални времена срѣща прѣчки при пласмента му въ чужбина.

Отъ друга страна, новитѣ земи донесоха едно чувствително нарастване на пазаритѣ на нашата индустрия, тъй като тѣ сѣ почти безъ индустриално производство. Присъединението, следователно, носи съ себе си временно единъ значителенъ отливъ на стоки отъ старата територия къмъ новата, като едновременно дава възможностъ за единъ приливъ на работна рѣка отъ тѣхъ къмъ стара България.

Освобождението бѣ предшествувано освенъ това отъ едно по-продължително задържане на войски подъ знамената, поради което въ страната се почувствува известна нужда отъ работна рѣка, която нужда бѣ успешно задоволена съ по-силното участие на женския трудъ въ земедѣлието. По-силно се почувствува липсата на работна рѣка въ градскитѣ занятия и главно въ строителната дейность.

Що се отнася до държавната политика, освободенитѣ земи наложиха съсрѣдоточаването на усилията главно въ две направления: осигуряване на транспорта и осигуряване на снабдяването. Транспортътъ къмъ новоосвободенитѣ земи бѣ затрудненъ главно поради политиката на бившитѣ Югославска и Гръцка държави, които правѣха всичко възможно, за да откъснатъ Македония и Тракия отъ България. Липсата на прѣки жельзопѣтни съобщения съ тѣзи области, лошото състояние на пѣтищата и крайната нужда отъ едно бързо и ефикасно свързване на новоосвободенитѣ земи съ старитѣ наложиха съсрѣдоточаването на строителнитѣ усилия на държавата главно къмъ прокарването на ж. п. линии къмъ новитѣ земи и къмъ постройката и поправката на шосетата, водещи за тѣхъ.

Снабдяването на новитѣ земи средна сѣщо така голѣми трудности, тъй като войскитѣ на Югославия и Гърция бѣха реквизирали добитѣка и отвлѣкли хранитѣ на населението, поради което въ снабдително отношение тѣ се намираха на едно много ниско равнище. Отправянето на частъ отъ запаситѣ на страната въ старитѣ територии за изхранването на новитѣ представлява поради това второто прѣко и голѣмо въздействие на осво-

бождението на българските кранища през 1941 г. върху развитието на стопанството въ старитѣ предѣли.

Въвеждането на българските закони въ новитѣ земи, борбата съ спекулата и съ контрабандата къмъ още по-силно изгладилитѣ територии на Албания и Гърция, поставяне-то въ действие на българската данъчна система и необходимостта отъ уреждането на народностния въпросъ въ Тракия, всичко това прави отъ изтеклата 1941 година една година на първоначално приспособяване на новоосвободенитѣ земи къмъ българския режимъ.

Стопанството въ старитѣ предѣли.

Поради земеделския характеръ на нашето народно стопанство, състоянието на реколтата опредѣля общото състояние на народното стопанство.

Земеделіе. Общо взето реколтата презъ 1941 година бѣ относително по-слаба отъ предшестващитѣ, а особено отъ рекордната реколтата презъ 1939 година. Рано настъпналата есенъ, съ своитѣ проливни дъждове, забави засѣването съ повече отъ 3 седмици; настъпилитѣ следъ това студове, главно въ източната частъ на страната, предизвикаха измръзването на частъ отъ зимнитѣ посѣви, а дъждовното време презъ м. юний 1941 и студената есенъ презъ сѣщата година понижиха добива на почти всички по-късно узрѣващи култури, като царевичата, памука и т. п.

Споредъ направенитѣ изявления отъ бившия министъръ на търговията г. д-ръ Загоровъ производството на пшеница е съ 10% по малко отъ това презъ 1940 година, а съ около 33% по-малко отъ производството презъ 1939 година. Царевичата сѣчно така даде единъ относително по-малкъ добивъ, който стана още по-недостатъченъ за нуждитѣ на скотовъдството, понеже царевичата започна масово да се употребява и за човѣшка храна.

Слънчогледовата реколта бѣ добра и взета въ сравнение съ срѣдната реколта презъ последнитѣ години може да се счита за нормална. Тя бѣ, обаче, съ около 30% по-добра отъ реколтата презъ 1940 г., когато страната изживя значителна криза въ снабдяването съ растителни масла за говеене.

Текстилниятъ земеделски произведение дадохъ презъ годината твърде пониженъ добивъ главно поради лошитѣ климатически условия, като особено силно бѣ намаленъ добивътъ отъ памука. Тютюнътъ показва известно намаление въ сравнение съ миналата година, но въ качествено отношение е по-добъръ. Общото производство на тютюнъ въ страната е било 62 милиона кгр., отъ

които на старитѣ предѣли се падатъ 44,1 милиона кгр., срещу 52 милиона за 1940 година; на Бѣломористе се падатъ 9,9 милиона кгр., срещу 23 милиона за миналата година и на Македония се падатъ — 8 милиона, срещу 11 милиона за миналата година. По-слабата реколта въ старитѣ предѣли се дължи на климатически причини, а въ новитѣ — на влиянието на войната и на инертността на грѣцкото население въ Тракия следъ нея.

Въ производството на млѣчни произведения презъ годината се отбелязва ново намаление, като производството на сирене е намаляло съ нови 10% въ сравнение съ 1940 г., а съ 30% въ сравнение съ 1939 г. Маслото сѣчно така е било произведено въ по-малки количества, следствие на което се чувствува липса отъ такова на пазара.

Състоянието на животновъдството е било влошено презъ годината, главно поради недостатъчния фуражъ и липсата на правилно съотношение между ценитѣ на фуражитѣ и на живото тегло на месото. Презъ годината се е отбелязало едно задържане въ клането на възрастень добитѣкъ, който е билъ много търсенъ като работна сила отъ новитѣ земи и е билъ продаванъ въ значителенъ брой за нуждитѣ на тѣзи земи, въ замѣна на което имаме силно изкачане на младия добитѣкъ, поради невъзможността да се изхрани и продаде рентабилно отъ производителитѣ.

Клането на младия добитѣкъ въ градскитѣ кланици, работящи за консумацията на 1.300.000 души, проличава отъ следната табличка :

	Закланъ добитѣкъ	
	1941	1940
Юнци и юнции отъ 1-3г.	37.421	32.330
Телета до 1 година	35.280	13.537
Малаци и малач.отъ 1-3	13.228	9.530
Малачета до 1 година	3.205	1.552
Овци	405.537	330.308
Шилета отъ 7 м. до 1 г.	90.168	59.242
Агнета до 6 месеца	1.210.713	1.166.182
Свине надъ 91 кгр.	51.138	35.134
Свине подъ 91 кгр.	50.180	36.732

Както се вижда отъ горната таблица, клането на младия добитѣкъ въ градскитѣ кланици е било значително увеличено въ сравнение съ миналата година.

Общото впечатление отъ развитието на земеделіето презъ изтеклата година е, следователно, че то е било неблагоприятно, съ което се обясняватъ до голяма степенъ и редица други негови отражения върху общия стопански животъ на страната и на снабдяването.

Индустриално производство. Индустриалното производство на страната се разви през годината под знака на липсата на сурови материали. Въпреки това общото индустриално производство нараства с 6% в сравнение с миналата година. Нарастването на обема на производството се дължи главно на по-засилената дейност на хранителната индустрия, която работи и за новите земи, докато производството на инвестиционни блага намалява, главно поради свиването на строителната дейност.

Развитието на индустриалното производство въ неговите три големи групи проличава от следната таблица за движението на индекса на обема на индустриалното производство при база 1934/35 = 100:

Индексъ на обема на индустриалното производство

	1938	1939	1940	1941
Общо инд. произв.	155,0	164,0	182,0	193,7
Инвестиционни блага	137,1	153,1	152,1	140,2
Консумативни блага — храни	180,1	199,6	249,2	269,5
Конс. блага — други	153,6	160,1	176,9	189,7

За общия обем на производството свидетелствуват и изработените надници от индустрията, които възлизат за 1941 година на 1,754 хиляди броя, срещу 1,672 хиляди броя за 1940 година. По високите надници, обаче, повишават разходите за труда на индустрията, които възлизат през 1941 г. на 133,6 милиона лева, срещу 106,4 милиона лева за 1940 година.

По отделни индустриални клонове, развитието на индустриалното производство се очертава през изтеклата година както следва: най-голямо увеличение на производството въ сравнение с 1940 г. отбелязва хартиената индустрия — 33,8%, поради заместването на ютените амбалажи с книжни, следвана от металната индустрия — 22,2%, което се дължи на липсата на достатъчен внос от чужбина и на относително високите цени на произведените продукти, които насърчават силно развитието на производството; Увеличението на производството на храни и питиета възлиза на 21,6% въ сравнение с миналата година, главно поради разширяването на мелничарското производство и за новите земи, както и поради нарастването на производството на консервената индустрия. Производството на каменовъглени мина нараства с 6,9% поради по-широкото използване на въглищата като двигателна сила от железниците и индустрията.

Най-голямо намаление на производството през годината отбелязва керамичната ин-

дустрия 18,6%, поради ограничаването на стросжит и химическата — с 14,6%, поради липсата на достатъчно сурови материали за сапуненото и каучуково производство. Производството на кожарската индустрия намалява с 7,1%, а текстилната индустрия — с 5,0% поради липсата на достатъчно сурови материали.

Индустриалното производство, следователно, не е намаляло чувствително въ сравнение с миналите години, но задоволяването на нуждите на гражданското население с индустриални произведения бѣ влошено през 1941 г. поради намаляването на запасите.

Външна търговия. Затварянето на презморските пътища насочи българската външна търговия през 1941 г. изключително към европейските пазари. Повишението на цените, освен това, и заместването на малочислените, но тежки стоки като зърнени храни с по-ценните такива на новите земи, на първо място с тютюна, доведоха до едно рекордно увеличение на цифрите на вноса и износа по стойност, което проличава от следната таблица за развитието на външната ни търговия през последните две години:

Год.	Вносъ		Износъ		Балансъ
	х. тона	мл. лв.	х. тона	мл. лв.	мл. лв.
1941	458,7	10.238,9	459,7	9.234,2	—1.004,7
1940	382,7	7.028,0	995,7	7.019,0	— 8,4
Разлика:	+76,0	+3.210,9	-546,0	+1.215,2	— 994,3

Както проличава от горните цифри, прекосяването временно на съобщенията с запад поради войната въ бивша Югославия не е повлияло за намалението на външната ни търговия по обемъ, като известни намаления, главно въ износа, се дължат не на транспортни, а на стокви причини. Въ горната таблица прави впечатление още увеличението на износа с 25% по стойност при едно намаление на изнесените количества с почти 50%. Това трѣбва да се отдаде на изчезването от нашия износ на тежките зърнени храни и на заместването имъ съ скъпите тютюни.

Що се отнася до вноса, разпределението му по стойност между отделните три големи групи стоки през 1941 година въ сравнение с 1940 е било следното:

	1941	1940
	мл. лева	мл. лева
Консумативни блага	3.170,1	1.888,4
Инвестиционни блага	4.791,0	3.288,9
Сурови матер. за инд.	2.278,0	1.850,7
Всичко:	10.239,1	7.028,7

Отъ горната таблица проличава, че вносътъ на консумативни блага се е увеличилъ силно, следванъ отъ този на инвестиционни блага и на суровитѣ материали за индустрията. Въпрѣки повишението на ценитѣ, които увеличаватъ стойността на вноса, безъ да се е отбелязало съответно увеличението на внесенитѣ количества, отъ горнитѣ данни може да се извади заключението, че, срѣдно взето, нашата индустрия е била относително добре задоволявана съ сурови материали презъ течение на годината. Обратно, България е допринесла твърде много за облекчаването на кризата въ европейското снабдяване съ тютюнъ.

Вътрешна търговия. Снабдяването на населението презъ 1941 година премина презъ две фази, отъ които първата, продължаваща до къмъ срѣдата на годината, премина при едно задоволително състояние. Презъ второто полугодие и особено презъ последнитѣ месеци на годината, снабдяването на населението съ консумативни стоки се влоши, въведоха се съ закъснение редица ограничения на консумацията и се направи опитъ за пълно регламентиране на вътрешния пазаръ. Липсата на централизация на закупуванията за известни продукти предизвика значително повишение на ценитѣ надъ нормиранитѣ. Що се отнася до реално продаденитѣ количества стоки, известни указания имаме само за продажбитѣ по обемъ на фабричитѣ, които продажби се намиратъ съ 3,8% подъ тия отъ 1940 г.

Не личи отъ публикуванитѣ данни, обаче, дали това сѣ само продажби на населението, или въ тѣхъ сѣ включени и тия за нуждитѣ на държавата и войската, въ който случай не би могло да се сѣди за степента на снабдяването на населението съ индустриални произведения.

Оборотитѣ на дребно на потребителнитѣ кооперации показватъ значително повишение по стойностъ, особено въ градоветѣ, гдето тѣ нарастватъ съ 53,2% въ сравнение съ 1940 година, докато въ селата нарастването на оборотитѣ е съ 37,4%. Продажбитѣ на избрани софийски фирми възлизатъ сѣщо така на една сума съ 36,2% по-висока отъ тази презъ миналата година. Като се има предвидъ, че повишението на ценитѣ на дребно презъ 1941 година възлиза на около 31%, въ сравнение съ 1940 година, може да се приеме, че е отбелязано известно слабо усиление и на количествентѣ обороти въ вътрешната търговия, което се дължи на изчерпването на запаситѣ отъ стоки, шомъ като презъ годината не се е отбелязало съответното увеличение на производството или вноса имъ.

Вътрешниятъ стокотъ трафикъ по желѣзницитѣ се е увеличилъ презъ годината съ 35,5% въ сравнение съ 1940 година, което

се дължи до голѣма степенъ на засилениѣ превози за нуждитѣ на войската.

Цени. Следъ като въ продължение на първитѣ две восни години ценитѣ на стокитѣ въ страната можаха да бждатъ задържани на едно относително стабилно равнище, презъ второто полугодие на 1941 година настѣпи най-голѣмото покачване на ценитѣ, отбелязано въ страната отъ 1929 година насамъ. Така индексътъ на ценитѣ на едро при база 1939 = 100 показва 167,4 за края на 1941 г., срещу 139,1 за юний 1941 и 131,6 за декемврий 1940 г. Въ сравнение съ базата, следователно, презъ първото полугодие на годината е било отбелязано едно покачване на ценитѣ съ 7,5%, а презъ второто полугодие съ 28,3%, или общо презъ годината ценитѣ на едро сѣ съ покачили въ сравнение съ 1939 г. съ 35,8%.

По отдѣлни групи стоки покачването презъ годината е вървѣло както следва:

	Январь. 1940	Юний 1941	Декемь. 1941
Износни стоки	122,1	121,3	154,1
Вносни стоки	146,1	156,9	162,5
Мѣстни стоки за мѣстна консумация	132,4	143,3	174,2

Отъ горната таблица се вижда, че ценитѣ на износнитѣ стоки сѣ съ покачили въ сравнение съ 1939 г. съ 32,0%, тѣзи на вноснитѣ стоки съ 16,4%, а ценитѣ на мѣстнитѣ стоки за мѣстна консумация сѣ нарастнали презъ 1941 г. съ 41,8%. Отъ това би могло да се извлѣче заключението, че ценитѣ на вноснитѣ стоки не сѣ влияли презъ 1941 г. за общото покачване на ценитѣ, тѣй като тѣ сѣ съ повишили най-малко отъ всички цени. Въ сѣщностъ, обаче, поради редица технически причини индексътъ на ценитѣ на вноснитѣ стоки, изчисляванъ отъ Дирекцията на статистиката, е нереаленъ и той трѣбва да бжде замѣстенъ съ индексъ на ценитѣ на вноснитѣ стоки франко граница безъ мито, изчисляванъ само върху реално внесени количества стоки, който показва презъ 1941 год. едно покачване съ 44,3% въ сравнение съ 1939 г., поради което е правилно да се приеме, че ценитѣ на вноснитѣ стоки сѣ продължили да указватъ своето влияние за общото повишение на ценитѣ и презъ 1941 г.

Покачването на ценитѣ на дребно върви успоредно съ това на ценитѣ на едро, като индексътъ на тѣзи цени достига при база 1939 = 100 до 179,8 за декемврий 1941 срещу 133,1 за декемврий 1940 година, отбелязвайки така едно покачване отъ 43,7% въ сравнение съ 1939 година.

Покачването на ценитѣ на дребно, както и повишението на наемитѣ и на нѣкои дру-

ги елементи от издръжката на живота, доведоха през второто полугодие на 1941 г. до най-голямото покачване на издръжката на живота от 1929 година насам, като индексът на издръжката на живота, при база 1939 = 100, за 12 града достигна до 160 за декември 1941 г., срещу 129,8 за юни 1941 и 120,3 за декември 1940 година. Само през второто полугодие на 1941 година, следователно, издръжката на живота се е повишила в сравнение с 1939 година с 30,2%.

Паричен пазар и кредит. Засилването на девизните авари на Б. н. банка през 1941 година като резултат на разни въздействия, стоящи на страна от нашия нормален стокообмен с чужбина, увеличи силно и паричното обръщение, което достигна в края на 1941 г. 15,714 милиона лева, срещу 8,083 милиона лева за края на 1940 година. Същевременно девизният резерв на Б. н. банка, срещу които тя е направила съответни плащания в лева, нарастна на 10,430 милиона лева за края на 1941 година, срещу 2,310 милиона за края на 1940 г. Явно е от сравнението на двесте увеличения — на паричното обръщение и на девизит — че тѣ сѣ взаимно обусловени и почти еднакви. От засилването на паричното обръщение произлиза, обаче, една много увеличена ликвидност въобще в частното стопанство, която се подсилваше и от ограничаването на търговията с известни стоки, вследствие на което известни инвестирани в търговията и в стоки капитали се превърнаха също така в парични. Паричното изобилие доведе и до увеличаване на влоговет в банките, което има рекорден размѣръ, достигайки 3,731 милиона лева увеличение на влоговет през 1941 г. Общата сума на наблюдаванит влогове от Дирекцията на статистиката достига в края на 1941 г. 24,478 милиона лева, срещу 19,202 милиона за края на декември 1940 година, отбелязвайки едно нарастване от 27,5%. Но едновременно с това засилената ликвидност на стопанството и притокът на влогове към банките поставя на разрешение и въпроса: какъ да се справят банките с огромнит си касови наличности, достигаш по правило

повече от 20% от размѣра на банковит влогове. Този въпрос и досега не е разрешен. Увеличението на паричното обръщение през 1941 година, обаче, не се дължи на засилване на държавнит разходи и поради това нѣма опасно инфлационен характер, макаръ и самият фактъ на изобилието на парични срѣдства на пазара да въздействува вече върху образуването на ценитѣ.

Държавни финанси. Въ развитието на държавнит приходи през 1941 г. се отбелязва голямо увеличение. За достигането на общия размѣръ от 18,257 милиона лева държавни приходи, което е цифра двойна на постигнатата през 1940 год., допринася включването в тѣх на 5,764 милиона лева извънредни приходи, произлизащи главно от 5% държавен заем, докато разходитѣ, възлизали на 15,251 милиона лева, отбелязватъ също така много голямо увеличение, главно поради засилването на военнит разходи.

За голямото увеличение на държавнит приходи през годината допринесе твърде много и реформирането на прѣкото данѣчно облагане, както и засиленит обороти на търговията, които подпомагаха засилването на приходитѣ от косвени данѣци. Приходитѣ от прѣкитѣ данѣци нарастватъ с повече от 100% в сравнение с 1940 г., а тия от акцизи — с 57%.

* * *

Общото впечатление от развитието на народното ни стопанство през 1941 г., следъ подробното разглеждане на горнит данни, е, че това развитие, въпреки лошитѣ условия за земедѣлското производство, високитѣ цени, недостатъчното снабдяване и слабия притокъ на сурови материали, е било по-добро, отколкото въ почти всички останали европейски държави. Краятъ на годината, обаче, заваря страната с намалѣли запаси и с по-малки възможности за формирането на нови такива. Вследствие на това налага се една по-добра организация на снабдяването да бѣде проведена през 1942/43 год., когато могатъ да се очакватъ по-голямѣ затруднения, отколкото презъ изтеклата 1941 година.

СПЕСТОВНОСТЪТА У НАСЪ ПРЕЗЪ 1941 ГОДИНА.

Развитието на спестовността въ България през 1941 година, изразено въ цифрата на наблюдаванит влогове при държавнит, обществени и частни спестовни институти, е повече отъ насърчително. Споредъ разполагасмитѣ данни за 10 месеци на изтеклата 1941 година, увеличението въ случая на влоговетъ у насъ възлиза на 3,337 милиона лева, като общата имъ сума нараства отъ

16,737 милиона лева къмъ 31. X. 1940 година на 20,074 милиона лева къмъ 31. X. 1941 година, или сѣ кръгло 20%. Презъ предшестващата 1940 година съответното увеличение на регистриранит влогове за 12-тѣ месеци е само 1,607 милиона лева или кръгло 10% отъ общата имъ сума въ края на 1939 година.

По принадлежността имъ къмъ 4-тѣ гру-

пи спестовни институти, предметъ на официално наблюдение у насъ, горнитъ влогове за 1941 година се разпредѣлятъ както следва:

Б. З. К. Банка	7.969	мл. лв. или	крѣгло	40%
П. С. Каса	4.705	"	"	23%
П. Б. и Съюзи	4.785	"	"	24%
Частни банки	2.615	"	"	13%
		20.074 мл. лева		100

Въ какъвъ размѣръ сж увеличени влоговетъ при разнитъ категории спестовни институти презъ сщия периодъ време, се вижда отъ следната таблица:

Институти	Влогове къмъ 31. X. 1940 г. въ мл. лева	Влогове къмъ 31. X. 1941 г. въ мл. лева	Въ повече влогове мл. лева	%
Б. З. К. банка	6.761	7.969	1.208	18%
П. С. Каса	3.852	4.705	853	23%
П. банки и съюзи	3.825	4.785	960	25%
Частни банки	2.299	2.615	316	14%

Макаръ и да не е напълно възможно да се проследи и установи още отъ сега съ положителностъ, кои сж предимно факторитъ, допринесли за благоприятното положение на влоговетъ у насъ презъ изтеклата 1941 година, обстоятелството, че това насърчително развитие въ пашата спестовностъ е отбелязано презъ единъ периодъ на свѣтвна война, съ присжнитъ му неблагоприятни отражения върху психиката на спестителитъ, ни дава всички основания да констатираме съ задоволство постигнатия добъръ резултатъ въ случая и да градимъ върху него още по-голямъ надежди за бъдещето. Особено като имаме предъ видъ, че този резултатъ е дѣло на българския спестителъ, чието отношение къмъ спестовнитъ ни институти не бѣше на желаната висота и въ нормални времена, и че отъ друга страна у насъ не се отбелязаха презъ 1941 година нѣкакви особени мѣрки на държавата за форсиране ръста на влоговетъ, подобно на случаетъ въ други държави. Нѣма съмнение, обаче, че тукъ сж изиграли своята роля отъ една страна увеличениитъ реаленъ доходъ на нѣкои категории спестители и отъ друга — ограничениитъ временно възможности за влагане на разполагаеми парични срѣдства въ покупки, поради затегнатата купонна система и засиления контролъ надъ стремежа къмъ прекалено запасване съ стоки и предмети отъ първа необходимостъ. Къмъ това ще трѣбва да се прибавятъ още, като фактори за засилната спестовностъ у насъ презъ 1941 година: възпрепятствуването на редица категории спестители да упражняватъ свободно и въ пълнен капацитетъ мирновременнитъ си занятия, въ които сж били ангажирани нормално тѣхнитъ капитали и доходи; включва-

нето въ българското спестовно дѣло и на една нова срѣда отъ спестители, а именно тия отъ освободенитъ земи, които (за Добруджа въ по-голямъ размѣръ, а за останалитъ земи — въ по-малкъ) сж могли да дадатъ своето, макаръ и още слабо отражение въ развитието на влоговетъ у насъ презъ 1941 година.

При разглеждане развитието на спестовността въ България по-особенъ интересъ представлява дейността на Понискската спестовна каса, като нароченъ държавенъ институтъ, предназначенъ да събира спестов-

нитъ влогове и да ги поставя на разположение на народното стопанство.

Презъ цѣлата 1941 година влоговетъ при П. С. К. сж се увеличили отъ 4.046 милиона

лева на 5.061 мил. лева или съ 1,015 мил. лева, отъ които 892 мил. лева чисти нови влогове и 123 мил. лева — капитализирани лихви за изтеклата година. Общото увеличение на влоговетъ въ случая възлиза на 25%, единъ рѣдъкъ и рекорденъ резултатъ даже за П. С. К., която се ямира въ постоянсиъ напредѣкъ презъ последнитъ 15 години.

Що се отнася до притежателитъ на пониски спестовни книжки, тѣхниятъ брой къмъ 31. XII. 1941 година достига 728.976.

Долната таблица показва развитието на спестовното отдѣление при П. С. К. презъ 1941 година, що се отнася до броя на вложителитъ и цифрата на влоговетъ презъ последнитъ 5 години:

Години	Брой на сп. книжки въ обръщение	Влогове въ края на годината мл. лева
1937	588.254	2.858
1938	640.669	3.330
1939	662.708	3.613
1940	678.897	4.047
1941	728.976	5.061

Горната таблица показва, че презъ последнитъ 5 години броятъ на вложителитъ при П. С. К. е нарастналъ съ 140.722 или съ 24%, а събранитъ влогове сж се увеличили съ 2.158 мил. лева или съ 75%.

Презъ сщия периодъ отъ време числото на извършенитъ операции, по бройки и суми, при спестовното отдѣление отбелязва следното развитие:

Години	Операции бройки	Операции-суми въ мил. лева
1937	1.662.666	2.945
1938	1.813.487	3.532
1939	1.865.036	3.942
1940	1.900.816	4.420
1941	1.912.974	5.077

Срѣдствата на спестовното отделение при П. С. К. сѣ били вложени презъ 1941 година както следва: 1) На влогъ въ Б. з. к. Банка—3.769 мил. лева; 2) Въ заеми на държавата — 1.046 мил. лева и 3. Въ държавни и гарантирани отъ държавата ценни книжа — 251 мил. лева.

Брутиата лихва, одобрявана на влоговетъ е 3.5% за цѣлата 1941 година.

По силата на особенъ законъ, обнародванъ въ Държ. в-къ брой 31 отъ 11. II. 1941 година, П. С. К. изплати на спестителитъ отъ Добруджа влоговетъ и лихвитъ имъ по български пощенски спестовни книжки, притежавани отъ тяхъ преди румънското владичество.

Не по-малкъ напредѣкъ отбелязва и дейността на отделението за парични преводи при П. С. К. презъ 1941 година, което обема службитъ по пощенскитъ чекови смѣтки и записитъ.

Така пощенската чекова служба показва следното развитие презъ последнитъ 3 години:

Години	Брой на чековитъ смѣтки	Авоари по смѣткитъ въ края на год.
1939	5.217	147 мил. лева
1940	6.070	165 мил. лева
1941	7.146	451 мил. лева

Прави впечатление особеното нарастване на авоаритъ по смѣткитъ, чито размѣръ идва вече да потвърди и у насъ ролята на пощенската чекова служба като пригоденъ инструментъ за събиране и на капиталата при минимално олихвяване (презъ 1941 г.—2.5%), произхождащи вече отъ други източници, нѣмащи общо съ обыкновената спестовностъ.

Броятъ и сумитъ на операциянтъ при пощенската чекова служба презъ последнитъ 3 години сѣ особено внушителни за нашитъ условия:

Години	Брой на операциитъ	Оборотъ въ мил. лева
1939	1.036.502	9.501
1940	1.229.246	11.361
1941	1.506.565	15.676

Отъ горнитъ операции сѣ били извършени по прехвърлителенъ (вирментелъ) пътъ, т. е. чрезъ завързодѣлжение на съответни чекови смѣтки и следователно безъ употрѣба на парични знаци, както следва: презъ 1939 година — 111.274 операции на 3.550 мил. лева; презъ 1940 година — 123.325 операции за 3.839 мил. лева и презъ 1941 година — 129.852 операции за 4.902 мил. лева.

Презъ сѣщото време дѣлътъ на пощенската чекова служба е нарастналъ съответно и при операциянтъ на уравнителната камара при Б. н. банка, споредъ както се вижда отъ долната таблица за последнитъ 3 години:

Членове на камарата	Обороти въ мил. лв.		
	1939	1940	1941
Б. н. банка	11.761	14.811	25.839
Кредитна банка	6.351	7.742	13.344
Банка Бѣлг. Кредитъ	5.082	7.012	12.547
Б. з. к. банка	4.638	5.914	10.146
Пощ. чекова служба	3.550	4.008	5.966
Итал. и Бѣлг. т. банка	1.280	2.241	3.070
Съюзъ на поп. банки	881	1.538	2.355
Бѣлг. търг. банка	532	912	1.401
Пражка кред. банка	388	769	804
Фр. Бѣлг. банка	642	384	262

Както до сега и презъ 1941 година за нуждитъ на самитъ държавни ведомства пощенската чекова служба е била използвана най-целесъобразно отъ Дирекцията на пѣткитъ данѣци, което се вижда отъ следната таблица за операциянтъ презъ последнитъ 3 години по чековитъ смѣтки на данѣчнитъ управления въ страната:

Години	Брой на операциитъ	Постѣпили прѣки данѣци въ мил. лв.
1939	106.529	238
1940	118.992	310
1941	132.000	570

Твърде голѣма и незамѣнима е и ролята на пощенската чекова служба като апаратъ за преводъ на суми отъ българскитъ работници въ чужбина (предимно Германия) за издрѣжка на близкитъ имъ въ България или за спестяване. И въ това отношение резултатитъ за 1941 година сѣ единъ голѣмъ успѣхъ за тази служба. Така, докато презъ 1940 година сѣ били извършени 32.903 подобни преводи на 43 милиона лева, за 1941 година съответнитъ числа сѣ: 43.917 превода на 125 милиона лева.

Изобщо, обаче, и що се отнася до 1941 година, по отношение на пощенската чекова служба остава мѣрдоавно заключението, че

тази служба още далеч не се използва у насъ съобразно съ нейнитъ възможности, които сѣ отдавна доказани другадѣ като най-разнообразни по видъ и неограничени по обемъ. За това говори самиятъ фактъ на тъй-малкото още на брой чекови смѣтки въ България — само 7.000, докато въ много помалката Швейцария този брой е вече къмъ 140.000, въ Бельгия — надъ 450.000, въ Германия — надъ 1.500.000 и т. н. Причинитъ за това бавно развитие на нашата пощенска чекова служба сѣ многобройни и тѣхното отстранение, по всичко изглежда, ще изисква много усилия и много време, въпреки готовия примѣръ на по-напредналитъ страни, който е отдавна предъ насъ.

При службата за вътрешни и международни пощенски и телеграфни записи сѣ извършени следнитъ операции презъ изтеклитъ 2 години:

I. Вътрешни записи

Години	Операции бройки	Оборотъ въ мил. лева
1940	2.737.082	2.110
1941	3.582.625	3.134

II. Международни записи

Години	Бройки	Суми въ хил. лева
1940	1.766	1.644.000
1941	429	613.000

Голѣмото развитие на тази служба въ вътрешността се дължи до голѣма степенъ на увеличениия брой преводи на суми, предназначени за военнослужащи, до като въ международната областъ службата е почти преустановена, поради войната.

Въпреки липсата на редица сѣществени условия, и презъ 1941 година е могла да бѣде поддържана задоволително службата по изплащане на записи по домоветъ на получателитъ. Даннитъ за тази служба, която е въведена за сега само при голѣмитъ пощенски станции и улеснява твърде много гражданството, сѣ следнитъ:

Год.	Брой на станциитъ съ въведена служба	Брой на изплатенитъ записи	Изплат. суми въ мил. лева
1940	26	154.044	102
1941	22	120.975	92

Изобщо Пощенската спестовна каса е извършила следнитъ операции, въ бройки и суми, при своитъ поддѣления презъ последнитъ 2 години:

Поддѣл- ния	О б о р о т и			
	1940 год.		1941 год.	
	бройки	м. лв.	бройки	м. лв.
Спестов.	1.900.816	4.420	1.912.974	5.077
Чеково	1.229.246	11.361	1.506.565	15.676
Записи	2.739.748	2.112	3.583.054	3.135
Всичко	5.869.810	17.893	7.002.593	23.888

Този грамаденъ оборотъ отъ 7 милиона операции на 24 милиарда лева е извършенъ презъ 1941 година отъ Централното управление на Пощенската спестовна каса въ София, клонътъ ѝ въ Скопие (новооткритъ отъ м. септемврий 1941 год.) и 1.000 телеграфо-пощенски станции въ царството.

Д-ръ Д. Г. Димитровъ.

НАЦИОНАЛИЯТЪ ДОХОДЪ И СЪСЛОВИЯТА СЪ ПОСТОЯННИ ДОХОДИ

Въ известни случаи напоследъкъ се направиха изчисления, че националниятъ доходъ на България е нарастналъ чувствително, тъй като се предполага, че възлиза на 75-100 милиарда лева годишно, срещу единъ доходъ отъ 48,8 милиарда лева за 1938 година. Ако приемемъ, че участието на новитъ земи е съ около 25% въ националния доходъ, при едно население отъ около 30% отъ общото население на обединена България (по-малкиятъ процентъ се дължи на липсата на индустрия въ новитъ земи, което не може да се компенсира отъ по-голѣмия доходъ отъ тютюна), то националниятъ доходъ въ старитъ предѣли би трѣбвало да

се приеме, че възлиза на около 75 милиарда лева максимумъ.

Опредѣляйки тази максимална сума споредъ чужди изчисления, ние бихме изказали едно предположение, че номиналниятъ националенъ доходъ, включенъ въ нея, е надцененъ въ сравнение съ действителния, като сѣщевременно бихме изтъкнали съ основание, че макаръ и да има едно привидно увеличение на националния доходъ, реалниятъ такъвъ, изразенъ въ неговата покупна сила и въ притока отъ блага, който се получава отъ народното стопанство, отбелязва не увеличение, а и известно намаляние въ сравнение съ 1938 година. Това е така,

защото общият индекс на цените на стоки, който служи нормално за мърка на покупателната сила на монетата, се е покачил съ 71% от 1939 г. до януарий 1942 г. Издръжката на живота, от друга страна, се е посъкжила съ 65% от 1939 до февруарий 1942 г. Реалният национален доход следователно, дори ако би възлизал на 78 милиарда лева през 1942 г., въ същност ще има покупателна сила колкото 49 милиарда през 1942.

Въ същност, обаче, би могло да се направи едно изчисление, съ голъма възможност за грешки и твърде приблизително, за реалния размер на националния доход през 1942 г. въз основа на данните за националния доход през 1938 г., изчислени от д-ръ Асенъ Чакаловъ.

Както е известно, тези данни показват че през 1938 г. българският национален доход възлиза на 48,8 милиарда лева, от които на селското стопанство се падат 36,7 милиарда лева, а на градското 22,1 милиарда лева.

Ако приемемъ, че цените на земеделски производения сж се повишили срѣдно съ 50% (повишението за зърненитъ храни е 78%, а за текстилнитъ, съ изключение на памукъ — около 35%), то селският доходъ при непромѣненъ обемъ на производството би възлизалъ на 40,1 милиарда лева. Като се има предвидъ, обаче, че редица земеделски производства дадохъ презъ 1941 г. намаленъ добивъ, може съ пълно основание да се приеме, че реалното увеличение на селския национален доходъ не надминава 35—36 милиарда лева.

Що се отнася до градското население, което въ най-големата му частъ се състои отъ чиновници, работници и пенсионери, т. е. отъ лица съ непромѣнливи доходи, съ пълно основание може да се приеме, че доходитъ му сж увеличени срѣдно съ 30%, тъй като срѣдното увеличение на надницитъ и заплатитъ не надвишава 26,5%, а при търговията печалбитъ сж нарастнали въ не по-голямъ размеръ отъ 35%. При казаното срѣдно увеличение на доходитъ на градското население, следователно, доходътъ на този стопански секторъ би възлизалъ на около 28,5 милиарда лева, или общиятъ национален доходъ, изразенъ въ пера, би възлизалъ презъ 1942 г. (въ България за образуването на доходитъ презъ дадена година отъ най-големо значение е състоянието на реколтата и земеделското производство презъ предшествуващата година) максимумъ на 64 милиарда лева. При това положение, единъ бюджетъ отъ около 25 милиарда лева (държавенъ бюд

жетъ плюсъ фондови и автономни бюджети) би отнелъ 39% отъ националния доходъ на страната. И тази цифра, обаче, не отговаря напълно на действителността, защото отъ селския доходъ, който възлиза презъ 1938 г. на 26,7 милиарда лева, само 10,8 милиарда лева е париченъ доходъ, който може да бжде използванъ за финансирането на държавата, а остатъкътъ е натураленъ доходъ, който се изконсумира въ рамкитъ на стопанството — производителъ, което живѣе при най-голъма оскъдница. Ако се приложи процентътъ на посъкжването на земеделскитъ произведения, безъ да се взема предвидъ намалаването на изнасянитъ на пазаря продукти, то общиятъ париченъ доходъ на селското население би възлизалъ на 15-16 милиарда лева за 1941 г., а общиятъ националенъ париченъ доходъ — на 45-46 милиарда лева. При това положение българскиятъ бюджетъ отнема 50% отъ реалнитъ парични доходи на нацията, взета при старитъ граници. Приносътъ на новитъ земи въ това отношение — макаръ и да липсватъ точни изчисления, не е особено голъмъ, тъй като най-големиятъ финансовъ приходъ отъ тяхъ идва отъ тютюна.

При това положение на националния доходъ на страната, който едва стига за посрещането на най-належащитъ консумативни нужди на населението, финансовата политика на страната се присъединява къмъ ценовата политика, за да отежни положението на градскитъ социални слоеве, които живѣятъ отъ заплати и надници.

Политиката на стабилни цени, следователно, е първо условие за запазването на морала въ ржководната интелигенция на страната, която по правило живѣе отъ заплати и надници. Тази политика, обаче, трѣбва да бжде предшествувана отъ една разумна политика на установяване на такива заплати за държавни чиновници, щото тѣ да могатъ да преживѣватъ при най-скромненъ животъ отъ заплатата си. Такава хармония между заплати и нужди на домакинскитъ бюджети на чиновницитъ, нужди, отговарящи на тяхното културно равнище, почти не е бивала установявана до сега, тъй като всички сж се ржководили отъ мисълта, че интелигенцията трѣбва да даде най-голямъ жертви, тъй като е и най-съзнателната частъ на народа.

Единъ актъ на разумностъ би било приспособяването на заплатитъ на чиновницитъ къмъ това, което държавата смѣта, че трѣбва да имъ се осигури, за да могатъ да живѣятъ.

ИЗМѢНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА Б. Н. БАНКА

На 20 мартъ министрътъ на финанситѣ г. Д. Божиловъ внесе въ Народното събрание единъ законопроектъ за измѣнение на закона за Б. н. банка, който на следния денъ бѣ гласуванъ на две четения и стана законъ.

Независимо отъ премахването на членоветѣ, постановяващи назначаването на единъ съветникъ при Банката отъ Обществото на Народитѣ и намаляването на приходитѣ на пенсионния фондъ на служителитѣ при Банката, главната целъ на закона е да измѣни чл. 35, точка 17 отъ закона за банката, съ който се разрешава на последната да закупува държавни съкровищни бонове.

Съ огледъ да се избегне прекалното кредитиране на държавата, което се отразява въ едно инфлационистично увеличение на паричното обръщение, първоначалниятъ текстъ на закона позволяваше закупуването отъ страна на Б. н. банка само на толкова държавни ценни книжа, на колкото възлизатъ 20% отъ капитала и резервнитѣ фондове на Банката, т. е. около 350 милиона лева.

Въ последствие, поради нуждата да се кредитира по-силно държавата въ връзка съ извършването се въоръжение на страната, законътъ бѣ измѣненъ, като се предвиди, че държавнитѣ съкровищни бонове, които могатъ да се купятъ отъ банката, ще възлизатъ на 160% отъ основния капиталъ и резервитѣ на последната, или на около 2.300 милиона лева. Допълнително съ разни закони за извършването на държавни доставки отъ чужбина срещу заплащане съ съкровищни бонове, общата сума на държавнитѣ ценни книжа, които могатъ да бъдатъ купувани отъ Б. н. банка, направили 10 милиарда лева, срещу които банката бѣ посила бонове за не повече отъ 5 милиарда лева.

Съ новото измѣнение на закона за Бан-

ката се дава право на управителния съветъ на Банката да пласира въ държавни и гарантирани отъ държавата облигации и съкровищни бонове, суми до размѣри, определени отъ управителния съветъ на Банката.

Съ това се дава възможностъ на банката да увеличава неограничено портфейла си отъ държавни ценни книжа, което означава едно засилване на кредитирането на държавата отъ страна на Банката.

Взетата мѣрка съ допускането на неограничено кредитиране на държавата срещу съкровищни бонове въ настоящия моментъ намира едно голямо конюнктурно оправдание въ силното увеличение на разполаганитѣ чужди дивизи отъ страна на банката, които дивизи понастоящемъ могатъ и би трѣбвало да се използватъ на първо време за въоръжения, или за погасяване на стари държавни дългове къмъ чужбина, като се изкупватъ облигациитѣ при низкъ курсъ.

Както е известно, притежаванитѣ чужди дивизи отъ Банката достигатъ около 11 милиарда лева, срещу които въ страната съпустнати банкноти въ обръщение. Средутѣзи чужди дивизи Банката може да прави плащания въ брой въ чужбина, респективно въ Германия, по държавния вносъ, като държавата се задължава при Б. н. банка съ издаването на съкровищни бонове въ размѣръ на изплатенитѣ суми.

По този начинъ се постига едно намаляване на дивизнитѣ резерви на банката безъ да се пускатъ въ обръщение нови банкноти. Но отъ друга страна, съ изплащането на държавнитѣ доставки въ чужди дивизи безъ срещу това държавата да внесе въ Банката пари въ лева, сегашниятъ размѣръ на паричното обръщение се стабилизира и придобива траенъ, вмѣсто конюнктуренъ характеръ.

СНАБДЯВАНЕТО СЪ МЕСО

Следъ една дълга и тежка зима, презъ която въ страната се отбеляза голямо изобилие на месо въ всички населени мѣста, отъ края на м. мартъ настѣпи обратното — една чувствителна криза въ месоснабдяването, като особено въ София доставкитѣ на месо сж твърде недостатъчни и предизвикватъ натрупването на гражданитѣ на „онашки“ предъ месарицитѣ въ очакване да получатъ нѣкое малко количество.

За да попрѣчи на задълбочаването на кризата въ снабдяването съ месо, министрътъ на търговията, промишлеността и труда г. Никола Захариевъ издаде веднага следъ заемането на новия му постъ една заповѣдъ,

съ която забрани продаването на повече отъ 1 кг. месо на семейство на денъ въ днитѣ, когато консумацията на месо е позволена.

Тѣй като тази мѣрка се указа недостатъчна, на 19 априлъ той издаде една нова по-обширна заповѣдъ за снабдяването на столицата съ месо, въ която сж прокарани следнитѣ положения: 1) всички месари отъ 16 до 70 годишна възраст се мобилизиратъ граждански; 2) Тѣ ще снабдяватъ гражданетѣ съ месо по наряди, дадени отъ мѣстнитѣ комисари по снабдяването; за месото както и останалитѣ артикули, неподлежащи на рациониране, ще се предаватъ

на отделните домакинства специални снабдителни книжки, въ които продавачите ще отбелязват продадените количества, съобразно големината на семействата; 3) всяко домакинство запнапредъ не се снабдява съ месо само от единъ месарски магазинъ, който не може да бъде свободно избранъ отъ него; 4) ресторантите и всички други колективни домакинства ще се снабдяватъ съ месо само въ определени за тяхъ магазини. Въ последствие се установиха и месни лажби, които ще достигатъ максимумъ 200 гр. на день, а понастоящемъ възлизатъ на 100 гр. за София.

Както се вижда, мърките, взети отъ новия министъръ за осигуряване на снабдяването на гражданството съ месо, се отнасятъ изключително до начина на разпредѣлението на количествата месо, които ще постѣпятъ за клане въ кланиците на страната. Относно истинската снабдителна дейностъ е казано само, че месарите ще снабдяватъ страната съ месо по наряди, които ще имъ бждатъ давани отъ мѣстните комисари, като селяните ще сж длъжни да предаватъ контролирано добитѣка си на установените за целта тържища.

Това ограничаване на държавната намѣса въ снабдяването съ месо само въ областта на разпредѣлението, като урежда само начина на покушко-продажбите на селския добитѣкъ, не ще може само по себе си да отстрани снабдителните затруднения, защото проблемътъ на снабдяването съ месо не сж отъ разпредѣлителенъ, а производственъ характеръ и дефектите въ разпредѣлението, които се чувствуватъ понастоящемъ, се дължатъ изключително на недостатъчния притокъ на месо по нормирани цени.

Една система на регламентиране на разпредѣлението, следователно, може да направи по-справедливо разпредѣлението на разполагаемите количества месо между консуматорите, но тя не е въ състояние да задоволи консумативните нужди на страната, макаръ за това да има все още пълни възможности.

Причините за достигането на досегашното положение се криятъ въ близкото минало и ние ще ги изложимъ накратко по-долу.

Както е известно, добитѣкъ въ България може да се раздѣли на две групи: 1) добитѣкъ, който консумира храна, каквито консумиратъ и хората (свине и птици) и 2) добитѣкъ, който консумира груби фуражи, които не се използватъ за никаква прѣка или косвена хранителна консумация отъ хората (останалия добитѣкъ). Поради това разпредѣление първата група добитѣкъ чувствува винаги и много тежко всички конюнктурни промѣни, които водятъ до ограничаване на хранителните продукти за хората, поради което оскѣдицата въ човѣшки

хранителни продукти води до масово изкосяване на този видъ добитѣкъ.

Точно такъвъ бѣ случаятъ презъ изтеклата дълга зима, когато, следъ една криза презъ 1938 г., когато много голѣма частъ отъ свинетѣ бѣха изклани, свинеѣдството отново бѣ достигнало до известна висота. Липсата на зърнени фуражи, които започнаха да се консумиратъ отъ хората, доведе, следователно, до една тежка криза въ свинеѣдството и птицевѣдството презъ зимата, когато голѣма частъ отъ тѣзи животни въ страната бѣха изклани. По това време, за съжаление, въпрѣки направените напомняния отъ страна на наши икономисти, не се възеха мѣрки, за да се запази месото на масово изкосяващия се добитѣкъ, като се задържи въ хладилници и се преработи отъ консервената индустрия въ трайни месни консерви, вследствие на което огромни количества месо бѣха просто разпиляни и изядени на шишъ, оставяйки страната безъ достатъчно снабдяване съ свинско и птиче месо въ ранната пролѣтъ, когато нуждата отъ едно такова снабдяване трѣбваше да се почувствува особено остро.

Добитѣкътъ отъ втората група, който консумира груби фуражи, понесе сжщо така известни поражения, които, обаче, бѣха значително по-малки, отколкото при свинетѣ и птиците. Най-голѣмо бѣ намалението на овцетѣ, които поради липсата на концентрирани фуражи не можеха да се изхранватъ и трѣбваше да бждатъ отчасти ликвидирани отъ тѣхните собственици. При говеждия добитѣкъ пораженията сж най-малки, макаръ и отслабването на добитѣка презъ зимата да е изключително голѣмо.

Пролѣтѣта завари българското народно стопанство, следователно, въ невъзможност да се снабдява съ свинско и птиче месо, но при задоволителни възможности да се снабдява съ говеждо и овче месо. Тукъ, обаче, се намѣсиха нови, стопански фактори, които до голѣма степенъ сж резултатъ на несъгласуването на цените, вследствие на което снабдяването се затрудни дори още повече, отколкото презъ зимата, когато въ резултатъ на голѣмото предлагане на месо цените бѣха спаднали доста низко подъ нормировките, (свинското месо, на-примѣръ, се продаваше презъ януарий и февруарий 1924 г. по 16-17 лв. живо тегло при една нормирана цена отъ 26 лв. за кгр. живо тегло.).

Незадоволителното дирижиране на цените се изрази въ това, че докато Министерството на търговията нормираше постоянно цените на закланото месо, тѣзи на живото тегло оставаха свободни и доказваха постоянна тенденция на покачване.

Развитието на цените на „живото тегло“ премина презъ първите четири месеца на

1942 г. презъ две много интересни фази. Така, например, презъ зимните месеци, поради липсата на храна за добитъка, ценитъ на живото тегло спаднаха до 30-40% подъ нормираният, а собственицитъ на добитъкъ, включително едрия, правѣха всичко възможно, за да се освободятъ отъ него. Съ настѣпването на пролѣтта и вдигането на снѣжната покривка, когато се открива нови и значителни възможности за изхранването на добитъка на паша, настѣпни обратната тенденция на неимоверно усилено търсене на добитъкъ, както за разплодъ така и за работа. За толкова голѣмото засиляване на търсенето на добитъкъ допринесе значително и присѣдиняването на Маклония и западнитъ покрайнини, гдето много голѣма частъ отъ добитъка бѣ реквизиранъ или отвлѣченъ отъ сърбитъ, а това предизвика едно засилено търсене на кравн волове и коне отъ тамошнитъ населения и едно съответно филтриране на добитъкъ отъ старитъ предѣли на страната къмъ новитъ.

Въ резултатъ на това увеличено търсене, обаче, се достигна до неимоверно покачване на ценитъ на работния производителенъ добитъкъ, като въ Софийскъ, например, една доста слаба двойка волове, дребни и съ малка теглителна сила се продава по 30.000 лева чифта, а една срѣдна двойка коне въ Павликени се продава отъ 50 до 60.000 лева.

Това огромно покачване на цената на добитъка за работни и продуктивни цели, което достига до 500 % и повече въ сравнение съ ценитъ отъ м. февруарий, не може да не се отрази съответно и на ценитъ на онзи добитъкъ, който се изтегля отъ производството или работата, за да бѣде закланъ и изконсумиранъ като месо. Вследствие на това, при едно относително малко количествено намаление на едрия добитъкъ въ страната, притокътъ на месо отъ добитъкъ къмъ кланицитъ прѣсхва поради много голѣмата цена на живото тегло и невъзможността това живо тегло да се продава като заклано по нормираниятъ цени.

Сѣщото явление се забелязва и по отношение на свинетъ и птицитъ. Следъ едно спадане на живото тегло на свинетъ до 16-17 лева презъ месецъ февруарий, днесъ малки прасета се търсятъ съ възпроизводителни цели по 115-120 лв. кг., безъ да могатъ да се намѣрятъ. Това усилено търсене на прасета по цени съ 1000%, по високи отъ февруарскитъ се обяснява съ нуждитъ на селянитъ да се запасятъ съ известни количества месо при есенното прасило, за да не изпаднатъ въ кризата въ снабдяването, която би могла да се появи презъ идващата зима.

По отношение на овчето и агнешко месо

може да се каже, че и върху него се е разпространила общата тенденция на повишение на живитъ тегла на животнитъ, което се облагодетелствува особено много и отъ тенденцията на покачване на ценитъ на вълната и млѣкото.

Както се вижда отъ всичко изложено до тукъ, проблемитъ по задоволяването на страната съ месо не лежатъ само въ системата на разпредѣлението, но главно въ системата на ценитъ и на снабдяването съ фуражи.

Относно фуражния проблемъ на страната трѣбва сѣщо така да се изтъкне, че разполагаемитъ концентрирани и други фуражи бѣха изразходвани въ цѣлата страна още презъ ранната пролѣтъ, което затруднява силно изхранването, тъй като растежа на тревитъ по пасищата се забави отъ дългата зима, а освенъ това сѣществуватъ редица несъответствия между ценитъ на фуражитъ и на нормираниятъ живи тегла на животнитъ, поради което въобще не е рентабилно да се използватъ фуражи за огояване. Такъвъ е напримеръ случаятъ съ цената на царевичата и на свинското тегло, при което дадено количество царевича струва по-скѣпо дори по нормираниятъ цени, отколкото е живото тегло, което се получава като приръстъ отъ нейното използване като фуражъ за свинетъ.

Едно правилно разрешение на въпроса за снабдяването на страната съ месо, следъ всичко това, трѣбва да почива преди всичко на една правилна производствена политика по отношение на живитъ животни, на едно правилно съразмѣряване на ценитъ на фуражитъ и на живото тегло на едно целесъобразно организиране на нормировки за живото тегло и на съответна покупателна организация, която да може да върши покупкитъ си по нормираниятъ цени и най-сестне на една централа за общи покупки и продажби отъ страна на месаритъ, съ което би се избегнала конкуренцията, чернитъ пазари и т. н.

Днесъ вече се вижда, че лайтмотивътъ на обясненията, които се даваха напоследъкъ за липсата на месо, а именно, че липсата се дължала само на транспортни затруднения, е билъ твърде далечъ отъ истината.

Едно правилно обяснение на сегашната липса на месо, извънъ липсата, дължаща се на ценова политика, се открива въ сведенията за заклания добитъкъ презъ 1941 година. Общо взето, тѣзи сведения показватъ, че дори преди да настѣпни всеизвестното масово колелене на животни презъ текущата зима поради липса на фуражи, такова клане е имало и презъ 1941 г. и че въ сѣщностъ то е една отъ главнитъ причини сега да нѣма месо въ достатѣчни количества и за мѣстнитъ нужди на населението.

Отъ общитѣ сведения за заклания добитѣкъ въ кланицитѣ на градоветѣ, обхващащи общо едно население отъ 1.302.551 души, се вижда, че клането на едрия добитѣкъ — волове и крави, е останало на сжигото равнище, както презъ 1940 година. Така, презъ 1941 година сж били заклани въ кланицитѣ всичко 47.899 вола, срещу 47.200 за 1940 година и 29.053 крави срещу 30.696 за 1940 година. Запазването на сжжния брой заклани волове и крави се обяснява съ това, че тѣ сж работниятъ добитѣкъ на страната и като такъв сж били особено необходими при разширената територия. Съ голѣмото имѣ търсене отъ новоосвободенитѣ земи се обяснява и тѣхното така силно поскъпване въ началото на тази пролѣтъ.

Съвсемъ друго е положението, обаче, при младитѣ животни, което проличава отъ следната таблица за заклания младѣ добитѣкъ презъ 1941 и 1940 години:

	Заклани животни	
	1941	1940
Юнци и юницы отъ 1-3	37.421	32.330
Телета до година	35.280	13.537
Малачета отъ 1 до 3 г.	13.228	9.530
Овце	405.537	330.308
Шилета отъ 7 м. до 1 г.	90.168	59.242
Агнета до 6 месеца	1.210.713	1.166.182
Свине надъ 91 кгр.	51.138	35.134
Прасета и свине подъ 90 кгр.	38.207	35.465

Както се вижда отъ горната таблица, липсата на месо понастоящемъ, както и високитѣ цени на добитѣка презъ тази пролѣтъ се обясняватъ на първо мѣсто съ силно увеличеното изкаляне на младия добитѣкъ презъ 1941 година, вследствие на ко-

ето едриятъ рогатъ добитѣкъ нѣма достатъченъ прирѣстъ за замѣстването на остарѣлия добитѣкъ, а и притокътъ на месо къмъ градоветѣ намалява поради липсата на подрастващъ добитѣкъ, който да се заплати къмъ кланицитѣ въ подходящата за това целъ. Особено важни и знаменателни сж цифритѣ въ горната таблица за телетата, за шилетата и овцетѣ и за свинетѣ. Тѣзи данни показватъ едно увеличение на клането на младѣ добитѣкъ, стигащо въ нѣкой случаи до къмъ 300% въ сравнение съ 1940 година.

Не трѣбва да се забравя, отъ друга страна, че горнитѣ цифри нѣматъ характеръ на указатели за абсолютното развитие на клането на животнитѣ, а само за онова, което е минало презъ регламентиранитѣ градски кланици, обслужващи едва една четвъртъ отъ населението на страната.

Ако се погледне на въпроса съ огледъ на цѣлото народно стопанство, ще трѣбва да да се изтъкне, че унищожаването на младия добитѣкъ презъ 1941 година е било много по-голѣмо въ селата и че именно това унищожаване, на което можеше своевременно да се попрѣчи, е една отъ главнитѣ причини за сегашната криза въ снабвянето на страната съ месо и съ работенъ добитѣкъ.

Относно причинитѣ за това извънредно голѣмо клане на добитѣка трѣбва да се изтъкне, че клането е станало презъ 1941 г., т. е. преди да се появи въздействието на голѣмата фуражна криза презъ 1942 г. Главната реална причина за това намаление, следователно, трѣбва да се потърси въ погрѣшната ценова, политика която нормираше нереални цени съ огледъ на фуражитѣ, служажъ за изхранването на добитѣка и не би създава никаква организация за продажби и покупки на добитѣкъ, която би могла да нормализира ценообразуването на живитѣ тегла на животнитѣ и да канализира прихода на месо къмъ кланицитѣ.

М А С Ш А Б И И

Единъ отъ най-актуалнитѣ въпроси презъ м. юний 1942 г. е този за съотношението между заплати и цени и между заплати и скъзистенецъ — минимумъ за чиновническиѣ семейства.

Въпросътъ се слага отъ една страна съ огледъ на необходимостта съсловията съ непромѣнливи доходи да могатъ да се издържатъ и да не дегенериратъ, а отъ друга — той трѣбва да се решава съ огледъ на финансовитѣ възможности на държавата. Ето защо, както винаги до сега, между желателното и възможното въ България ще има една разлика, която бихме могли да наречемъ „ножица“. Стремѣжътъ къмъ затваряне на тази ножица, по-

настоящемъ отворена въ вреда на съсловиетата съ опредѣлени доходи, трѣбва да бѣде една отъ най-важнитѣ цели на държавната политика.

Доколко ножицата е отворена и какво трѣбва да бѣде нейното желателно затваряне, това е единъ споренъ въпросъ, защото той стои въ връзка съ физиологическитѣ необходимиости на човѣкиятъ организъмъ, съ икономичнитѣ обичаи у населението, съ производственитѣ възможности въ дадено народно стопанство и т. н.

При едни относително близки цени на стокитѣ, каквито цени понастоящемъ може да се приеме, че съществуватъ въ България и

Германия, отъ голѣмъ интересъ е да се види, какво получава срѣдниятъ български интеллигентъ — държавенъ чиновникъ и срѣдниятъ германския чиновникъ, за да се направи сравнение между тѣхнитъ жизнени възможности и за евентуалното имъ подобрене следъ завършването на войната.

Достатъчно е да разтворимъ първѣтъ страници на българския държавенъ бюджетъ и тия на държавнитъ фондове, за да видимъ, че общо на държавна служба (включително желѣзниците) имаме 153,138 души чиновници, а при фондоветъ — 9,926 души, или всичко държавнитъ служители възлизатъ на 163,064 души. Отъ тѣхъ основна заплата до 2,500 лева или чиста до 4000 лева получаватъ 118,057 души или 72%; отъ 2,500 до 3,600 лева основна или между 4,000 и 5,000 лева чиста (включително временнитъ увеличения) получаватъ 23,905 души или 15%, а надъ 3,600 лева основна при 5000 лева чиста заплата само 21,102 души или 13%.

Явно е, следователно, че 72% отъ държавнитъ чиновници получаватъ чиста заплата подъ 4000 лева, а 87% получаватъ подъ 5,000 лева. При това чиститъ заплати сж изчислени безъ да се взематъ подъ внимание нито задължителнитъ удържки за разни посмъртни и други каси, които съществуватъ почти при всички министерства, нито изплащанията на дългосрочни задължения на чиновниците къмъ подобни каси, каквито задължения сжщо така съществуватъ почти за всички държавни чиновници. Ако се приспаднатъ и тѣзи постоянни удържки отъ заплатитъ на чиновниците, то реалнитъ суми, които получаватъ 72% отъ чиновниците, ще спаднатъ между 3,500 лева и 3,700 лева месечно, а тѣзи до 5,000 лева ще се намалятъ на 4,500 до 4,700 лева месечно.

Поставя се, при това положение, въпросътъ: съществуватъ ли заплати надвишаватъ ли екзистенцъ минимума за едно срѣдно чиновническо семейство, и ако не го надвишаватъ, съ колко стоятъ подъ него? На този въпросъ може много мъчно да се отговори, защото, както се изтъква и по-горе, у насъ още не е изчисляванъ единъ официаленъ индексъ на екзистенцъ — минимума. Въпреки това, ако приемемъ, че сегашнитъ дажби за разни хранителни произведения сж минимално допустимитъ съ огледъ на здравето, че освенъ дажбитъ населението ще консумира месечно само още по 20 яйца (за петчленно чиновническо семейство), 10 кгр. фасулъ, 12 кгр. лукъ, 8 кгр. прѣсно и кисело зеле, 10 кгр. картофи и 15 кгр. други зеленчуци, то, при днешнитъ цени, за храна на това семейство трѣбва да се изразходватъ 1,800 лева.

Ако се приеме сжщо така, че семейството ще си направи годишно само по единъ костюмъ дрехи на човѣкъ, които ще струватъ срѣдно по 1,200 лева, макаръ само

шеватъ да е нормиранъ надъ 1,600 лева и ще си купи само 5 чифта обувки по 600 лева, безъ да ги поправа и да имъ слага подметки, като не купува почти никакви долни дрехи, чаршафи и т. н., т. е. като за всички тѣзи цели харчи месечно само по 250 лева, семейството ще трѣбва да изразходва месечно по 1000 лева за обѣкло.

При четири тона вжглища и 500 кгр. дрѣва за едногодишна консумация, както и при 60 лв. месечно за освѣтление, това семейство ще трѣбва да изразходва по 300 лева месечно за тѣзи нужди.

Наемътъ на семейството за две стаи и кухня, при ценитъ отъ 1939 г., трѣбва да възлиза сжщо така най-малко на 1,400 лева.

Разнитъ други разходи, като за сапунъ, училищни потрѣби, медицинска помощъ, вестници и др., не могатъ да възлизатъ на по-малко отъ 500 лева месечно, което е една цифра, намираща се значително подъ реалната цифра за такива разходи.

Общо взето, следователно, за издржката на едно семейство при горната най-стегнатата смѣтка, въ която не се предвижда покупката на никакъвъ балтонъ, никаква поправка на обувки, никакво по-скорошно скъсване на сжщитъ отъ една година, почти никакви подновявания на бѣлото и т. н., ще сж необходими най-малко 5,000 лева месечно.

Ако сравнимъ тази цифра съ реално получаванитъ заплати отъ българскитъ държавни чиновници, не видимъ че около 85-90% отъ тѣхъ се намиратъ подъ това равнище на животъ, което съ спокойна съвестъ можемъ да наречемъ екзистенцъ-минимумъ. Въ действителность, известенъ процентъ държавни служители, работящи въ селата или въ малки градове, се намиратъ въ по-добро положение, тъй като тѣ иматъ собствени къщи и наемътъ имъ се замѣства отъ плащания данъкъ върху недвижимитъ имоти, а освенъ това тѣ иматъ обикновено и по нѣкое земеделско стопанство, което допринася за подобрене на положението имъ. За чиновниците отъ голѣмитъ градове, обаче, опредѣлениятъ екзистенцъ-минимумъ важи напълно.

Отъ изложеното до тукъ ние пѣма да правимъ никакви дълбоки изводи, нито ще даваме препорѣки за ново подобрене на заплатитъ на държавнитъ служители, защото целта ни въ този прегледъ е да направимъ само едно сравнение между това, което се приема обществено у насъ като задоволителенъ екзистенцъ-минимумъ, поне за държавнитъ чиновници, и онова, което въ чужбина смѣтатъ, че трѣбва да се заплаща въ странитъ на Югоизточна Европа, за да може да се живѣе добре и освенъ това да се отдѣля частъ отъ изработеното, за да се създаде въ продължение на единъ човѣшки

животъ опази маса отъ материални богатства, която е изразител на народното благосъстояние и която повече или по-малко трѣбва да преминава отъ поколѣние на поколѣние, за да расте и материалното благополучие на нацията.

Много интересни данни въ това отношение намираме въ статията на г. Антонъ Корда, ръководител на службата по външната търговия въ Виена, печатана въ в. Зюдостъ Ехо, бр. 20 отъ т. г. Въ тази статия г. Корда дава сведения на германскитѣ чиновници и работници-специалисти, които биха отишли да работятъ въ странитѣ на Югоизточна Европа, за това, колко струва издрѣжката на живота за единъ човѣкъ, който трѣбва да живѣе добре и въпрѣки това да пести.

Относно България той казва, че индустриалнитѣ и търговски чиновници и работници, които работятъ при нѣкоя фирма въ България, намираща се въ по-главнитѣ български градове, трѣбва да пресмѣтатъ следнитѣ разности за издрѣжката на живота си: Ергенитѣ, които обикновено получаватъ заплатата отъ 600 до 800 райхсмарки, ще иматъ за заплащане: 1) една мобилирана стая съ отопление, освѣтление и почистване, къмъ 2,000 лв. месечно; храна къмъ 4,500 лв. месечно; облѣкло къмъ 10,000 лв. годишно; други дребни разности къмъ 2,500 лв. месечно, или общо при една заплатата отъ около 19,800 до 26,400 лв. месечно, издрѣжката на единъ чиновникъ ергенъ отъ германски произходъ ще трѣбва да възлиза на около 10,000 лв. месечно, като му оставатъ за спестяване между 10 и 16,500 лв. месечно.

За семейство безъ деца при сѣщата заплатата отъ 600 до 800 марки се предвиждатъ следнитѣ месечни разходи: 1) жилище отъ две стаи немобилирани — къмъ 2,500 лв. месечно, а мобилирани — къмъ 3,500 — 4,000 лв.; 2) Храна при готвене въ къщи — къмъ 5,000 лв. месечно; 3) облѣкло къмъ 20,000 лв. годишно и 4) други разности — къмъ 3,500 лв. месечно. Разходитѣ за едно семей-

ство безъ деца, следователно, се изчисляватъ отъ г. Корда на около 12,600 лв. при наемане на немобилиранъ апартаментъ, като за спестяване имъ оставатъ между 8 и 16,000 лева месечно.

Германскитѣ работници — монтьори, които работятъ въ български фабрики, и които получаватъ между 500 и 600 райхсмарки месечна заплата (16,500 — 19,800 лв.), ще трѣбва да отдѣлятъ за собствената си издрѣжка, ако се хранятъ на ресторантѣ и сѣ ергени — около 10,000 лв. а ако сѣ семейни безъ деца — къмъ 14,000 — 15,000 лева.

Подобни данни въ сѣщата статия сѣ дадени и за Сърбия, Хърватско, Гърция и т. н.

Отъ всички данни, които сѣ много красноречиви и свидетелствуватъ за жизнения уровень на германскитѣ работници и дребни или сръдни чиновници, могатъ да се извлѣкатъ най-разнообразни заключения, повсѣто отъ които сѣ твърде тѣжни за нашата действителностъ.

Можемъ, обаче, да се запитае, цифритѣ, дадени отъ германскитѣ специалисти, прекалено високи ли сѣ, за да се осигури единъ нормаленъ и отговарящъ на изискванията на всѣки културенъ човѣкъ животъ, или това сѣ действителнитѣ суми, които трѣбва да се изразходватъ въ страната ни, за да може да се живѣе добре въ европейски смисълъ на думата, при това смисълъ, визиращъ работницитѣ и дребнитѣ или сръдни чиновници на Германия? Нека на този въпросъ всѣки отговори споредъ разбиранята си.

Но дори и цифритѣ отъ 14 — 15 хиляди лева, посочени за издрѣжката на едно семейство безъ деца, да ни изглеждатъ прекалено високи, тѣ трѣбва да служатъ за целъ за достигане за по-голѣмата частъ отъ съсловията съ постоянни доходи, тъй като българскитѣ индустрия и търговия ги осигуряватъ сега на германцитѣ, заети въ тѣхъ. Тогава е сигурно, че нѣма да има недоволства и комунисти въ тѣхнитѣ сръди.

ПРЕМИНАВАНЕ КЪМЪ ОБЩИ НОРМИРОВКИ.

Продуктитѣ отъ първа необходимостъ, за които сѣ опредѣлени конкретно цени, се дѣлятъ на две групи — едни за които ценитѣ сѣ опредѣлени съ обща нормировка въ сила за цялата страна и други — чито цени се опредѣлятъ на мѣстна почва съ заповѣдь отъ съответнитѣ комисари на снабдяването. Съображенията да не се даде една обща цена на нѣкои продукти сѣ главно две:

1) Въ центроветѣ, които сѣ само консумативни, не могатъ ценитѣ да бждатъ сжжитѣ, каквито сѣ въ центроветѣ, които сѣ и производителни.

2) Въ центроветѣ, които сѣ на ж. п. гари

или пристанища, стокитѣ ще бждатъ обременени съ значително по-малки разходи за превози, отколкото въ центроветѣ, отдалечени отъ таква.

Освенъ горнитѣ съображения, налагащата се бързина при започване на войната, съ която трѣбваше да се сложи контролъ върху ценитѣ, не позволи едно пълно и системно проучване, необходимо при опредѣляне ценитѣ при общитѣ нормировки.

На първо време, впрочемъ, тази система на мѣстни нормировки бѣше и най-удобна и правилна. Тѣй като заваренитѣ цени по това време бѣха образувани при едни нормални

условия на търсене и предлагане, при липсата и на всякакви психологически предпоставки за спекулативно повишение, въпросът беше да се заковат с цените на съществуващото ниво. А това може да стане най-бързо и добре посредством мѣстни нормировки.

Въ последствие, обаче, конюнктурата претърпя промѣни и се създадоха нови условия, поради които мѣстните нормировки станаха неприложими. Така, съ намаление на количествата, продуктите се насочиха къмъ тѣзи райони, въ които цените бѣха по-благоприятни. Действително, съ постановление на Министерския съветъ се определи точно, какъ ще се изработватъ калкулациите на цените и по тоя начинъ се ограничи евентуалниятъ произволъ въ нормировките, а и всички подлежаха на предварително одобрение отъ Министерството. Но какъ поради намаление на количествата за предлагане, снабдяването излѣзе отъ обичайните си райони, насочи се въ нови такива, доставките се свързаха съ други разноски и нормировките, за да бждатъ реални, трѣбваше да се мѣнятъ съ различни партии—а това, освенъ другитѣ неудобства, има и главното това, че не задължаваше доставчиците търговци да иматъ предъ видъ единъ максимумъ въ цените при извършване на доставките. Появи се въ резултатъ и едно неправилно разпредѣление на продуктите, какъвто бѣше напримеръ случаятъ съ слънчогледовото масло презъ края на 1939 и началото на 1940 години. Отъ друга страна и общиятъ контролъ бѣше затрудненъ.

По тѣзи причини се преминаваше постепенно отъ мѣстни къмъ общи нормировки съ крайна целъ: за всички продукти съ определени максимални цени да се дадатъ общи нормировки. До сега това се направи по отношение на много продукти, като напримеръ брашното, слънчогледовото масло, месото и пр.

Има обаче продукти, за които не би била изобщо възможна една обща нормировка, поне ако не се създаде организация за централно снабдяване съ възможностъ за изравняване на цените. Като примѣръ можемъ да вземемъ пакъ слънчогледовото масло. До последната обща нормировка отъ 26 лв. за килограмъ франко вагонъ разтоварна гара сѣщото бѣше предметъ на мѣстни нормировки, поради това че цената бѣше обременена съ различни разноски за превозъ. Съ поемане, обаче, на навлото отъ Дирекцията за закупуване и износъ на зърнени храни, която включи сѣщото въ продажната цена на слънчогледовото семе, стана възможно да се реализира общата нормировка.

Благодарение на това желание да се създадатъ общи цени за цялата страна, а отъ друга страна и да се осигури правилното разпредѣление на наличностите, понастоящемъ все повече се налага идеята за организиране на централното снабдяване и на всички артикули отъ първа необходимостъ, останали за сега извънъ обсега на монопола на Дирекцията за закупуване и износъ на зърнени храни.

СЪГЛАСУВАНЕ ЦЕНИТЪ НА ЗЕМЕДѢЛСКОТО ПРОИЗВОДСТВО

Като първа и основна задача на една правилна политика на цените, това е съгласуването имъ, т. е. установяването на едно правилно и нормално съотношение между цените на различните производства и различните продукти на дадено производство.

Нѣщо повече — единствено посредствомъ дирижиране на цените може да се насочва и производството къмъ онѣзи стопански клонове, отъ които се чувствува въ момента нужда. Въ връзка съ цялостния планъ за цените, който понастоящемъ се изработва въ Министерството на търговията, ще изложимъ основните принципи, които трѣбва да легнатъ въ основата на този планъ, а така сѣщо и резултатите, които трѣбва да се очакватъ въ клоновете, които сѣ най-засегнати отъ липсата на координация въ цените понастоящемъ.

Съгласуването преди всичко трѣбва да се направи по отношение на земеделското производство съ установяването на една схема на съотношения на цените на различните продукти къмъ цената на единъ основенъ продуктъ, напр. пшеницата, като конкретни-

те цени се определятъ въ рамките на така установената схема съобразно общото ниво на живота. Посоките на съгласуването сѣ две, които могатъ да се нарекатъ хоризонтална и вертикална. Ще разгледаме поотдѣлно тия две посоки.

Хоризонталното съгласуване обхваща установяването на правилно съотношение между цените на продуктите, добивани отъ обработването на земята. При установяване на това съотношение трѣбва да се спазватъ следните начала:

- а) съотношението между цените трѣбва да се установи въз основа на съотношението между приходите на декаръ;
- б) земеделските продукти да се групиратъ въ групи съ еднакъвъ приходъ на декаръ;
- в) съотношението между приходите на различните групи да се установи съ огледъ на производствените условия;
- г) съ огледъ на специалните производствени задачи, поставени отъ програмата на М. З. Д. И., да се установятъ премии за ония произведения, за които се налага насърчение на производството.

Цялото съгласуване не представлява особени мъжкотии поради това, че различните произведения, които евентуално биха образували една група с равни доходи, сж обектът на производството въ определени райони. При това и съществуващото монополно право за търговия съ почти всички по-важни земеделски продукти на Д. З. И. З. Хр. улеснява значително проблема за премията чрез установяване на подходящи продажни цени.

Като по-трудно и същевременно отъ особена важност се явява вертикалното съгласуване, което обхваща установяването на правилно съотношение между цените на земеделските продукти не вече въ тяхната първична форма, но трансформирани въ самото стопанство. Такива сж, например, скотовъдните произведения. Тукъ именно е и най-очевидната липса на съгласуване, датираща доста отдавна, а и резултатите се чувствуватъ понастоящемъ най-болезнено. Затова и ще свържемъ общото разглеждане на вертикалното съгласуване съ съгласуването на цените на скотовъдните продукти и на фуража, като се спремъ по-подробно на този проблемъ.

Въ насъ може да се говори за планово скотовъдство едва отъ 1928-29 година насамъ. Но и следъ това време грижата на държавата въ това отношение се ограничи единствено въ създаване условия за подобрене на расата и чрезъ пропаганда, но не и въ едно насърчение чрезъ регламентиране на търговията съ живи животни и животински продукти и провеждане на една определена политика по отношение на цените. Особено зле се отрази неестествено ниската цена на живото тегло на младите животни, поради което отглеждането имъ се явява съвсемъ нерентабилно и като последствие отъ това говеждото стадо у насъ отъ години наредъ постепенно намалява. Достатъчно бѣше да се яви една тежка зима, като последната, за да се изправи страната предъ една застрашителна липса на продукти отъ

животински произходъ — месо и млѣчни произведения. Тукъ решаването на въпроса се патѣква на мъжкотии, преодоляването на които може да стане само посредствомъ една доста сложна изравнителна система. Да разгледаме нѣколко възможни решения.

1) Едно решение би било, като се узакони една висока цена на живото тегло и млѣкото, съобразени съ високите цени на фуража. Това повишение, обаче, не би могло да да се понесе въ никой случай отъ консуматора.

2) Другото разрешение е, като се поддържатъ ниски цени на фуража и високи въ сравнение съ него на живото тегло и млѣкото. Това обаче би дало резултатъ само при положение, че трансформацията би се извършила напълно въ едно стопанство, което имъ други производствени възможности. Особено ще се попрѣчи въ такъв случай на свръхпроизводството на фуражи въ производителните райони, необходимо за изхранване на добитъка въ непроизводителните такива, за задоволяване нуждите на войската и пр.

3) Единствениятъ начинъ за разрешение остава да се поддържатъ цени на фуража съгласувани съ другите земеделски произведения, като или се установятъ премии за животинските продукти — млѣко и месо — или скотовъдните се снабдяватъ съ фуражъ отъ Д. З. И. З. Хр. по цени значително по ниски отъ покупните. Нуждите отъ покритие на така установените премии биха наложили единъ строгъ контролъ преди всичко върху експортните цени и печалби. Би се наложило може би една частъ да се понесе и отъ бюджета на държавата, което впрочемъ би било напълно оправдано отъ поставените за достигане цели.

Така или иначе, проблемътъ за вертикалното съгласуване и въ частностъ проблемътъ за съгласуване на скотовъдните произведения трѣбва да бѣде разрешенъ чакъ по-скоро и радикално, тъй като е отъ първостепенно значение за изхранване на населението.

МЪРКИ ЗА ИЗПОЛЗУВАНЕТО НА НѢКОИ ВИДОВЕ МАСЛОДАЙНИ СЕМЕНА.

Въпрѣки положените презъ последните две десетилѣтия усилия за разширение площта на маслодайните растения, не можа да се постигне пълно задоволяване на нуждите на страната отъ растителни масла. Значителни количества отъ тяхъ, особено за технически цели, продължаватъ да се внасятъ отъ чужбина. Така например, презъ петилѣтното 1935/1939 г. се внасяха годишно следните количества растителни масла или тяхни замѣстители: леноно масло отъ 225 до 832 тона, сикативни масла, сурога-

ти на леноното масло — отъ 523 до 873 тона, палмово и кокосово масло за индустриални цели — 1.653 до 2.529 тона, рициново масло за индустриални цели отъ 31 до 78 тона и т. н.

Съ спирането на този вносъ, който ежегодно се движеше въ посочените по-горе предѣли, въ страната се почувствува остра нужда отъ растителни масла.

Производството на слънчогледово масло въ страната не може да замѣни липсващия вносъ на индустриалните и технически

масла. Поради това се налага да се потърсят нови източници на снабдяване с растителни масла, каквито сж тютюневото семе, гроздовитъ семки, семето отъ пълпши и дини и т. н.

За използването на тютюневото семе се сложи началото въ 1940 г., когато се събраха и преработиха въ масла нѣколко стотинъ тона семена. Презъ сжщата година се направи опитъ за събирането и на буковия желѣдъ, за преработване въ масло. Опитътъ не излѣзе сполучливъ, тъй като се оказа, че събирането на желѣда е трудно и количествата, които единъ работникъ може да събере за единъ денъ, не осигуряватъ достатъчна надница при цената, която бѣ определена на изкупувания желѣдъ.

Отъ 1939 година насамъ се повдига въпросътъ за използването на гроздовитъ семки и семкитъ отъ динитъ и пълпшитъ за получаване на масло.

Понастоящемъ този въпросъ се повдига отново и той е билъ проученъ отъ една междуминистерска комисия. Комисията е решила да се организира събирането на тѣзи видове семена отъ страна на Дирекцията на храноизноса. Ценитъ, по които ще се заплащатъ гроздовитъ семки и семената отъ дини и пълпши, не сж още определени.

Въпросъ за събирането на гроздовитъ семки може да става само при виненитъ сортове грозда. Срѣдното годишно производство на грозде отъ винени сортове презъ петилѣтнето 1936/1940 г. е било 354,520 тона. Като се приеме срѣдно тегло на семкитъ отъ 3% за всички представени въ страната винени сортове, то, теоретически изчислено, семкитъ, които могатъ да се добиятъ, възлизатъ на 10.635 тона. Да се обхване цялото количество семки за преработване въ масло е невъзможно, тъй като винопроизводството въ страната е раздробено между голѣмъ брой отдѣлни стопанства.

Така, напримеръ, презъ 1938 год. сж били измѣрени 221 милиона литра вино, което е било произведено отъ 420.000 лозари, а това значи, че срѣдно на единъ лозаръ сж се падали 500 литра произведено вино.

Произведеното вино е било съхранявано въ близо 640.000 най-различни винарски бѣчви съ срѣдна вмѣстимостъ отъ 345 литри. Презъ сжщата година виненитъ джибри сж възлизали на 153 милиона кгр., които сж били съхранявани въ около 522.000 най-различни сѣдове. Срѣдно на отдѣленъ производителъ, следователно, сж се падали по 350 кгр. джибри и на отдѣленъ сѣдъ — по 293 кгр. джибри.

Уедряването на винопроизводството, което е предпоставка за правилното използване

на гроздовитъ семки за добиване на масла, се извършва чрезъ създаването на винарски кооперации. До сега създаденитъ такива иматъ годишенъ капацитетъ отъ крѣгло 20 милиона литри вино, което се добива отъ преработването на крѣгло 34 милиона кгр. грозде.

Въ най-благоприятния случай, следователно, може да се организира преработването въ масло на гроздовитъ семки, съдържащи се въ гроздето, което постѣпва въ винарскитъ кооперации. Въроятното количество на тѣзи семки е около 820 тона, отъ които ще се добие 95 до 100 тона масло.

По отношение семкитъ отъ дини, пълпши и тикви, които ежегодно се добиватъ въ българското земеделско стопанство, не може да се добие приблизителна представа за количествата, които могатъ да се събератъ, тъй като тѣзи култури не се засяватъ самостоятелно, а заедно съ други култури. Тѣ заематъ почти винаги онази площъ, която въ българскитъ статистики се отбелязва като „бостани“. Площта на последнитъ презъ 1938 година е била 43 831 хектара. Презъ нѣкои години тази площъ е още по-голяма. За ежегодното производство на дини, пълпши и тикви, а отъ тукъ и на тѣхнитъ семена, липсватъ данни. Въ случая, обаче, е важно да се изтъкне, че консумацията на тѣзи земеделски произведения е прѣсната между домакинствата на цялата страна и поради това затрудненията по събирането на семената ще бждатъ много голѣми.

Да се очаква голѣмъ резултатъ отъ усилията по използването на семената отъ дини, пълпши и тикви, следователно, би било пресилено.

При добро организиране на събирането много по-голѣми резултати могатъ да се очакватъ отъ тютюневото семе, което се предполага, че може да даде единъ добивъ за индустриална преработка отъ 15.000-20.000 тона общо за страната, въ случай че чрезъ съответна пропаганда се организира оставането на тютюневитъ сортове да узрѣятъ, следъ като сж обрани листата имъ. При това, установява се, че добивътъ на масло отъ тютюневото семе е много голѣмъ, а и качеството на маслото за технически цели е много добро.

Явно е отъ горнитъ данни и отъ съпоставянията на цифри, че тютюневото и гроздовото масло ще могатъ да задоволятъ голѣма частъ отъ нуждитъ на страната отъ технически растителни масла. Тиквеното семе, отъ друга страна, ще може да се използва и като хранително масло.

ПОРАЖЕНИЯТА ОТЪ ПОСЛЕДНОТО НАВОДНЕНИЕ КРАЙ ДУНАВА ВЪ ВАРДИМСКАТА НИЗИНА.

Последното наводнение край гр. Видинъ донесе не само голъми материални щети на градското население отъ този градъ, но и загубата на значителни количества храни, които сж били складирани въ този градъ.

Много голъми сж щетитъ, обаче, и въ Вардимската низина край гр. Свищовъ. Тази низина бѣ отводнена чрезъ едно значително държавно мѣроприятие за издигането на дига край Дунава, постройката на помпената инсталация за изтегляне на подпочвенитъ води и за напояване, отводнителни и напоителни канали и др. и.

Дигата край Дунава е пробита на повече отъ 5 мѣста, като на едно мѣсто е била пробита на разстояние повече отъ седемстотинъ метра и насипътъ на това мѣсто е изцѣло отнесенъ.

Вардимската низина, въ която има установено едно голъмо държавно сѣмепроизводително стопанство, имаща 28,000 декара обработваема площъ, бѣ изцѣло подъ водата, която се оттегли едва следъ нѣколко седмици.

Загубитъ въ Вардимската низина се състоятъ както въ изгниването на засѣтото презъ миналата есенъ количество отъ зимници, така и въ невъзможността да се засѣе обработваемата площъ съ пролѣтници.

Дигата е основно разрушена и подкована на много мѣста, каналитъ сж затлачени, инсталациитъ за изпомпване на водата не работятъ, понеже сж свързани съ електропроизводителното предприятие на Свищовската популярна банка, която не работи поради липсата на петролъ, поради което общата цифра на загубитъ надвишава значително цифрата на загубитъ отъ посѣвитъ.

Загубитъ отъ посѣвитъ се изчисляватъ на повече отъ 40 милиона лева. Общата загуба, произлизаща отъ разрушаването на дигата и инсталациитъ, обаче, възлиза на около 100 милиона лева, споредъ пресмѣтанията на специалисти.

Толкова голъмата загуба, въпрѣки укрепителната дига и отводнителнитъ мѣроприятия, се дължи на единъ основенъ дефектъ, отъ който страдатъ всички български голъми

мѣроприятия — а именно, не се предвижда едно цѣлостно изкарване на мѣроприятията до край, а се изоставятъ наполювинъ довършени, поради липсата на бюджетни кредити за тѣхното довършване и поради липсата на последователностъ у строителната политика на страната. Така, напримѣръ, въ Вардимския случай, макаръ и да е била построена дигата, която е главното мѣроприятие, не сж били отпуснати пари за нейното укрепяване, за постройката на здраво шосе върху нея, за да не се разрушава, за залесяването мѣстото между дигата и рѣката, за облицоването на опаснитъ мѣста и нѣкои канали и т. н.

Нашата строителна политика въ това отношение има и този недостатъкъ, че, оставяйки nedовършени мѣроприятия, за които сж били изразходени десетки милиони, унищожава изцѣло тѣхния защитенъ ефектъ и дори вложената въ тѣхъ сума, следъ като бждатъ завлѣчени отъ водитъ. Следъ наводненето, обаче, държавата изразходва наведеннажъ много по-голъми суми за подпомагането на пострадалиитъ отъ наводнените лица, отколкото сж необходими за своевременното предпазване на населението отъ загубитъ, които му сж нанесени и на народното стопанство отъ унищоженията на значителни части отъ реколтата.

Обещанията, които се даватъ за едно рационално поправяне на дигитъ и за довършването на укрепителнитъ работи, за съжаление не се изпълняватъ следъ като премине бедствието. Такъвъ е, напримѣръ, случаятъ съ така наречената „Кошавска дига“ западно отъ гр. Видинъ, която бѣ разрушена презъ 1936 година, следъ това бѣха дадени обещания за уреждането изцѣло на укрепителнитъ работи въ този районъ, а и до сега нищо не бѣ направено, вследствие на което кошавската низина стана още веднажъ жертва на тазигодишното наводнение.

Безъ да има официални изчисления на загубитъ отъ тазигодишнитъ наводнения, запознати съ материята лица говорятъ, че загубитъ надвишаватъ единъ милиардъ лева.

КОНСЕРВЕНАТА ИНДУСТРИЯ ЗА ПЛОДОВЕ И ЗЕЛЕНЧУЦИ ВЪ БЪЛГАРИЯ

Пласментътъ на българскитъ плодове и зеленчуци се прави по начало въ прѣсно и сурово състояние, т. е. безъ да бждатъ преработени въ фабрикати или полуфабрикати.

Това начало на българския износъ на плодове и зеленчуци важи сжщо така и за вътрешния пазаръ на страната. Прѣсниятъ

плодъ, а особено прѣсниятъ зеленчукъ, сж въ основата и на изхранването на войската, докато въ Германия — обратното, въ основата на военното изхранване е легнала консервата.

Що се касае до износа, ако се забелязва нѣкаква първоначална трансформация на

суровитѣ продукти преди изнасянето имъ, това е само трансформация въ пулпове и пюре, като само една малка частъ отъ износа на плодове става подѣ формата на мармелади. Износътъ на консервирани плодове и зеленчуци чрезъ изсушаване е останалъ много назадъ въ сравненіе съ възможноститѣ, които предлага българското народно стопанство.

Причинитѣ за този фактъ трѣбва да се потърсятъ въ две насоки: 1) поради изискванията на чуждитѣ пазари да получаватъ сурови, а не преработени земеделски произведения, за да даватъ повече работа на собствената си консервна индустрия и 2) поради твърде изостаналото положение на българската консервна индустрия и липсата на български пясъори на такива произведения въ чужбина.

Ако въ последно време се забелязва едно разрастване на консервната индустрия за растителни произведения, това разрастване се дължи сжщо така на две основни причини, свързани съ днешната война, а именно: 1) невъзможността да се изнасятъ въ прѣсно състояние голѣми количества отъ лесно разваляеми стоки, поради бавния и затрудненъ транспортъ (напримѣръ ягодиѣ) и 2) общото влияние на войната въ смисълъ на едно нарастване на търсенето на готови консервирани продукти, поради претрупаностъ на индустрията въ странитѣ, за които се изнася отъ България.

Липсата на интересъ къмъ капиталови инвестиции въ консервната зеленчукарска индустрия се дължи на голѣмитѣ рискове, съ които бѣха свързани подобни инвестиции преди три години, когато едно ограничаване на пазаритѣ бѣше напълно възможно, и на едва сега развиващия се интересъ на кооперациитѣ къмъ такива инвестиции.

Най-после, за да се даде една последна обща характеристика на нашата консервна индустрия, трѣбва да се изтъкне, че нейното развитие започва едва отъ преди 10 години, като презъ периода 1935/1939 тя изживява единъ период на летаргия, отъ който се събужда едва сега, следъ като враждебнитѣ действия въ Европа и извънъ нея навѣщоха въ решителната си фаза.

Консервната индустрия за плодове и зеленчуци работи понастоящемъ само за износъ и пѣма почти никаква връзка съ вътрешната консумация.

Сегашно състояние на консервната индустрия.

Подъ консервна индустрия тукъ се разбира цялата система на индустриални предприятия, които работятъ за консервирането на плодове и зеленчуци, а именно: вакуумни инсталации, сушилни и хладилници.

1. Вакуумни и консервни инсталации. Въ България има 23 фабрики отъ този видъ съ общъ капацитетъ на производство отъ 3.510 тона пулпове на сезонъ и 4.120 тона мармелади. Тѣзи 23 фабрики притежаватъ 40 ипсталации, отъ които 11 инсталации съ общъ капацитетъ отъ 940 тона пулпове и 1.120 тона мармелади, се намиратъ въ Северна България и 29 инсталации съ капацитетъ 2.570 тона пулпове и 3.000 тона мармелади, се намиратъ въ южна България.

Сжществуватъ още планове за издигането на 4-5 фабрики на кооперативни начала. Ако малко се продължи работниятъ сезонъ, капацитетътъ на сега сжществующитѣ фабрики ще може да се увеличи съ още 6.000 тона.

Съ изключение на нѣколко по-голѣми фабрики, останалитѣ сж по-скоро работилници, отколкото фабрики.

Къмъ вакуумнитѣ инсталации, въ които се приготвяватъ изобщо пулпове и пюре, сжществуватъ и консервни инсталации въ тѣсенъ смисълъ на думата, въ които се приготвяватъ зеленчукови консерви и плодови напитки. Поради липсата на амбалажно бѣло тенесе, тѣзи отдѣли на фабриkitѣ почти не работятъ отъ избухването на войната насамъ. Почти всички фабрики, обаче, притежаватъ необходимитѣ инсталации за консервиране на зеленчуцитѣ, като автоклави, избѣлители, машини за затваряне на кутиитѣ и т. н. Повечето отъ фабриkitѣ притежаватъ сжщо инсталации за производство на тенекитѣ амбалажъ.

2. Сушилници. Въ миналото сушенето на плодетѣ и зеленчуцитѣ се правѣше главно съ сушилни отъ типа „Хавска“. Въ плодотъната област на Троянъ напримѣръ, имаше повече отъ нѣколко хиляди „Хавелки“. Въ цяла България има повече отъ 10.000 подобни примитивни инсталации.

Само презъ последнитѣ 3-4 години се започна съ строежа на модерни сушилни за индустриална работа. Съ изключение на 20-30 сушилни отъ типа д-ръ Стойковичъ, построени за селска работа, въ страната сж построени и 17 голѣми сушилни съ единъ общъ капацитетъ отъ 156 тона (пресмѣнати въ сурова стока) въ 24 часа. Отъ тѣзи сушилни само 4, съ общъ капацитетъ отъ 30 тона въ 24 часа, се намиратъ въ Северна България, а остатѣкътъ се намира въ Южна България. Сушилнитѣ въ България сж построени по три системи: система наречена „сушенка“, лентова система и система Шилде, която обединява двата първи метода. 8 сушилни сж построени по тунелната система, 4 по лентовата и останалитѣ сж отъ системата Шилде. Сушилнитѣ отъ тунелната система служатъ за сушене на плодове, тѣзи отъ системата на лентовото

сушене за зеленчуци и системата за единит и за другит.

3. Хладилни инсталации и хладилни инсталации сж най-младният клон на българската консервена индустрия.

Първите инсталации отъ този вид сж постронени презъ 1938 г. въ връзка съ износа на плодове и зеленчуци.

Понастоящемъ въ България сжществуватъ 12 хладилни инсталации съ общъ охладителенъ капацитетъ отъ 99 петтонни вагони въ 24 часа. Отъ тѣзи инсталации 11 се намиратъ въ Южна България и само една съ капацитетъ отъ 25 тона се намира край гр. Лѣсковецъ въ Северна България. Въ повечето отъ тѣзи инсталации зеленчуците и плодетъ (главно ягоди) получаватъ едно предварително охлаждане преди да се натоварятъ въ охладени и заледени вагони.

Времето на охлаждането (предварително) трае между 8 и 24 часа и температурата на охладенитъ стоки се движи между 2 и 4 градуса Целзий. Други плодове, като гроздето и ябълките, оставатъ въ инсталациите 3-4 месеци и се изнасятъ за продажба презъ зимнитъ месеци. Въ известни хладилни инсталации се практикува също така и охлаждането при минусъ 25-30 градуса въ момента на охлаждането, като запазването на охладенитъ произведения става при минусъ 15-17 градуса. Износътъ на охладенитъ стоки се прави въ вагони отъ типа „Алтекъ“.

Понастоящемъ се изготвятъ плановете за постройката на нѣколко нови инсталации за охлаждане на плодове и зеленчуци.

Проблеми на консервената индустрия.

Проблемитъ предъ които се изправя индустрията за консервиране на плодове и зеленчуци сж свеждатъ до следното:

1) Увеличение и концентриране на инвестициите, за да се постигне най-пълно и рационално използване на вложенитъ капитал и да се увеличи производството на единица вложенъ капиталъ. Въ това отношение решителна роля изглежда ще играятъ кооперациите.

2) Национализация на капиталитъ въ тази чисто национална индустрия, особено при новитъ сушилни предприятия.

3) Диференциране на производството и започване на приготвянето на многоплодови пулкове и мармелади, вмѣсто до сега практикуванитъ само едноплодови такива.

4) Съвързване на консервената индустрия за плодове и зеленчуци съ вътрешния пазаръ на страната, като се направи необходимото за създаване на пласментъ за производството на тази индустрия не само въ чужбина, но и въ страната, за да се установи една сигурна и стабилна база за нейното развитие. Едно такова свързване, обаче, предполага промѣна въ множество обичаи и преди всичко преминаване отъ самостоятелно варене на мармелади отъ домакинитъ, къмъ покупка на мармелади отъ пазара, за която целъ мармеладитъ на пазара трѣбва да се приближатъ поне отъ части по качество и цена къмъ тия, произвеждани въ домакинствата.

ЦЕНИТЪ И ПРОДОВОЛСТВИЕТО

Въ духа на правителствената декларация отъ 12 м. м., единъ месецъ по-късно, на 17 юний, г. М-ръ Председателъ оповести основнитъ мѣрки, които иматъ за целъ да стабилизиратъ и да регулиратъ стопанското положение на страната, както и да осигурятъ необходимото минимално количество продукти отъ първа необходимостъ за всѣки български гражданинъ. Право е че при дѣйствието военновремененъ стопанство, съ всичкитъ му познати отъ историята тенденции и крайности, не би могло да се говори за нормално и задоволително продоволствие, както и за справедливо разпредѣляне на доходитъ, ако ценитъ на стокитъ не биватъ здраво овладяни и ако спекулата не бже обуздана. Иначе, както самъ г. М-ръ Председателъ забелязва, разстройството на стопанския животъ би било неизбежно, обезценяването на паричнитъ сръдства би било неотстранимо и стопанската криза би била страшна. Тѣкмо това сж имали предвидъ другитъ страни, особено Германия, кдето

съ самото обявяване на войната цѣлата мрежа отъ производство, цени, печалби, снабдяване и т. н. бѣше поставена въ предварително изготвени каляпи. Тази система сигурно е била проучена и смислено организирана, сигурно сж били предценени всичкитъ вътрешни закономѣрности на стопанството, заното и до сега тя дава добри резултати: ценитъ сж задържани на сѣщото ниво и снабдяването върви редовно. Разбира се, за тази стабилност и резултатност на системата сж играли и играятъ роля и други обстоятелства, именно голѣмиятъ размѣръ и широката и разнообразна структура на германското народно стопанство, както и политическата сила на сѣщото, надтесжавана при външно търговската размѣна, но и у насъ може много пѣлно да се постигне при една промислена и стегната система на регулиране. Отъ това гледище въ началото на войната ние проявихме известна неустойчивост, като напримѣръ ту бѣхме за частното запазване, ту противъ него, често про-

мѣнахме калкулациитѣ и др. Изглежда, че този път становището на правителството е категорично за общественото запасяване, но се приема и частното запасяване, доколкото то не може да улесни цѣлата продоволствена система. Също така категорично е и против спекулата, която твърде силно компрометира цѣлата ни продоволствена политика. Успѣхът на правителствения мѣрки ще зависи отъ много обстоятелства, въ това число и отзывчивостта и морала на народа, но отъ страна на правителството сж необходими две нѣща: първо да се проведе една оправдана нормировка по възможностъ най-близка до коствуемата стойностъ и второ, да се създаде впечатлението, че жертвитѣ, които сж нѣщо по-малко въ времена като днешните, сж равномерно и значи справедливо разпределени между всички съсловия и лица.

Какъ се мисли да се създадатъ тѣзи условия, проличава отъ по-конкретното изложение на г. М-ръ Захариевъ, направено на 19 т. м. — на втория денъ следъ изложението на г. М-ръ Председателътъ. Основната мисль на г. Министъра се отнася до организирането на производството и то предимно земеделското производство, защото то е, което за сега представлява интересъ. Ако трѣбва да отговаряме на съюзническитѣ си задължения, ако трѣбва да отговоримъ и на общитѣ интереси на европейската солидарностъ, както самъ г. М-ръ Захариевъ казва, то това можемъ да сторимъ само чрезъ земеделското си производство. Отъ друго отъ насъ Европа и съюзниците нѣматъ нужда. При това и нашето собствено продоволствие зависи пакъ отъ земеделското ни производство. Ето така земеделието попада въ центъра на цѣлата правителствена стопанска политика. Стопанската наука учи, че организирането на едно производство съ цель да бжде то повишено, може да стане или чрезъ съответното и целесъобразно повишение на ценитѣ, тъй че производителътъ самъ да изпита тласъкъ на повишено производство, или чрезъ единъ наложенъ и контролиранъ планъ за заеманата отъ всѣка земеделска култура площъ, при едно ниско нормализиране на ценитѣ. Правителството е избрало втория начинъ, понеже чрезъ него се разрешава и другата проблема, именно проблемата за снабдяването и продоволствието. Ако ценитѣ се оставятъ да вървятъ нагоре, тогава не само че националната ни монета загубва стойността си и по този начинъ нѣлия стопански животъ става непостояненъ и безъ здрава основа, но и голѣма частъ отъ населението, особено чиновници, работници и дребни земедѣлци и занаятчи не ще могатъ да се продоволствуватъ, защото не ще бждатъ въ състояние да плащатъ високитѣ цени. За тази цель сж нормирани и ценитѣ на почти всички земеделско-скотовѣдни продукти и

на значителна частъ други стоки и услуги. Но тази политика на нареждане и регулиране е давала и отрицателни резултати, когато засегнатитѣ съсловия сж чувствували, че надъ тѣхъ се извършва едно изключително поведение, когато мѣрката не е до всички и особено, когато интереситѣ и достойнството на хората не сж зачитани. Познати ни сж примѣри въ чужбина, където много новаторствувания останаха безуспѣшни. Изобицо успѣхътъ зависи главно отъ убеждението, че интереситѣ на хората сж зачитани. Въ случая тѣзи интереси сж свързани почти изключително съ ценитѣ, а тѣ биватъ опредѣлени въз основа на една калкулация. Дали направената отъ нашето правителство нормировка отговаря на костуемитѣ разности на земеделското производство и дали тѣзи разности сж пресечени въ сжщата еднаква степенъ съ костуемитѣ разности на другитѣ съсловия (индустрия, търговия и т. н.), за това по-добре знаятъ мѣродавнитѣ лица, въ всѣки случай, обаче, отъ това ще зависи импулсътъ за работа. Въ стопанството не всичко и напълно може да се командува.

Както самъ г. М-ръ Захариевъ казва, ценитѣ на вноснитѣ стоки сж станали вече далечъ по-високи отъ ценитѣ на мѣстнитѣ стоки и за да се стигне до едно уравнивяване, ще се използватъ ценитѣ на нашитѣ износни стоки въ смисълъ, че разликата между нормираната цена и продаждната за чужбина цена ще отива въ изравнителния фондъ, където ще отиватъ и разни глоби и др. приходи, чрезъ които пъкъ ще се заплаца една частъ отъ цената на внасяната отъ чужбина стока, за да се предложи тя на консуматора по-евтино. Ето по този начинъ всички произвеждани за мѣстни нужди и за износъ стоки сж поставени подъ разпоредбитъ на държавната властъ: тя ще опредѣля количествата имъ, тя ще ги разпредѣля за гражданска консумация, за войската и за износъ, тя ще опредѣля и ценитѣ имъ. Тази работа е въобще трудна, но неизбѣжна, а успѣхътъ ѝ зависи не само отъ техническото изпълнение, за която цель сж привлечени заинтересуванитѣ търговски, индустриални и др. срѣди, но зависи и отъ чувството на справедливостъ въ засегнатитѣ съсловия, което се създава чрезъ утѣреността, че нормировкитѣ отговарятъ на коствуемата стойностъ и че нито облагодетелствуватъ едни съсловия, нито увреждатъ други.

Признава се, че досегашната ни система допуска спскулъ и неравенство на доходитѣ, особено на чиновницитѣ и работницитѣ — на друго мѣсто е засегнатъ този въпросъ по-конкретно, затова правителството изказва намѣрението си за подобрене положението на чиновницитѣ и работницитѣ. Това

малко, което се предвижда да се даде, би било отчасти удовлетворително, само ако правителството действително успее да наложи политиката си за нормираните цени, за организирано и увеличено производство и за правилно разпредѣление на стоките.

Въобще правителството ясно е съзнало вече нуждата от едно по-пълно улавяне и организиране на стопанството, привлича за сътрудничеството и съответният стопански съсловия и разчита, както г. М-ръ Захариевъ казва, на патриотичното чувство на засегнатите срѣди, ако същите намѣрятъ,

че нормираните цени или надници сж недостатъчни. Въ връзка съ това сигурно се има предвидъ, че и тази струна на стопанството не може много да се опъва, ако не се създаде впечатлението за справедливо разпредѣление на жертвите. По този начинъ не се създаде възможността за желаното и отъ г. М-ръ Председателя сътрудничество между правителство и народъ. Това сътрудничество всѣкога е било необходимо, необходимо е и сега, особено когато се касае до провеждане на стопанско-политически мѣрки и то въ такива бурни времена.

ВЪНШЕНЪ СТОПАНСКИ ПРЕГЛЕДЪ

НОВИ РЪКОВОДНИ НАЧАЛА НА ГЕРМАНСКОТО ВОЕННО СТОПАНСТВО

Министърътъ на Стопанството на Райха г. д-ръ Функъ държа напоследѣкъ една важна речъ въ Клагенфуртъ, въ която той оповести новите ръководни точки, които ще трѣбва да се съблюдаватъ за създаването на едно по-свободно военно стопанство въ Германия.

Въ тази речъ, както винаги когато говори д-ръ Функъ, се съдържаатъ редица нови начала, които макаръ и на пръвъ погледъ да не изглеждатъ отъ особена важностъ, могатъ да улеснятъ твърде много военното стопанство на Райха. Още по-важно е, обаче, че въ тази му речъ ние отново намираме указание за новия редъ на Европа и на индустриалното ѝ развитие, а още по-важно — за изпълнението на германския държавенъ дългъ, породенъ въ връзка съ войната.

Д-ръ Функъ е единъ отъ хората, които не смѣтатъ, че е наложително да се пазятъ тайна по въпросите, които възбудятъ обществото и че напротивъ, оповестяването на истината е въ състояние много по-добре да успокои и окуражи народа, отколкото държането въ тайна, което служи като най-добра база за слуховетъ и за чуждата пропаганда.

На първо мѣсто въ тази речъ се предвижда едно значително опростяване на контингентирането на суровите материали между отдѣлните индустрии, както и едно опростяване на отчетността. Експлоатационната работа въ индустрията ще бѣде значително опростена, на базата на повишена самоотговорностъ на ръководните личности. Това опростяване ще се отнася не само до индустриите, работящи въ тѣсния смисълъ на думата за военното стопанство и войската, но също така и за общото национално индустриално производство.

Наредено е вече общата контингентна система за суровите материали и експлоатационните постановления да бѣдатъ ревизирани

при спазването на следните ръководни точки:

Първо: Трѣбва да се осигури на индустриалните мѣтроприятия, които съгласно решението на главните комисии и главни сдружения при Министра на въоръженето трѣбва да бѣдатъ проведени, безпречествено снабдяване съ необходимите сурови материали. Всички противни разпорѣждания, безъ огледъ на тяхните предимства, трѣбва да бѣдатъ подчинени на ръководната гледна точка за новия редъ и увеличението на производството и въоръжението, а въ известни случаи дори и отстранени.

Второ: При установяването на новия начинъ на контингентирание, между другото трѣбва да се внимава, щото техническото изпълнение на експлоатацията да се извършва съ най-малкото възможно количество писмена работа.

Трето: Основа на новото уреждане трѣбва да бѣде: контингентирането да се провежда по начинъ, който да осигурява бързото изпълнение на производството.

Четвърто: Контролътъ трѣбва да бѣде така устроенъ, че резултатите му да могатъ да бѣдатъ своевременно използвани като статистически материалъ и да се намали по този начинъ числото на приготвяваните отчети и статистически сведения.

Пето: Всички донесения, които се приготвяватъ отъ индустрията, трѣбва да бѣдатъ ревизирани въ връзка съ абсолютната имъ необходимостъ, както по обемъ, така и по численостъ. Трѣбва да се положатъ старания, щото еднакви по съдържание донесения да не бѣдатъ изпращани на нѣколко служби. Евентуално компетентността на отдѣлните служби трѣбва да бѣде измѣнена, респективно опростена.

Шесто: за да се намали обременяването на индустрията съ работа, трѣбва да се издири, дали стопанисването на суровите ма-

териали може така да бъде измѣнено, че всѣко предприятие да работи само съ една държавна ръководяща служба, или ако това е невъзможно, да се намали броятъ на държавните служби, съ които трѣбва да бъде въ връзка.

Както се вижда, шестѣтъ нови точки на германското стопанско ръководство означаватъ ново рационализиране на индустриалното производство, съ което се освобождава новъ персоналъ, дава се предпочитание на по-важните индустрии съ огледъ на военното стопанство, намалява се формализмътъ и се дава по-голяма свобода на действие на ръководителитъ на предприятията.

Освенъ този планъ за опростяване и рационализиране, министъръ д-ръ Функъ е обяснилъ и връзкитъ, които съществуватъ между акцията за рационализиране отъ една страна и образуването на ценитъ и финансирането на войната — отъ друга.

Следъ като е било постигнато въвеждането на системата на постоянни цени на базата на предприятията, които работятъ съ най-ниски разходи, за онѣзи индустриални браншове, които работятъ за въоръжението, сега става отново възможно да се намалятъ ценитъ въ всички останали стопански браншове по пътя на рациирането на производството, ограничаването на печелбитъ и едно по-точно образуване на ценитъ.

Държавните финанси ще бъдатъ улеснени и чрезъ едно измѣняване на системата на финансирането на въоръженията, т. е. чрезъ усиленото премияване къмъ нормалния банковъ кредитъ при производството за военни нужди, както и чрезъ постепенното връщане на даденитъ аванси на производителитъ.

Съответно на намаляването на производството на консумативни блага, една частъ отъ паричното обращение и то въ все по-голямъ размѣръ, трѣбва да бъде извадена отъ стоковия оборотъ и да бъде пласирана подъ формата на спестовни влогове, държавни ценни книжа и пр. Спестяването е безусловно нераздѣлна частъ отъ тоталното военно стопанство, казва д-ръ Функъ. Държавното ръководство изисква отъ предприемача дисциплина и отчасти отричане отъ частно-стопанскитъ му рентабилитетни съображения. Отъ консуматора, обаче, държавата изисква същата дисциплина и преди всичко едно ограничаване на личнитъ разходи за издръжка.

За да има спестявания, обаче, държавата е длъжна също така да затвърди доверието у народа въ запазването на покупателната сила и на рентабилността на спестяванията, както и на държавнитъ засми, въ които се пласиратъ народнитъ спестявания. Това довърше трѣбва да бъде толкова голямо, че

народътъ да предпочита да прави парични влогове отъ този видъ, вмѣсто да търси стоки и акции презъ военния периодъ.

Най-важно, обаче, е изявлението на д-ръ Функъ за системата, къмъ която ще прибѣгне Райхътъ следъ войната за ликвидирането на все повече натрупващитъ се държавни военни дългове. „Следъ победоносното приключване на войната проблемътъ за военнитъ задължения ще бъде разрешенъ въ относително късо време, понеже тогава ще можемъ да разчитаме въ голѣми размѣри на евтина работна ръка и сурови материали за германското народно стопанство. Произведенитъ съ тѣзи евтини костюми разходски стоки ще бъдатъ чувствително по-долу въ ценово отношение, отколкото е сегашното равнище на ценитъ, което ще бъде запазено. Поизлѣзлата по този начинъ разлика ще послужи за намаляване на военнитъ задължения, а по този начинъ ще бъде заздравена и монетата, която ще бъде напълно подкрепена съ стоки. Жизнениятъ уровень на германския народъ ще бъде същщо така осигуренъ чрезъ това мѣроприятие, гаранция за което ще бъде и запазената покупателна способностъ на направенитъ презъ войната спестявания“.

Тукъ именно д-ръ Функъ направи още веднажъ декларацията, че по тѣзи толкова важни въпроси не е необходимо да се пази тайна, а напротивъ, може съ увѣреностъ да се говори открито.

Най-после, той е направилъ известни изявления и отъ общоевропейски характеръ, които се свеждатъ до следното:

Искането, щото континентална Европа да се уповава само на собственитъ си сили, не важи само за времетраенето на войната, а ще бъде отъ най-голямо значение и за бъдещето мирновремено стопанство.

Европейскитъ държави сж се сдружили сега, така да се каже, безъ особено споразумение въ една принудителна общностъ. Ако, обаче, отъ това сдружаване трѣбва да се образува една мирновременна европейска жизнена и стопанска общностъ, това ще трѣбва да стане възъ основа на едно утвърждаване на това развитие по вътрешно убеждение.

Опасението, че новиятъ стопански редъ въ Европа ще бъде свързанъ съ едно премахване на народостопанската независимостъ на отдѣлнитъ държави, е напълно неоснователно. Д-ръ Функъ твърди, че на това се противопоставятъ преди всичко голѣмитъ различия въ привичкитъ за живѣне, стопанската и социална структура на отдѣлнитъ народни стопанства и отношението, което съществува между ценитъ и надницитъ. Не се касае въ случая, казва той, за едно нивелиране на народнитъ стопанства, а за засилването на отдѣлнитъ членове на европейска-

та стопанска обикност притѣхното сътрудничество за постигането на стопанската свобода на континента. Свѣтовната търговия след войната, заключава д-ръ Функъ, не ще бѣде вече едно срѣдство за обвързване на

стопански слабитѣ и за осигуряване на претенции за господство, а ще служи изключително за повдигане на благосѣстоянието на народитѣ и най-напредъ на германския народъ.

КАКВО ЩЕ СТАНЕ СЪ АМЕРИКАНСКИЯ ПАМУКЪ?

Почти всички държави на американския континентъ обявиха война на силитѣ отъ остъта. Всяка война, обаче, носи съ себе си както снабдителни, така и, въ известни случаи, пласментни стопански проблеми, които мжно се поддаватъ на разрешение. Такъвъ единъ проблемъ е американскиятъ памукъ и неговия пласментъ. Мжнотнитѣ, които се срѣщатъ въ продажбитѣ на памукъ, поради откъсването на европейскитѣ и азиатски пазари отъ Америка, сж довели странитѣ на новия свѣтъ до идеята да се борятъ срещу памучната криза чрезъ образуването на единъ картелъ за продажби, който ще бѣде поставенъ подъ ръководството на Съединенитѣ Шати.

Както е известно, досега южно-американскитѣ държави винаги сж се противопоставили енергично на подобни планове, понеже въ Южна Америка изглежда нѣматъ много голямо довѣрие въ искреността и приятелскитѣ увѣрениа на Ню-Йоркъ.

Въпросътъ за пласмента, обаче, постепенно е станалъ по-важенъ отъ този за довѣрието, поради което напоследъкъ южно-американскитѣ страни сж се показали по-склонни да приематъ едно разрешение на въпроса подъ ръководството на Съединенитѣ Шати. Изглежда, че организацията, която ще бѣде създадена за тази целъ, ще има начело североамериканската „Вносно-износна банка“, която ще отпусне огромни кредити за основаването на картела, чиято първа задача ще бѣде да откупи и складира цѣлия излишекъ отъ памучната реколта въ новия континентъ, за да се осигури после едно безприпятствено разпредѣление на тази реколта.

За да се видятъ възможноститѣ за едно по-добро разрешение на въпроса, обаче, отъ полза е да се знаятъ и цифритѣ за памучната реколта въ северна Америка. Последната реколта, както е известно, дѣде много добри резултати, които условни още повече пласментния проблемъ, поради изгубването на европейскитѣ пазари. Тази реколта се изчислява на кржгло 125 милиона бали, къмъ които трѣбва да се прибави преносниятъ излишекъ отъ памукъ, останалъ отъ минали години, който възлиза сжщо така на 124 милиона бали. Дори и ако презъ следната година не се произведе нито единъ грамъ памукъ въ Америка, следователно, миналогодишниятъ излишекъ ще

позволи задоволяването на всички нужди отъ памукъ и пакъ ще остане единъ огроменъ преносенъ излишекъ, който нѣма да може да се пласира.

Наистина, американскиятъ министъръ на земедѣлието е измислилъ единъ начинъ за намаляването на този излишекъ, като е заявилъ, че той ще уреди да се преработятъ 12 милиона либри памукъ въ изолационенъ материалъ, което щѣло да стане въ най-скоро време. Но и тази мѣрка, дори да се осъществи, ще бѣде капка въ море, сравнена съ нуждитѣ отъ подпомагане на американскитѣ фермери, и съ излишецитѣ отъ миналитѣ години.

Положението въ Южна Америка не е по-цвѣтущо. Така, презъ последната година бразилското производство на суровъ памукъ възлиза на 2-9 милиона бали, срещу 2-3 милиона презъ миналата година. Но докато въ областта на Сао Паоло производството превишава значително миналогодишното, въ севернитѣ области на страната, поради неблагоприятното време, производството е по-слабо. Важно е да се отбележи обаче, че и тукъ, въпрѣки намаляването на пласментнитѣ възможности, общиятъ размѣръ на производството нараства, което за Бразилиа е отъ голямо значение, понеже досегашнитѣ пазари за бразилския памукъ бѣха Германия, Англия и Япония. Износътъ за Германия и Япония е напълно преустановенъ, а следствие липсата на тонажъ, праткитѣ за Англия и Канада сж сжщо така много намалѣли. Откупенитѣ напоследъкъ отъ Англия 125,000 бали поради това все още стоятъ въ доковетѣ на бразилскитѣ пристанища. Въ връзка съ това Бразилското правителство се е загрижило да увеличи по нѣкакъвъ начинъ мѣстната консумация на памукъ. За сега, обаче, резултатитѣ сж незначителни. Затова се счита, че единствената мѣрка, която на първо време може да се вземе за излизането на Южна Америка отъ пласментната криза за памукъ, е сключването на единъ общъ американски картелъ за продажби на памукъ, който трѣбва да бѣде придруженъ отъ силни ограничения на застъванията съ памукъ. Ролята на североамериканската Вносно-износна банка тукъ ще се изрази въ едно широко финансиране на южно-американскитѣ земедѣлци при смѣната на културитѣ, която тѣ трѣбва да извършатъ.

Въ Перу се наблюдава същото положение. Докато местната консумация на памукъ е нарастнала отъ 6,647 тона презъ 1920 г. на 16,000 тона презъ 1940 година, производството презъ същия периодъ е нарастнало отъ 85,448 тона на 180,500 тона, така че и тука има единъ огроменъ за перуанскитъ производствени възможности излишекъ за износъ, за който американцитъ твърде мъчно ще намиратъ пазари. Местната консумация на Перу, която възлиза понастоящемъ само на 8.86% отъ производството на памукъ, е твърде слаба, за да погълне експортния излишекъ. И тукъ взетитъ мърки за разширяване на местната консумация ще срещнатъ голъми съжжии.

При това положение, ясно е, защо финансовитъ примаки, които се даватъ на южно-американскитъ държави отъ Съединенитъ Шати, действуватъ привличащо. Много голъмъ въпросъ е, обаче, дали „голътата“ акция за облекчаване на американския пазаръ на памука отъ натрупанитъ излишци ще помогне на американскитъ държави, защото се създаването на картела проблемитъ не се промъпнятъ, а само се обединяватъ.

ШВЕЙЦАРСКИ ВАЛУТНИ ПРОБЛЕМИ

Съ своитъ твърде разклонени въ чужбина предприятия Швейцария е тѣсно свързана съ валутнитъ проблеми, тъй като работящитъ въ чужбина предприятия, или инвестиранитъ въ чужбина срѣдства, трѣбва да даватъ доходи, за да може да се уравновесява платежниятъ балансъ на страната. Още по-затруднено е снабдяването на страната поради валутни мъжнотни, тъй като швейцарското народно стопанство зависи много отъ вноса и плащанията свързани съ него.

Следъ миналата свѣтвна война Швейцария преживя голъми разочарования въ връзка съ чуждестраннитъ си пласменти, поради обезценяването на валутитъ на странитъ, въ които бѣ направилъ инвестиции. Загубитъ нарастнаха още повече презъ кризата отъ 1930/1932 година, а днесъ, когато всички страни въведоха девизни режими, ограничаваша плащанията къмъ чужбина, освенъ отъ финансовъ характеръ, положението на Швейцария се влоши още повече.

Съ огледъ на това положение, швейцарскиятъ професоръ д-ръ Г. Бахманъ е отправилъ една петиция до Федералния съветъ на страната, съ която се иска вземането на енергични мърки за запазване на швейцарскитъ имуществени интереси въ чужбина. Следъ като е разгледалъ подробно направената петиция, Федералниятъ съветъ е решилъ интереситъ на швейцарскитъ кредитори да бъдатъ защищавани винаги при воденето на преговори съ чужбина.

Въ резултатъ, вмѣсто всѣка една държава да бжде изправена предъ неразрешими задачи, ще бжде изправенъ цѣлия континентъ, а това не е никакво разрешение на производствения и пласментенъ проблемъ, макаръ и да е известно разрешение съ огледъ на южно-американскитъ държави, поне що се отнася до финансовото преодоляване на кризата отъ производителитъ.

Съ такива мърки, обаче, може да се постигне само краткотрайно разрешение. Дълготрайнитъ помощни мърки трѣбва да почиватъ на реални пласментни възможности, каквито въ момента липсватъ.

Най-после много е съмнително, дали акцията за финансова подкрепа на южно-американскитъ държави, която се подема отъ Съединенитъ Шати, ще може да доведе до успешни резултати, помъ като и самитъ Съединенитъ Шати страдатъ отъ финансови затруднения вследствие на непосилната имъ въоръжителена програма, вследствие на огромнитъ загуби на потопенъ параходенъ тонажъ и на редовнитъ разходи по издръжката на войската.

Между кредиторитъ на първо мѣсто влизатъ въ съображение вземанията на швейцарската експортна индустрия, която има обширни поддѣления въ чужбина, като клонове, складове, посрѣдничества по транзитни сѣтки и т. к. Следъ това идватъ банцитъ и осигурителнитъ дружества, притежателитъ на чужди ценни книжа и много голъми брой на частни лица, които притежаватъ имуществва въ странство отъ наследство, женитба, работа и др. Споредъ решението на Швейцарския федераленъ съветъ тѣзи вземания ще трѣбва да бъдатъ защищавани съ твърдостъ и постоянство, за да може Швейцария да запази следъ войната извоюваното съ немуморимъ трудъ и упоритостъ мѣсто въ свѣтовното стопанство.

Още преди войната девизнитъ ограничения въ странитъ, които бѣха дали гостоприемство на швейцарски поданици, вече възпрепятствуваха последнитъ да се завърнатъ въ родината си, тъй като не можеха да взематъ съ себе си направенитъ спестявания. Особено затруднено е положението на тѣзи швейцарци, които поради сегашното състояние на нѣщата трѣбва да изоставятъ досегашната си дейностъ, а не могатъ да си създадатъ ново положение въ родината, понеже трѣбва да оставятъ въ странство срѣдствата, които сж спечелили.

За да осигури трансфера на тѣзи спестявания и на печалбитъ на швейцарскитъ предприятия, Швейцария вече успѣ да склочи нѣколко спогодби, макаръ и съ не оконча-

телно разрешаване на въпроситъ, съ Дания, Италия, Германия, Словашко, Франция и пр.

Що се отнася до валутните проблеми свързани съ снабдяването на страната, въ Швейцария се счита, че относително ниският девизиен курсъ на швейцарския франкъ е една отъ причинитъ за незадоволителното състояние на швейцарския платеженъ балансъ и на ценитъ въ вътрешността на страната. Ето защо, въ повечето политически срѣди на Швейцария се проповѣдва идеята за едно повишаване на курса на швейцарския франкъ, като съ това се цели да се смекчи все по-голямото поскупване. Въ сжщностъ, едно подобно изолирано действие отъ страна на Швейцарскитъ девизни власти не ще постигне никакви сжществени практически резултати, а обратното — може да повлѣче следъ себе си и редица други нежелателни последици.

Така напримѣръ, за да може преоценката на курса на швейцарския франкъ да окаже сжществено влияние върху вноснитъ цени, тя трѣбва да възлиза поне на 30% отъ сегашния курсъ на франка, което означава едно възвръщане на стария курсъ на франка къмъ долара. Но дори и да се извърши едно подобно преоценяване, никой не може да повѣрва, че странитъ — вносители, които ще бждатъ засегнати отъ него, нѣма да реагиратъ съ още по-ефикасни мѣрки.

При днешната система на стокообмѣна, въпросътъ за паричнитъ стойности на вноса и износа отстъпва на второ мѣсто, като всѣка страна се стреми да увеличи реални количества стоки при реални тѣхни съотношения. Така, ако, напримѣръ, Германия трѣбва да изнесе 600 кгр. вжглища за да получи 100 кгр. швейцарско сирене, тя нѣма да позволи това съотношение да бжде разбъркано само чрезъ едностранното повишаване на курса на швейцарския франкъ. Дори и следъ войната много е съмнително, дали при една относителна свобода на уреждането на девизнитъ отношения, не се допусне едно такова измѣняване на търговскитъ условия въ полза на единия участникъ безъ пълното съгласие на втория таквъ. Още по-малко може да се очаква, че сега,

когато Швейцария е свързана съ 18 страни чрезъ клирингови спогодби, чрезъ които се отчита 70% отъ външната ѝ търговия, тя ще има свободата да урежда самостоятелно девизнитъ си курсове така, че това да се отразява въ вреда на другитъ страни.

Препорѣчваната преценка на девизния курсъ на швейцарския франкъ се прави, обаче, и отъ вътрешно-политически побуди. Така, известно е, че въ Швейцария повече, отколкото въ други страни, населението се стреми да превърне банкнотитъ си въ реални имущества, като напримѣръ къщи, земи и други подобни. Това, обаче, става не защото Швейцарската народна банка води инфлационистична политика, а просто защото ценитъ се покачватъ. Тогава населението вѣрва, че ще запази реалната покупателна способностъ на капиталитъ си, като ги превърне въ реални имущества. Отъ редица политически срѣди се смѣта при това положение, че ако се повиши курсътъ на швейцарския франкъ, населението ще престане да бѣга отъ него, а напротивъ, ще започне да го търси, следствие на което ще се прихлпятъ и инфлационистичнитъ прояви, които владѣятъ повастоящемъ. И това твърдение, обаче, не е отъ трайно значение, тъй като за да бжде приложимо, трѣбва да се запази стабиленъ курсътъ на швейцарския франкъ и следъ повишаването му, въ сравнение съ общия индексъ на ценитъ на стокитъ. Този „стабилитетъ, обаче, е съмнителенъ, като се има предвидъ, че не ще бждатъ отстранени причинитъ, които предизвикаха досегашното покачване на ценитъ.

Ето защо, отъ Швейцарската народна банка се препорѣчва като много по-практична и добра системата на запазване реалната покупателна сила на швейцарския франкъ чрезъ уравнителни фондове, които да понижатъ ценитъ на вноснитъ стоки, повишавайки съответно ценитъ на износнитъ такива. Истинско правилно разрешение на въпроса за курса на франка и за ценитъ, обаче, може да се постигне само при съответни двустранни международни споразумения за стабилизация на ценитъ на международния стокообмѣнъ.

ЗЛАТОТО КАТО ПРОИЗВОДСТВЕНЪ ПРОБЛЕМЪ.

За значението на златото като платежно сръдство и като мѣрка на ценноститъ, нѣма вече какво много да се говори. Въпросътъ е уясненъ и становищата отъ двата воюващи лагера отчасти се приближаватъ: за напредъ златото ще служи само за извършване на голѣми международни плащания за изравнение, т. е. за такива плащания, които не могатъ да се компенсиратъ съ

стоковъ износъ или вносъ. Разликата се състои въ това, дали тѣзи плащания ще се употребяватъ само между отдѣлнитъ континенти, къмъ което становище клони Германия, или ще се употребяватъ както досега отъ отдѣлнитъ държави, къмъ което се придържа англо-американския блокъ.

Като мѣрило на ценноститъ пѣкъ, златото до най-голяма степенъ загуби своето ста-

ро значение, като от всички страни вече се обръща повече внимание на дирижирането на ценовата политика с оглед да се стабилизира равнището на индекса на цените на едро, отколкото да се разчита, че чрез автоматическото влияние на прилива и отлива на злато ще се въздействува върху това развитие.

Тогава какво трябва да бъде становището на страните-производители към производството на злато и по-специално на две от тях, които имат по-голямата част от световното производство: Южноафриканския съюз и Австралия? Отношението на тези две страни към проблема на златото, разбира се, е противоположното на това от силите от оста, пък дори и на Америка, защото ако златото изгуби своето международно значение като платежно средство, ще трябва да спре и неговото производство в тия страни, от което те ще изгубят както единствения източник на богатства, така и ще влошат платежния си баланс, в който износът на злато играе огромна роля.

За Англия, от друга страна, производството на злато от доминионите ѝ представлява първостепенен проблем, защото за нея да копае злато, значи да копае пари, с които да плаща въоръженията си от Америка, която все още приема да ѝ се заплаща с злато.

Проблемът за златното производство, обаче, има и други страни, които се проявяват различно в Австралия и в Южноафриканския съюз.

Така, от месеци насам в Лондон пристигат противоречиви сведения за състоянието на производството на злато в Австралия. От една страна се съобщава, че за да се увеличи производството на военни материали ще се прехвърлят работници и машини от златните мини в други минни предприятия, а от друга страна всички подобни съобщения се опровергават. На Лондонската борса, която е единствено чувствителен барометър за състоянието на златния пазар, също така се проявява нервност от време на време, особено относно съдбата на австралийското златно производство. Тази нервност се оправдава, защото има само малка надежда производството на злато в Австралия да се запази в задоволителен размер. Още в сръдбата на м. февруарий т. г. се появи първото съобщение, че австралийското правителство възнамърява да изтегли работна ръка от златните мини. На 8 май т. г., австралийският министър на военната организация на индустрията изрично заяви, че

златните мини трябва да се подготвят за едно изтегляне на работна ръка. Само работниците, които са необходими за поддържането на сигурността в мините, ще могат да останат. Едно друго указание за намалението на работата в австралийските златни мини идва и от оповестеното през м. май данъчно облекчение в размер 25% за производството на метална руда в Австралия, при което златните мини изрично се изключаха от това облекчение. Явно е поради това, че в Австралия ще се прибегне до изтеглянето на работници и машини от златната минно-добивна индустрия, за да се засили производството в другите мини, свързани по-тесно с производството за военни цели. От това ограничение на работата пострадава главно западна Австралия.

Докато в Австралия вече открито е приложено към ограничаването на златното производство, в Южноафриканския съюз все още се заявява в официалните съобщения, че правителството е решило да се откаже от възнамъряваното обширно ограничение на производството на злато в Трансвал. Това се обяснява както с чисто военни причини, така и с стопански такива. Така, военната готовност на африканския съюз е относително по-слаба, понеже той не е още заплашен от пряко неприятелство нападение, както е заплашена Австралия. На второ място, в Трансвал се използват в най-големи размери работници от черната и въобще от цветни раси, докато в Австралия работничеството се комплектува в по-голям размер от бели, на които е възложена защитата на континента. Най-после, значението на производството на злато в Южна-Африка е по-голямо за държавата, отколкото в Австралия, понеже в златното производство са заети 370000 работници и защото Южноафриканският съюз има всички интереси чрез редовно производство да затвърди положението на златото на международния пазар като универсално платежно средство.

Съображенията за престиж, които предизвикват поддържането на златното производство в Южна-Африка, предизвикват, може би и едно надценяване на действителното производство на жълтия метал, за което все пак има указание, че и там се изтеглят работници и машини за влягането им в други минни производства, от по-голяма важност за военното стопанство.

Какво е отношението на Англия към това развитие на нещата в двата главни източници на златно производство? Изглежда тя е съгласна с силното ограничение

на производството в Австралия и съ задържането на производството в възможния размър в Южна Африка. Дали това няма да се отрази на престижа на златото и дали няма да повреди на нейните платежни възможности, това може мъчно да се предскаже още отъ сега.

Положението на златото, обаче, вече е разклатено не само в Европа, но и в Британската империя, защото отъ всички се схваща неговото второстепенно значение при колосални борби като сегашната, в които само духът и военните сръдства печелят войните.

СЛЕДВОЕННИ МОНЕТНИ ПРОБЛЕМИ.

Известни сж печалните последици отъ миналата война, които доведоха до обезценяването на почти всички национални монети и предизвикаха страхотните инфлации в Германия, България и почти навсякъде в Европа.

Ето защо, очертаващият се неясно край на войната, предизвиква специалистът по монетните въпроси отново да се заловят за проучвания и да препоръчатъ методи, чрезъ които би могло да се избѣгне нещастieto, което постигна Европа следъ 1918 година.

Единъ отъ признатите капацитети по монетните въпроси, който винаги е ималъ хуража да защитава становището, които дори по-малко сж били непопулярни, е френскиятъ економистъ г. Фредерикъ Женни, директоръ на стопанския отдѣлъ на вестникъ „Танъ“. Въ едни скоростни негови проучвания, датиращи отъ 1 юний 1942 г., той очертава по следния начинъ проблемите, предъ които ще бѣде изправена следвоенна Европа.

Въ монетната областъ най-сжществениятъ фактъ ще бѣде разкъсването на равновесието, което трѣбва да сжществува между масата на покупателната способностъ въ дадена страна и масата на разполагаемите блага, които могатъ да се предлагатъ на пазара. Днешното състояние на нѣщата се характеризира съ свърхизлишъкъ отъ налични сръдства и все по-нарастваща липса на блага, поради което г. Женни предрича, че ако се допустятъ известна свобода въ стопанския животъ веднага следъ войната, ще настѣпн едно нездраво откъчане на цените, което може да бѣде възпрепятствувано само чрезъ продължаването на сегашните разпоредби по ограничаването на консумацията, цените, печалбите и заплатите и за преходния периодъ следъ войната. Докояко дълго ще трѣбва да бѣде задържано това положение и какви точно мѣрки ще трѣбва да се взематъ, за да бѣде премахнато по-скоро, това зависи, споредъ автора, отъ нѣколко фактора, но на първо мѣсто отъ продължителността на войната, отъ начина по който тя ще се свърши, отъ финансовите тежести, които отдѣлните държави ще поематъ за изплащане, отъ стопанските богатства и източници на всѣка една страна и най-после отъ границите, въ които сж се развили па-

ричното обращение и равнището на цените презъ време на войната.

Сигурно е, обаче, че следъ войната разполагаемите блага навсякъде въ свѣта ще бѣдатъ по-малко, а паричните сръдства по-големи, откояко вѣтъ пачалото на войната. Съобразяването на първите съ последните, или обратното, следователно, ще създаде проблеми, които ще бѣдатъ още по-деликатни, защото общото желание на народите ще е да се отърватъ отъ многобройните ограничения, които имъ бѣха наложени поради войната и които се считатъ като временни и свързани само съ нейното водене, при което мирновременните условия имъ изглеждатъ несъвмѣстими съ продължаването на ограничителните мѣрки.

Тѣй както бѣ въ продължение на войната, и презъ възстановителния периодъ ще бѣде неизбежно едно разкъсване на равновесието, което сжществува между парично обращение и цени, ако не се взематъ мѣрки, които да засѣгатъ както стоките, така и парите.

Що се отнася до стоквата страна, нормалното разрешение би се състояло въ цѣлостното насърчение на производството на блага за мирновременна употреба вместо националната индустрия, като недостигътъ бѣде доставенъ отъ чужбина чрезъ вносъ. Все пакъ, трансформацията на потенциалните продуктивни сили отъ военновременна къмъ мирновременна обстановка и производство ще изисква известно време, докато насърчаването на вноса ще срещне големи спѣнки въ липсата на паракорденъ тонажъ, а за нѣкои страни и въ липсата на достатъчно чужди платежни сръдства. Следователно отдѣлните правителства ще могатъ само твърде бавно и постепенно да изоставятъ сегашните имъ ограничителни мѣрки, осигуряващи справедливи цени на стоките и тѣхното правилно разпределение между нуждающите се.

Така, съ огледъ на ограничения обемъ на разполагаемите стоки следъ войната, не бѣде необходимо да се въздейства сжщо така и за едно намаление на значително нарастналата покупателна сила презъ течението на войната.

На първо мѣсто ще трѣбва да бѣдатъ взети мѣрки, за да се избѣгне едно внезапно

и силно нарастване на бързината на паричното обращение, т. е. едно неочаквано увеличение на покупателната сила на пазара, която сега е ограничена чрез различни контролни и запретиелни мърки, които ще тръбват само постепенно да бъдат вдигани.

Въпреки всички предпазливости при вдигането на ограничителните мърки, обаче, изглежда неизбежно провеждането на едно дефлационно усилие от страна на държавата, за да се нормализира положението. Сегашните усилия за влияние въ тази насока чрез сключването на държавни заеми изглеждат по-скоро като едно антиинфлационистично средство, но не и като дефлационистично по естеството си, щомъ като при сегашното положение на въшата държавитъ не могатъ да посрѣцатъ разходитъ си безъ да създаватъ нова покупна сила.

Наистина, дефлацията, казва г. Женни, има лошо реноме, но тя е неизбежна като мърка за борба съ инфлацията. Лошата репутация на дефлацията въ нормални времена се дължи главно на факта, че тя тежи върху ценитъ, като ги понижаватъ, а понижението на ценитъ предизвиква ограничение на стопанската дейностъ, тя пъкъ довежда до безработица и по този начинъ предизвиква лишения въ работническитъ класи.

Тъзи отражения на дефлацията, обаче, не ще се проявятъ въ следвоенния периодъ, защото дори и повишенитъ цени въ края на войната ще изглеждатъ ниски въ сравнение съ много пъти увеличената покупателна сила. Въ допълнение, изгладняването на пазаритъ за консумативни блага ще е толкова голъмо, че едно намаление на търсенето като резултатъ на дефлацията не ще е възможно. Дефлацията ще засегне, следователно, въ най-лошия случай ценитъ на ценнитъ книжа, на луксознитъ стоки и, въроятно, на недвижимитъ имоти, както и ценитъ на черния пазаръ, които и сега сж резултатъ на едно нездраво развитие на монетното положение.

Г. Женни твърди, че не би било възможно да се избягнатъ инфлационистичнитъ влияния следъ войната, ако правителствата продължаватъ да отричатъ систематически всѣка дефлационистична политика, не разполагайки съ достатъчно енергични сръдства за преодоляване на пораждащата се следвоенна инфлация.

Противопоставянето срещу всѣка дефлационистична политика въ периода между миналата и сегашната война е една типична демонстрация на демагогия и е една отъ най-голѣмитъ грѣшки на тази епоха.

Технически, разнитъ дефлационистични мѣрноприятия могатъ да бждатъ осъществени по съвсемъ различни пътища, но въ края на краищата целта трѣбва да бжде държавата да получи посрѣдствомъ заеми и данѣци единъ излишекъ надъ разходитъ си и да употребитъ този излишекъ на разрушаването на частъ отъ излишната покупателна сила, която тя е създавала чрезъ бившитъ си дефицити презъ време на войната.

Едно увеличение на данѣцитъ следъ войната, разбира се, е немислимо, защото бремето на данѣцитъ ще е достигнало крайната си граница, докато пъкъ държавнитъ приходи ще намалѣятъ поради забавянето на държавнитъ военни порѣчки и по-късното имъ окончателно спиране. Въ замѣна на това, обаче, прекъсването на враждебнитъ действия ще направи възможно едно значително намаление на данѣчнитъ тяжести, което евентуално ще компенсира намалението на приходитъ.

Ако при тѣзи условия народитъ, следъ като сж направили единствени по размѣра си усилия въ историята на човѣчеството за своята външна защита, продължатъ тѣзи усилия за известно време съ огледъ да спасятъ и националнитъ си монети, би било възможно да се получи единъ излишекъ отъ сръдства, чрезъ който излишнитъ платежни сръдства ще могатъ да бждатъ изтеглени отъ пазара и намалени въ разумни граници, които ще бждатъ съвмѣстими съ едно повторно допускане на известна свобода въ стопанскитъ отношения.

Както се вижда, монетнитъ проблеми, заедно съ стоковитъ, ще бждатъ едни отъ най-тежкитъ за изживяване следъ войната и ще налагатъ може би едно по-продължително задържане на граничителнитъ мѣрки, които сж въ сила сега. Това изтъкване на монетнитъ затруднения, които ще настѣпятъ следъ войната е отъ особено значение и за държави като България, които иматъ малки възможности да влияятъ чрезъ стопанската си политика върху стоковия оборотъ, поради липсата на развита индустрия и които ще трѣбва да насочатъ повече вниманието си върху монетнитъ, отколкото върху стоковитъ проблеми, за да се справятъ съ излишната покупателна сила въ страната. Едно облекчаващо положение за България се крие, обаче въ факта, че излишната покупна сила въ страната се е съсрѣдоточила главно въ рѣцетъ на селското население, което е повече склонно къмъ теоризация, по-консервативно е и по-спестовно, съ което ще спомогне за преодоляването на преходния периодъ следъ войната.

УНГАРСКО МНЕНИЕ ЗА МЕТОДИТЪ НА ВОЕННОТО ФИНАНСИРАНЕ.

Бившият унгарски министър на финансите г. Фабини въ една подробна статия разглежда въпроситъ за военното финансиране. Неговото мнение на специалистъ и на личностъ, която сама е трѣбвало да ръководи това финансиране, е отъ значение и за насъ, които имаме една относително близка стопанска структура съ тази на Унгария и можемъ да извлѣчемъ поуки отъ неговитѣ становища по военното финансиране.

Споредъ унгарскиятъ министъръ, настоящата тотална война налага тоталното използване на всички разполагаеми народни сили за нейното спечелване. Поради това, войната може да бѣде водена само чрезъ цѣлостното държавно направляване на всички области на стопанския животъ.

Наполеонъ на времето си издигна принципа, че за спечелването на войната сѫ необходими три нѣща: пари, пари и пари. Унгарскиятъ министъръ намира, че това твърдение днесъ не изглежда съвършено право. Германскиятъ министъръ на финансите г. Шверинъ фонъ Крозигъ сѫ право бѣ казалъ, че сега войната може да се загуби поради липса на желѣзо, на стомана или на въглища, но е невъзможно да бѣде загубена поради липсата на пари.

Днешното военно стопанство може само тогава да бѣде правилно разбрано, когато бихме започнали да мислимъ стоково, а не парично и при това по групи на стокитѣ. Проблемата на военното стопанство не е толкова парична, колкото такава на набавяне и на правилно разпредѣляне на всички блага, които служатъ косвено или прѣко за воденето на войната. Финансовата политика, погледната отъ това гледище, не представлява нищо друго, освенъ единъ отъ многобройнитѣ инструменти за воденето на военното стопанство. Наистина, това не значи, че е маловаженъ инструментъ, а обратното, че е единъ отъ най-важнитѣ.

Характерната черта на военното стопанство е, че паричнитѣ нужди на държавата нарастватъ извънредно много. Какъ държавата трѣбва да посрещне тия нужди, каква частъ отъ тѣхъ трѣбва да се падне на данѣнитѣ и каква на заемитѣ, ето основнитѣ проблеми на финансовото военно стопанство. Твърде трудно е, обаче, да се отгатне, кое е правилното съотношение. Въпросътъ се разрешава винаги съобразно структурата и възможноститѣ на съответната страна. Какъвто и методъ да бѣде избранъ за военното финансиране, едно не трѣбва да се забравя: че не е правилно старото становище, което гласеше, че разходитѣ за известна война могатъ и трѣбва да се разпредѣлятъ и

върху иднитѣ поколения. Щомъ като войната изисква сегашното изразходване на блага за нейното водене, не може да се взематъ бѣдещи блага, които да се предназначатъ за сегашно употребление. Съществува само единъ единственъ случай, когато едно таква реално разхвърляне на тяжеститѣ на войната е възможно и върху идващитѣ поколения: това е случаятъ, когато държавата може да сключи нѣкой дългосроченъ заемъ въ чужбина, при което заемътъ да бѣде превърнатъ още въ чужбина въ реални стопански блага, необходими за воденето на войната. Днесъ, обаче, войната се води изключително съ мѣстни сръдства и само странигъ съ неразвито стопанство, които купуватъ по начало бойнитѣ си материали само отъ чужбина, могатъ да разчитатъ на едно таква финансиране и то при условие, че държавата кредиторъ би се съгласила да имъ отпусне заемъ, който да се разхвърли върху повече отъ едно поколение.

Ето защо, щомъ като сегашното поколение ще трѣбва да носи тяжеститѣ за сегашната война, желателно е покриването на военнитѣ разходи да се извършва колкото се може въ по-голямъ размѣръ съ данѣци, а не съ заеми.

Презъ войната отъ 1914/1918 г. данѣнитѣ постъпления сѫ били твърде различни въ отдѣлнитѣ държави въ сравнение съ военнитѣ имъ нужди. Понастоящемъ въ повечето страни се покриватъ около 50% отъ разходитѣ за военни нужди отъ данѣчни постъпления, като остатъкътъ се покрива съ вътрешни заеми. Това е похвално както отъ държавно-финансово, така и отъ социално гледище, тъй като данъкътъ може да бѣде винаги нагоденъ къмъ условията на доходитѣ. Данѣчното облагане, обаче, дори при пълното изчерпване на високитѣ доходи, обикновено не е достатъчно за посрещането на военнитѣ нужди, тъй като, поради психологични съображения, облагането не може да се покачва надъ известна граница. Ето защо е необходима една комбинирана метода между данѣчно облагане и посемане на задължения. При избирането на методитѣ на финансиране, обаче, държавата винаги трѣбва да избѣгва тѣзи, които водятъ къмъ инфлация, какъвто не бѣше случаятъ презъ 1914/1918 година.

Цѣлостната финансова политика ще трѣбва да се занимае и съ проблемата за обпозаването на сиестовни капитали. Това трѣбва да върви успоредно съ направляващото на производството и на консумацията. На тази именно връзка трѣбва да се обърне най-големо внимание. Страхотно увеличава-

ицитъ се държавни поръчки водятъ, както е известно, къмъ увеличаване на паричното обращение и на покупната сила. Срещу последнитъ на този процесъ държавата се бори посредствомъ изчерпването на покупната сила чрезъ данъци и заеми. Успоредно съ това, обаче, необходимо е ограничаването на консумацията чрезъ разпредѣляне на разполагаемитъ блага. Наложителна е още и една здрава контрола върху ценитъ. Както е известно, не само по монетни причини една отъ най-важнитъ проблеми на военното стопанство е контролирането на ценитъ, което съвсемъ не трѣбва да се счита, че трѣбва да означава заковаване на ценитъ на едно равнище, което не би гарантирало изкарването на производственитъ разноси. Въ Унгария, напримѣръ, ценитъ се повишиха съ 28,6% и то главно защото ценитъ на земеделскитъ произведения се намираха въ началото на войната на едно равнище, което правеше земеделската дейностъ нерентабилна. Едно покачване на ценитъ на земеделскитъ произведения въ Унгария поради това изглеждаше напълно оправдано, но то отъ своя страна се отрази върху ценитъ на индустриалнитъ стоки. Справедливостта на равнището на ценитъ не зависи отъ височината му. Отъ решително значение въ това отношение е взаимната връзка, която трѣбва да съществува между ценитъ. Ето защо, взиманитъ мѣрки не трѣбва непременно да се стремятъ да заковаватъ ценитъ на едно опредѣлено равнище, а да ги доведатъ въ хармония помежду имъ, което да доведе народното стопанство до едно състояние на спокойствие.

Цѣлостната финансова политика обхваща, естествено и кредитния пазаръ, като го регламентира съ огледъ на военнитъ нужди. Унгарската народна банка, напримѣръ, издаде напоследъкъ едно окръжно до останалитъ кредитни институти, съ което иска отъ последнитъ да не отпускатъ кредити, които биха служили за нужди, несвързани съ военното стопанство, а биха помогнали само за личното обогатяване на получаващия кредита.

Успоредно съ това, обаче, за да се образува единъ затворенъ кръгъ на капиталовата циркуляция, необходимо е покрай спомнатитъ вече мѣроприятия да се работи и за по-голтмото създаване на спестовни капитали, които държавата да може да ангажира подъ формата на кредити за свои нужди. Когато доброволната спестовностъ не е до-

статъчно голѣма, тогава могатъ да се разглеждатъ и пѣткои методи на принудително спестяване, които отчасти вече сж възприети въ разни свропейски държави. Все пакъ, за предпочитане е свободната спестовностъ предъ принудителната.

Стопанската и финансова политика презъ време на война е по необходимостъ съ два лица: тя трѣбва отъ една страна да развие въ настоящия моментъ възможното най-големо разрастване на силитъ, а отъ друга страна да не изгубва изъ предвидъ бъдещето. Следъ свършването на войната се настигнатъ голѣми задачи за разрешаване, за които предвидливитъ народи трѣбва да се подготвятъ още отъ сега. Трѣбва да се създаде, следователно, възможността стопанството да наслои резерви и по този начинъ да бжде готово за следвоеннитъ инвестиции. Не е достатъчно да се спечели войната, необходимо е и мирътъ да бжде спечеленъ. Не би трѣбвало следъ войната да настѣпи една ждбоосна инфлация, нито пъкъ чрезъ дефлация да се наруши спокойствието на народостопанското развитие. За налучкването на правилния пътъ, необходимо е всѣка страна да си изработи по една голѣма възстановителна програма. Ако това се извърши съ необходимата предпазливостъ, то бихме могли съ спокойствие да гледаме на бъдещето.

Както се вижда, унгарскиятъ министъръ въ гореизложенитъ мисли се стреми да подчертае, че макаръ и да с много желателно държавнитъ доходи да се набиратъ чрезъ данъци, не трѣбва да се преминава онази граница на данъчното облагане, която би лишила нацията отъ наслойването на капиталови резерви, необходими за посрепването на следвоеннитъ нужди, които ще изискватъ голѣми инвестиции. Ето защо, капиталообразуването трѣбва да бжде защитено, а ако концентрирането на усилията налага сега да се отлагатъ известни стопански инициативи, то тѣхното изпълнение да бжде осигурено въ момента на възродяването на мира и на спокойната стопанска дейностъ чрезъ сегашното набиране на срѣдства за тая целъ.

Отъ тѣзи мисли трѣбва да си взематъ бележка най-много ония нации, които и до сега сж страдали отъ хроническа липса на концентрирани капитали, годни за развиването на стопанска дейностъ отъ по-голтмъ масщабъ. Иначе тѣ ще трѣбва да подпадатъ подъ капиталовото господство на чужбина, което не ще да е въ тѣхенъ интересъ.

БОРБАТА СЪ СКЖПОТИЯТА ВЪ НОВА ФРАНЦИЯ.

Ако има една страна въ Европа, която да е наистина основно засегната въ своята икономическа структура отъ войната, това е най-напредъ Франция. Военниятъ погромъ,

който претърпя тази страна презъ 1940 г., е безъ прецедентъ въ нейната история — той разкъса страната и я постави да се развива отъ тогава насамъ при извънред-

но трудни условия. Неокупираната част на днешна Франция е свръхнаселена, а ведно с това твърде бедна. Тя представлява една област отъ планински мѣстности безъ богатства, каквито сж тѣзи отъ централния масивъ, Сесениѣтѣ, алпийскитѣ и перинейски планински вериги, Ла монтањъ ноевъ и Корбиеритѣ, обширни високи плата сѣ бедна и неплодородна почва, нѣкои области почти изключително използвани за лозарство, както тѣзи на Лангедокъ и най-после югозападната част на страната, въ която селското население бѣ започнало да се заселва въ градоветѣ, търсейки по-доходни занятия. Развита индустрия има само въ нѣколко части на неокупираната област (Сенъ Етиенъ, Лионския районъ, алпийскитѣ долини и др.) Къмъ това трѣбва да се прибави пълното отсъствие на външно-търговски връзки, скѣсването на всички отношения сѣ задморскитѣ колониални владения и редица други голѣми прѣчки.

Отъ тукъ може веднага да се разбере, до каква степенъ положението въ Франция се влошава веднага следъ сключване на примирието презъ юний 1940 г. и какъ всички стопански и социални въпроси, които се пораждатъ при новитѣ условия, се превръщатъ въ една трудна, почти неразрешима проблема.

Франция стана една свръхнаселена и сжщевременно една твърде бедна страна. При това положение трѣбваше да се очаква най-напредъ едно бързо и спонтанно покачване на ценитѣ на всички стоки и то сѣ едно темпо, което води къмъ катастрофа. Но въпреки лошитѣ предпоставки това не стана, защото правителството на маршалъ Петенъ предприе редица мѣрки, отъ които най-важната въ тази насока бѣ затвърдяване наднищитѣ, заплатитѣ и ценитѣ на всички стоки при положението къмъ първи септемврий 1939 г. Съгласно чл. 15 на наредбата законъ отъ 21 окт. 1840 г., ценитѣ на всички стоки и услуги оставатъ и се запазватъ и за въ бъдаще на нивото, което сж достигнали къмъ първи септемврий 1939 г. На по-високи цени могатъ да се продаватъ само ония стоки, за които сж получени специални и редовни разрешителни отъ властитѣ следъ обнародването на наредбата-законъ отъ октомврий 1940 г.

Правителството създаде специаленъ органъ за регулиране на ценитѣ подъ наименованието „Централенъ комитетъ за ценитѣ“ и по-късно то бѣ запазило цивилната властъ и въ окупираната част на страната, седалището на този комитетъ се установи въ Парижъ, като службата се придаде къмъ министерствата на националното стопанство и финанситѣ.

Тукъ трѣба да се подчертае, че тази служба не сжществува само на книга, а из-

вършва една практическа работа и то твърде ефикасна. Трѣбва сжщо да се прибави, че областнитѣ управители сж облечени и сѣ правата на контролѣори по ценитѣ и могатъ да нареждатъ афиширането на ценитѣ, както и да забраняватъ незаконнитѣ повишения. Освенъ това полицията за следене на ценитѣ бѣ засилена и активизирана, за да може да предотврати опасността отъ създаването на „черна борса“. Бързината и строгостта, сѣ която се прилагаха предприетитѣ мѣрки, дадоха своитѣ благоприятни отражения до такава степенъ, што свидетелствата на идващитѣ пѣтици отъ неокупираната част на Франция говорятъ явно за постигнатитѣ резултати—търговията на черната борса е била практически премахната въ економическия животъ на страната.

Все пакъ въ рамкитѣ на нормалната и почетна търговия се наложи, поради липсата на сурови материали и редица хранителни припаси, на правителството да възприеме политиката на еластичностъ на ценитѣ и възможността за известни повишавания.

Неска се спремъ тукъ и на нѣкои по-точни признаци, които характеризиратъ покачването на ценитѣ презъ периода отъ септемврий 1939 г. до декемврий 1940 г.

Службата при главната дирекция на статистиката ни дава данни за движението на ценитѣ на дребно за 34 стоки, консумирани въ домакинството (29 продукта, 4 артикула за отопление и освѣтление и сапунъ). Това движение е било следното при база 100 за августъ 1939 г.

Августъ 1939—	100
Май 1940—	118
Августъ 1940—	120
Септемврий —	122
Октомврий —	122
Ноемврий —	125

Отъ горнитѣ данни се вижда, че главното покачване на ценитѣ въ Франция настѣпва още преди сключване на примирието. Отъ тогава покачването е било сравнително слабо. Трѣбва да се отбележи, обаче, че отъ декемврий 1940 г. насамъ кривата на покачването на ценитѣ, макаръ и да е останала слабо чувствителна, все пакъ сочи едно постоянно издигане. Така въ течение на миналата година правителството бѣ принудено да прибѣгне до едно увеличление на наемитѣ сѣ 15%.

Горниятъ индексъ е показателенъ за покачването на живота въ Франция, тъй като той обгръща кръгло 67% отъ стойността на стокитѣ, които едно срдѣно семейство употребява въ Франция.

Въ началото на 1941 г. регламентирането на ценитѣ се провеждаше твърде точно възъ основа на известиятъ декретъ отъ

21 октомври 1940 г., който се нарича „Карта на ценитѣ“. Ние изтъкнахме по-горе принципа на този закон — сжитѣ цени, както на първи септември 1939 г., а въко увеличение трѣбва да бѣде разрешено отъ комитета за ценитѣ. Естествено е, обаче, да се помисли, че този комитетъ не е въ състояние да провѣри всѣки отдѣленъ случай, а отъ друга страна решението по този въпрос не трѣбва да се отлага. Ето защо съ тази задача бѣха натоварени съответнитѣ професионални и синдикални организации, до които се отправятъ исканията за увеличаване на ценитѣ. Последнитѣ провѣряватъ основателността на исканията и на своя отговорностъ даватъ свое съгласие или го отказватъ. Така, безъ да чакатъ, търговцитѣ могатъ да продаватъ стокитѣ си по новитѣ цени. Горнитѣ организации трѣбва, обаче, да правятъ доклади и даватъ сведения на централния комитетъ по контрола на ценитѣ, който възприема тѣхнитѣ решения или ги корегира.

Отъ друга страна всѣка фактура трѣбва да носи единъ специаленъ надписъ, който въ зависимостъ отъ случая, отговаря на въведената тарифа (чл. 15 на закона отъ 21 декември 1940 г.). Съобразно случая тѣзи надписи могатъ да иматъ следното съдържание.

„Цена непромѣнена отъ първи септември 1939 г.“

„Последно увеличение дадено отъ (%) съ решение отъ на централния комитетъ за контролъ върху ценитѣ (или: съ наредба отъ)“.

„Цена разрешена съ наредба отъ“) за ценитѣ на новитѣ стоки ср. по-долу).

„Стоки нѣмащи разрешение отъ съответния синдикатъ, цени изчислявани съгласно нарежданieto на наредба № 1174 на министра на финанситѣ и следъ съгласieto на синдиката дадена на“

По-късно бѣ указано, че всѣко друго наименование, както напр. „цена въ периодъ на утвърждаване“ не се позволява. Една допълнителна мѣрка представлява въ това отношение публикуваната наредба въ държавенъ вестникъ отъ 30 мартъ 1941 г., съ която се задължава издаването на втори екземпляръ отъ всѣка фактура за „продажбата на каквато и да е стока, предназначена за препродажба направо или следъ известна преработка“. Този екземпляръ трѣбва да бѣде изискванъ отъ купувача и издаванъ отъ продавача на дадена стока. Купувачътъ е длъженъ да я запази въ течение на единъ срокъ отъ три години и да я представя на контролѣра по ценитѣ при поискване. Казаната фактура трѣбва да съдържа освенъ единъ отъ означенитѣ по-горе надписи, още качеството, количеството, точното предназ-

начение на стоката и предишната ѣ цена. Такава фактура не е, обаче, задължителна за продажбитѣ на земеделски стоки направо отъ производителитѣ или за такива, които се извършватъ на пазаритѣ и панаиритѣ.

Всички стоки сж групирани отъ администрацията на финансовото министерство въ две голѣми групи: нови и стари стоки.

Въ втората група сж включени всички стоки, които не сж претърпяли никакви промѣни въ естеството и състава си отъ първи септември 1939 г. насамъ. Тукъ спадатъ всички сурови материали и една голѣма частъ отъ полуфабрикатитѣ (гъстинитѣ, памучинитѣ преди и пр.) За казанитѣ стоки или нѣма промѣни въ нивото на ценитѣ или тѣ сж направени известни повишения съгласно специални решения на комитета по ценитѣ.

Има и такива стоки, които сж претърпяли промѣни следъ първи септември 1939 г. Тѣзи промѣни могатъ да бѣдатъ отъ естество, което да не влияе върху производственитѣ разноси, но да изразяватъ една промѣна въ търговско отношение. Намиратъ се търговци, напримѣръ, които промѣнятъ номерата на каталозитѣ, на тарифитѣ или правятъ поправки въ счетоводнитѣ книги, за да избѣгнатъ нарежданята на закона за контрола върху ценитѣ. Тѣ биватъ преследвани, защото едно покачване на ценитѣ по този начинъ се смѣта за противозаконно.

Промѣнитѣ могатъ да бѣдатъ второстепенни и да се отнасятъ до нѣкои подробности, каквото е случаятъ напр. при шево на дрехи по поржката, боядисване на платовѣтѣ и др. Тѣ могатъ да се отнасятъ и до дължината, каквото е случаятъ напр. при дължината на рокитѣ, които се промѣня въ зависимостъ отъ модата, както и въ връзка съ количеството, както напр. блокче отъ 50 или 100 листа, сапонетка отъ 50 гр. вмѣсто отъ 150 гр. Нѣкои търговци сж си послужили съ тази измама, запазвайки старата цена, но увеличавайки печалбата си. Тѣзи промѣни могатъ да се изразятъ и въ измѣнение на пазарната организация, както напр. нова опаковка на стокитѣ, нови начини за представяне даденъ артикулъ предъ консуматора, малки промѣни въ състава на продукта, напр. при смѣсенитѣ платове или при смѣсенитѣ преди.

Всички тѣзи различия се превеждатъ чрезъ ценитѣ по следния начинъ: или производственитѣ разноси оставатъ непромѣнени, било защото стойността на съставнитѣ елементи не се е промѣнила, било защото се извършва една компенсация между различнитѣ елементи на производствената цена, (въ този случай не е нужно да се дава каквото и да е разрешение за покачване на ценитѣ), или пѣкъ производствената

цена е била промѣнена, било че е била намалена и въ този случай трѣбва да се намали пропорционално и продажната цена, било че е увеличена и въ този случай повишаването на продажната цена става възможно.

Браншовитѣ и професионални организации трѣбва да изследватъ всѣки отдѣленъ случай, да провѣрятъ всѣко искане и въ случай на основателностъ даватъ своето съгласие. Централниятъ комитетъ по ценитѣ обнародва по единично въ официалнитѣ издания всички промѣни, които се извършватъ въ тази насока.

Всѣко предприятие, което иска да установи законната цена на дадеѣ продуктъ, се намира предъ следнитѣ две възможности: или цената на стоката е ясно посочена въ класификацията, публикувана отъ централния комитетъ по ценитѣ, или ценитѣ не се намиратъ вписани въ списъка на официалнитѣ издания, тогава законниятъ имъ размѣръ трѣбва да се установи по следния начинъ: производствената цена се разлага на три елемента — цена за суровитѣ материали, цена на работническия трудъ и цена на общитѣ разходи. Въ това изчисление не се взематъ подъ внимание други основни ония елементи, които цени сѣ законно установени. Чистата печалба остава същата, каквато е била къмъ 1. IX. 1939 г. Най-мѣжното и деликатно изчисление се състои въ определяне процента на общитѣ разходи за предприятието. Както може да се предположи, всички тѣзи нареждания, заставлящи печалбата, предизвикватъ протести и рекламации отъ страна на заинтересуванитѣ. Ето защо, министерството на финанситѣ издаде едно окръжно подъ № 1751 отъ февруарий 1941 г. до браншовитѣ и професионални организации, съ което се иска да му изпратятъ своитѣ искания и мнения по този въпросъ.

Намѣреностю на министѣра бѣ да замѣни понятието „увеличение въ абсолютна стойностъ“ съ това на „единъ маржъ на печалбата“, изчисляванъ въ проценти. За да се установи този маржъ, той искаше отъ компетентнитѣ организации да му дадатъ следнитѣ сведения: размѣра на печалбата, добирана отъ дадена професия до първи септемврий 1939 г., сегашниятъ размѣръ на печалбата, който се получава отъ изчисляването при вземането за база увеличението на абсолютната стойностъ и размѣрътъ на печалбата, който би се предложилъ въ случай, че сега получаваната печалба се окаже недостатъчна. Това по-еластично понятие за печалбата изглежда сѣщо и по-справедливо.

Отъ тукъ следва, че всѣко предприятие може да установи само законната цена, по която трѣбва да продава своитѣ произведе-

ния, да получи съгласието на съответната браншова организация и да започне да продава стокитѣ си безъ да чака необходимото, но по-късно съгласие на централния комитетъ за контролъ върху ценитѣ.

Колкото се отнася до новитѣ стоки, това сѣ въ повечето случаи такива произведения, които се явяватъ като замѣстителни, какъвто е случаятъ напр. съ олиото отъ гроздово семе, вълната отъ мѣлко, конци отъ стъкло, употребявани като текстиленъ материалъ, обгорени зърна, които замѣстватъ кафето, пресовани горивни материали на базата на дивиндийски кестени, дрехи отъ пресована хартия и др. По общо правило цената на новитѣ стоки, замѣстващи изчезнали стоки отъ пазара, трѣбва да бѣде по-ниска отъ тази на стоката, която замѣстватъ. За всѣки отдѣленъ случай се изисква специално разрешение отъ съответната професионална организация. Така дадената цена се посочва въ фактурата, по-начинъ, който споменахме по-горе.

Нека изтъкнемъ тукъ сѣщо, че една специална министерска наредба (№ 1816 отъ 24 априль 1941 г.) уточнява отношенията между професионалнитѣ организации и централния комитетъ за контролъ върху ценитѣ. Тѣзи институти сѣ натоварени съ провеждането на процедурата по установяване и събиране на исканията, но решението на въпроситѣ е отъ компетенция на министерството на финанситѣ. Тѣ си запазватъ, обаче, пѣкои права за определяне и утвърждаване: тѣхнитѣ решения трѣбва да се съобщаватъ на централната служба и получаватъ едно по-късно потвърждение.

Една такава точна регламентация, подкрепена съ строги наказания, не е могла да не предизвика голѣми оплаквания и критики. Нека приведемъ тукъ това, което пише по този поводъ „Експортбюръ франсе“ отъ 26 февруарий 1941 г. „Контролътъ на ценитѣ, на който е подложено френското стопанство е твърде много твърдъ, за да може да предизвика раждането и разрастването на инициативи, които ще допринесатъ за подобрене на сегашното положение. Властитѣ даватъ единъ твърде ограничени маржъ за печалба, за да могатъ да накаратъ заинтересуванитѣ да се нагърбятъ съ риска за фабрикуването на нови стоки. Този размѣръ не е достатъченъ даже, за да покрие общитѣ разходи на предприятието.

На това трѣбва да се отговори може би съ разсѣждението, че моментътъ не е толкова подходящъ за опощение на инициативи, колкото изисква запазване на дисциплината и, че всѣки е длъженъ да посме частъ отъ необходимитѣ жертви. И наистина, върхѣки строгостта на общия духъ и несвършенството на нѣкои подробности, които сѣ

на път да бъдат изправени, съществуването на това законодателство даде възможност на френското стопанство да премине през най-критичните месеци и най-вече

тѣзи на зимата 1940/41 г. Съ него се засегнаха и можеби накрѣпиха известни частни интереси, но съ това бѣт благоприятствуванъ твърде широко общественъ интересъ.

НОВИ СПЕСТОВНИ ФОРМИ ВЪ ИТАЛИЯ.

Военното стопанство налага акумулирането на голѣми парични срѣдства въ банкитѣ, отъ гдето държавата може да черпи необходимитѣ суми за финансирането на производствената дейностъ, свързана съ войната и издрѣжката на войскитѣ. За насърдженіето на акумулирането на срѣдства въ страната на осята се прибѣтва къмъ създаването на известни привилегировани спестявания. Въ Германия такива сѣ напримѣръ „железнитѣ спестявания“, за които вече дадохме сведения въ миналитѣ книги на Економистъ.

Въ Италия сѣщо така се създаватъ привилегировани спестявания, които иматъ за целъ да подпомогнатъ финансирането на военното стопанство. За тѣхъ въ италианския парламентъ е изгѣтнато, че спестовната деятелностъ е не само лостътъ, но и двигателната машина за раздвѣжването на производствената машина. Но понеже Италия е все пакъ относително бедна страна и притокътъ на влогове къмъ банкитѣ е недостатъченъ за поемането на всички заемни функции отъ кредитния пазаръ, държавата тамъ се стреми да създаде допълнителни спестовни източници, които взематъ разнообразни форми. Между новитѣ форми на спестявания най-опростениятъ видъ е този на емисията на единъ заемъ, който ще бѣде разпредѣленъ на най-малки части, за да може да проникне и се пласира дори между най-дребнитѣ спестители.

Другъ единъ оригиналенъ проектъ е този на така наречената „консумативна рента“, която до сега е представлявала едно само теоретично понятие и което италианцитѣ искатъ да осъществятъ на практика.

Основанието за създаването на този видъ спестявания се крие въ това, че, както въ повечето страни, онѣзи лица, чиито доходи сѣ нарастнали повече отъ тия на останалитѣ и повече, отколкото могатъ да купятъ по разпредѣлителнитѣ си карти, винаги сѣ наклонни да заплащатъ и сѣ въ състояние да заплащатъ по високи цени.

Както е известно, въ Италия голѣмитѣ военновременни печалби се блокиратъ отъ държавата за времето на войната и се превръщатъ въ 3 процентови държавни ренти. Едва следъ войната ще се знае, каква частъ отъ така блокиранитѣ военновременни печалби ще може да се използва свободно отъ собственицитѣ ѝ, както и каква частъ ще бѣде използвана за възобновяване на

националния производственъ апаратъ. Върху тази втора „народостопански“ спестена частъ собственикътъ ѝ ще има сѣщо право на ползуване, но не и на разполагане.

Най-оригиналниятъ трети проектъ за реформиране на спестовното дѣло презъ войната въ Италия, обаче, се отнася до създаването на така нареченитѣ „привилегировани“ спестявания. Така, както либералното стопанство създаде института на привилегированитѣ акции, фашизмътъ иска сѣщо така да създаде „привилегированитѣ спестители“. Неговата привилегия, която ще бѣде привилегия по отношение на останалитѣ спестители, се състои въ това, че на него въ края на краищата се пада не само една причинна сума, но и правото върху специално опредѣлени блага и че това право трѣбва да бѣде задоволено преди търсенето на обикновенитѣ купувачи.

Практически този планъ ще бѣде проведенъ по следния начинъ: привилегированитѣ спестители трѣбва да решатъ още въ началото на своитѣ спестявания върху кой комплексъ отъ блага ще иска да прояви въ края на спестяването своитѣ привилегии. Отъ страна на държавата му се гарантира отъ сега не само получаването на търсенитѣ отъ него стоки и имущества, по и ценитѣ, по които ще ги придобие. На пръвъ погледъ може да се види чудно, че финансовото министерство, което ще се занимава съ привилегированитѣ влогове, ще има една толкова широка дейностъ и ще трѣбва да се яви като посредникъ между желанията на толкова много спестители и пазара, поради което ще влѣзе въ ролята на една голѣма търговска къща.

Конкретното изследване на въпроса, обаче, е показало, че използваемитѣ цели, за които обикновено служатъ спестенитѣ пари, показватъ една оудваща еднообразностъ, която, върпки всички досегашни стопански теории, елаватъ се промѣня дори и при класитѣ съ по-високи доходи.

При градското население, напримѣръ, желанията на спестилитѣ се опредѣлятъ отъ нуждата за жилище и обезвѣждането му. Следъ това идва категорията на онѣзи доходи, които желаятъ да се инвестиратъ въ автомобилъ или велосипедъ, радиоапаратъ и пр. При селянитѣ и занаятчиитѣ както и при другитѣ самостоятелни предприятия, съществува нуждата отъ строителни материали и други производствени инструменти.

Покрай тѣзи четири или петъ голѣми групи спестители, които идватъ на първа линия въ желанието имъ да участвуватъ въ привилегированото спестяване, други по-жестокосни системни цели не се очертаватъ.

Всичко това, разбира се, показва, че държавата може да даде лесно едно добро управление на привилегированитѣ спестявания, като поеме и функциитѣ на задоволяването на тѣзи нѣколко вида нужди, за които се

правятъ спестяванията.

Разбира се, бъдещиятъ консуматоръ не трѣбва да приеме предлаганитѣ му нѣколко вида жилища, или автомобили, или радио-апарати, при което, обаче, той ще се откаже само отъ едно: отъ илюзията, че неговиятъ вкусъ се различава коренно отъ вкусоветѣ на останалитѣ хора, които харесватъ същия видъ инвестиции, или иматъ също като неговитѣ нужди.

А. К.

АНГЛИЙСКИ СХВАЩАНИЯ ЗА СЛЕДВОЕННОТО СТОПАНСТВО

Войната се води отъ Германия не само по политически и национални причини, но и поради нуждата да се реформира стопанския животъ така, че за въ бъдеще да се осигури безпрепятственото му развитие и да се отстранятъ опустошенията на периодическитѣ кризи.

За да не остане назадъ въ това отношение, Англия също така се занимава съ проблемитѣ на следвоенното стопанство, като тамъ отдѣлни мѣродавни стопански институти се заематъ съ проучването на този въпросъ и съ вземането на съответни резолюции, или правенето на препорѣки.

Едно такова изложение, направено отъ Лондонската камара и препечатано като мѣродавно въ в. „Таймсъ“, се занимава съ „общитѣ принципи на следвоенното стопанство“, които ще се установятъ, ако Англия победи. Изложението е изработено отъ една специална комисия, която евентуално ще докладва въ бъдещитѣ мирни конференции решенията си относно свѣтовното преустройство.

Интересно е да се отбележи, че въ доклада е дадено първо мѣсто на констатацията, че въ уредбата на свѣтовното стопанство преди войната е имало нѣщо болно, което се нуждае отъ радикално лѣкуване.

Заболѣлата частъ отъ предвоенната стопанска система се открива отъ английската комисия въ това, че съществува единъ осезаемо абсурдъ въ желанието на отдѣлнитѣ народи да изпасятъ повече отъ притежаванитѣ отъ тѣхъ богатства, отколкото купуватъ и че хора, които се нуждаятъ силно отъ жизнени за тѣхъ блага, биватъ лишавани отъ възможността да получатъ пари, за да си купятъ тѣзи блага, защото поради изобилието на стоки, тѣхнитѣ услуги на стопанството се явяватъ излишни и никой не търси работната имъ рѣжа. Главната причина за миналитѣ стопански кризи се открива отъ комисията въ факта, че липсата на достатъчно добре организирани разпределителенъ механизъмъ за важнитѣ стопански блага е действувала като ограничителенъ факторъ, особено липсата на разпределителенъ механизъмъ за паритѣ, съ кой-

то би се постигналъ единъ непрекъснатъ пласментъ на стокитѣ и би се избѣгнало тѣхното натрупване поради липса на купувачи, докато въ същия моментъ има много нуждающи се отъ тѣхъ. Масовото производство налага масова консумация.

Международната търговия, поради това, ще трѣбва да престане следъ войната да бѣде спънка за повишаването на жизнения уровень на народитѣ, а обратното — трѣбва да стане срѣдство за взаимопомощъ и за общи преимущества на тия народи, които участвуватъ въ нея. Конкуренцията, както въ рамкитѣ на отдѣлнитѣ нации, така и въ международната търговия, ще трѣбва да остане и следъ войната, споредъ лондонската комисия, но тази конкуренция трѣбва да престане да бѣде борба на животъ или на смъртъ, а ще се превърне въ едно здраво насърчение на стопанскитѣ сили. Народитѣ, споредъ комисията, се намиратъ понастоящемъ на толкова различни стѣпала на развитие, че е абсолютно невъзможно да се търси нѣкоя уседнаквена за всички и общо-валидна търговска система, чисто практикуване би било невъзможно.

Единъ насърчителенъ факторъ, подчертава доклада, следъ войната ще бѣде изчезването на страха при стопанскитѣ отношения между отдѣлнитѣ народи. Въ края на миналата война, се казва тамъ, въ свѣта имаше повече възможности за работа, повече индустриални съоръжения и повече сурови материали, отколкото въ нейното начало. Свѣтътъ бѣше станалъ потенциално по-богатъ. Въпреки това, вмѣсто да се изравни търсенето и предлагането, като съ това се стимулира предлагането, въ свѣта настѣпи обратното: капиталовитѣ съоръжения бѣха изоставени, пласментътъ на сурови материали бѣ ограниченъ или разстроенъ и милиони хора бѣха възпрепятствувани да произвеждатъ, като на много отъ тѣхъ дори имъ се плашаше, за да не произвеждатъ.

Занапредъ, предвижда се въ доклада, търсенето ще бѣде изравнено съ предлагането. Повече нѣма да съществува такава работа, като свѣрхпроизводство, защото въ същностъ истинската причина за кризитѣ е под-

Поради това, основните проблеми, които една бъдеща английска система ще трябва да разреши, са следните: 1) отстраняване на страха от загуби и враждебността, които произлизат от борбата, която водят всички народи, за да доведат работите до там, че да имат активен търговски баланс с чужбина, при което наказанието за победения бива робството му към победителя; 2) вътрешно разпределение (въ рамките на нацията) на покупателната сила така, че да даде възможност на нацията да консумира цялото си производство; 3) премахване на нежеланието, което се явява като резултат на индустриализацията, имам, на страните-производители на сурови материали да внасят след войната отъзи фабрични стоки, които са внасяли и в миналото като са им осигурявали свободен достъп въ страните си; 4) народите с различни вътрешни стопански системи трябва да бъдат направени способни да живеят с своите вътрешни системи въ един международен свят, без да се пречи на развитието на последния; 5) да се улесни движението на народите от свръхнаселения към слабонаселените области на земята.

Това са целите, които се поставят на новия английски следвоенен стопански ред.

Срещавата, чрез която ще стане възможно осъществяването на този ред са изброени както следва: ще бъдат доставени машини, чрез които богатата ще могат да бъдат пресушени и залесени, за която цел ще се осигури сътрудничеството на индустрията и на централните емисии банки; всички плащания между поданиците на отделните страни ще бъдат поставени на равни начала и ще бъдат считани като плащания на стоки. Въ случая се подразбира заплащането като стока на разните услуги и права, като дивиденди, лихви на заеми, осигуровки, транспортни разходи и т. н. За целта ще се създадат блокирани кредити въ страните-дебиторки, въ полза на страните-кредиторки, които ще бъдат използвани за плащане въ национална монета под контрола на национални девизни власти.

Съ това се изчерпва и цялостният английски план за преустройството на света.

Както се вижда, той не предвижда нищо повече, освен гарантирането на английските интереси след войната и запазването на английското господство по същия начин, както това беше осъществено въ миналото.

Казанъ въ резюме, този планъ се свежда до следното: свободата на търговията ще бъде запазена, за да може Англия да произвежда и продава колкото се може повече, а страните купувачи ще направят възможно, щото тяхните поданици да получават повече пари, за да купуват английското

производство и да избягват създаването на кризи въ английската стопанска система. Страните с развиващо се стопанство, които искат да повдигнат жизнения си уровень чрез индустриализиране, защото земеделието не може да погълне работната им ръка, не бждат заставени да внасят отъзи стоки, които са внасяли при примитивното си състояние, като съ това ще се увеличи сегашната разлика между стъпалата на развитие между отделните народи, а пък ще се отнася до въпроса за пренаселеността и за липсата на работа въ множество европейски държави — нищо по-лесно от разрешаването на този въпрос; чисто и просто излишното население ще бъде преселено въ някои по-малко населени области на света, пък ако там има блата, английската индустрия ще достави машини, централните банки ще отпуснат кредити и богатата ще бъдат „залесени“.

Каква идния и колко примамлив нов свят ни обещава Англия! Въ нейния план не се говори нищо друго освен за разпределяне на повече пари между населениата, та да има повече купувачи на нейните произведения, като не се взема предвид, че това разпределяние на повече пари без повече трудови дебюта е един неразрешим въпрос; въ плана се предвижда, че английските дивиденди ще имат толкова предно място въ международните плащания, колкото доставките на стоки и съ това се счита че светът ще бъде уреден. Това е или наивността или залъгване, защото съжителстват две мърки вече бха препоръчвани на световната стопанска конференция въ Лондон през 1933 година, но никой въ Англия не пожела да ги приложи, доколкото те засягаха английски интереси.

Никой не може да гарантира, че и новата английска система, която въ същност представлява липса на система, ще бъде приложена и след войната, защото тази система е въ пълно противоречие съ търговската политика на силно активни търговски баланси, която се провежда от Съединените щати и от която те няма да се откажат, защото им носи реални стопански изгоди. А голъят въпрос е, ако светът има нещастие Англия да победи, чия система ще бъде проведена — английската или американската, която пък още по-бързо ще доведе светът до катастрофа, отколкото проектът на Лондонската камара.

Не съществуват никакви указания, че Вашингтон би се решил да изостави старата си система, която му позволяваше да живее на гърба на много други народи, за да възприеме някой нов път. Това не е и никакъв за очудване, защото то отговаря не само на мирновременните цели на Рузвелт, но и на Чърчил. Затова и програ-

митъ имъ сж толкова неясни и толкова различни отъ стройната система, която вече се изгражда на дѣло отъ Германия и пейнитъ съюзници.

Малко трудно с, наистина, за лондонскитъ търговци да разбератъ, че тѣхното царство е свършено и че не тѣ ще оформя-

ватъ следъ войната свѣтовното стопанство, а това ще правятъ народитѣ, които чрезъ организация, дисциплина и върховни жертви добиватъ необходимата опитностъ за организирането на новото по-добро свѣтовно стопанство.

А. К.

СЪЕДИНЕНИТЪ ЩАТИ—СТРАНАТА НА НЕОГРАНИЧЕНИТЪ ВЪЗМОЖНОСТИ?

Като аксиома бѣ разпространено въ миналото схващането, че Съединенитѣ щати сж страната на неограниченитѣ възможности. По филми, романи и разкази тѣзи неограничени възможности се описваха съ толкова привлекателни краски, че Америка бѣ станала мечта за младежитѣ, които си въображаватъ, че ще могатъ лесно да натрупатъ пари. Неограниченитѣ възможности, обаче, биваха схващани само отъ лично гледище, като по аналогия се пренасяха отъ несведующитѣ и върху възможноститѣ на цѣлата страна.

Наистина, би било лекомислие да се подценяватъ производственитѣ възможности на Съединенитѣ щати, които разполагатъ съ обширни пространства, разнообразни природни богатства и източници на сръбства, съ благоприятенъ климатъ, съ една жизнеспособна индустрия и съ голѣми капитали.

Тѣмо това разнообразие на производственитѣ възможности и висококо равнище на жизнения уровень на американския народъ сж основата на високото самочувствие, което имаха американцитѣ преди започването на войната. Главниятъ аргументъ на Рузвелтъ, съ който той се мъчи да убеди американския народъ въ постигането на победата и сега се ограничаватъ пакъ въ „неограниченитѣ възможности на страната“.

Войната, обаче, избухна и изведнажъ отъ всички се видѣ, че неограниченитѣ възможности изглеждатъ по-друго яче, отколкото сж си ги представлявали. За да подкрепятъ самочувствието на народа, Рузвелтъ започна войната съ изработването на гигантски производствени планове. Вече минаха много месеци отъ нейното започване, а производството се намира все още въ несответствие съ плановетѣ. Ето защо, ни най-малко не е чудно, че Рузвелтъ реши на 27 априлъ 1942 година да постави „страната съ неограниченитѣ възможности“ подъ единъ режимъ, който наподобява напълно режимитѣ на „беднитѣ европейски народи“. Рузвелтъ започна да подражава на германскитѣ принципи и методи, като премахна свободата на стопанската дейностъ, регламентира ценитѣ и надничитѣ и привърза илюзинитѣ на американцитѣ за тромавата колесница на действителността.

Доколку Америка е страната на неограниченитѣ възможности съ огледъ на военното стопанство, научаваме отъ една много интересна статия на г. В. Шенсбергъ, обнародвана въ Берлинеръ Бюрзенъ цайтунгъ, въ която се прави едно логично и безпристрастно сравняване на редица цифри, илюстрирай и състоянието на Америка.

Отъ значителенъ интересъ е напримеръ, състоянието на държавния дългъ на Щатитѣ. Както е известно, още презъ 1941 година стопанското развитие на Съединенитѣ щати се охарактеризираше съ използването на индустрията за военни цели. Растящитѣ наряди, давани на индустрията за нуждитѣ на войската, обаче, се отразиха силно върху държавнитѣ финанси. Държавниятъ дългъ расте и краятъ на този растежъ не се вижда. Така, при заемането на поста Председателъ на Съединенитѣ щати презъ 1933 година, Рузвелтъ завари единъ федераленъ дългъ отъ 22 милиарда долара. Веднага той се впусна въ стопански опити и въ такива за социални мѣроприятия, които струваха на държавата заплащането на неудачнитѣ му усилия съ едно увеличаване на дълга на 41 милиарда долара, или само за 7 години, при мирновремено стопанство, Рузвелтъ удвои държавния дългъ на Америка.

И понеже максималниятъ размѣръ на държавния дългъ въ Америка се покачва успоредно съ въоръжението, което става не отъ отдѣлния или националния доходъ, а отъ използването на националния капиталъ, отъ 1941 г. до влизането на Щатитѣ въ войната дългътъ отново отскочи, достигайки 55 милиарда долара. Въ връзка съ това Рузвелтъ почувствува опозицията на здравомисляящитѣ народни представители и сенатори, когато трѣбваше да имъ иска увеличаването на възможнитѣ граници, до които трѣбва да достига държавниятъ дългъ. Първото увеличение на тази граница до 45 милиарда долара среща значителна опозиция, а после, когато се видѣ, че съдбата на Америка се свързва все повече съ изхода на войната, сенаторитѣ затвориха очи и започнаха да гласуватъ безъ да мислятъ, като напоследъкъ държавниятъ дългъ бѣ повишенъ до 125 милиарда долара.

За да се разбере, какво значи това главо-

домно увеличение на държавния дълг, който, за да се изрази в левове, трябва да се умножи средно на 100, достатъчно е да се спомене, че миналата паметна на Америка въ свѣтовната война отъ 1914/1918 година започна при единъ държавенъ дългъ на Шатитъ отъ 1 милиардъ долара и се приключи съ дългъ отъ 26 милиарда долара. Само за петкоко месеци, следователно, Америка сега трябва да прибѣзва чрезъ сключването на засми до националнитѣ капиталови източници въ четворенъ размѣръ, въ сравнение съ цѣлата минала война. Ако върви така, а сигурно ще върви така, щомъ така се започва, краятъ не се вижда, или по-скоро вижда се, че краятъ нѣма да бѣде добъръ.

Причината за това нежелателно състояние на държавния дългъ на Шатитъ се крие въ несѣответствието, което съществува между общата сума на приходитѣ и разходитѣ за военното стопанство. Само тѣзи военни разходи възлизатъ на 3000 милиона долара месечно, а Рузвелтъ заяви, че до края на годината тази месечна сума ще се удвои. При най-въздръжани изчисления, следователно, явно е, че държавниятъ бюджетъ на Шатитъ ще приключи презъ текущата 1942/3 година съ единъ дефицитъ отъ 50 милиарда долара, или 5000 милиарда лева. Какво представлява тази сума за населението на Съединенитѣ щати, можемъ лесно да си представимъ, като имаме предвидъ, че българскиятъ националенъ доходъ презъ текущата година нѣма да надвиши, при най-благоприятни изчисления, сумата отъ 70-75 милиарда лева.

Независимо отъ изтощаването на капиталовитѣ източници на страната, обаче, този огроменъ дефицитъ на държавния бюджетъ създава и единъ страхотенъ излишекъ отъ свободна покупателна сила, която не може да се пласира поради ограниченитѣ въ консумацията и поради това указва вече своето въздействие върху ценитѣ. Така, въ сравнение съ м. августъ 1939 година, индексътъ на ценитѣ на едро въ Шатитъ се е покачилъ за м. мартъ 1942 г. съ 63,6%, докато въ Германия сѣщия индексъ се е покачилъ за този периодъ съ 6,1%. Рузвелтъ безспорно ще се мъчи да задържи покачването на ценитѣ, но дали това ще бѣде възможно, като се има предвидъ липсата на сурови материали, която започва да се чувствува остро въ Америка?

Суровитѣ материали, това е най-главната и първа грижа на Рузвелтъ. За да осигури тѣхното набавяне, той копира странитѣ отъ противния лагеръ и оравачителнитѣ мѣрки при тѣхното използване вече не могатъ да се изброятъ. Много красноречиво говори по този въпросъ, обаче, отговорниятъ американски факторъ, именно началникътъ

на военното стопанство на Шатитъ г. Доналдъ Нелсонъ. Той казва: „Съединенитѣ Щати не могатъ неограничено да увеличаватъ производството си. Рано или късно ние ще бѣдемъ изправени предъ липсата на сурови материали. Затова, въ бѣдѣ е главната точка на производствената ни програма ще бѣде борбата съ двойния проблемъ — време и сурови материали.“

Но нека погледнемъ най-важнитѣ индустрии за военното стопанство: индустрията за производството на желѣзо отъ разни видове, необходимо за въоръжителната индустрия, не може да развие производството си. Производството на облагородена стомана, която е основата на въоръжителната индустрия, не можа да надхвърли производството отъ 1941 г. поради липсата на достатъчно шротъ. Ето защо, при службата за военното производство на Шатитъ е създаденъ единъ отдѣлъ, който да се грижи за събирането на необходимия шротъ. Доколко тази служба ще изпълни задачитѣ си, е голѣмъ въпросъ, защото увеличаването на производството на този суровъ материалъ не се поддава на лесно разрешение.

Освенъ това, липсата на манганъ създава голѣми грижи на американското правителство. Сѣжното е положението и при волфрамовата руда. Както е известно, досега Шатитъ покриваха нуждитѣ си отъ този металъ отъ Китай и отъ Малайскитѣ острови, както и отъ Бирмания. Сега тѣзи източници се намиратъ въ японски рѣце и Съединенитѣ щати не ще могатъ да покриятъ, следъ всички възможни използвания на други източници, поне 30% отъ нуждитѣ си отъ манганъ.

Но лошото състояние на стоманената индустрия доведе и до ограничаване на строителната дейностъ, въ която се употребяватъ много желѣзни конструкции, особено при строежа на високи здания. Обществениитѣ и частни строежи занаяпредъ ще бѣдатъ подложени на предварителенъ контролъ.

Единъ другъ много важенъ въпросъ е този за каучука. Както е известно, японцитѣ вече държатъ 90% отъ производството на каучука въ свѣта, а Южна Америка може да достави на Шатитъ само около 5% отъ свѣтовното производство на каучукъ. Наистина, министърътъ на стопанството бѣ вече заявилъ, че производството на синтетиченъ каучукъ въ С. Щати ще се увеличи на 700,000 тона годишно, ако не се забави строежътъ на съответнитѣ фабрики. Даннитѣ говорятъ: презъ 1941 г. е билъ произведенъ синтетиченъ каучукъ въ Шатитъ въ размѣръ на около 15000 тона, а презъ 1942 година се очаква едно производство отъ 40000 тона.

Млжнотинитѣ при производството на стомана, обаче, която е предназначена изцѣло

за целият на военното производство, сж се отразили и върху производството на вагони. Изчислено е, например, че при сегашния ход на производството, презъ предстоящия месецъ октомврий 1942 г. ще се яви единъ недостигъ отъ около 60000 вагона. Това обстоятелство придобива още по-голямо значение, като се има предвидъ, че една значителна частъ отъ транспортитъ, които до сега ставаха по море, ще трѣбва да се прехвърлятъ по желѣзницитъ, защото германскитъ подводници потопяватъ товаритъ на параходитъ, а и тонажътъ катастрофално се намалява. Потопяванията се отразяватъ особено зле върху снабдяването на Шатитъ съ гориво, тъй като тонажътъ на петролоносачитъ постоянно намалява. Превозътъ по суша нѣкъ среща мъжнотитъ, които изложихме по-горе. Загубата на петролоносачитъ се отрази върху снабдяването съ гориво на индустриалнитъ области, а транспортитъ мъжнотии въобще предизвикаха известнитъ вече ограничавания на консумацията на бензина, които достигатъ до 18 литри месечно за много отъ Шатитъ, т. е. тѣ сж съвършено недостатъчни за хората, които живѣятъ въ отдалечени отъ работата имъ жилища и нѣматъ трамвайна или друга връзка съ тѣхъ.

За да се преодолеятъ настѣпилитъ транспортни затруднения въ страната съ неограниченитъ възможности, полагаатъ се голѣми усилия да се прехвърли частъ отъ транспорта върху езерния трафикъ на голѣмитъ езера. Така, например, тежкитъ товари се отправятъ почти изключително по вътрешнитъ водни пѣтища, като се дава абсолютно предимство на превоза на желѣзо и руда. По този начинъ превозътъ на желѣзна руда по воднитъ пѣтища се е увеличилъ съ 24%, което почти изчерпва възможноститъ на езерния тонажъ.

Както се вижда отъ казаното до тукъ, безъ то да изчерпва всичко, което спѣва производството на Съединенитъ щати, страната на неограниченитъ възможности е направена предъ голѣми мъжнотии. Сега Америка се стреми да вложи всички разполагаеми сурови материали въ военното производство. Борбата съ „времето и суровитъ материали“, както се изразява началникътъ на военното стопанство, е една колосална борба, въ която инертната маса има всички изгледи да победи сушенето на властитъ, поради липсата на време за спокойно подготвяне на военното стопанство.

КРИТИКА И РЕЦЕНЗИИ

МЕТОДИКА НА ИНДУСТРИАЛНАТА СТАТИСТИКА ВЪ БЪЛГАРИЯ

Издание на Висшето търговско училище „Д. А. Ценовъ“, Свишовъ,
отъ Д-ръ Иванъ Стефановъ.

Този трудъ представлява едно системно изследване на натрупания материалъ върху индустриалната статистика у насъ. Авторътъ си е поставилъ за задача да проследи работата на всички индустриални преброявания въ България и изложи прилаганитъ методи, като същевременно посочи добритъ и слаби страни на тѣзи методи. Но заедно съ това е създадено едно ръководство за всѣки статистикъ или ползуващъ се отъ даннитъ на нашата индустриална статистика, защото отъ внимателното прочитане на тази книга се събиратъ познания за това, което е била, което е и което трѣбва да бѣде индустриалната статистика у насъ. Отъ тукъ иде и правилно избраното заглавие на книгата — Методика на индустриалната статистика у насъ.

Въ уводната частъ проф. Стефановъ, следъ като прави единъ прегледъ на мненията на видни економисти върху въпроса за дефинирането на понятието индустрия, подчертава особенитъ трудности, на които се натъкватъ не само економистътъ, но и статистикътъ специалистъ, въ страни, „останали

назадъ въ своето индустриализиране“, при определяне, или „отграничаване“ на индустрията като стопанска дейностъ. Изглежда че тѣзи затруднения сж твърде голѣми за статистикитъ въ казания случай, защото авторътъ смѣта, че даже „може да се постави въпросътъ дали въ такива страни не сж на лице напълно различни социално-икономически категории“. Съ други думи, въ изостаналитъ въ индустриално отношение страни има такива предприятия, чиято стопанска дейностъ не се поддава на една точна характеристика съ понятията, които съвременното капиталистическо стопанство въ своя исторически развой е създадо. Съ какво по-точно се характеризиратъ, обаче, тѣзи предприятия, явяващи се въ страни, които се намиратъ въ една междинна форма на едрото капиталистическо стопанство, не е указано въ труда на проф. Стефановъ, тъй като очевидно, този въпросъ излиза извънъ рамкитъ на задачата, която си е поставилъ авторътъ.

Въпросътъ за едно по-точно определение на понятието „индустрия“ именно въ „индустриализиращи“ се страни е, обаче извънред-

но важенъ, защото отъ включването или не въ обсега на статистическото наблюдение, на известенъ брой промишлени предприятия, може да се прави преценка за „степенъта на индустриализацията въ дадена страна“.¹⁾

Нашиятъ законъ за индустрията отъ 1936 г. определя индустрията, като „преработване на сурови материали, което се извършва въ установени заведения, отдѣлно отъ жилищата на заститѣ въ работа лица, и което нѣма занаятчийски характеръ“, а заедно съ това се определя, че онова преработване нѣма занаятчийски характеръ, при което, било, че „не преобладава ръчниятъ трудъ, усвояванъ чрезъ дълго и системно обучение“, било, че „при него е прокарано едно раздѣление на труда до степенъ, цето ръководната и изпълнителна работа да се извършватъ отъ отдѣлни лица“.

Въ една специална ал. VI се дава възможностъ за едно практическо тълкуване на горната дефиниция,²⁾ като за „всѣки видъ производство, което може да бѣде предметъ както на индустриална, тъй и на занаятчийска или близка до занаятчийската дейностъ, Министерътъ на търговията, промишлеността и труда, следъ като вземе мнението на Индустриалния съветъ, установява размѣра, отъ който нагоре заведенията ще се смѣтатъ индустриални и ще подлежатъ на разпорежданятия на този законъ, а при установяването на този размѣръ се изхожда отъ една преценка на това, какъвъ е срѣдно за даденото производство броятъ на заститѣ работници и размѣрътъ на машинния инвентаръ въ отдѣлното заведение, надъ които е нормално да има едно раздѣление на труда до степенъ, цето ръководната и изпълнителната работа да се извършватъ отъ отдѣлни лица“.

Видно е, че въ края на краищата нашиятъ законъ за индустрията отъ 1936 г. изтъква като решителенъ критерий за определяне, дали едно промишлено предприятие трѣбва да се смѣта „индустриално“ или не, белега „ръководната и изпълнителна работа да се извършватъ отъ отдѣлни лица“.

„Отграничаването“ на чисто индустриалнитѣ отъ занаятчийскитѣ предприятия чрезъ този признакъ може да е отъ полза и значение за индустриалното законодателство, то е, обаче, нецелесъобразно отъ народно-стопанска гледна точка, защото по този начинъ се изпускатъ редица производства, които иматъ индустриаленъ характеръ, тъй

като изкарватъ на пазара масови количества стоки, безъ да има отдѣлно извършване на „ръководната и изпълнителна работа“ въ предприятията, където тѣзи стоки се произвеждатъ, нито другитѣ признаци, които нашиятъ законъ изтъква като присъщи на индустриалното предприятие. Така напр. известни обущарски стоки се произвеждатъ у насъ въ голѣми количества и се разпиратъ по цялата страна, на лице е едно масово производство безъ, обаче, то да се смѣта, понеже не отговаря на законния „цензъ“, за индустриално. Изработването на нѣкои индустриални стоки въ Япония, известни въ цялия свѣтъ, се извършва въ по-малки предприятия, свързани въ известни случаи и съ домакинствата, а само опаковката имъ или известно дообработване се извършва въ едно голѣмо предприятие. И въ Германия има редица такива индустрии, които не могатъ да се причислятъ на пръвъ погледъ къмъ сѣщинската индустрия.

Ето защо, като се съгласяваме напълно съ мисълта на автора (ср. стр. 27), че още „къмъ 1932 год. българската индустрия представлява господстващъ секторъ въ промишленото стопанство на страната съ рѣзко обособена обществено-стопанска и техническа организация“, намираме, че именно съ интереса на едно по-точно „отграничаване на индустриалния секторъ“ отъ промишленото производство, индустриалната статистика не трѣбва да се придържа строго въ „ценза“ на индустриалното законодателство. При определянето на този „цензъ“ се изхожда отъ свършено различни съображения, отколкото при статистическото наблюдение, съ което се цели да се схванатъ „сѣществени моменти на българското народно стопанство и особености на неговото развитие“. Най-ясно доказателство за това, че индустриалната статистика у насъ се е придържала съ малки отклонения въ „ленза“ на индустриалното законодателство е самото заглавие на текущитѣ публикации „Статистика на насърчаваната индустрия“. Съображенията на държавата да се разработватъ даннитѣ на насърчаванитѣ предприятия отдѣлно сж разбирасми, но мячно може да се присме, че само тази индустрия у насъ представлява сѣщинската или цялата индустрия.

Трудътъ на проф. Ив. Стефановъ е раздѣленъ на шестъ части: I. Общъ погледъ върху развитието на индустриалната статистика; II. Обекти на индустриалната статистика; III. Единици на наблюдението; IV. Статистически признаци; V. Организация на наблюдението и VI. Разработка на сведенията.

Това раздѣление отговаря на метода, който се прилага при всѣко статистическо на-

¹⁾ Walter Hoffmann — Studien und Typen der Industrialisierung, G. Fischer, Jena 1931 S. 17.

²⁾ Д-ръ К. Бобчевъ — Законътъ за индустрията, София 1936, стр. 2.

блюдение въобще. Ценното въ труда на проф. Стефановъ се състои въ излагане „историческата страна“ на съответния въпросъ у насъ и следъ това хвърляне и на единъ бѣгълъ погледъ на чуждестранната практика.

Най-голъма е частта „Статистически признаци“, въ която сж разгледани всички данни, които характеризиратъ отдѣлното индустриално предприятие и сж предметъ на статистическото наблюдение. Тази частъ съставлява близо половина отъ цѣлата книга.

Интересни сж „Общитѣ бележки“, които предшествуватъ тази частъ на книгата. Въ тѣхъ проф. Стефановъ, следъ като се спира на усвоената отъ тритѣ индустриални анкети практика за подбора на признаците, прави една твърде умѣстна критика на нѣкои отъ последнитѣ, „които представляватъ цѣли съвокупности отъ повече или по-малко признаци. Нито вложениятъ капиталъ, нито сградитѣ, двигателитѣ, машинитѣ, персональтъ, материалитѣ, горивото, производството и пр. могатъ да се характеризиратъ съ едно измѣрение или едно качествено опредѣление, а трѣбва да бъдатъ подложени на особено описание чрезъ наблюдение на най-важнитѣ имъ показатели.“ Сжтевременно, обаче, проф. Стефановъ се обявява за „съкратяването на всички не необходими признаци (стр. 49), поради претрупаността на агентитѣ на наблюдението и ограничеността на сръдствата на Гл. Дирекция на статистиката,“ за да може да се получи „едно подобряване въ качеството на събиранитѣ сведения, както и за ускоряване на разработката имъ“.

Като една бъдеща задача на спорадичнитѣ наблюдения, за смѣтка на горнитѣ съкращения, той предлага да се „съсрѣдоточи вниманието върху събирането на ония сведения, които сж необходими за изследването на разносикитѣ на производството, като основна и всеобхващаща проблема, както и обхващането на признаците търговска организация, кредитни, превозни и данъчни условия. Освенъ това, на спора-

дичнитѣ явления може да се възложи и задачата да дадатъ данни за освѣтяването и на други по-сложни проблеми, отнасящи се до трудовитѣ условия, машинизираното и рационализираното на производството и пр.“

Още по-интересни сж препорѣжитѣ на автора по тѣзи проблеми въ заключителната частъ на книгата, кждето се поставя въпросъ за „освобождаване на спорадичнитѣ наблюдения отъ чисто анкетнитѣ въпроси, чиито сведения не се поддаватъ на статистическа разработка,“ като въ центъра на вниманието на „спорадичнитѣ наблюдения се постави проблемътъ за производственитѣ разноси“.

За годишнитѣ наблюдения проф. Стефановъ препорѣчва да се „подреди по-задълбочено наблюдаване на труда, двигателитѣ и работнитѣ машини всѣки три години, като всѣка година се събиратъ за тѣхъ най-необходимитѣ общи сведения.“

Трудътъ на проф. Стефановъ е написанъ на лекъ и смѣлъ можемъ да кажемъ „увлекателенъ“ езикъ, макаръ тази дума да не подхожда за едно съчинение, което третира такава суха материя, каквато е организационната работа на всѣко статистическо наблюдение. Цитираниитѣ исторически данни за развитието на българската индустриална статистика, мненията на участвуващитѣ въ Висшия статистически съветъ видни представители на българската стопанска мисль, по разнитѣ въпроси на предприемачитѣ анкети, правятъ този трудъ още по-цененъ и по-достъпенъ за четени отъ по-широки кръгове стопански деятели. Твърде ласкави сж отзивитѣ на автора за подготовката и изнасянето на първата индустриална анкета отъ 1910 г., съ която българската статистика наистина може да се гордѣе.

Трудътъ на проф. д-ръ Стефановъ заслужава да бѣде прочетенъ особено отъ студентитѣ, изучаващи статистика, защото отъ него ще получатъ една пълна представа за организацията на нашата индустриална статистика.

Д-ръ Д. Тошевъ.

„НОВА ФИНАНСОВА НАУКА“

отъ проф. Д-ръ Е. Вагеманъ

Въ последно време имаме новъ цененъ приносъ къмъ правилното разяснение на въпроса за финансирането на военнитѣ нужди. Това е великолепната книга на проф. Вагеманъ, издание на библиотеката „Нова Европа“

Проф. Вагеманъ съ рѣдка вещина разглежда въпроса за финансирането на войната, като прави паралелъ съ положението презъ миналата война. Той отбелязва при-

чинитѣ за катастрофата тогава и подчертава, че днешнитѣ водители на райха сж си взели добра бележка отъ сторенитѣ тогава грѣшки.

Изнасянето на горния трудъ има още една важна страна. Неговото публикуване на български ще покаже на нашата публика, какъ е разрешенъ този голѣмъ въпросъ въ Германия, кждето всѣкакви страхове и смущения по въпроса за финансирането на

войната отдавна сж отстранени. Проф. Вагеманъ ясно ни обрисова какъ е вървѣлъ стопанскиятъ и финансовъ възходъ на Германия и кои сж били пѣтичата за това.

Книгата на г. Вагеманъ е названа „Отъ къде идватъ толкова много пари“, но преводачтъ на български е счелъ за по-умѣстно и разбираемо да я нарече при превода „Нова финансова наука“. Наистина въ основата си тази книга обяснява новитъ принципи при финансирането, новитъ финансови разбирания на днешна Европа, затова заглавието, може да се каже, е доста сполучливо.

Въ самото начало на книгата именитиятъ германски економистъ обяснява най-напредъ, какво трѣбва да се подразбира подъ финансиране на войната. Това той прави, понеже за мнозина финансирането на войната е доста неясно, като му се дава най-различно тълкувание. Професорътъ дебело подчертава, че изкуството за финансиране се занимава, на първо мѣсто, главно съ доставяне на пари. Но той бърза да добави, че то по никакъвъ начинъ не трѣбва да се ограничава само съ доставянето на пари. То трѣбва обязательно да се допълва съ ръководенето на финанситъ, което пъкъ е свързано съ ръководството на стопанството.

Отъ горното твърдение е ясно, че финансирането на войната е свързано съ цѣлото ръководство на стопанския животъ на дадена държава. Отъ тукъ неговата сложностъ и нуждата отъ доброто познание на финансия и стопанския животъ на държавата, ако искаме финансирането на войната да бѣде добре разрешено. Авторътъ подчертава, че изкуството за финансирането разполага и си служи съ много сръдства и много методи, но тѣ всѣкога трѣбва да се съчетаватъ въ завършена система отъ въздѣйствиия, въ една истинска постройка отъ мѣроприятия и наредби. Най-важниятъ принципъ при тази сложностъ отъ мѣроприятия е да се извикатъ къмъ животъ въ областта на паричното стопанство действащи и препястващи сили, както и да се уравниосятъ тѣзи сили. Именно въ този похватъ на компенсирание между инфлационистични и дефлационистични насоки, въ тази хармонична игра на движение, лежи основата на всѣкава съвършена финансова система. По-нататкъ авторътъ бърза да добави, че стабилността на тази финансова система не с отъ статично, а отъ динамично естество. За него сигурността на монетата и силата на една финансова система лежатъ така да се каже въ тѣхната десота, а не въ тѣхната тежестъ. Въ първия дѣлъ на своя трудъ проф. Вагеманъ се спира на положението на германскитъ финанси по време на миналата Свѣтвна война. Тукъ той изтъква

грамадната разлика въ системитъ на финансирането на дветъ войни. Докато презъ миналата война за посрещането на военнитъ нужди се прибѣгва главно до вътрешни заеми, презъ настоящата година извънредно ясно се разбира, че може много добре да се използвава националниятъ доходъ на страната главно чрезъ данъци. Това е основата на днешното финансиране и същевременно голѣмата грѣшка на миналото военно финансиране.

Когато въ началото на 1915 г. управлението на държавното съкровище е било повѣрено на Хелферихъ, въ своя проектъ той очертава главно три възможни начини за финансиране на войната, а именно:

1. Създаване на покупателна сила въ полза на държавното съкровище по пътя на непосредственото печатане на книжни пари, или пъкъ по пътя на издаване съкровищни бонове, среду печатане на нови банкноти, или чрезъ създаване на нови кредити;

2. Присвояването отъ държавата на съществуващата покупателна сила по пътя на заеми.

3. Присвояване отъ държавата на съществуващата покупателна сила по пътя на данъци.

Още дотогава е било добре разбрано, че първиятъ методъ е най-лесенъ, но същевременно е най-опасниятъ, вториятъ и третиятъ сж по-мѣчни, но много по-здрави.

Сжществената разлика въ разбиранията между тогава и сега се състои именно въ предпката на втория и третия методъ. Тогава се е разбирало, че данъцитъ се събиратъ главно отъ настоящитъ поколения, а заемитъ се понасятъ и отъ иднитъ поколения. Като така предпочитало се е и следващитъ поколения да понасятъ тежеститъ на войната и затова въ повечето страни се е пристѣпило къмъ сключване на заеми. Становището днесъ е точно противното. Чрезъ данъци се цели да се използва националниятъ доходъ, като се запазва напълно националното имущество на страната.

Съ задълбочаването на войната дългосрочнитъ заеми, обаче, не сж въ състояние да дадатъ необходимитъ сръдства за финансирането на войната. Годишниятъ разходъ презъ 1918 г. възлиза вече на 50 милиарда марки. Отъ тѣхъ едва половината сж покрити съ дългосроченъ заемъ. Данъцитъ по това време не даватъ повече отъ единъ милиардъ марки. Грамадната разлика е покрити съ краткосрочни (летящи) дългове.

Въ началото на войната се забелязва единъ извънредно интересенъ двойственъ процесъ. Отъ една страна имаме значително увеличение на златната наличностъ, а отъ друга страна — вследствие на нуждата да се печататъ нови книжни пари, нама-

ление на покритието на марката. Така, до края на 1915 г. златната наличност от 1,4 милиарда лева се увеличава на 2,3 милиарда. Това увеличение не може, обаче, да бъде достатъчна гаранция за покритието на марката, понеже нуждата от нови пари е грамадна.

Тогава, за да не се парализира стопанството и открито напълно да се обезцени марката, се започва издаването на платежни средства срещу залог на стоки и ценни книжа. Тази процедура до тогава се смяташе за доста опасна, но нуждата неотложно тласна националната банка към нея. Въз този случай стокит и ценностите се изваждат от обръщение, следователно паритът, които се поискат срещу тези имобилизирани ценности, се явяват като истинска инфлация. За целта се създадоха заемодателни бонове. Тези бонове служиха като нормално заемодателно средство.

Стоквата мнителиница се явява удобно средство за финансиране главно в нормално време. Във военно време, обаче, тя е доста опасна, понеже вследствие на намалението на производството стоквите мнителиници се явяват въ все по-ограничено и ограничено количество. Въ Германия от 2,3 милиарда марки въ началото на войната, спадат съ 0,3 милиарда въ края на 1918 г. Тук се крие именно опасността от издаването на платежни средства срещу такива мнителиници.

Малко по-късно за финансирането на грамадната оръжейна индустрия се създават съкровищни бонове. Макаръ че сж нѣмали форма на мнителиници, за успокоение сж ги наричали съкровищни мнителиници. Райхсбанкъ ги е дисконтирала, тѣ сж служили за общо задоволяване нуждитѣ на оборота.

Съ тѣзи способности на финансиране лесно се покриватъ грамаднитѣ финансови нужди, но да видимъ какво е било въздействието на пазаря. Това въдействие проф. Вагеманъ ни обрисова най-подробно.

Най-напредъ се забелязва силно покачване на ценитѣ. Така индексътъ на сжитѣ на едро отъ 100 за 1913 г. се качва на 234 презъ ноември 1918 г. Това показва страшно покачване на живота.

На второ мѣсто идва повишението на паричното обръщение и на счетоводнитѣ суми. Паричното обръщение отъ 6,6 милиарда презъ 1913 година се покачва на 33 милиарда лева презъ 1918 г.

Освенъ плащането въ брой презъ миналата война започна да се практикува и така нареченото счетоводно прехвърляне—въ банкитѣ отъ смѣтка въ смѣтка. Това прехвърляне се е считало по-безопасно, че не влияе върху общото парично обръщение и затова

е било препоръчвано. Това се дължи единствено на факта, че Райхсбанкъ не е разбралъ паричното естество на счетоводнитѣ прехвърляния и затова мислейки, че взема мърки срещу грамадното усиление на паричното обръщение, е препоръчвало плащанията безъ фактическо брое на пари. Така отъ 0,8 милиарда лева прехвърлянията по счетоводна фирма се увеличаватъ на 13,5 милиарда въ края на войната.

Вследствие на тѣзи методи на финансиране на войната къмъ 31 мартъ 1919 година германскитѣ дългове възлизатъ на 160 милиарда марки. Този грамаденъ дългъ, както и припадащитѣ се лихви, въ никой случай не бѣха по силитѣ на германското стопанство. Проф. Вагеманъ умѣстно забелязва, че ако тогава се бѣ сключило споразумение съ кредиторитѣ, нѣмаше въ никой случай да дойдемъ до това катастрофално спадане на марката, което въ края на войната се забеляваше. И наистина курсътъ на марката презъ 1919 г. е съ $\frac{2}{3}$ по-низъкъ въ сравнение съ долара, отколкото преди войната.

Авторътъ осжда остро тогавашното стопанско ръководене на Райха, което допусна марката да бѣде ценена по отношението ѝ къмъ долара. Споредъ него, това най-вече докара страшното падане на курса и разстройството на стопанския животъ, което той характеризира, както следва: треска за основаване на дружества, и спекула отъ всѣкакъвъ видъ—се сливатъ въ единъ стопански водовъртежъ, който водѣше къмъ разрушение на солидната собственостъ и къмъ масово натрупване на ново богатство.

На така създаденото положение да се намѣри лѣкаръ е било трудна работа и грѣшкитѣ следватъ една следъ друга. Така, презъ 1923 г. правителството постановява, че марката е равна на марка, което ще рече, че златната марка е равна на книжната. Това становище означава, сж-о така, че всѣки дългъ може да бѣде погасенъ по минималната му стойностъ, безразлично до какъ бѣ стигналъ процесътъ на обезценяването. Съ това се нанася смъртна присѣда върху всички спестявания и се открива възможностъ за процъпяването на спекулацията съ акции и други ценни книжа.

Къмъ края на 1923 година марката е вече паднала катастрофално. Селянитѣ не искатъ да продаватъ произведенията си срещу марки, появяватъ се най-разнообразни парични средства, издавани отъ разнитѣ общини и административни органи. Тогава за германското правителство се поставя следната дилема: или памирашитѣ се въ обръщение марки трѣбва да се обрънатъ чисто и просто въ хартия, понеже никой не ги приема вече като платежно средство, или пъкъ платежоспособността имъ трѣбва постоянно да се разшири, понеже тя бѣ намалена до

крайния ѝ предѣл. Бързината на паричното обръщение трѣбваше да се намали, понеже първитѣ на населението не сж били способни да понесатъ такова препускане отъ пари къмъ стока.

Тукъ вече навлизаме въ извънредно интересната частъ на труда на именития германски професоръ, кждето той ни обрисова, по какъвъ начинъ германското стопанство успѣ да се справи съ нечуваната криза, на която бѣ подложено въ края на войната и кои сж срѣдствата за стабилизирането на стопанството на третия Райхъ.

За стабилизирането на финансовото положение въ Германия следъ миналата война най-напредъ се яви плана на Хелферихъ, тогавашния министъръ на финанситѣ. Той предвиждаше единъ новъ инфлационенъ начинъ за създаване на пари: дълговетѣ на промишленото стопанство трѣбваше да послужатъ за издаването на лихвоносни рентни книжа, а съ тѣзи пъкъ рентни книжа трѣбваше да се покрятъ издаденитѣ отъ една особена банка парични знаци. Така създаденитѣ срѣдства сж били опредѣлени за цѣлия Райхъ.

Този планъ е билъ доста враждебно посрещнатъ и отхвърленъ отъ тогавашното обществено мнение. Това е било, споредъ автора, понеже хората не сж познавали тритѣ основни форми на инфлацията, срещу всѣха една отъ които трѣбва да се действа. Тѣзи три основни форми проф. Вагеманъ очертава така:

1. Първиченъ стадий, който се състои въ издаване на пари, служещи за покритие на бюджетния дефицитъ. Той обикновено обхваща само частъ отъ националния доходъ и този стадий самъ по себе си не е опасенъ.

2. Опасенъ е вторичниятъ стадий: кредитната инфлация. Тукъ се касае до създаването на пари отъ кредитнитѣ институти, което позволява разрастването на спекулациитѣ съ ценни книжа и стоки.

3. Третия стадий, обаче, е най-опасната форма. Изразява се въ увеличената бързина на паричното обръщение. Ние видѣхме вече това явление като касова инфлация. Тя поражда грижи, понеже не се подава на контролъ и съ грамадитѣ си суми може изведнѣжъ да се появи и прѣко да засегне тъканитѣ на стопанския организъмъ.

На всѣка една отъ тѣзи фази, споредъ авторътъ, отговаря съответна дефлационна фаза, а именно:

1. Първичната инфлация се обръща въ първична дефлация, когато държавата използва данъчитѣ постѣпления за намаляване количеството на издаденитѣ отъ нея парични знаци.

2. Секундарна, кредитна дефлация имаме тогава, когато банцитѣ ограничаватъ отпу-

скането на кредити и даже каратъ клиентитѣ си да погасяватъ своитѣ задължения.

3. Терциарната дефлация настѣпва, когато публиката увеличава касовитѣ си наличности. Когато това става прѣкомѣрно, говоримъ за неоправдани натрупания. Щомъ, обаче, то служи на подходящото мѣсто, за да се допълнятъ оскъднитѣ касови наличности, говоримъ за благотворно раздвижване на стопанството.

Въ Германия чудотворната сила за създаването на пари чрезъ рентенмарката се състоеше въ това, че чрезъ нея дефлационистичнитѣ сили обвѣстрѣяваха инфлационистичнитѣ и така и двѣтѣ тенденции се допълваха. Само по този начинъ паричното обръщение скоро добило нормалното си състояние и националнитѣ доходи започналъ да се увеличава постепенно.

Заедно съ рентенмаркитѣ, които се появяватъ следъ 15 ноемврий 1923 г. срѣдъ германското население добиватъ гражданствености едини особени заеми, почващи върху предметни ценности. Издадени сж били бонове за ражъ, кредити за захаръ, заеми срещу кокошъ, вѣглища, калай, банкноти срещу електрическа енергия, всичко това покрай златнитѣ заеми, които въ действителностъ бѣха въ книжни пари, обаче олихвяването и изплащането имъ е трѣбвало да стане по курса на долара въ момента на изплащането. Тази форма на ценни книжа е била много разоространена презъ 1923 г. Тѣ сж представляли единъ „спокоенъ плюсъ въ потока на събитията“, както авторътъ ги нарича.

Така постепенно рентенмарката се стабилизира на вътрешния пазаръ. За да я стабилизиратъ и на външния, тогавашниятъ управителъ на Райхсбанкъ д-ръ Шахтъ решава да се опредѣли курсътъ на марката къмъ долара на 4,2 билиона. Така стойността на новата монетна единица представя една билионна частъ отъ старата марка. Като прибавимъ къмъ това и нареждането само на банкнотитѣ на Райха да се признае качеството на законно платежно срѣдство, ще разберемъ усилията, които сж се полагали, за да се стабилизира следвоенната германска марка.

Най-после трѣбваше да се пристѣпи къмъ уравнивяване на държавния бюджетъ. За цѣлтъ заплатитѣ на всички държавни служители съ неумолима строгостъ сж били сведени до екзистенщъ — минимумъ. По този начинъ се отстранява опасността, щото срѣдствата отъ бюджета на публично правнитѣ тѣла да не разстройватъ ценитѣ. Ограничили сж всички кредити, като само Райхсбанкъ отпускате такива, когато и позволятъ наличнитѣ срѣдства.

Така германското стопанство се стабили-

зираше. Нѣщо повече — въ скоро време много чужди капитали сѣ били инвестирани въ германски предприятия. Това ставало, обаче под формата на краткосрочни влогове и когато презъ 1930 г., следъ общата економическа криза, започва масовото изтегляне на капитали, германското стопанство се намира отново предъ крайно опасно положение.

Най-интересната и актуелна частъ отъ труда на германския економистъ е, несъмнено, последната частъ. Тукъ професорътъ се спира на новитѣ разбирания на финансовата наука въ Германия, като посочва по кои пѣтици националъ-социализмътъ успѣва да се справи съ тежкото положение, въ което е поелъ управлението на германската държава. Тукъ той обрисова и новитѣ разбирания за финансирането на днешната война.

Той подчертава, че въ момента на заемането на властѣта германското стопанство е било предъ пропастъ. Новитѣ ръководители не сѣ губили, обаче, никаква надежда, понеже тѣ сѣ имали предъ видъ, че основата, върху която се крепи германското стопанство, е непожтната, именно германската национална сила, изразена въ прилежностъ и въѣстието обучение на селяни и работници, въ трудолюбиво и творчески духъ на гражданството, въ готовността за жертви и старанието на младежѣта. Споредъ автора, само тази основа е спомогнала за преодоляването на смъртната треска.

Първата проблема, която се поставя на новото правителство, представля, несъмнено, въпросътъ за премахването на безработицата. При разрешението на този въпросъ трѣбва да се има предвидъ следното: безработицата къмъ 1933 г. не се дължи на липса на пари у консуматора, а на липса на оборотенъ капиталъ у всички предприемачи. Банкитъ нѣмаха пари, понеже длъжниците не можеха да посрѣщнатъ задълженията си, нѣмаше достатъчно стоки, които да продаватъ и чрезъ това да поддържатъ производството си. Тогава новото правителство предприема една съвършено нова система. Държавата започва да дава масови поръчки на производителитѣ. Така чрезъ публично финансиране се пристѣпя къмъ разрешението на въпроса съ безработицата.

Кредитирането отъ страна на държавата се извършва чрезъ „мѣнителници за доставяне на работа“.

Съживяването на пазаря върви бързо. Така отъ 5,6 милиона безработицата спада на 0,2 милиона къмъ срѣдата на 1932 г., националниятъ доходъ отъ 45 милиарда марки презъ 1932 г. се покачва на 80 милиарда въ края на 1939 г.

Съществено въ случая е, че банкнотното обръщение се увеличава значително по-

мално отъ 3,6 милиарда на 7,8 милиарда. Отпуснатитѣ отъ Райха суми отиватъ главно за погасяване задълженията на производителитѣ къмъ банкитъ.

Паралелно съ съживяването на стопанския животъ започва и преустройството на стопанството. Това преустройство е насочено къмъ производството на оръжия, муниции и пр. работи, които отбраната налага. По-нататъкъ се възприеха нови методи при воденето на външната търговия и насочването на вътрешното производство. Въ областѣта на външната търговия новото е, че Германия не може да купува повсѣ, отколкото може да плати съ своя износъ. По този начинъ се предпазва стопанството отъ нежелателнитѣ последици на евентуалнитѣ пасивни търговски баланси.

Възприемането на този новъ принципъ не ограничи, несъмнено, значително вноса. За целѣта презъ 1936 г. се приема четиригодишенъ стопански планъ съ следнитѣ главни задачи: увеличение на земеделското производство, изграждане на националитѣ източници на суровини, замѣстването съ синтетични индустриални сурови материали. Така само въ нѣколко години изникватъ нови заводи, индустриалниятъ апаратъ бѣ значително измѣненъ.

Така се започна единъ новъ периодъ на голѣмо творчество, който достига своята кулминационна точка къмъ срѣдата на 1938 г. Тогава биватъ смѣнени и специалнитѣ мѣнителници и замѣсени съ „сѣкровищни бонове за доставки“. Тѣзи сѣкровищни бонове се различаватъ отъ мѣнителнитѣ по това, че тѣ не можеха да се ресконтиратъ, но срещу тѣхъ можеха да се даватъ заеми отъ Райхсбанкъ. Сѣкровищнитѣ бонове бѣха замѣнени на 1 май 1939 г. съ дѣлѣни бонове I и II степени. Тѣзи бонове бѣха поставени на разположение на фиска за заплащане на доставки.

Тѣзи нововъведения доведоха до измѣненето на закона за Германската Райхсбанкъ отъ 15 ноемврий 1939 г. Съществениѣ две новости, които този законъ съдържа, сѣ следнитѣ:

1. Издаването на банкноти се освобождава отъ фаталната си връзка съ чуждестранното стопанство. Законътъ постановява, че издаденитѣ банкноти трѣбва да бѣдатъ покрити отъ наличности въ:

Мѣнителници и чекове;

Сѣкровищни мѣнителници на Райха;

Определени лихвопосни ценни книжа и Държавни сѣкровищни бонове.

Златнитѣ и девизни наличности се допускатъ като банкнотно покритие, обаче, не се предвижда вече нѣкакво определено съотношение между издаването на банкноти и златнитѣ и девизни наличности.

По този начинъ се разрешава онази опасна верига, която поставя националното стопанство въ зависимостъ отъ чуждестранното стопанство.

2. Втората разпоредба с не по-малко важна. Тя разрешава на Райхсбанкъ да „купува и продава съ цель да внесе редъ въ кредитния пазаръ, било ценни книжа, носящи опредѣлена лихва и допуснати на официалната борса, било съкровищни бонове на Райха, чийто падежъ е следната година“.

По този начинъ финанситъ на третия Райхъ сж били напълно стабилизираны въ момента на избухването на настоящата война. Това е улеснило извънредно много Германското правителство при финансирането на войната. Тукъ професорътъ излича нѣкои общи заключения относно финансирането на военнитъ нужди, които ще проведемъ, понеже сж доста сжществени и важни.

Най-напредъ той подчертава, че всѣки, който трупя и скрива пари, вреди извънредно много на държавата си въ военное време, понеже тѣзи пари се изключватъ отъ общитъ платежи и обороти и не могатъ да се ръководятъ и контролиратъ отъ системата на финансирането.

Второто твърдение на автора е още по-сжществено. Той подчертава, че системата на финансиране трѣбва да бжде устроена по такъвъ начинъ, щото да има пълно съответствие между пари и стоки въ дадено стопанство. Съ това точно се е съобразила политиката на финансирането въ Германия следъ 1933 г. Тукъ именно проф. Вагеманъ вижда основата на новото германско стабилизиране. И той добавя: тукъ именно се крие голѣмата сила на днешното финансиране на войната: то може да гарантира истинско съотношение между стоково и парично стопанство; то е въ състояние да постигне това, понеже националистическото правителство още при поемането на властта се погрижи производството да се трансформира въ съответния необходимъ размѣръ, а частната консумация може да се нагоди съобразно съ това производство.

Заключението си Д-ръ Вагеманъ резюмира въ петъ сжществени точки. Въ тѣхъ той идва до следнитъ крайни изводи:

1. Задачата на изкуството за финансирането не е изграждането на валутата върху златна основа. Тази задача се състои много повече въ създаването хармонична връзка между пушането на пари и изтеглянето имъ. Постигне ли се това, то валутата е по-оси-

гурена, отколкото чрезъ поставянето ѝ върху нѣкаква метална основа.

2. Въздействието между пускането на пари и изтеглянето имъ трѣбва да бжде таково, че да се постигне уравновесяване:

Въ областта на паричния капиталъ

Въ кръгообръщението на дохода

Въ отношението между пари и блага.

3. За тия уравновесявания въ днешната германска система на финансиране служатъ мощни регулатори. Външенъ регулаторъ е девизното стопанство; вътрѣ въ страната най-важни регулатори сж политиката на ценитъ възнагражденията и данъцитъ.

4. Методитъ на финансирането представляватъ съставна частъ отъ общото стопанско ръководство, което въ ръцетъ на авторитарното държавно водачество, гарантира много по-добре, отколкото при либералистичния стопански строй, гладкото развитие на народостопанското покритие на нуждитъ. Това водачество се стареа, щото трудътъ да може да намѣри справедливо възнаграждение.

5. Върховната цель на политиката на финансирането е уравновесяването на трудъ и пари, въ рамкитъ на народното стопанство. Ето защо, дълбока е истината, лежаша въ сжжденията на Валтеръ Функъ, че много пари произлизатъ отъ много работа.

Авторътъ заключава, че само благодарение на строгата германска система на финансиране се постигна желаното положение, обръщението на богатата и паричното кръгообръщение да работятъ въ пълно съгласие.

За да завършимъ нашия прегледъ, ще предадемъ основата за днешното германско финансиране просто и ясно, така както можемъ да я схванемъ отъ труда на германския ученъ. Грамаднитъ постижения на Третия Райхъ въ областта на финансирането на войната се дължатъ единствено на факта, че Германия успя да посрещне военнитъ нужди чрезъ рационалното използване на увеличеното рационално богатство, което чрезъ националния доходъ най-безболезнено обхваща въ видъ на данъци и краткосрочни и дългосрочни заеми ограничението на консумацията.

По този начинъ германското съкровище не се отрупва съ нови грамадни задължения, които въ края, както това бѣ въ миналата война, да влошатъ положението на страната. Тукъ именно се крие новото, ценното и сжществено въ днешното финансиране на войната.

Христо Заимовъ.

DER GERECHTE PREIS

Mit Beiträgen von Th. Beste, C. Brinkmann, Sven Helander, Jens Jessen, Hero Moeller, G. Schmülders, R. Stucken, W. Vleugels Ernst Walb.

Schriften der Akademie für Deutsches Recht, Gruppe Wirtschaftswissenschaft, Nr. 1. Berlin 1940, S. S. 248.

Въпроситъ за справедливата цена сж подложени на всестранно проучване въ този сборникъ, въ който сж взели участие посоченитъ издигнати представители на съвременната научна економическа мисъл на Германия. До каква степенъ авторитъ на казания сборникъ сж се помжели да обхванатъ най-различитъ прояви на този сложенъ проблемъ, се вижда вече отъ следното преброяване на отдѣлнитъ теми, които сж разработени тукъ. А именно следнитъ автори разработватъ посоченитъ въпроси, както следва:

Jens Jessen пише за „Справедливата цена, като обща проблема на съвременността“;

Sven Helander пише за „справедливата цена, като централна проблема на стопанската политика“;

Wilhelm Vleugels пише за „Критика на конкурентната цена на свободното оборотно стопанство отъ гледището на справедливата цена“;

Theodor Beste пише за „Критика на монополната цена и на народно-стопански правилната картелна цена на направляваното стопанство“;

Karl Brinkmann пише за „Справедливата цена въ земеделското стопанство“ и за „Исторически промѣни въ идеята на справедливата цена“;

Ernst Walb пише за „Справедливата цена въ промишленото стопанство“;

Hero Moeller пише за „Колебливата и устойчива парична ценностъ въ нейното значение за осъществяването на справедливата цена“;

Rudolf Stucken пише за „Справедливата цена въ кредитното стопанство“;

Günter Schmülders пише за „Възможности на действие и граници на публичното регулиране на ценитъ“.

Отъ наименованието на посоченитъ десетъ статии, които съставятъ съдържанието на разгледания сборникъ, се вижда, че на разглеждане сж подложени не само общи, но и специални проблеми на справедливата цена, не само теоретически-научни, но и практическо-политически и исторически аспекти на това явление. Статийтъ на първитъ три автора сж отъ по-общо значение, като работитъ на J. Jessen и на S. Helander се стремятъ да посочатъ, до каква степенъ въпроситъ на справедливата цена сж централни проблеми на съвременна Германия, на

нейното народно стопанство и на нейната стопанска политика. При това въ тѣзи работи се обръща внимание върху това, въ каква органическа връзка се намиратъ идсята за справедливата цена съ идеологията на националъ-социализма и какъ последната дава своеобразно съдържание на понятието за справедлива цена W. Vleugels подлага на интересна критика ценообразуването въ свободното оборотно стопанство подъ въздействие на свободната конкуренция, като противопоставя неизбежнитъ нейни несправедливости на стремениетъ къмъ осъществяване на справедливостъ, неизбежно присъщи на справедливата цена, осъществявана отъ направляваното стопанство. Въ това отношение Vleugels може да се опре на редица свои предишни статии, въ които той нееднократно разглежда тѣзи въпроси, въ особенностъ този за въздействието на неравенството на доходитъ върху ценообразуването въ насоката на справедливи цени. Отъ друга страна, интересни сж забележитъ на J. Jessen за справедливата цена, като „народно-стопански правилна“ цена, които свързватъ ценообразуването съ централната идея на националъ-социализма за всестранното развитие на всички заложи на народа. Както той формулира тази идея: Централната задача се състои напротивъ въ това, да се даде народността смисълъ на стопанския трудъ, както на обществото, така и на личността, така че и дветъ да постигнатъ най-съвършенното развитие. Това означава, още по-общо казано, че цената трѣбва да бжде за личността сръдството за развитие. Цената трѣбва да подбужда къмъ отдаване на нейнитъ усилия, но не просто на максималнитъ усилия, а на тѣзи максимални усилия въ отношение къмъ общността“ (стр. 9.)

Проучването на справедливата цена въ отношение на отдѣлнитъ страни на народното стопанство е темата на останалитъ работи. Тѣзи въпроси представляватъ голѣмъ интересъ, тъй като въ процеса на разглеждането на тѣзи отдѣлни страни на народното стопанство се изясняватъ въ сбитъ и съдържателна форма характернитъ особености на ценообразуването, както на отдѣлнитъ отрасли на народното стопанство, така и на нѣкои по-общи условия, въ които се осъществява народното стопанство. Така тукъ се разглеждатъ, отъ една страна земеделското, индустриално и кредитно стопанство, а отъ друга страна, картелитъ и устойчивата и колеблива ценностъ на паритъ.

Статията на Schmülders за възможности на проява и за граници на публичното регулиране на ценитъ повдига нѣкои по-общи и сложни проблеми за границитъ на държавната стопанска политика изобщо. Brinkmann

въ своето изследване на историческите промъни въ идеята на справедливата цена подлага на интересно разглеждане възгледите на римските юристи, на класическата философия и на старите християнски учители по въпроса за цена и стопанство, като ги свързва с някои страни на много по-новите и дори съвременни стопански идеи и идеологии.

Отъ посоченото схематически съдържание на разгледания сборникъ за справедливата це-

на достатъчно ясно проличава, колко разнообразно е съдържанието на този сборникъ, който представлява интересъ за хората, които проучаватъ народното стопанство отъ най-различни гледища, а въ особеностъ на тѣзи, които се интересуватъ отъ проблематиката на ценообразуването и отъ съвременните социално-стопански идеологии.

Н. В. Долински

H. G. SCHACHTSCHABEL — EIN SYSTEM DER WIRTSCHAFTSLEHRE. EIN BEITRAG ZUR FRAGE NACH DER WIRTSCHAFTSLEHRE DER GESTALTETEN WIRTSCHAFT, JENA 1940, S. S. 108.

Книгата на Шахтшабеля представлява единъ интересенъ опитъ за систематизация на различните и разнородни съставни части, отъ които се състои економическата наука. За тази целъ авторътъ смѣта за необходимо да подложи на едно внимателно проучване дълбоките промъни въ самото разбиране на сжществото на стопанството. Отъ друга страна, нашиятъ авторъ прави единъ бѣгълъ и сбитъ, но много съдържателенъ прегледъ на историята на економическата наука, за да може отъ нея да установи, до каква степенъ економическите идеи сж се намирали и се намиратъ въ прѣка връзка и дори непосредствена зависимостъ отъ общата култура, и въ особеностъ отъ духовните течения на съответните епохи. Всичко това трѣбва да послужи като подготвителна стадия на основната задача — характеристиката и анализа на отдѣлните части на съвременната наука за стопанството, т. е. науката за оформеното и подредено стопанство.

Работата се състои отъ следните три основни части: уводъ, въ който се обосновава необходимостта на новите гледища точки, както спрямо стопанството, така и спрямо науката за стопанството, които се прокарватъ отъ автора; първа часть, която се спира върху развоя на стопанската наука и нейното разчленение; втора часть, въ която се обосноваватъ и доказватъ възгледите на автора за стопанското учение на оформеното и уредено стопанство.

Авторътъ обосновава необходимостта да се създаде новото учение за стопанството, изхождайки отъ това крушение на представата за свободното стопанство, което дава основното съдържание на нашите съвременни стопански схващания. Успоредно съ това придобива по-задълбоченъ смисълъ и съдържание идеята за това, че стопанската дейностъ винаги се оформява отъ основните социални сили на публично-правната властъ и обществената организация. Въ сегашното време, когато това властно и обществено оформяване на стопанството придобива особена сила и става за всички напълно очевидно, особено ясно изпъква негодността на тради-

ционната наука за стопанството, която излиза отъ фикцията на свободното стопанство, което никога не е сжществувало и не може да сжществува. Отъ друга страна, науката за стопанството винаги се е намирала подъ въздействието на общото развитие на философските и научни идеи, поради което нейната борба за научна самостоятелностъ придобива особено значение. Традиционната економическа наука се е намирала подъ силното въздействие на науките за природата и рационалистическата философия, което е имало като свои необходими последици такива идеи и представи, които съвременната наука за стопанството не може да не отхвърли. Това сж, преди всичко, идеите за естествената закономерностъ на стопанството, наподобяваща представата за природната закономерностъ, и индивидуалистически-утилитаристиченъ походъ къмъ стопанството, който, между друго, намира своя изразъ въ неправилни представи за смисълъ и съдържание на учението за частното или индивидуално стопанство. Методите и самата установка на науките за природата сж противоположни на самата сжщностъ на стопанството, като явление на културата, чиято духовностъ не може да бъде обхваната отъ науките за природата. Учението пъкъ за частното стопанство никога не може да бъде основа за учението за народното стопанство, тъй като социалното стопанство не е простия сборъ на частните стопанства, но самото сжществувание и разбиране на последните предполага сжществуването и знанието на общественото стопанство, защото стопанството сжществува само въ обществото, а учението за частното стопанство има единствения смисълъ, като наука за отдѣлното стопанство въ границите на общественото стопанство.

Авторътъ подлага на единъ интересенъ анализъ историята на економическите учения на съвременната епоха (споръ за методите, полемиката за прещенките, учението на Gottl за образите, учението на Шпанъ за органическата цѣлостностъ на стопанството и т. н.), за да илюстрира наличието

на кризата на економическото знание. Нейното разрешение може да стане само чрез радикален преврат на самото мировъзрение, както това е станало чрез проникването на национал-социалистическата идеология въ общественото съзнание на германския народъ.

Отъ основната характеристика на служебния характеръ на стопанството проличаватъ и основните особености на науката за стопанството, обектът на която не е предимно отдѣлния стопански субектъ и неговитѣ отношения къмъ богатата и къмъ другитѣ стопански индивиди, а оформения и приведенъ въ редъ стопански животъ въ резултатъ на взаимодействието на обществото и на индивида.

Економическата наука се характеризира съ двойствеността на своя съставъ, който проличава въ нейната теоретическа и емпирическа частъ. На свои редъ, въ състава на теоретическа частъ на науката за стопанството влизатъ две групи учения, а именно: учението за постоянното и учението за промѣнливото въ стопанството. Въ най-обща форма задачите на теоретическата частъ се свеждатъ къмъ познанията на постоянната сжщностъ и промѣнливитѣ форми на стопанството, когато емпирическата частъ или науката за фактитъ или

стопановедението — обхващането на фактическото въ стопанството, на стопанската действителностъ. Като разглежда, описва, изобразява стопанската действителностъ въ нейнитѣ особености и своеобразие, учението за фактитъ дава прегледъ за реалното стопанство. Стопанско-теоретическото мислене изследва и разяснява това съдържание на стопанството, като при това учението за промѣнливото проучва това за съответното стопанство и така се натъква на неговитѣ форми, а учението за постоянното проучва трайното и общо въ отдѣлнитѣ стопански форми, като съ това постига сжщността на самото стопанство, на стопанството изобщо, на всѣко стопанство. По такъвъ начинъ ясно изпъкватъ самостоятелнитѣ задачи на отдѣлнитѣ, но при това и взаимно свързани части на науката за стопанството, като познанието на сжщността на стопанството — учението за постоянното, като изследването на стопанството на формитѣ — учението за промѣнливото и като обхващането на съдържанието на стопанството — за фактитъ. Отъ това следва, че учението за постоянното е извънъ време, учението за промѣнливото е извънременно обусловено (периодическо) и учението за фактитъ е обусловено отъ времето.

Н. В. Долински.

RENTSCH SCHREWE-DIE ANPASSUNGSFÄHIGKEIT DER LANDWIRTSCHAFT AN WIRTSCHAFTLICHE VERÄNDERUNGEN, JENA, GUSTAV FISCHER, 1940, S. S. 156, RM. 6.

Работата на Е. SCHREWE представлява интересенъ, съдържателенъ и навремененъ трудъ, който засега много важни въпроси на земеделското стопанство изобщо и на селското стопанство въ особеностъ. Както личи отъ наименованието на разглежданата книга, авторътъ се стреми да проучи, до каква степенъ земеделското стопанство може да се приспособява къмъ стопанскитѣ промѣни. За тази целъ авторътъ трѣбва да се спре, макаръ и много общо и сбито, върху основнитѣ характерни белези на земеделското стопанство изобщо и на селяческия му вариантъ въ особеностъ. Това води къмъ едно разширяване на работата задъ нейната непосредствена тема, но това разширяване е напълно мотивирано отъ самата основна задача на книгата и, най-главно, е извършено толкова сполучливо, че не само не се усѣща като нѣщо излишно и натрапено, а напротивъ засилва интереса къмъ тази работа и я прави още по съдържателна.

За да може да се проследи и установи, какъ земеделското стопанство се приспособява къмъ стопанскитѣ промѣни, налага се една основна характеристика на земеделското стопанство, която установява и подчертава нѣкои основни отличителни белези на този клонъ на стопанската дейностъ отъ

други такива. Само наличието на такива особености, които даватъ съдържанието на теорията на земеделското стопанство, могатъ да оправдаятъ това проучване, изтъкнато, че работата би представлявала нѣко немотивирано: ако земеделското стопанство не се различава сжщностно отъ другитѣ стопански отрасли, нѣма защо да се проучватъ въпроситѣ за приспособяването на земеделството къмъ стопанскитѣ промѣни, а трѣбва да се разглежда този проблемъ въ по-обща форма като въпросъ за приспособяването на стопанската дейностъ къмъ ставашитѣ въ самото стопанство промѣни. Само наличието на структурнитѣ особености на земеделското стопанство оправдаватъ и обясняватъ появяването на тази работа.

Но освенъ чисто теоретическитѣ задачи, които си поставя разглежданата работа, тя има и явно изразена стопанско-политическа насока, която открито се признава и подчертава отъ автора. Тази стопанско-политическа страна на работата е особено интересна за нашата българска аграрна политика, защото въ нея се засягатъ редица проблеми, които сж въ близкѣ допиръ съ проблемитѣ на нашата аграрна политика.

Книгата се съставя отъ следнитѣ седемъ глави: I. Отграничаване и важностъ на те-

мата; 2. Намаляващия се приръст на добива в земеделското стопанство; 3. Влиянието върху приспособяемостта на многостранността на земеделското заведение; 4. Приспособяемостта на човъка в земеделието към стопанските промени; 5. Влиянието на големината на заведението и на капиталовото обременение върху приспособяемостта; 6. Регулирането на продажбата в интереса на повдигането на приспособяемостта; 7. Съвръзаността на земеделското производство и задачите на аграрната политика.

Трѣбва да се подчертае открито, че авторът е по-малко оригинален мислител, отколкото единъ добър познавач на научната литература, чиито изводи той много сполучливо използва за разъяснение на проучванитѣ въпроси. Той се спира най-много върху трудовете на С. Brinkmann, Aegerboe и Ал. Чаяновъ, чиито основни изводи той прилага в своитѣ разсуждения и изследвания. Съ това ние съвсемъ не искаме да подценимъ значението на разгледания трудъ; напротивъ: опирайки се върху трудовете на общопризнати компетентни специалисти, авторътъ подвежда солидна основа подъ своитѣ собствени интересни разсуждения.

Основнитѣ изводи на работата се свеждатъ къмъ следното: Земеделското производство работи въ по-малко благоприятни условия, отколкото останалитѣ клонове на народното стопанство, защото природнитѣ сили на ръста, върху които се опира всѣка земеделска дейностъ, се намиратъ въ разпореждането на хората само въ ограничени размѣри. За да се използватъ колкото се може повече всички тѣзи природни сили на ръста, налага се многостранността на земеделското заведение, което особено силно изпѣква изобичъ въ дребни и срѣдни заведения. Но тази многостранностъ намалява приспособяемостта на земеделското стопанство.

Индустриалната дейностъ може да постигне по-голямъ добивъ чрезъ комбинацията на всички производствени сръдства и при съответното търсене, отколкото земеделския трудъ. Колкото по-големи сж възможноститѣ за повишаването на добива съ съществ-

увашитѣ производствени сръдства и колкото по-малко производствени сръдства сж на разположение, толкова повече се увеличава ценността на производственитѣ сръдства. Това развитие намира своя изразъ въ увеличението на ценитѣ на човѣшкия трудъ и на земеделската площъ. Това предизвиква необходимостъ за получаването отъ земеделската дейностъ на по-голямъ добивъ, който да покрива растящитѣ стойностни разноси. Интензификацията пъкъ на земеделието има за своята предпоставка повдигането на културата на земеделското население, което се постига чрезъ неговото образование и възпитание. Последното може да спре и излизането на населението отъ земеделието, което може да заплашва съ намаляването на земеделското производство. Затова стремението къмъ увеличаването на дохода на земеделското население трѣбва да прониква не само въ аграрната политика, но и да се създава като решаващъ факторъ на общия стопански напредѣкъ. Въ връзка съ това стои и въпросътъ за замѣстването на скъпата човѣшка работна сила съ техническитѣ сръдства, което е по-лесно за по-едрото земеделско стопанство. Но спрямо това предимство на едрото стопанство противостои тази изгода на по-дребнитѣ стопанства, че тѣ притежаватъ по-големи способности и готовностъ къмъ приспособяване при тѣзи култури, които изискватъ повече човѣшки трудови сили.

Необходимостта на властната намѣса на аграрната политика изпѣква особено въ областта на ценообразуването. Последното довежда до влошаването на положението на земеделското стопанство при свободния ходъ на стопанството. За да се избегнатъ много опаснитѣ последици на западането на земеделието, ценообразуването трѣбва да се насочи така, че покупателната сила на земеделскитѣ произведени да се увеличи, което може да се постигне чрезъ редица посочени мѣрки.

Отъ това схематическо изложение се вижда, какви важни въпроси се разглеждатъ въ разгледаната книга и какъ интересно тѣ се разглеждатъ.

Н. В. Долински

THEODOR KUHR — DIE RUINÖSE KONKURRENZ, BERLIN o. J. (1939), S. S. 102.

Теодоръ Куръ си е поставилъ интересната задача да подложи на безпристрастна научна провѣрка тази аргументация, която се привежда отъ защитницитѣ на картелитѣ, като организации, които трѣбва да премахнатъ разрушителната конкуренция. Тази аргументация, която иска да види въ картелитѣ онѣзи институти, които стабилизиратъ ценитѣ и въ особеностъ прѣчатъ на тѣхното спадане презъ времето на депресинтѣ, мно-

го малко се е погрижила за научната подготовка на своитѣ доказателства. Не само отсъствува съгласието въ опредѣлението на самото понятие разрушителна конкуренция, не само не сж направени изследвания за нейното разпространение, но дори и не се съзнава, че въ самото понятие се крие единъ сложенъ проблемъ, който предварително трѣбва да се разреши. А именно, както се знае класическата школа на еко-

номията е установила и грижливо разработила прѣко противоположното учение на конкуренцията, като творческа сила и съзидателен факторъ на стопанската дейност и стопанския развой, което налага на всѣки опитъ да се гледа върху конкуренцията като вредна и разрушителна сила, предварително да се събори класическата концепция и да се развие не по-малко убедителна аргументация въ полза на противоположното схващане. Това, което се наблюдава въ действителния животъ, представлява едно непримиримо противоречие, защото сѣмнитѣ хора, които, като теоретици, поддържатъ класическото схващане за конкуренцията като положително начало на стопанството, като политици поддържатъ идеята за разрушителното действие на конкуренцията, съ която трѣбва да се води борба. Отъ казаното става ясно, колко е оправдано и навременно стремлението на автора да внесе свѣтлина и яснотъ въ тѣзи въпроси. Но не само самата постановка на въпроса е интересна, а и самата разработка е интересна и поучителна. Авторътъ не само е теоретически подготвенъ къмъ поставената си задача, но същевременно има и голѣмъ практически опитъ въ тази областъ, което проличава въ привличането отъ него голѣмъ законодателенъ и съдебенъ материалъ. Това успоредно разглеждане на сложнитѣ проблеми и отъ гледището на теоретическия анализъ и отъ гледището на стопанската практика, въ нейното вплотняване отъ самитѣ картели, отъ законодателството и сѣда, не само позволява всестранното разглеждане на въпроситѣ, но и придава на самото имъ изложение живъ и близъкъ къмъ живота характеръ. Разбира се, не е възможно въ този краткъ прегледъ да се проследи хода на аргументацията на автора и да се подложатъ на преценка неговитѣ твърдения и неговата критика. Това трѣбва да направятъ самитѣ читатели на тази интересна и полезна книга, която въ изолѣмъ брой страници изпозлува голѣмъ наученъ, законодателенъ и съдебенъ материалъ и формулира много съдържателни схващания, не само теоретически интересни, но имащи немалко практическо-политическо значение.

Основнитѣ изводи, къмъ които стига нашиятъ авторъ, се свеждатъ къмъ това, че разрушителната конкуренция не е явление, което може да оправдае стремението къмъ премахването на свободата на конкуренцията въ областта на стопанството и да я замѣсти съ монополистическия организационна заинтересуванитѣ производители, тъй като самото стопанство има достатъчно срѣдства за самопомощъ, за да отстрани истински разрушителната конкуренция. Поради това за

предпочитане е англо-саксонската методика и практика на невъзпрепятстване на конкуренцията чрезъ допускане на картели, отколкото германската практика на допускане и съдебна защита на картели. При това не трѣбва да се смѣсва политиката на недопускане на картели съ тази на либерализма, а политиката на признаване на картели съ тази на организираното стопанство, защото, споредъ автора, тъкмо обратно: картелирането е прѣко продължение на либералистическата стопанска идеология и политика. Въ наше време, наопаки, конкуренцията се налага отъ държавата, а картелирането се опира на свободата на договоритѣ. Връзката между конкуренцията и свободата на стопанската дейностъ не е една принципна връзка, а почива на известни исторически и локални отношения, а именно на тѣзи, които съществували въ Англия презъ втората половина на 18-ия вѣкъ и началото на 19-ия вѣкъ. Решава въпросътъ за свободата на конкуренцията или за нейното ограничаване единствено публично-правниятъ интересъ. Конкуренцията е много по-важенъ факторъ за уреждане на стопанскитѣ отношения, отколкото свободата, затова държавата допуска и поддържа свободната конкуренция, доколкото свободата служи за реализация на конкуренцията, и регламентира и контролира тази свобода, шомъ като тя вреди на конкуренцията.

Авторътъ обосновава своитѣ схващания и подкрепя своитѣ разсуждения, като различава, преди всичко, съответната областъ отъ множество неясности и заблуждения, които сѣ се натрупали тукъ, както благодарение на заинтересоваността на нѣкои социално-стопански групировки, така и вследствие на неясности въ научно-икономическата мисълъ. Това оточняване на понятията и изхвърляне на неясноститѣ е една отъ голѣмитѣ заслуги на разглежданата работа. Въ своитѣ крайни изводи авторътъ посочва, че неговитѣ схващания сѣ въ пълно съгласие съ основнитѣ принципи на националъ-социализма изобщо, особено въ областта на социално-стопанския процесъ.

Книгата се състои отъ следнитѣ три части: I. — Уводъ; II. — Теория на разрушителната конкуренция (Анализъ на каузалнитѣ фактори); III. — Преходътъ къмъ свързаното стопанство, като последица на признаването на идеологията на разрушителната конкуренция въ нейното народо-стопанско значение.

Работата завършва съ единъ краткъ прегледъ на постигнатитѣ резултати: „Резултатъ: разрушителната конкуренция и публичната стопанска политика“.

Н. В. Долински.

СТОПАНСКИ КНИГОПИСЪ

Сборникъ въ честъ на проф. Цани Каланджиевъ, Варна 1942 год. Издава юбилеенъ комитетъ, стр. 200, цена 150 лв.

Проф. Г. Тошевъ. Счетоводство при комисионни сдѣлки и сдружавания съ съучастие. Свищовъ 1942 г., стр. 123, цена 120 лв.

Инж. Г. Каравановъ. Ментата, нейната култура, индустрия и анализъ. София 1942 г., стр. 88, цена 50 лв.

Дим. Ст. Савовъ. Международното стопанско положение. София 1942 г., стр. 26.

Райко Ошановъ. Стопанството и проблемитъ на стопанската политика на България презъ 1941 г. София 1942 г., стр. 60.

Инж. Г. Наумовъ. Прегледъ върху стопанското положение на Македония. София 1942 г., стр. 32.

Проф. К. Н. Бобчевъ. Проблеми на ръководеното стопанство, София, 1942 г.

Никола Гаговъ. Занаятиѣ по нови пътища. Варна 1942 г., стр. 21.

Dr. Marko D. Basljankoff. Die Forst — und Holzwirtschaft Bulgariens. Würzburg 1941, S. 117.

Institut International d'Agriculture. Stoffenteilung der Landwirtschaftswissenschaft. 2. Auflage, Rome 1942, S. 183.

Obst und Gemüse, amtliches Organ der Reichsfachschaft Obst-, Gemüse — und Südfrucht — Kaufleute im Reichsnährstand, Berlin 1941, Num. 48-52, 1942, Num. 1-23.

Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux, Rome 1941, № 11, 1942, № 1-5.

Ekonomist, Monatsschrift für Wirtschafts- und Sozialfragen, Zagreb 1941, broj 4-5-6, 7-8-9.

Bericht des Kroatischen Staatsinstituts für Sozial — und Wirtschaftsforschungen, Zagreb 1941, broj 4-5.

Mitteilungen der deutsch-bulgarischen Handelskammer, Berlin-Sofia 1941, № 10-11, 12, 1942, № 1-5.

Списание на Българското економическо д-во, год. XLI 1942 г., София: кн. 1. Н. Стояновъ — Списание на Бълг. економ. д-во завърши своята 40-годишнина; А. Кемилевъ — Капиталообразуване и неговитъ проблеми въ България; Ж. Т. Бурилковъ — Капиталообразуването съ огледъ финансиране на индустриалното ни развитие; и др.

Кн. 2: проф. Ал. Цанковъ — Финансиране на войната и народното стопанство; д-ръ Я. Кабанвански — Рибарството въ Македония и Бълмористо; и др.

Кн. 3: д-ръ Хр. С. Мждровъ — Проблеми на кожарската ни промишленост; Ат. Д. Атанасовъ — Индустриалната политика на България презъ последнитъ години; и др.

Кн. 4: д-ръ К. Недѣлчевъ — България въ новия стопански строй; инж. Е. Ив. Георчовъ — Основната причина за сѣтовнитъ социални революции; и др.

Кн. 5: Ст. П. Стояновъ — Новиятъ стопански редъ и България; проф. К. Бобчевъ — Проблеми на ръководеното стопанство; и др. Осигурително дѣло — общо списание за осигур. наука и осигур. практика, София 1942 г., год. I. кн. 1 — 5. Редакторъ: д-ръ Севд. Пенчевъ.

Проф. д-ръ Ив. Стефановъ. Конюнктура и движение на животоосигуровкитъ въ България. София 1942 г.; стр. 333—355, отпечатъкъ.

Списание на държ. желѣзници и пристанища въ България, София, год. XVII, 1942, бр. 1 и 2. Глав. редакторъ: инж. Г. Филиповъ.

Статистически месечникъ на Мвото на финанситъ, София 1942 г., кн. 1, 2, 3, 4, 5.

Месечни известия на Главната дирекция на статистиката, София 1941 год. № 10, 11 и 12, 1942 год., № 1, 2, 3.

Народно стопанство — популярно економическо списание, София 1941 г., кн. 10. Редакторъ: д-ръ Ив. Злагаровъ.

Индустриаленъ прегледъ — органъ на Съюза на българскитъ индустриалци, София 1941 г. бр. 12, 1942 год., бр. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Външна търговия — органъ на Дирекцията на външната търговия, София 1941 г. бр. 11, 12.

Известия на Главната дирекция на труда и на Института за обществено осигуряване, София 1941 год., кн. 8, 9.

Бюлетинътъ на Б. з. к. банка, София 1941 год., бр. 8, 9, 10.

Б. И. А. — Списание на Съюза на българскитъ инженери и архитекти, София 1941 г., бр. 22, 23—24, 1942 год., бр. 1, 2, 3—4, 5, 6, 7, 8, 9—10. Редактира комитетъ.

Стопански вѣсти — двуседмично списание за стопанска политика и стопанско законодателство, София 1941 г. бр. 18, 19—20, 1942, бр. 1—2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. Директоръ: Райко Ошановъ, Редакторъ: А. Г. Христофоровъ.

Подслонъ — органъ на сп. строителна к-ция „Подслонъ“, София 1942 г., кн. 1.

Архивъ за стопанска и социална политика, редактора комитетъ, София 1941 год. кн. 5; Ст. А. Русчева — Социологията и основнитъ економически въпроси; Хр. Върговъ — Феодаленъ стопански строй въ сръбновѣковна България; и др.

1942 год. кн. 1: проф. Ст. Чолаковъ — Обсегътъ на финансовата политика; проф.

Ц. Калянджиев — Обществени фактори въ царска Русия и пр; Д-ръ М. Дъянова — Наследственото селско стопанство въ Германия и др.

Кн. 2: проф. М. Герасков — Новото време и образованието; проф. д-ръ К. Иригъ — Кооперативният принцип; Н. Атапасовъ — Финансиране мѣроприятия по водитѣ и електрификацията на България; и др.

Счетоводна мисъл, редактори Цв. Стойновъ и Г. Дечевъ. София 1941 г., кн. 2: Проф. Б. П. Бойчевъ — Сегашното счетоводство на нашитѣ общини; проф. Г. Тошевъ — Стойностноизправителни пера въ баланса; Цв. Б. Стойновъ — Планъ на счетоводството въ стопанското предприятие; Г. Дечевъ — Необходимоприсжитѣ разходи по Зак. за данъка върху военновъ, печалби и тѣхното счетоводно разпрѣдѣленіе; и др.

1942 г. кн. 3: Г. Тошевъ — Покриване на загубата при акционернитѣ д-ва; В. Павловъ — Данъка върху оборота и счетоводни въпроси въ връзка съ него; проф. Ф. Белмеръ — Машини въ счетоводството; и др.

Месо и млѣко — месечно списание за проблемитѣ на месото и млѣкото отъ обществено, стопанско и здравно гледище, София 1941 г. бр. 10, 1942 год. бр. 1, 2, 3. Редакторы: д-ръ Ст. Б. Куюмджиевъ.

Нация и политика. Директоры: д-ръ Н. Минковъ, редакторы: Хр. Ив. Динчевъ, София 1941 г. бр. 9-10: А. М. Николовъ — Нова Европа срещу болшевиизма; д-ръ. Ив. Б. Ивановъ — Антикоминтерниятъ пактъ; Б. Арабаджиевъ — България и голѣмния двубой; и др.

Кооперативно дѣло — списание за кооперативна наука, архивъ за кооперативно движение, София 1942 год. Гл. редакторы: Г. П. Минчевъ.

Кн. 2: Г. П. Минчевъ — Общи теоретически опредѣления на кооперацията; Б. Ивановъ — Кооперативно стопанисване на земята въ България; Ив. Донковъ — Организация и дейност на коопер. централа „Напредъ“; и др.

Кн. 3: Г. П. Минчевъ — Общи идеологически опредѣления на кооперацията; П. Молевъ — Задачи и сѣдства на кооперативната просвѣта; А. Джелеповъ — Редовност и структура на кооперативния кредит и др.

Кооперативна практика — месечно списание, София 1941 год. бр. 10, 1942 г. бр. 1, 2, 3, 4, 5. Редакторы: Ст. П. Чешмеджиевъ.

Кооперативно право — месечно списание за кооперативно правна и свободна мисъл, Редакторы: Ник. Ив. Кънчевъ, София 1942 г. бр. 4, 5, 6, 7.

Кооперативно движение — списание на Националния комитетъ на българската кооперация, София 1941 г. кн. 10, 1942 г. кн. 1, 2, 3, 4, 5. Редакторы: Христо Ганевъ.

Прегледъ за трудово право, списание за трудово и професионално право, общ. осигуряване и социална политика. Редакторы: д-ръ Н. Минковъ, София 1941 г., кн. 7 и 8: д-ръ Н. Минковъ — Трудътъ е нашето богатство; А. С. Ангеловъ — За корпоративнитѣ производства по чл. 7 и 17 отъ Нар. законъ за колективния трудовъ договоръ; д-ръ Н. Минковъ — Национално-социалистическо трудово право; и др.

1942 г., кн. 1—2: д-ръ Н. Минковъ — Нова международна организация на труда; проф. Ил. Януловъ — Германия за международното покровителство на труда; Мисълта на Оливеръ Салазаръ — преводъ отъ Ир. Сокерова; и др.

Тютюнъ и стопанство, месечно списание за тютюнова просвѣта и стопанска политика. Редакторъ Ал. Сиромановъ. София 1942 год. кн. 1: Нашата задача; Ст. Даскаловъ — Професионалнитѣ организации; Д. Павловъ — Износътъ на тютюни презъ 1940 г.; Г. Б. — Българскитѣ тютюнотехники; К. Палаяковъ — Тютюнътъ и нашето стопанство; и т. н.

Кн. 2: Ст. Даскаловъ — Българскитѣ тютюнотехники; проф. Д-ръ Д. Костовъ — Махорка; Г. Б. — Ние така мислимъ; Политически и стопански прегледъ, и др.

Българскитѣ тютюни, месечно списание за тютюнова култура и стопанска политика. Редактира комитетъ. София 1942 год., кн. 9—10, 1942 год., кн. 1, 2, 3, 4, 5.

Тютюновъ прегледъ, месечно списание за поведиане българското тютюнопроизводство. Редактори: М. Д. Веселиновъ и Дим. Байловъ. София 1941 год. кн. 7, 8, 9—10, 1942 год., кн. 1, 2—3, 4.

Списание на Съюза на народнитѣ кооперативни банки. София 1941 г., кн. 9, 10, 1942 год., кн. 1, 2.

Списание на Института на заклетитѣ експертъ-счетоводители въ България, София 1942 год. бр. 1: С. Миховъ — Възможно ли е въвеждането на двойното счетоводство въ службитѣ на данъч. управление; В. Джупуновъ — Допиката въ бюджетнитѣ учреждения; и др.

Бр. 2-3: Ал. Миновъ — Едно впечатление; д-ръ П. Константиновъ — Тезоризацията у насъ; Ат. Желъжковъ — Военновременнитѣ печалби като обектъ на данъчнитѣ облагания; проф. Б. П. Бойчевъ — Разноски и производителностъ въ индустриалнитѣ предприятия; Р. Григоровъ — Земеделскитѣ кредитни кооперации; А. Джелеповъ — Образователнитѣ цензи на кооперативнитѣ дейтели; и др.

Застрахователенъ прегледъ, месечно списание за застрахователна просвѣта и застрахователна практика. София 1941 г., бр. 22-23. Редакторъ Георги Дечевъ.

Отецъ Паисий. Редактира комитетъ. Уредникъ Г. Константиновъ, София 1941 г., кн. 9, 10, 1942 год. кн. 1, 2, 3, 4.

Земедѣлие, органъ на Българското земедѣлско д-во. Подъ редакцията на проф. Н. Платикановъ и Ив. Хр. Ковачески. София 1941 год., кн. 10, 1942 год., кн. 1, 2, 3, 4, 5.

Бразда, месечно списание за обществена култура и стопански въпроси. Редакторъ: Христо Стойковъ. София 1941 год., кн. 18, 19-20, 1942 год., кн. 1, 2, 3, 4.

Философски прегледъ. София 1941 год., кн. 4. Редакторъ: проф. Д. Михалчевъ.

Млада българка, списание за просвѣта, общественъ животъ и домашна култура. Редакторъ-стопанинъ Мила Коджабашева. София 1941 год., кн. 3, 1942 год., кн. 1, 2, 3, 4, 5,, 6, 7.

Наученъ прегледъ, месечно списание за наука, култура, педагогика. Редакторъ-издателъ: Дим. Д. Стойковъ. София 1941/42 год., кн. 7 и 8.

Обществена подкрепа, месечно списание — органъ на съюза „Обществена подкрепа“, София 1941 год. кн. 6-8, 910.

Славянска беседа — двумесечно списание за култура и общественостъ, урежда редакционенъ комитетъ. София 1941 год. кн. 4-5, 1942 год., 1-2.

Известия на М-вото на вътрешнитъ работи и нар. здраве. София 1942 год., кн. 1 и 2, 3 и 4, 5 и 6.

Известия на Българското дружество за социаленъ напредъкъ. Редакторъ: проф. Ил. Януловъ. София 1942 год., кн. 1-2.

Ökonomist — Monatsschrift für Wirtschaft — und Sozialfragen, Zagreb, 1941, бр. 10—11—12.

Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux, Rome, 1942 № 6.

Bulgarienwart, Mai-Juni 1942, 10. Jahrgang.

Obst und Gemüse 1942, № 24-29.

Mitteilungen der Deutsch — bulgarischen Handelskammer, Berlin, Juni 1942, № 6.

Technische Mitteilungen der Deutsch-bulgarischen Handelskammer, 1942, № 2.

Тютюновъ прегледъ, месечно списание, год. XI, кн. 5. Редактори: М. Д. Веселиновъ и Д. Байловъ.

Български тютюнъ, месечно списание, 1942 год., кн. 6.

Тютюнъ и стопанство, месечно списание за тютюнева просвѣта и стопанска политика, год. I, кн. 2, 4-5. Редакторъ Ал. Сиромаховъ.

Месо и млѣко — месечно списание за проблемитъ на месото и млѣкото отъ обществено, стопанско и здравно гледище

1942 год., кн. 4 и 5. Редакторъ Д-ръ Ст. Б. Куюмджиевъ.

Кооперативно право — месечно списание за кооперативно правна и свободна мисль, 1942 г., кн. 8-9, 10. Редакторъ Ник. Ив. Къневъ.

Кооперативно дѣло, списание за кооперативна наука, год. XV, 1942, кн. 4.

Обществена подкрепа, месечно списание, 1942 г., кн. 1-3.

Кооперативна практика, месечно списание, год. IV, 1942, кн. 6. Редакторъ Ст. П. Чешмеджиевъ.

Кооперативно движение, VI, 1942, кн. 6. Редакторъ Христо Ганевъ.

Земедѣлие, 1942 год., кн. 6. Редактори: проф. Н. Платикановъ и Ив. Хр. Ковачески.

Списание на Института на закл. эксп. счетоводители въ България, год. XI, 1942, вр. 4 и 5.

Бразда, месечно списание за обществена култура и стопански въпроси, год. VII, 1942, кн. 5-6. Редакторъ Христо Стойковъ.

Модерно земедѣлие, илюстрирано месечно списание, год. XV, 1942, бр. 6. Редакторъ стопанинъ Хр. Т. Стамболивъ—Русе.

Отецъ Паисий, 1942 год; кн. 4 и 5. Уредникъ Г. Константиновъ.

Стопански вѣсти, двуседмично списание за стопанска политика и стопанско законодателство, год. XII, 1942 № 12. Директоръ Р. Опановъ, Редакторъ А. Г. Христофоровъ.

Бюлетинъ на Б. з. к. банка, год. VII, 1942, бр. 12.

Месечни известия на Гл. дирекция на статистиката, 1942, год. XXXI, № 3, 4-5, 6,

Статистическия месечникъ на М-вото на финанситъ, 1942, год. III, кн. 6, 7, 8

Б И А, списание на Съюза на българскитъ инженерни и архитекти, 1942, бр. 11, 12 и 18

Известия на Гл. дирекция на труда и на Института за обществено осигуряване 1941 г., кн. 9, 10, 1942 год., кн. 1-2.

Индустриаленъ прегледъ год. XIII, 1942, бр. 7, 8.

Прегледъ за трудово право, списание за трудово и професионално право, обществено осигуряване и социална политика, редакторъ д-ръ Н. Минковъ, 1942 г., кн. 3-4: д-ръ Н. Минковъ — Революция и право, д-ръ В. Зибертъ — Новото германско

трудово право, д-ръ Т. Бюлеръ — Социалното преустройство въ Германия, Б. Конс — Труда

и народната общност, * * * Организацията на труда и на стопанството въ Германия, А. Хелмсъ — Отъ тарифенъ договоръ къмъ сжщностъ въ предприятията.

EKONOMIST

BULGARISCHE VIERTELJAHRSSCHRIFT FÜR VOLKSWIRTSCHAFT, BETRIEBSWIRTSCHAFT UND SOZIALFRAGEN

Inhaltsverzeichnis
und
Zusammenfassung der Abhandlungen
in deutscher Sprache

HERAUSGEBER:

PROF. ST. TSCHOLAKOFF (CHEFRED.), PROF. B. BOITSCHIEFF,
PRIVATDOZENT IWAN PANDOFF

INHALTSVERZEICHNIS DES HEFTES 1-2—1942

I. ABHANDLUNGEN

Die Regierungserklärung	1
Die Wirtschaftliche Neuordnung Europas, von Dr. Assen Tschakaloff	5
Unsere heutigen Wirtschaftsprobleme, von L. Walkanoff	15
Unsere Wirtschaftsprobleme im Hinblick auf die neue Ordnung, von Stojan Stojanoff	23
Adam Smith — Fridrich List, von Prof. J. Radukanov	38
Der Geld- und Kapitalmarkt in Bulgarien, von A. Kemileff	63
Liquidität und Rationalisierung der Bankinstitute, von M. St. Karamichailoff	79
Grund- und Gegenwartsfragen des bulgarischen privaten Versicherungswesens von Dr S. Pentschew	83
Die Schweinezucht Bulgariens und das Einkommen daraus, von Prof. Dr. P. Hadjdimitroff	94
Wesen und Bedeutung des Bilanzbegriffes, von Dr. G. Georgieff	116
Die Werrechnung des Gemeindevermögens durch die doppelte Buchführung, von Prof. B. P. Bojtschew	121

II. AUS DEM WIRTSCHAFTSLEBEN DES INLANDES

Was brachte uns das verflossene Jahr	141
Das Sparwesen Bulgariens im Jahre 1941	145
Das Volkseinkommen und die Volksschichten mit ständigen Einnahmen	148
Änderung im Gesetz der Bulgarischen Nationalbank	150
Die Fleischversorgung	150
Masstäbe	153
Übergang zu allgemeinen Preisnormierungen	155
Übereinstimmung der Preise in der Landwirtschaft	156
Massnahmen zur Ausnützung einiger Arten Ölsamen	157
Die Verwüstungen der letzten Donauüberschwemmung in der Vardimebene	159
Die Konservenindustrie für Obst und Gemüse in Bulgarien	159
Preise und Versorgung	161

III. AUS DEM WIRTSCHAFTSLEBEN DES AUSLANDES

Neue Führungsgrundsätze in der deutschen Kriegswirtschaft	163
Was wird mit der amerikanischen Baumwolle?	165
Schweizerische Valutaprobleme	166
Das Gold als Produktionsproblem	167
Geldprobleme der Nachkriegszeit	169
Ungarische Meinung über die Methoden der Kriegsfinanzierung	171
Der Kampf gegen die Teuerung im neuen Frankreich	172
Neue Sparformen in Italien	176
Englische Auffassungen über die Wirtschaft der Nachkriegszeit	177
U. S. A. — das Land der unbegrenzten Möglichkeiten?	179

IV. KRITIK UND BUCHBESPRECHUNGEN 181

V. NEUERSCHEINUNGEN 194

VI. ZUSAMMENFASSUNGEN IN DEUTSCHER SPRACHE 197

JAHRESBEZUGSPREIS:

Bulgarien 200 Lewa, Deutschland 10 RM, übriges Ausland 300 Lewa.

ANSCHRIFT:

SPISSANIE „E K O N O M I S T“ — VARNA (BULGARIEN)
Telefon: 22-65, 25-37, 29-45. Postscheckkonto 44-44, Varna.

Die Regierungserklärung

Nach der Regierungserklärung vom 12. April d. J. zu urteilen, schlägt die neue Regierung des Herrn Prof. Filoff einen klar und bestimmt umrissenen Weg ein. Auf dem Wirtschaftsgebiete verlässt die Regierung alle liberalistischen Einstellungen, indem sie die Interessen der Gemeinschaft über die Interessen der Persönlichkeit stellt. Die Interessen jener sollen durch den Staat vertreten und durch Lenkung der wirtschaftlichen Initiativen verwirklicht werden. Jedoch das Beginnen bleibt nach wie vor in den Händen des Individuums. Im Geiste dieser allgemeinen Ideologie sind verschiedene Massnahmen auf den Gebieten der Landwirtschaft, des Gewerbes, des Transportes u. s. w. vorgesehen. Die Erzeugung und dann die Versorgung werden zum Gegenstand der Regierungsfürsorge, nicht nur um über die exklusiven Zeiten hinwegzuführen, sondern auch um den Lebensstand, zumal der ländlichen Bevölkerung, zu heben.

Auf dem Gebiete der Verwaltung wird mit der bisherigen bürokratischen Praxis der Ausschüsse, Aufschübe und Weiterungen gebrochen und das Schwergewicht wird nunmehr auf die persönliche Initiative und die damit verbundene persönliche Verantwortung des Beamten gelegt.

Ein besonderes Interesse stellt die Regierungserklärung dar, was den Platz und die Rolle der Arbeit und des Kapitals anbelangt. Die Arbeit wird zur allgemeinen Pflicht eines jeden Staatsbürgers erklärt, während bisher, wie bekannt, die Arbeit nur als Recht galt. Das Kapital wird zum Faktor der nationalen Volkswohlfahrt erklärt, daher bestimmt seine soziale Rolle unser Verhältnis zu ihm.

Überhaupt berührt die Regierungserklärung alle wesentlichen Fragen aus dem Gebiete des wirtschaftlichen und sozialen Lebens; die Ergebnisse werden jedoch von der Art und Weise sowie vom Umfange ihrer Durchführung abhängen.

Die wirtschaftliche Neuordnung Europas

von

DR. ASSEN TSCHAKALOFF

Die wirtschaftliche Neuordnung Europas hat den Zweck, die von der liberalistischen Ideologie aufgezwungene spekulative Ordnung (Ausnützung der Preisunterschiede) zu beseitigen. An die Stelle der spekulativen Nachfrage und des Angebots wird die Arbeitsgemeinschaft kommen. So wird die allgemeine Erscheinung ausgedehnter Arbeitslosigkeit und Not, die eine unvermeidliche Folge der liberalen Wirtschaft ist, abgeschafft werden. Aber das liberale Wirtschaftssystem kann auch deswegen nicht aufrechterhalten bleiben, da es Kolonien und Kolonialstaaten geschaffen hat, die die Rohstoffquellen und die Schätze der Welt ausgebeutet haben. Die neue Wirtschafts-

ordnung wird eine gerechte Güterverteilung nicht nur innerhalb eines Staates, sondern auch unter den Einzelstaaten schaffen. Dann werden die grossen und lebensfähigen Völker Europas ihren Wohlstand entfalten. Europa wird ein besonderes Wirtschaftsgebiet und eine Wirtschaftsgemeinschaft unter der Führung Deutschlands und Italiens bilden. Die einzelnen europäischen Staaten werden dann je nach ihren Erzeugungsmöglichkeiten besondere Gebiete bilden. Diese neue Wirtschaftsordnung Europas, die nicht auf dem freien Austausch, sondern auf dem Planungs- und Lenkungsprinzip beruhen wird, soll auf folgenden Wegen verwirklicht werden:

1. Es sollen langfristige Wirtschaftsabkommen zwischen Deutschland und den Einzelstaaten bei festgesetzten Preisen abgeschlossen werden;

2. Es sollen stabile Devisenkurse sowie eine europäische Verrechnungskammer geschaffen werden;

3. Eine engere Mitarbeit zwischen den Industrie- und den Agrarländern Europas wird hergestellt werden;

4. Eine gerechtere soziale Verteilung der Arbeitskräfte;

5. Die überflüssigen Arbeitskräfte eines Landes werden nach anderen Ländern verschickt;

6. Die bisherige Praxis der Kapitalverleihung an bedarfhafende Staaten wird aufgegeben; statt dessen werden die fremden Kapitalien direkt in der Erzeugung investiert oder Mittel für Erzeugung und die Einrichtungen freigestellt werden.

Die so umrissenen Prinzipien der neuen europäischen Wirtschaftsordnung schliessen die Mitwirkung der übrigen Kontinente nicht aus.

Die Neuordnung beruht vor allem auf dem Gedanken der Aufrechterhaltung der europäischen Zivilisation und der Hebung des Wohlstandes der europäischen Völker. Sie bezweckt in erster Linie eine grössere Bedarfsdeckung des europäischen Kontinents, zur Sicherstellung seiner Unabhängigkeit von anderen Kontinenten in der Zukunft, bei internationalen Komplikationen und in Kriegsfällen. Sie geht demnach auch von der neuen politischen Ordnung der Welt aus. Die Arbeitsverteilung und die wirtschaftliche Erfahrung werden eine gewisse Spezialisierung in der Getreide- und Rohstoffherzeugung einerseits und in der Industrieproduktion andererseits notwendig machen. Das heisst jedoch nicht, dass die landwirtschaftlichen Länder keine Industrien werden entwickeln können; es handelt sich natürlich vor allem um die, für die natürlichen Bedingungen vorhanden sind. Auf jeden Fall werden die Agrarländer Europas vor dem Wettbewerb der Überseeländer gerettet werden. In dieser neuen Wirtschaftsordnung wird Bulgarien seine Landwirtschaft sowie die damit verbundenen Industrien frei entfalten können.

Unsere heutigen Wirtschaftsprobleme

von
L. WALKANOFF

Bulgarien ist ein Glied der neuen Wirtschaftsordnung, sowohl aus rein wirtschaftlichen als auch aus politischen Gründen. Die neue Wirtschaftsordnung jedoch setzt eine Reihe von Prämissen voraus, die den Charakter von Wirtschaftsproblemen annehmen. Vor allem möge unser Volk noch so wertvolle Eigenschaften wie Fleiss, Sparsamkeit u. s. w. besitzen, so sind dennoch sein staatsbürgerliches Bewusstsein, seine Opferbereitschaft und seine Willigkeit, freiwillig auf manche Güter zu verzichten, um dem Staate zu helfen, noch zu schwach entwickelt. Das ist eine Folgeerscheinung des 500-jährigen Joches, hängt aber auch mit dem Umstand zusammen, dass die politischen Parteien seit der Befreiung sich gar nicht die Mühe gaben, ähnliche Gefühle und Neigungen im Volke wachzurufen und zu fördern; auf jeden Fall steht fest: die psychologische Vorbereitung unseres Volkes zur Selbstentsagung und Selbstaufopferung zu Gunsten des Staates ist ein ernstes Problem. Auch in einer anderen Hinsicht haben wir nicht das staatsbürgerliche Bewusstsein z. B. des deutschen Volkes. Sicher werden auch in Deutschland hin und wieder Fehler begangen, sie werden aber vom Volke als solche, die zufällig begangen wurden und allenfalls leicht wiedergutzumachen sind, aufgefasst, geben daher keinen Anlass zur Beunruhigung, geschweige denn zur Panik. Ganz anders bei uns. Jeder Fehler der Regierungsorgane wird nicht mit Ruhe und der Gewissheit, dass er wiedergutzumachen ist, entgegengenommen, sondern wird aufgeblasen und ruft leicht Panik hervor. Andererseits ist zuzugeben, dass derartige Fehler bei uns eine häufigere Erscheinung sind, vor allem, weil bei uns noch kein Gesamtwirtschaftsplan geschaffen ist, der die Erzeugung (landwirtschaftliche, handwerkliche, industrielle) als auch die Güterverteilung, sowie die Preise der einzelnen Waren, umfassen soll; in diesen Plan müsste auch das Geldwesen eingeschlossen werden. Wir dürfen eine etwaige Inflation nicht scheuen, nicht nur weil hinter unserer Münze die nationale Arbeit steht, sondern auch, weil wir ein grosser Staat mit weiten wirtschaftlichen Möglichkeiten geworden sind.

Unsere Wirtschaftsprobleme im Hinblick auf die neue Ordnung

von
STOJAN P. STOJANOFF

Jeder Wechsel in den Bedingungen und dem Rahmen, in denen sich eine Volkswirtschaft entwickelt, zieht das Auftreten neuer Probleme nach sich. So ist es auch bei uns. Die neue Wirtschaftsordnung Europas stellt drei Reihen von Problemen für unsere Volkswirtschaft in den Vordergrund. 1. Unsere Wirtschaftsprobleme des gegenwärtigen Augenblicks; 2. Wirtschaftsprobleme, die sich auf die Kriegsliquidierung beziehen und 3. Wirtschaftsprobleme der Zeit

nach dem Kriege. Dem Wesen nach betreffen diese Probleme die Erzeugung und die Versorgung. Deren Ausgestaltung steht mit den Hauptzügen der neuen Wirtschaftsordnung im Zusammenhang, und diese sind: 1. Es sollen grosse Wirtschaftsgemeinschaften gebildet werden und 2. Der Staat wird die Anleitung geben und das Individuum wird sie befolgen.

Die Erzeugungsprobleme betreffen in erster Linie unsere Landwirtschaft, nämlich: 1. Steigerung der landwirtschaftlichen Produktion durch Maschinisierung, durch Verwendung von Kunstdünger, durch Auswertung der Erfahrungen älterer und grösserer Staaten, durch Erweiterung des Baulandes; 2. Umstellung unseres Ackerbaues auf ertragreichere und arbeitsintensive Kulturen; 3. Zusammenlegung der Äcker; 4. Entziehung der überflüssigen Arbeitskraft der Landwirtschaft und ihre Zuführung zu einem anderen Erwerbszweig, z. b. zu der Industrie; Intensivierung unserer Viehzucht u. s. w.

Auf dem Gebiete unserer gewerblichen Erzeugung werden ebenfalls einige Probleme verzeichnet. Vor allem ist die Industrie für uns zur Aufnahme der überflüssigen Arbeitskräfte, sowie zur Hebung unseres gesamten Wohlstandes notwendig, sodass wir unser Augenmerk sowohl auf Industrien, die heimische Rohstoffe verarbeiten, als auch auf solche, die mit fremden Rohstoffen arbeiten, zu richten haben. Also darf die Alternative Landwirtschaft oder Industrie für uns nicht bestehen; für uns sind beide gleich notwendig. Ausserdem sind sowohl die landwirtschaftliche als auch die industrielle Produktion, sowie die anderen Zweige der wirtschaftlichen Tätigkeit — Binnen- und Aussenhandel — für den bulgarischen Unternehmer zu reservieren und das Eindringen von Ausländern unter irgendwelcher Form ist systematisch abzulehnen und zu verhindern. Um jedoch richtig und ergebnisreich zu sein, muss unsere Wirtschaftspolitik von einem wohl durchdachten und bis ins einzelne durchgearbeiteten Gesamtwirtschaftsplan ausgehen.

Adam Smith — Friedrich List

von

PROF. JON RADUKANO

Ad. Smith ist der anerkannte Schöpfer der wirtschaftsliberalistischen Ideologie, der eine mechanistische Einstellung von der Wirksamkeit „einer unsichtbaren Hand“ übernimmt, die eine wirtschaftliche Harmonie schaffen soll. Und in diesem Automatismus der Wirtschaft ist es nicht das Geld, sondern die Arbeit, die den Reichtum der Nationen schafft.

Fr. List ist dagegen der anerkannte Begründer des Gedankens von der schöpferischen Rolle des Staates auf dem Gebiete der Wirtschaft. Auch nach ihm ist es die nationale Arbeit, die den Volkswohlstand schafft, jedoch der Staat hat diese Arbeit zu „erziehen“ und zu schützen. Während Smith und besonders seine Anhänger die Wirtschaft als etwas für sich selbst bestehendes ansehen, fasst sie List nur als ein Mittel im Dienste des nationalen Lebens auf.

Der Geld- und der Kapitalmarkt in Bulgarien von 1919 bis 1937

von

ASSEN KEMILEFF

Der Geld- und der Kapitalmarkt sind in Bulgarien schwach entwickelt, besonders der letztere, der von beiden der schwächer entwickelte ist. Die Entwicklung dieser Märkte bei uns ist durch die Bewegung der Zinsfüsse und durch die Börsengeschäfte gekennzeichnet.

Die Entwicklung der Zinsfüsse war bei uns bis 1927 frei; seitdem ist das Wucherbekämpfungsgesetz in Kraft. Wegen Kapitalmangels sind die Zinsfüsse bis 1927 sehr hoch gewesen; von da ab wurden sie vom Diskontsatz der Bulgarischen Nationalbank abhängig gemacht. Die Bewegung der Zinsfüsse ist aus folgender kleinen vergleichenden Tabelle ersichtlich:

Jahr	Privater Diskontsatz	Prozentsatz der Lombardkredite	% für erste Hypothek	Rentabilität der Aktien
1919	18—22%	19—23%	14—16%	—
1920	20—24 "	21—25 "	14—16 "	3·77%
1921	20—24 "	21—25 "	12—16 "	5·88 "
1922	20—24 "	21—25 "	12—16 "	8·94 "
1923	20—22 "	21—23 "	12—16 "	15·91 "
1924	19—21 "	19—22 "	12—14 "	8·79 "
1925	18—20 "	19—22 "	12—14 "	13·32 "
1926	14—18 "	15—18 "	12—14 "	—
1927	14—16 "	15—17 "	12—14 "	—
1928	12—16 "	13—15 "	11—14 "	6·36 "
1929	12—13 "	13—15 "	12—14 "	5·74 "
1930	12—13·5 "	12—13·5 "	11·5—13 "	8·70 "
1931	11—13 "	11—14 "	11—13 "	7·83 "
1932	10·5—12 "	11—13 "	10·5—12 "	10·50 "
1933	10—11 "	11—12 "	8—12 "	9·89 "
1934	8—10 "	8—10 "	8—8·5 "	8·72 "
1935	8—10 "	8—10 "	8—8·5 "	8·54 "
1936	7—9 "	8—9 "	7—8 "	11·61 "
1937	7—9 "	8—9 "	7—8 "	10·25 "

Bei der Beurteilung der angegebenen Sätze sind: 1. Die mangelnde Stabilität unserer Volkswirtschaft bis 1924; 2. Das Wucherbekämpfungsgesetz und 3. Die nach 1929 eingetretene Wirtschaftskrise zu beachten.

Die Rentabilität unserer Staatspapiere ist aus folgender Tabelle zu ersehen:

Jahr	Anleihen mit Goldklausel (auswärtige Anleihen)	Anleihen ohne Goldklausel (innere Anleihen)	Rentabilität der Anleihen unt. der Garantie der Bulg. Nationalbank	Diskontsatz der Notenbank
1919	—	—	—	—
1920	5·06%	—	5·06%	vom 1. VII. 1920 ab 6·5%
1921	4·51 "	5·98%	4·87 "	—
1922	4·92 "	7·20 "	4·79 "	vom 1. VII. 1923 ab 7 "
1923	5·70 "	6·89 "	5·68 "	vom 16. IV. 1922 ab 9 "
1924	5·75 "	7·62 "	5·80 "	vom 16. VIII. 1924 ab 10 "
1925	4·08 "	8·81 "	6·26 "	—
1926	— "	— "	— "	—
1927	— "	— "	— "	—
1928	10·30 "	10·38 "	8·59 "	vom 15. XII. 1928 ab 9 "
1929	13·07 "	10·49 "	10·79 "	vom 2. VII. 1929 ab 10 "
1930	8·46 "	12·10 "	8·00 "	—
1931	10·32 "	10·57 "	8·71 "	{ vom 29. I. 1931 ab 9 "
				{ vom 4. VI. 1931 ab 8·5 "
				{ vom 29. XI. 1931 ab 9·5 "
				{ vom 25. V. 1932 ab 8 "
1932	13·98 "	12·16 "	8·10 "	—
1933	12·66 "	11·50 "	6·91 "	—
1934	11·16 "	11·78 "	7·01 "	vom 15. VIII. 1935 ab 6 "
1935	10·40 "	11·91 "	5·80 "	—
1936	7·87 "	10·95 "	6·61 "	—
1937	8·76 "	19·31 "	6·62 "	—

Die Rentabilität der Staatspapiere hat sich gegebenenfalls nicht so sehr im Zusammenhang mit dem nominellen Zinsfuß bewegt, als vielmehr im Zusammenhang mit dem Börsenkurs der Staatspapiere, der nach dem Krisenjahr 1929 periodisch herabgesetzt worden ist.

Der Kapitalmarkt findet auch in den Börsennotierungen der Aktien seinen Ausdruck. Die Zahl der Aktiengesellschaften, deren Aktien an der Sofioter Fondsbörse notiert worden sind, sowie die Gesamtbeträge ihres Kapitals bewegen sich, wie folgt:

	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Zahl der A. G. ihr Kapital (in Mill. Leva)	—	41	44	41	39	36	38	—	—	37
	—	0·3	0·4	0·4	0·4	0·4	0·6	—	—	0·6
	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	
Zahl der A. G. ihr Kapital (in Mill. Leva)	40	34	34	23	19	17	15	15	14	
	1·0	1·5	1·6	1·4	1·4	1·3	1·2	1·2	1·2	

Die Börsengesamtumsätze der Wertpapiere bewegen sich folgendermassen:

Jahr	Aktien und Staatspapiere zusammen (in Mill. Lewa)	Vom Bulg Staat garantierte Anleihen (in Mill. Lewa)	Obligationen aus Anleihen der Ggemeinden (in Mill. Lewa)
1919	—	—	—
1920	1·55	—	—
1921	3·39	0·03	0·15
1922	2·12	0·09	0·38
1923	6·06	—	0·23
1924	8·99	0·21	0·27
1925	2·55	0·04	0·08
1926	—	—	—
1927	—	—	—
1928	32·23	4·66	0·12
1929	147·37	4·03	0·38
1930	150·26	1·43	0·75
1931	201·26	0·65	0·45
1932	106·32	0·94	0·30
1933	48·56	1·25	0·54
1934	37·15	1·17	0·75
1935	25·17	0·92	0·45
1936	37·04	0·67	0·16
1937	80·98	0·76	0·05

Liquidität und Rationalisierung der Bankinstitute

von

M. ST. KARAMICHAIOFF

Das Kreditwesen ist ein wichtiger Abschnitt der Gesamtwirtschaft, erhält daher ebenfalls manche neue Ausrichtung. Die Liquidität der Banken findet in dem Grade ihrer Zahlungsbereitschaft Ausdruck, jedoch stets durch den Aspekt der wirtschaftlichen Entwicklung und der Wirtschaftspolitik des Landes gesehen. Die Tätigkeit der Kreditinstitute rationalisieren heisst, ihre mannigfaltige Tätigkeit mit dem von ihnen gedeckten wirtschaftlichen Bedarf nicht nur der Gegenwart sondern auch der Zukunft in Einklang zu bringen.

Grund- und Gegenwartstragen des bulgarischen privaten Versicherungswesens

von

DR. SEWDALIN PENTSCHEFF

Zur Zeit unserer Befreiung gab es in unserem Lande keine einzige Versicherungsgesellschaft. Im Jahre 1882 hat die rumänische Versicherungsgesellschaft „Dacia“ eine eigene Vertretung in Russe errichtet, und 1891 wurde

wiederum in Russe „Bulgaria“, die erste bulgarische Versicherungsgesellschaft gegründet. Dann folgen nacheinander „Balkan“, „Lehrerkasse“, „Die Beamtenversicherungsgesellschaft“, „Witoscha“, „Adler (Orel)“, „Sadruka“ u. s. w.

Die Bewegung der Prämien und der Verluste aller in Bulgarien arbeitenden heimischen und fremden Versicherungsgesellschaften ist folgende gewesen:

Jahr	Prämien (in Mill. Lewa)	Verluste (in Mill. Lewa)	% der Verluste im Verhältniss zu den Prämien
1930	659	340	51.6 %
1931	570	368	64.4 „
1932	486	262	53.9 „
1933	446	230	51.6 „
1934	411	207	51.1 „
1935	417	217	52.1 „
1936	405	183	45.0 „
1937	429	192	44.8 „
1938	470	214	45.5 „
1939	498	274	55.1 „

Weiter macht der Verfasser eine Analyse der rechtlichen Bestimmungen bei uns, betreffend die verschiedenen Versicherungsarten, die Arbeit der einheimischen und der fremden Versicherungsgesellschaften, sowie die Arbeit der einheimischen Versicherungsgesellschaften und der genossenschaftlichen Versicherungsgesellschaften.

Die Schweinezucht Bulgariens und das Einkommen daraus

von

PROF. DR. P. HADJIDIMITROFF

Die Schweinezucht ist einer der bedeutenden Zweige der bulgarischen Volkswirtschaft. Dennoch nimmt Bulgarien der Schweinezahl nach einen der letzten Plätze unter den Viehzucht treibenden Ländern ein.

Die Zahl der Schweine hat folgende Bewegung gehabt:

1900	.	.	.	367,501	Häupter
1905	.	.	.	465,333	„
1910	.	.	.	527,311	„
1920	.	.	.	1,089,699	„
1926	.	.	.	1,002,089	„
1934	.	.	.	901,976	„

Weiter untersucht der Verfasser die Verbreitung der Schweine nach Gebieten, hauptsächlich in Nord-, Südost- und Südwestbulgarien, sodann in den Städten und Dörfern. Besonders interessant sind seine Untersuchungen über Zahl und Verbreitung der Schweine in den Grössenreihen der Bauernbetriebe bis 10 Dekar, 10—20 da, 20—31 da u. s. w. Der Verfasser gelangt zur Schlussfolgerung, dass die kleineren Betriebe eine verhältnismässig grössere Anzahl von Schweinen züchten.

sen Konten zusammen. Dieser Umstand nämlich beeinflusst die Art der Ver-
Der Schweinefleischverbrauch bei uns bewegt sich zwischen 17 und 30% gegenüber dem gesamten Fleischverbrauch, in den Städten aber ist er überhaupt um rund $\frac{1}{4}$ grösser als auf dem Lande.

Die Ausfuhr von lebenden und geschlachteten Schweinen, Schweinefett, Bakon und Borsten steigt von Jahr zu Jahr, so dass sie von insgesamt 201 Tonnen im Jahre 1934 die Höhe vom insgesamt 5,838 Tonnen im Jahre 1940 erreicht.

Der Verfasser schätzt den Wert der Schweine im Jahre 1940 auf 2,679,330,619 Lewa, und das Einkommen daraus auf 1,288,544,919 Lewa.

Wesen und Bedeutung des Bilanzbegriffes

von

DR. G. GEORGIEFF

In der Bilanz-Literatur herrscht die Ansicht, dass das Wort Bilanz vom lateinischen Wort *bilanx*-zweischalig (doppelseitig) stammt. Manche Autoren (z. B. Kempin) machen den Versuch, jenes Wort aus dem französischen *bilan* abzuleiten. Dieses ist erst gegen Anfang des 17. Jahrhunderts in Frankreich aufgetreten, während bis dahin das Wort *balance* gebraucht wurde, das auch heute in der französischen Buchführungsliteratur noch vielfach im Gebrauch ist. In unserer Sprache hat sich unter dem Einfluss der russischen Literatur nach unserer Befreiung das Wort „баланс“ eingebürgert. Bis dahin war in der bulgarischen handelstechnischen Sprache das Wort *ravnosmetka* (Fazit) bzw. *bilanz* gebraucht worden. In dem ersten bulgarischen Leitfadern der Buchführung, der „Diplographie“ von den Brüdern Stojan und Christo D. Karaminkoff aus dem Jahre 1850, ist von „Мѣсячна равномѣтна книга“ (Monatsfazitbuch) oder „мѣсячни биланси“ (Monatsbilanzen) die Rede.

Ursprünglich hat das Wort Bilanz die Bedeutung Waage gehabt. Dann beginnt sein Gebrauch in der Buchführung zum Ausdruck des Gleichgewichts oder der Gleichheit, wodurch es eine symbolische Bedeutung erhält. Je nach der Art der einander gegenübergestellten Grössen ist der Inhalt dieses Begriffes sehr verschieden. Daher kommt es, dass das Wort Bilanz als Ausdruck eines Begriffes bestimmten Inhalts einen weit ausgedehnten Gebrauch findet, insbesondere in der handelstechnischen und volkswirtschaftlichen Sprache, wie Bestandsbilanz, Erfolgsbilanz, Kontenbilanz, Handelsbilanz, Zahlungsbilanz u. s. w.

Die Verrechnung des Gemeindevermögens durch die doppelte Buchführung

von

PROF. B. P. BOJTSCHIEFF

In dem vorhergehenden Heft des „*Ökonomist*“ haben wir die Verrechnung des Gemeindefinanzbudgets durch die doppelte Buchführung betrachtet. Dort haben wir festgestellt, dass die doppelte Buchführung in diesem Falle sehr gut anstatt der kameralistischen Buchhaltung gebraucht werden kann, ja dass sie ausgesprochene Vorteile bietet. In Bulgarien hat bis jetzt nur die Sofioter Gemeinde (seit 1935) die doppelte Buchführung sowohl für die Budgetverrechnung als auch für die Vermögensverrechnung eingeführt.

Da sich alle Einnahmen und Ausgaben der Gemeinden in den Budgetkonten auswirken, hängt die Verrechnung der Budgetgeldmittel eng mit die-

mögensverrechnung der Gemeinden, die von der nämlichen Verrechnung der Wirtschaftsbetriebe stark abweicht. Die Art der Verrechnung des Gemeindevermögens ist von der jeweils eingeführten Art der Budgetverrechnung bestimmt.

Die Verrechnung des Verkehrs mit den Steuerzahlern geschieht durch das Steuerzahlerkonto als aktives Konto und das Budgetveranlagungskonto als passives K. Die beiden Konten stellen ein Ganzes dar und korrespondieren nur untereinander. Sie zeigen gleiche, jedoch gegensätzliche Umsätze und Salden. Durch sie werden die Aussenstände und die Geldstrafen wegen verspäteter Steuerzahlung verrechnet.

Die Verrechnung des Gemeindevermögens bietet eine besondere Eigenheit wegen der Einschliessung der Budgetverrechnung in den Bereich der doppelten Buchführung. Zum Vermögen gehören Grundstücke und Boden, Gebäude, Möbel, Einrichtungen und Geräte der einzelnen Ämter, Anlagen, Bibliotheksbücher, Materialien u. dgl. Dieses Vermögen wird mittels der entsprechenden Konten je nach Art als aktive Konten einerseits und mittels des Kapitalkontos als passives K. andererseits verrechnet. Bei Vermögensbeschaffung werden die Neuanschaffungen, abgesehen von den Budgetverbuchungen, ausserdem in das Soll des betreffenden Vermögenskontos, Z. B. Möbeikontos, und in das Haben des Kapitalkontos verbucht. Bei Vermögensverminderung aus mannigfachen Gründen finden die umgekehrten Verbuchungen statt. Bei Vermögensbeschaffung in eigener Regie, durch Unternehmer oder ohne Gegenleistung kraft der Vermächtnisse, durch Schenkungen und Einziehungen, finden besondere Buchungen im Zusammenhang mit der Einbeziehung der Budgetverrechnungen in die doppelte Buchführung statt. Dasselbe haben wir auch bei der Vermögensanschaffung auf Kredit oder mittels Anleihen. Überhaupt können die Gemeinden sich auf verschiedene Weisen Vermögen anschaffen, dessen buchmässiger Ausdruck gegenüber ähnlichen Fällen in den Wirtschaftsbetrieben kleinere oder grössere Besonderheiten bietet. In der Praxis der Gemeinden kommen diese Buchungsweisen einzeln oder kombiniert vor, manchmal selbst der komplizierteste Fall, wenn bei der Vermögensanschaffung Budgetmittel und eigene Materialien beteiligt sind, Anleihen geschlossen werden und einige Bauarbeiten zum Teil auf Kredit gemacht werden.

Die Beteiligung der Gemeinden an den Wirtschaftsbetrieben, wenn diese selbständige Buchführung haben, drückt sich durch das Konto „Wirtschaftsbetriebe u. Beteiligungen“ aus. Die Wechsel werden mittels Rimessenkonto und Akzeptkonto, die Verbindlichkeiten und die Forderungen der Gemeinden durch Schuldner- u. Gläubigerkonto verrechnet, wobei in allen diesen Fällen als das den obigen korrespondierende das Kapitalkonto erscheint. Es ist daraus ersichtlich, dass dieses den Sammelpunkt darstellt, wo viele Buchungen zusammenlaufen, die in den Wirtschaftsbetrieben einen anderen kontemässigen Ausdruck finden.

Eine besondere Beachtung verdient die Verrechnung der Gemeindefonds, die bei uns nicht wenig an der Zahl sind. Sie ist sehr kompliziert, wegen des Zusammenhanges der Fonds mit dem Gemeindebudget, indem jede Einnahme und Ausgabe der Fonds sich auch in den Budgetverrechnungs- und Budgethandhabungskonten auswirkt. Gleichzeitig werden die Fondsmittel auch gesondert, und zwar sowohl als Aktivposten als auch als Passivposten verbucht. Somit werden die Fonds ausser in den Budgetverrechnungen auch einer gesonderten doppelten Verbuchung als Aktiv- und Passivposten unterzogen.

ПОСМЪРТЕНЪ ФОНДЪ

ПРИ

ОБЩИЯ СЪЮЗЪ на БЪЛГАРСКИТЕ РАБОТНИЦИ, гр. СОФИЯ

Донасяме до знанието на всички предприятия за индустрия, търговия, кредитъ и други, че ПОСМЪРТНИЯТЪ ФОНДЪ при Б. Р. Съюзъ е въвелъ ГРУПОВИ СОЦИАЛЪ-РАБОТНИЧЕСКИ ЗАСТРАХОВКИ, при най-ниска научно-застрахователна премия.

Финансовата тежестъ на груповата застраховка се понася:

- а) отъ Българския работнически съюзъ
- б) отъ самия застрахованъ работникъ и
- в) отъ предприятията, САМО срещу 28.— лева ГОДИШНО за единъ застрахованъ, срещу осигуренъ капиталъ 3.000.— или 5.000.— лева.

На масовитъ случаи, когато почине работникъ, семейството му още на другия день да изпада въ крайна мизерия, ТРЪБВА ДА СЕ ТУРИ КРАЙ! На тази именно ПОЛУВЪКОВНА РАНА върху снагата на българското работничество ПОСМЪРТНИЯТЪ ФОНДЪ при Б. Р. Съюзъ, съ благосклонното участие на предприятията, чрезъ груповата застраховка Е НАМЪРИЛЪ ЕФИКАСНИЯ ЛЪКЪ! За едно кратко време, Посмъртниятъ фондъ, чрезъ СТОТИЦИ предприятия, Е ИЗПЛАТИЛЪ НА ПОСТРАДАЛИ РАБОТНИЧЕСКИ СЕМЕЙСТВА надъ 2.500.000.— лева!

Направете групов застраховка и на Вашитъ работници въ Посм. фондъ при Б. Р. Съюзъ, за да се манифестира по най-блѣскавъ начинъ сътрудничеството между ПРЕДПРИЯТИЕ, ОРГАНИЗАЦИЯ и ТРУДЪ! Частъта на предприятията въ груповата застраховка е САМО 7 (СЕДЕМЪ) СТОТИНКИ на день за единъ работникъ! Тия 7 стотинки на день, обаче, ще допринесатъ така много за социалния миръ въ Родината ни!

Националната ни общностъ очаква всички социално мислящи работодатели да изпълнятъ ДЪЛГА си и къмъ другия важенъ въ производството факторъ — БЪЛГАРСКИЯ РАБОТНИКЪ.

Поискайте условията на груповата застраховка въ Посм. фондъ при Б. Р. Съюзъ, които ще ви бждатъ изпратени веднага безплатно.

БЪЛГАРСКА НАРОДНА БАНКА

Основана 1879 г.

Капиталъ 500.000.000 лв.

Резерви 1.208.245.000 лв.

Централно управление

СОФИЯ

Клонове:

София, Бургасъ, Варна, Видинъ,
Габрово, Дупница, Кюстендилъ, Плѣ-
венъ, Русе, Свищовъ, Ломъ, Сливенъ,
Стара-Загора, Пазардникъ, Търново,
Хасково, Шуменъ, Ямболъ, Казан-
лъкъ, Асеновградъ, Враца, Добричъ,
Г.-Орѣховица, Скопие, Ксанти, Кавала,
Битоля, Гюмюрджина, Деде-Агачъ,
Драма и Сѣресъ.

97 агентури

Българска земеделска и кооперативна банка

Народно учреждение за обслужване съ кредитъ българското стопанство и кооперации.

Основано въ 1864 година
Капиталътъ е неограниченъ

ОБСЛУЖВА СЪ КРЕДИТЪ:

Земеделскитѣ стопанства, земеделскитѣ кредитни кооперативни потребителни сдружения, тѣхнитѣ съюзи и воднитѣ синдикати, занаятчиитѣ и занаятчийскитѣ кооперации, популярнитѣ банки и тѣхнитѣ съюзи.

Доставя:

Земеделски орждия и машини, подобрани семена за посѣвъ на зърнени храни и фуражъ, меденъ сулфатъ (синь камъкъ) за прѣскане и предпазване лозята и овоцнитѣ градини отъ болести и за защита отъ паразити; купува бакъръ, дървенъ материалъ, смазочни и горивни материали, занаятчийски материали и др.

Посрѣдници:

За продажба и износъ за чужбина на земеделски произведения, събирани отъ кооперативнитѣ сдружения: тютюнъ, пашкули, розово масло, прѣсни, сухи и консервирани плодове, зърнени храни и фуражъ, мешини, сахтиянъ, килими и др.

Извършва:

всички банкови операции, приема спестовни влогове, срочни и безсрочни, при най-износни условия.

СЕДАЛИЩЕ И УПРАВЛЕНИЕ ВЪ СОФИЯ

145 клона и 60 агенции въ всички производителни, земеделски градове и села. 340 популярни банки въ цѣлата страна, които извършватъ влогово-акредитивна служба.

БАНКА БЪЛГАРСКИ КРЕДИТЪ А. Д.

Основана съ участието на Държавата, Б. н. банка и Б. з. и к. банка

КАПИТАЛЪ И РЕЗЕРВИ 175.000.000 ЛВ.

ИЗВЪРШВА ВСИЧКИ БАНКОВИ ОПЕРАЦИИ.

Специално оторизирана съ законъ за издаване гаранции предъ държавни и общински учреждения за участие въ търгове.

36 клона

42 представителства

Въ всички останали градове кореспонденти — Б. н. банка

Централа София, ул. „Александъръ I“ № 12

Телегр. адресъ: „БЪЛКРЕДЪ“

ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА КРЕДИТНА БАНКА

ОСНОВАНА ПРЕЗЪ 1905 ГОДИНА

ЦЕНТРАЛА ВЪ СОФИЯ

КЛОНОВЕ: ВАРНА, РУСЕ, ПЛОВДИВЪ, КАВАЛА И СКОПИЕ

КАПИТАЛЪ НАПЪЛНО ВНЕСЕНЪ ЛВ. 50,000,000

РЕЗЕРВЕНЪ КАПИТАЛЪ ЛВ. 43,000,000

Телеграфически адресъ: КРЕДИТБАНКЪ

Извършва всички банкови операции

Македонска народна банка А. Д.

Капиталъ 40.000.000 лева

Централа: София

Клонове: Петричъ, Г.-Джумая, Неврокопъ, Св. Врачъ, Скопие и Битоля

Телефони: № 2-51-96, 2-51-97

Телегр. адресъ: „Македонбанкъ“

ОТКРИВА текущи дебиторни сметки.

СКОНТИРА търговски портфейлъ.

ПРИЕМА за инкасо полици, платими въ България и чужбина, при много изгодни условия.

ОПУЩА заеми срещу залогъ на стоки въ складъ и при износъ въ чужбина.

ОТКРИВА акредитиви при вносъ на стоки.

ПРИЕМА срочни и безсрочни влогове при много изгодни лихви и условия.

ИЗВЪРШВА преводи навсякъде въ България и чужбина.

ИЗДАВА гаранции за участие въ търгове и предъ частни предприятия въ България и чужбина.

БАНКАТА отдава касетки подъ наемъ.

ПЪРВОСТЕПЕННИ кореспонденти въ цяла България и чужбина.

ПОЩЕНСКА СПЕСТОВНА КАСА

Основана презъ 1896 година подъ гаранция на Държавата
Централно управление въ София, клонъ въ Скопие

I. Спестовно отдѣление:

Вложители	750.000
Събрани влогове лв.	5.200.000.000

II. Чеково отдѣление:

Чекови смѣтки	7.300
Авоари по смѣтките лв.	300.000.000

Касова служба при централното управление въ София, клонъ въ Скопие и при 1000 телеграфо-пощенски станции въ страната.

ОБЩЪ СЪЮЗЪ НА ПОПУЛЯРНИТЪ БАНКИ

(КРЕДИТНА ЦЕНТРАЛА НА ПОПУЛЯРНИТЪ БАНКИ)

София, ул. „Раковски“, 116

Телефони: №№ 2-19-65, 2-19-64, 2-19-66, 2-19-67

Обединява 310 популярни банки въ всички градове и по-големи села въ Царството съ 260.000 индивидуални членове-кооператори.

Собствени сръдства на Съюза	лв.	92.779.000.—
Влогове на частни лица	„	209.649.000.—
Влогове на популярни банки	„	1.781.785.000.—
Разни сръдства	„	135.988.000.—
Всичко пасивъ	лв.	2.220.201.000.—
Пласментъ въ кредитъ	„	1.528.541.000.—
Имущества и резерви	„	547.668.000.—
Разни активи	„	143.992.000.—
Всичко активъ	лв.	2.220.201.000.—

Активъ пасивъ на съюзенитъ 310 популярни банки:

Собствени сръдства	„	1.246.613.000.—
Влогове	„	5.107.535.000.—
Други сръдства	„	908.303.000.—
Всичко пасивъ	лв.	7.262.451.000.—
Пласментъ въ кредитъ	„	3.135.273.000.—
Пласментъ въ стопанска дейность	„	412.156.000.—
Разполагаеми сръдства и др. пласменти	„	3.715.022.000.—
Всичко активъ	лв.	7.262.451.000.—

ДИРЕКЦИЯ НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ

СОФИЯ, БУЛ. ЦАРИЦА ЙОАННА 6
ТЕЛЕФОНИ: 2-75-72 НУМЕРАТОРЪ
ТЕЛЕГРАФ, АДРЕСЪ: ЕКСПОРТИНЪ

Държавен орган за провеждане външната търговска политика на България.

Полага всестранни грижи за организиране и насърчение на българския износ и внос.

Извършва държавния контрол върху подготовката на производството и пласмента на всички български стоки, предназначени за износ.

Грижи се за пропагандата на българското производство на външните пазари.

Дава безплатни, изчерпателни и точни сведения по всички въпроси из областта на българската външна търговия.

ЦЕНТРАЛА ЗА НАРОЧНИ ДОСТАВКИ

ЦЕНТРАЛНО
УПРАВЛЕНИЕ

ул. СОЛУНЪ 4 — СОФИЯ

ТЕЛЕФОНЪ 2-74-80

ЕКСПРЕСЪ

Къща за вътрешни и менд. транспорти
Царски придворни експедитори-СОФИЯ

Пълномощникъ на Българските публични владалища а.д.
Генерални представители за България на колетната
служба на Мендународното д-во за спални вагони и
голѣмитъ европейски експреси

Официални представители за България, Сърбия, Румѣния, Гърция и
Турция на Дюнъ Кокерилъ Лайнъ, редовна експресна служба Лондонъ
(Тилбъри) Остенде и обратно. Генерални представители за България на
параходното дружество Избрантсенъ Молъръ Къмпани
Инкорпорейтъдъ — Нью-Йоркъ

Телефони: 2-21-37, 2-21-38, 2-21-39; складъ: 3-10-41

Телеграф. адресъ за централата и клоновете „ЕКСПРЕСИОНЪ“

Клонове:	Бургасъ	Варна	Ломъ	Русе	Оборище	Пиротъ
Телефони:	28-00	21-98	104	27-96	11	35

БЪЛГАРСКА ПРОМИШЛЕННОСТЪ

А. Д.

Бушуващата война наруши стокообмѣна между отдѣлнитѣ държави. Нарушиха се отново създаденитѣ съ толкова трудъ, следъ свѣтовната война, търговски сношения и договори. Това, за съжаление, не можа да се ограничи само на континента, а автоматически се пренесе и въ колониитѣ на воюващитѣ страни и, по този начинъ, се затрудни търговията съ колониални стоки.

Поради тѣзи обстоятелства и поради голѣмитѣ рискове, които представляваше превоза на нѣкои стоки отъ далечни страни, поржкитѣ за малки количества станаха вече невъзможни, а отъ друга страна трѣбваше да се съсредоточи този видъ търговия или доставки въ нѣкой институтъ, който да бѣде подъ близкия надзоръ на правителството, за да може да се държи смѣтка за ценитѣ на така доставянитѣ материали и не се допуска развиващата се въ такива случаи спекула.

Поради тѣзи именно съображения, по искането на Министерския съветъ, при Съюза на българскитѣ индустриалци се образува А. Д. „БЪЛГАРСКА ПРОМИШЛЕННОСТЪ“, съ седалище въ София и капиталъ отъ единъ милионъ лева.

Цельта на дружеството е да снабдява индустриалнитѣ предприятия съ необходимитѣ имъ сурови материали. То не работи по своя инициатива, а по отправени, чрезъ съответнитѣ родови съюзи, искания на индустриалцитѣ. Решенията за поржчки сѣщо се взематъ въ съгласие съ родовитѣ съюзи, а разпредѣлянето на доставенитѣ стоки става по представени отъ тѣхъ и одобрени отъ Б. н. банка списъци.

При това положение дружеството е посрѣдническа централа за общи доставки. Комисионната, която дружеството си изчислява, е 1% при голѣмитѣ сдѣлки и до 2% при малкитѣ.

„БЪЛГАРСКА ПРОМИШЛЕННОСТЪ“ прави всичко възможно за най-целесъобразното и навременно задоволяване нуждитѣ на българскитѣ индустриалци съ необходимитѣ имъ сурови материали.

БЪЛГАРСКА ТЪРГОВИЯ

А. Д.

Вносна централа „Българска търговия“ А. Д., е образувана въ края на февруарий 1940 година съ цель да доставя побързо и по-евтино стоки отъ първа необходимостъ и ги разпредѣля между отдѣлнитѣ търговски предприятия.

70% отъ капитала на централата е собственостъ на **Българския търговски съюзъ** и 30% на **кооперативнитѣ центри**. Частни капитали нѣма.

Вносна централа „Българска търговия“ е ронба на българското търговско съсловие. Тя се управлява отъ управителенъ съветъ, въ който влизатъ 9 души търговци и 4 души кооператори. Текущитѣ работи се ръководятъ отъ комитетъ, състоящъ се отъ трима търговци и единъ кооператоръ. Дѣлата ѝ се контролиратъ отъ единъ делегатъ.

Внесенитѣ стоки се разпредѣлятъ между отдѣлнитѣ търговски фирми, съгласно разпредѣлението, което се дава отъ Българската народна банка.

Вносна централа „Българска търговия“ е разпредѣлителна централа и не цели печалби. Тя се задоволява само съ една минимална комисиона за покриване на разходите си. Евентуалниятъ остатъкъ, съгласно устава, отива въ полза на държавата.

ДЕЙНОСТЪ НА ОБЩИЯ СЪЮЗЪ НА БЪЛГАРСКИТЪ ЗЕМЕДЪЛСКИ КООПЕРАЦИИ

ПРЕЗЪ 1941 ГОДИНА

Общият съюз на българските земеделски кооперации, който обединява 40 районни кооперативни съюзи и синдикати съ около 1.650 селски кредитни кооперации и 250.000 членове-кооператори, съ оборотни сръдства — собственъ дѣловъ капиталъ и кредити отъ Българската земеделска и кооперативна банка — къмъ 500.000.000 лв., е провелъ търговско-стопанска дейностъ при общъ оборотъ надъ 10 милиарда лева, съ което той заема мѣстото на най-голѣмата стопанска организация.

Общият съюзъ е извършилъ презъ течение на 1941 год. следнитѣ по-важни търговско-стопански и културно-просвѣтни дейности:

1. **ИЗНОСЪ ВЪ ЧУЖБИНА:** около 6.000.000 кгр. зеленчуци, плодове и пулпове за лева 100.000.000; яйца бройки 50.000.000 за лева 150.00000, птици крѣгло за 20.000.000 лева.

2. **ДОСТАВИЛЪ, ПРОИЗВЕЛЪ И ПЛАСИРАЛЪ НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАРЪ:** свободни и монополни храни, земеделски произведения и вълна общо кгр. 220.000.000 за лв. 1.250.000.000; колониални стоки за 135.000.000 лева; петролъ и петролни деривати за лева 153.000.000; земеделски машини и машинни части за лева 20.000.000 и книжни материали за лв. 3.500.000; сушени зеленчуци, пюре и мармалади за лв. 20.000.000; млѣчни и животински произведения за около 35.000.000 лв.

3. Въ своята културно-просвѣтна дейностъ е подпомаганъ отъ своя печатна пропаганда, като презъ 1941 година е издавалъ седмичния вестникъ „КООПЕРАТОРЪ“ въ 17.000 екземпляра, двуседмичното списание „МЛАДЪ КООПЕРАТОРЪ“ въ 7.000 екземпляра, месечно научно списание „КООПЕРАТИВЕНЪ ПОДЕМЪ“ въ 3.000 екземпляра и детското художествено списание „РОСИЦА“ въ 15.000 екземпляра.

БЪЛГАРСКО ЗЕМЕДЪЛСКО Д-ВО

Основано 1895 год.

Централа СОФИЯ, ул. Гладстонъ 67. Тел. 2-52-67 и 2-03-85
Клонове: ПЛОВДИВЪ, ПЛЪВЕНЪ, РУСЕ и ВИДИНЪ

ИЗНОСЪ: фуражни, етерични и медицински семена, плодове, пулпове, зеленчуци, билки, червенъ пиперъ и др. земед. произведения.

ВНОСЪ: изкуствени торове, семена, препарати противъ болести и неприятели по растенията, земедѣлски машини и уреди.

КООПЕРАТИВНА ЦЕНТРАЛА НА ЛОЗАРИТЪ ВЪ БЪЛГАРИЯ

(Съюзъ на Лозарскитѣ, Лозаро-винарскитѣ кооперации, Районнитѣ съюзи, Кредитнитѣ кооперации, Популярнитѣ банки съ лозарски и винарски отдѣли)

Телеграфенъ адресъ: ЛОЗЦЕНТРАЛЪ

Телефони: № № 3-16-72, 3-16-73, 3-19-87

СОФИЯ, бул. „М. Луиза“ № № 40 и 42

ВНОСЪ: Всички видове машини, уреди, химикали и препарати за модерна винарска техника, доходно лозарство и овощарство.

ИЗНОСЪ: Вина и спиртни напитки; гроздовъ мармаладъ, медъ, пулпъ и концентрати; овощия и зеленчуци въ прѣсно и преработено състояние.

ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО: Машини за винарски цели — фабрика Зайцъ-Верке-Кройснахъ—г. м. б. х.

ГЕНЕРАЛНА ПРОДАЖБА: Маркучи — за винарска техника — всички размѣри на фабриката Континенталъ Каучукъ Акциенгезелшафтъ — Хановеръ. Бутилки за винарски цели — производство на фабриктѣ обединени въ картела — Интернационалесъ Флашенъ Феркауфсконторъ—Дюселдорфъ—г. м. б. х.

Заводи НИКОЛА ЧИЛОВЪ

АКЦИОНЕРНО Д-ВО ЗА ХИМИЧЕСКИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ, ОСН. 1912

СОФИЯ, АЛЕКСАНДЪРЪ I № 1

ТЕЛЕФОНИ: 2-56-78, 2-50-39, 2-56-79, 2-74-05

ОСНОВЕНЪ КАПИТАЛЪ И РЕЗЕРВИ 320.000.000 ЛВ.

ПРОИЗВЕЖДА

МАСЛЕНА ФАБРИКА:

СУРОВИ, РАФИНИРАНИ И ВТВЪРДЕНИ
СЛЪНЧОГЛЕДОВИ, ПАМУЧНИ, РАПИЧНИ,
СОЕВИ И ДРУГИ МАСЛА И ФУРАЖИ.

САПУНЕНА ФАБРИКА:

ВСИЧКИ ВИДОВЕ:
САПУНЪ ЗА ПРАНЕ „ПЪТЕЛЪ“.
ТОАЛЕТЕНЪ САПУНЪ „ИДЕАЛЪ“.

ПАРФЮМЕРИЙНА ФАБРИКА:

ПАСТА ЗА ЗЪБИ „ИДЕАЛЪ“, ХОРМО-
НОВЪ КРЕМЪ „ГИТА“ СПОРТЕНЪ, КРЕМЪ
„ИДЕАЛЪ“, КРЕМЪ ЗА ЛИЦЕ „ИДЕАЛЪ“,
ПУДРА „ИДЕАЛЪ“, БРЪСНАРСКИ КРЕМЪ,
ЧЕРВИЛА ЗА УСТНИ, ЧЕРВИЛА ЗА СТРАНИ,
ОДЕКОЛОНИ, ВОДА ЗА ЗЪБИ, БОЯ ЗА
КОСИ „МАГИЯ ИДЕАЛЪ“ ВЪ РАЗЛИЧНИ
ЦВЪТОВЕ И ДР.

ГЛИЦЕРИНОВА ФАБРИКА:

АПТЕКАРСКИ, ТЕХНИЧЕСКИ И ДИНАМИ-
ТЕНЪ ГЛИЦЕРИНЪ.

ТУТКАЛНА ФАБРИКА:

КОЖЕНЪ ТУТКАЛЪ, КОКАЛЕНЪ ТУТКАЛЪ
„СЛОНЪ“, ЖЕЛАТИНЪ, ХИМИЧ. ТОРОВЕ.

ХИМИЧЕСКА ФАБРИКА:

ВСИЧКИ ВИДОВЕ ГРЕСЪ, КОНСИСТЕНТНИ
МАСЛА И ТЕКСТИЛНИ МАСЛА, ПАСТА ЗА
ПЕЧКИ „ПЪТЕЛЪ“ И ДР.

МЪСТОТО Е АНГАЖИРАНО

ПРОИЗВОДИТЕЛНА КООПЕРАЦИЯ „БЪЛГАРСКА ЗАХАРЪ“ ПЛЪВЕНЪ

Индустриално предприятие за производство на захаръ
Членове 22.500. Дъловъ капиталъ и фондове 100.000.000

Захарна фабрика въ с. Долна Митрополия.

Инвестиранъ капиталъ 63.500.000 лв. Засѣва 28.000 декара съ захарно цвекло. Произвежда 7.000.000 кгр. захаръ, 2.500.000 кгр. кгр. меласа и 35.000.000 цвеклови рѣзанки.

Собствени предприятия

Семеипроизводно стопанство и селекционна централа „Енидже“
Водна електроцентрала на рѣка Искъръ при село Койнаре.

Участие въ

Кооперативни захарни фабрики О. О. д-во съ фабрики въ Русе и Пловдивъ.

АКЦИОНЕРНО
АНОНИМНО
ДРУЖЕСТВО

„У С П Ъ Х Ъ“
Г А Б Р О В О

ФАБРИКА ЗА ЧИСТО ВЪЛНЕНИ
ПЛАТОВЕ, ОДЕАЛА И ПРЕЖДИ

За телеграми: „УСПЪХЪ“
Т е л е ф о н ъ № 528

АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО
ЗА КОНАРСКА ИНДУСТРИЯ

ХР. В. МАРОКИНДЖИЕВЪ & С-ие
Г А Б Р О В О

Най-реномираната фабрика за
производство на обущарски
гънове. Основана 1887 година

Половинъ вѣковно
конарско производство

ЗА ТЕЛЕГРАМИ: **МАРОКИНДЖИЕВЪ**
ТЕЛЕФОНИ: ФАБРИКА 350, ДОМЪ 454 и 550

АНОНИМНО АКЦИОНЕРНО Д-ВО ЗА ТЪРГОВИЯ И ИНДУСТРИЯ

„ИВАНЪ К. КАЛПАЗАНОВЪ“ — ГАБРОВО

Производство на чисто вълнени прежди, шаещи, модерни шрайхгарни и камгарни платове и др. Доставчикъ на Българския царски дворъ. Дипломи, медали златни и сребърни отъ изложенията: Пловдивъ, Чикаго, Анверсъ, Лиежъ, Лондонъ и Солунъ.

Телегр. адресъ: ИВАНЪ КАЛПАЗАНОВЪ. Телефони: Фабрика 509, Кантора 201 и 310
Фабриченъ складъ — София, „Веслецъ“ 12, телефонъ 2-24-18.

ПАМУКО - ПРЕДАЧНИЦА

„КН. СИМЕОНЪ ТЪРНОВСКИ“

на Акц. д-во „Димитъръ
Хр. Пенчевъ“ — Габрово

ПРОИЗВОДСТВО НА ВСИЧКИ
ИНДУСТРИАЛНИ И ТЪРГОВ-
СКИ ПАМУЧНИ ПРЕЖДИ

Телеграфенъ адресъ:
Предачница Пенчевъ

Т е л е ф о н и:
Предачница 315, домъ 288

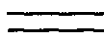
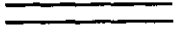
Фабрика

„ПРИНЦЪ КИРИЛЪ“

Габрово

Произвежда кай-доброкачествени
хасета, бълени платна, оксфорди,
зефири, докове, американи, панамы
попелини, марнети и други

Изработени отъ първока-
чествени прежди, гаран-
тирани бои, неизбъляеми
отъ слънце и пране

Ненадмината
 трайность

К.

ПЕНЧО КОЖАРСКО
АКЦИОНЕРНО
ДРУЖЕСТВО
ГАБРОВО **БОНЕВЪ**

За телегр.: Пенчо Боневъ Основано 1898 г. Т е л е ф о н ъ № 319

Ф а б р и к а за кожени материали: гьонъ,
бланкъ, юфтъ, трансмисионни ремъци -
пикери и всички други кожени артикули.

„ТЕКСТИЛЪ“

АКЦИОНЕРНО Д-ВО ЗА ПАМУЧНО
ПРЕДАЧЕСТВО И ТЪКАЧЕСТВО

ВАРНА

КАПИТАЛЪ 30.000.000 ЛВ.
НАПЪЛНО ВНЕСЕНЪ

ПРЕЖДИ, ПЛАТНА БЪЛГАРСКИ БЪЛЕНИ И НЕБЪЛЕНИ,
ОКСФОРДИ, ЦВЪТНИ АЛАДЖИ, ДОКУМИ И ДР.

ПРОИЗВОДСТВО НА СОБСТВЕНИТЕ МУ
ФАБРИКИ ВЪ ВАРНА

Телефонъ 29-21 и 29-22

За телегр.: „ТЕКСТИЛЪ“

ФАБРИКА

„ЦАРЬ БОРИСЪ“

АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО

ВАРНА

ПРОИЗВОДСТВО НА ВСИЧКИ ВИДОВЕ ПРЕЖДИ

ТЕЛЕФОНИ № № 25-12 и 25-23

„КАОЛИНЪ“

Акц. минно индустриално
дружество — ВАРНА

**Производство на промитъ каолинъ, суровъ
каолинъ, кварцовъ пѣсѣкъ и разни глинѣ
отъ собственитѣ си мини и инсталации.**

ПРОМИТЪ КАОЛИНЪ

УПОТРЕБЛЕНИЕ: Порцеланова
индустрия, хартиена индустрия,
вжарска индустрия, каучукова
индустрия, химическа индустрия,
боялжійски цели и др.

КВАРЦОВЪ ПѢСѢКЪ

УПОТРЕБЛЕНИЕ: Стѣкларска
индустрия, порцеланова индустрия,
водно стѣкло, газура и (бетонъ),
строежи и др.

ИЗКОПАЕМЪ КАОЛИНЪ

УПОТРЕБЛЕНИЕ: Фаянсови
печки, огнеупорни тухли, вагарян-
ки, измазване печки и пещи.

ПОСЕТЕТЕ ВАРНА!

ЦАРИЦАТА НА ЧЕРНО МОРЕ

Единствения по своето
мѣстонахождение и климатъ
МОРСКИ КУРОРТЪ
въ Югоизточна Европа

Великолепенъ плажъ. Най-модерно
уредени морски студени и топли
бани. Всѣкакъвъ видъ морски
спортъ. Ручъ-банъ (волна пѣрзалка)
Максимална лѣковитостъ. Категори-
зирани и нормирани хотели, пан-
сиони, вили, квартири и ресторанти

Чудни околности за екскур-
зии и излети, красива при-
рода. Всѣкидневни концер-
ти — обѣдъ и вечеръ —
въ Морското казино.
ДАНСИНГЪ-ВАРЪ
Устройство морски търже-
ства и забави. Изборъ на
„Царица на плажа“, музи-
кални тържества.

1-ва българска концесионирана
фабрика за ютени надълия

„КИРИЛЪ“

Акц. Д-во — Варна
Фабриченъ складъ —
София, пл. Бански, 6

ПРОИЗВЕЖДА: Зебла (кине-
вири), торби (чували), тютюневъ
амбалажъ, ютени карпети (пжте-
ки) и килимчета, чисто вълнени
килими, килимчета и пжтеки пер-
сийски типъ, ленени пжтеки, бри-
зенти, канаваца, памучни и ле-
нени платове, плюшове, астра-
гани, караюли, кадифета и др.

Телефони:
фабриката 22-71
магазинътъ 27-17
Телеграми: „КИРИЛЪ“

„И-ВА БЪЛГАРСКА ПЕТРОЛНА ИНДУСТРИЯ“

АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО ЗА ПЕТРОЛНА
ТЪРГОВИЯ И ИНДУСТРИЯ

РУСЕ

ПРОИЗВОДСТВО НА БЕНЗИНЪ, ГАЗЪ,
ПЪКУРА, СМАЗОЧНИ МАСЛА И ПР.

Телефони: 28-51 и 29-82

За телеграми: Рафинерията

БЪЛГАРСКО АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО „ПОСТОЯНСТВО“ РУСЕ

ЗА ТЕЛЕГРАМИ: ПОСТОЯНСТВО

ТЕЛЕФОНИ: 26-91 26-93

ПРОИЗВОДСТВО на ВСЪКАКВИ ПАМУЧНИ, ЛЕНЕНИ
И КОНОПЕНИ ПЛАТОВЕ И ВСЪКАКВИ БРИЗЕТИ

БЪЛГАРСКИ ПУБЛИЧНИ ВЛАГАЛИЩА, А. Д. — СОФИЯ

ОСНОВЕНЪ КАПИТАЛЪ 15.000.000 ЛЕВА — РЕЗЕРВИ 7.572.698 ЛЕВА

Телеграфически адресъ „ВАРАНТИ“ — Телефонъ № 2-01-60

ЦЕНТРАЛА СОФИЯ, КН. АЛЕКСАНДЪРЪ I № 12

Реални антрепозити и общи складове въ София,
Варна, Бургасъ, Ломъ, Русе, Свищовъ и Деде-Агачъ

ИЗВЪРШВА ВСИЧКИ ВЛАГАЛИЩНИ ОПЕРАЦИИ

Кооперативни захарни фабрики

О. О. Дружество

Русенска захарна фабрика и рафинерия
Дружеството е основано презъ 1938 г.
отъ кооперация „Българска захаръ“,
Централа „Напредъ“, Чиновническото
кооп. сп. застр. д-во и Русенската поп.
банка съ 80,000,000 лева основенъ ка-
питалъ напълно внесенъ.

Фабриката е най-голяма захарна фабрика
въ страната и е единствена снабдена
съ двойна рафинерия.

Произвежда всички видове захаръ:
бучки пресовани, адантови обикновени
и английски типъ, всички видове пъ-
съкъ, грисъ и пудра.

Добива рѣзанки — прѣсни и сушени меласа
Произвежда меласиранъ фуражъ, цен-
на храна за добитъка.

Адресъ: Централа София, бул.
Царь Освободителъ № 6. Захар-
на фабрика и рафинерия Русе.
Телеграф. адресъ: „КООПЗАХАРЪ“, Русе

МАШИННА ФАБРИКА

Е. МЮЛХАУПТЪ & С-не

АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО — РУСЕ
ОСНОВАНА ВЪ 1907 ГОДИНА

Пълни мелнични инсталации

Шелмашини	Планзихтери
Тарараспиратори	Грисмашини
Универсалки	Филтри
Постаменти за	Вентилатори
камъни	Деташьори
Двойни валцове	Елсватори

Водни турбини Земед. машини

„Францисъ“	Вършачки
„Пелтонъ“	Редосѣялки
„Спирални“	Леночукачки

Чугунени тръби за водопроводи

Всички фасонни парчета
Фитинги
Спирални кранове
Пожарни хидранти

Всички видове машини и части

Обработени Полуобработени
Моторни глави и др.

OTTO LANG

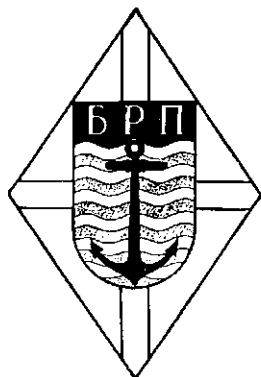
SOFIA, MOSKOVSKA 3

FRISCHFRÜCHTE - TROCKENFRÜCHTE - HALBKONSERVEN

Fernruf 2-75-67

Telegr.-Adr.: LANG, Sofia

БЪЛГАРСКО РЪЧНО ПЛАВАНЕ

ДИРЕКЦИЯ - РУСЕ

ВЪ ДЕНОНОЩНА СЛУЖБА НА
РОДНОТО НИ СТОПАНСТВО

СЪ КОРАБИТЕ СИ ПОДДЪРНА
ПЪТНИЧЕСКИ И ТОВАРНИ СЪОБЩЕ-
НИЯ ПО Р.ДУНАВЪ КАКТО ПО НАШИ-
ТЕ ГРАНИЦИ, ТАКА И ВЪНЪ ОТЪ ТЪХЪ.

„БАЛКАНЪ“

БЪЛГАРСКО ОФИЦИАЛНО
ПЪТНИЧЕСКО БЮРО

СОФИЯ, ул. АЛАБИНЪ 60
Телефонъ 2-24-79 и 2-24-80
Телегр.: БОФБАЛКАНЪ

Ж. П. БИЛЕТИ ЗА БЪЛГАРИЯ

АБОНАМЕНТНИ, СЕМЕЙНИ, ЗА МЛАДОЖЕНЦИ, ПО
РЕДОВНАТА ТАРИФА

БИЛЕТИ ЗА ЧУЖБИНА

ЖЕЛЪЗОПЪТНИ, АЕРОПЛАННИ, ЗА СПАЛНИТЕ
ВАГОНИ „МИТРОРА“.

ПОДРОБНИ И БЕЗПЛАТНИ СВЕДЕНИЯ

НАРОДНА ВЗАИМНО-
ЗАСТРАХОВАТЕЛНА
КООПЕРАЦИЯ

„ЗАДРУГА“

ЦЕНТРАЛА — СОФИЯ
ул. „РАКОВСКИ“ № 111

РАБОТИ ПО КЛОНОВЕ:

**ЖИВОТЪ, ПОЖАРЪ, КРАЖБА
ЧРЕЗЪ ВЗЛОМЪ, ГРАЖДАНСКА
ОТГОВОРНОСТЪ, ТРАНСПОРТЪ**

Колективенъ членъ е на ОБЩΙΑ
СЪЮЗЪ НА БЪЛГАРСКИТЪ ЗЕМЕ-
ДЪЛСКИ КООПЕРАЦИИ. Въ идейни
връзки и близко сътрудничество е
съ ГОРСКИЯ СЪЮЗЪ и СЪЮЗА
НА НАРОДНИТЪ КООПЕРАТ. БАНКИ

Първа е въвела и широко практикува
кооперативнитъ колективни застраховки

ZADRUGA Versicherung — Sofia

LEBENS — FEUER — DIEBSTALL
— H A F T P F L I C H T —
TRANSPORTVERSICHERUNG

ЧИНОВНИЧЕСКО КООПЕРАТИВНО ВЗАИМНО-ЗАСТРАХОВ. ДРУЖЕСТВО

Централа — СОФИЯ

агенция — ЦЪЛА БЪЛГАРИЯ

КЛОНОВЕ:

ЖИВОТЪ
ПОЖАРЪ
ЗЛОПОЛУКА
ЖИЛИЩЕ

ПОСТИЖЕНИЯ :

1. ЗАСТРАХОВАНЪ КАПИТАЛЪ по клонъ ЖИВОТЪ: надъ ДВА МИЛИАРДА лв.
40% отъ общия застрахованъ капиталъ въ страната.
2. ЗАСТРАХОВАНИ ОБЕКТИ по кл. ПОЖАРЪ:
кръгло за ШЕСТЬ МИЛИАРДА лева.
3. РЕЗЕРВИ и ФОНДОВЕ 700 МИЛИОНА лева.
4. ИЗДАДЕНИ ПОЛИЦИ по ВСИЧКИ КЛОНОВЕ надъ 300.000.
5. ПОЧИВНИ ДРУЖЕСТВЕНИ ДОМОВЕ въ: БАНКЯ, ВАРНА, ВЪРШЕЦЪ,
ХИСАРЯ.
6. Отъ основаването си до днесъ е възвърнало на застрахованитъ дружествени
членове надъ 62 МИЛИОНА лева — частъ отъ печалбитъ.

ВСЕНАРОДНА КООПЕРАТИВНА ОРГАНИЗАЦИЯ

СТОЛИЧНА ОБЩИНСКА БАНКА

Автономно общинско учреждение, работящо подъ неограничената отговорностъ на Столичната голъма община.

Основенъ капиталъ 20.000.000 лева

Банката извършва следнитъ операции:

Отпуска заеми срещу залогъ на вещи и пенсии. Лихвата, която банката събира срещу отпуснатитъ заеми срещу залогъ на вещи е 7% годишно, а срещу залогъ на пенсии е 8% годишно.

Приема срочни и безсрочни влогове

Столични граждани! Внасяйте вашитъ спестявания на влогъ въ Вашата банка

СТОЛИЧНА ОБЩИНСКА БАНКА

„ДАМЯТЪ“

Първо българско експортно о. о. дружество
ЗЕМЕДЪЛСКИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
ВНОСЪ - ИЗНОСЪ

Телефони { 2-39-95
2-63-75

пл. Трапезица № 6
София

Телеграми: ДАМЯТЪ — София

К. БЕРЛИНОВЪ & Со А. Д.

Централа СОФИЯ

Клонове:

ПЛОВДИВЪ и НЕВРОКОПЪ

Вносъ на колониалъ,
желъзария и химикали

Износъ на земеделски
произведения

Собствени оризови фабрики въ Пловдивъ и Неврокопъ, модерна фабрика за червенъ пиперъ на гара Кричимъ, модерни сушилни за зеленчуци въ Пловдивъ и гара Кричимъ, гатеръ и дъскоръзница въ Неврокопъ.

За телеграми: БЕРЛИНОВЪ

СТОЯНЪ С. ТЕВЕКЕЛИЕВЪ & С-но

А. Д.

ЦАРСКИ ПРИДВОРНИ ДОСТАВЧИЦИ

ВНОСЪ — ИЗНОСЪ

СОФИЯ, ул. Клементина № 49

Телефони:

КАНТОРА — 2-20-15, 2-20-56

ДОМЪ — 2-20-14, 2-00-45

СКЛАДЪ — 4-14-61

ВИЛА 5-66-21

„РОДИНА“ А. Д-во

ТЪРГОВИЯ, ВНОСЪ-ИЗНОСЪ, ИНДУСТРИЯ и ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО
СОФИЯ

За телеграми: „РОДИНА“

Тел.: 2-70-58, 2-77-62

Фирмата е регистрирана при Софийския областенъ съдъ съ опред.
№ 166/1940, Държ. В-къ бр. 25/1940 г.

БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВНА ЛОТАРИЯ

Презъ 1942 год. отдѣля 2 нарочни дѣла за Народното Здраве — приходитѣ отъ които сж предназначени за постройка на санаториуми, болници, здравни домове, институти, бански инсталации, лаборатории и др.

Въ 6-годишната си дейность

Бълг. Държавна Лотария е отбелязала следнитѣ резултати:

Продадени лотарийни билети за лв.	714.314.475
Изплатени печалби на разн печеливши лица лв.	389.156.218
Отстъпка на продавачитѣ на лотарийни билети лв.	35.329.961
Предвидено да се внесе въ държавното съкровище лв.	222.000.000
Внесени въ държавното съкровище лв.	255.780.623
Обезпеченъ резервенъ фондъ лв.	21.712.668

Изплащане печалбитѣ безъ бирнически удостовѣрения, запори и данъци.

Редовни месечни тиражи и милионни печалби.

$\frac{1}{4}$ — билетъ отъ редовнитѣ тиражи — 25 лева

$\frac{1}{10}$ — билетъ отъ Нарочнитѣ тиражи — 25 лева

Висше **ТЪРГОВСКО** **УЧИЛИЩЕ** **ВАРНА**

ПРИЗНАТО ОТЪ ДЪРЖАВАТА ВИСШЕ УЧЕБНО ЗАВЕДЕНИЕ

Разработва обществено-стопанскитѣ и търговско-техническитѣ науки изобщо и съ огледъ на стопанския животъ на страната. Дава възможностъ за основно изучаване на нѣмския, френския, италианския и английския езици. Дава академическо образование на лица отъ двата пола, които се готвятъ за ръководни административни и организационни служби въ частнитѣ, обществени и държавни предприятия и учреждения.

ПОДГОТВЯ КАНДИДАТИ ЗА ПРЕПОДАВАТЕЛИ ВЪ ТЪРГОВСКИТѣ И ПРОФЕСИОНАЛНИТѣ УЧИЛИЩА ВЪ СТРАНАТА.

ДЪРЖАВНИ МИНИ
КАМЕНОВЖГЛЕНИ МИНИ
ПЕРНИКЪ * БОБОВЪ-ДОЛЪ * МАРИЦА

**Производство на Каменни
вжглища и брикети**

Доставкана електрическа енергия

за всички видове индустрии въ Софийската и
въ Старо загорската електрификационни области
по специални износни цени.

**Вноски и поръчки за вжглища и
брикети се правятъ навсѣкжде въ
страната чрезъ:**

1. Бълг. народна банка — преводна служба
2. Бълг. земедел. и кооп. банка — преводна служба
3. Телегр.-пощ. станции — чекова с/ка 50
4. Всички популярни банки
5. Банка Български кредитъ
6. Каситъ на държавнитъ мини

съ специални формуляри, съ изчерпателното попълване на
които става излишно да се пише отдѣлно писмо-уведомле-
ние отъ страна на клиентитъ.

**Главна дирекция на Държавнитъ мини въ
гр. Перникъ**

Агенция на минитъ въ София
ул. Раковски № 90 — Телефонъ 2-18-49